Z ČESKÉHO RÁJE A PODKRKONOŠÍ

svazek 5

Z ČESKÉHO RÁJE A PODKRKONOŠÍ

vlastivědný sborník 5

Bystrá nad Jizerou 1992

Příspěvky lektorovali:

PhDr. Miroslav Cogan, PhDr. Jindřich Francek, PhDr. Jiří Kalferst, PhDr. Milena Lenderová, CSc., PaedDr. Jan Luštinec, Oldřich Turčín, prom. hist., PhDr. Jiří Waldhauser, CSc.

© *Okresní archiv Semily 1992*

ISBN 80-901284-0-8

ČLÁNKY

Josef Pekař — historik české půdy

Josef Hanzal

Každý, kdo něco zná o velkém českém historikovi Josefu Pekařovi, ví i o jeho intenzívním vztahu k domovu, k Českému ráji, k půdě i k venkovskému lidu. Byl to poměr zvláštní, nelze ho nazvat ani agrarismem, ani ruralismem, dvěma duchovními proudy, které už za Pekařova života ovlivňovaly část českého kulturního a politického myšlení. I když lze v Pekařově tvorbě mnohé z prvků uvedených proudů zaznamenat, jeho nazírání mělo osobitý individuální původ a rozměr.

Josef Pekař byl po celý život bytostně spjat s domovem, s Českým rájem. Když odcházel v roce 1880 jako desetiletý chlapec z Daliměřic na mladoboleslavské gymnázium, velice se mu stýskalo po domově. Jak po létech vzpomíná, často se rozbíhal na šance u Boleslavi, odkud bylo vidět na rodné Turnovsko. Ve dvanácti letech mu zemřela matka Františka, rozená Černá, a to byla pro něho nikdy nezhojená rána. Tehdy se vyplakal otci: *Mám nyní jen vás.*[1] I když nová matka dbala, aby se na daliměřickém statku cítil vždy dobře, přijížděl na každé prázdniny s pocity smutku. Zvlášť tísnivé stavy prožíval, když přijížděl na pohřby svých pěti sourozenců, kteří postupně umírali na rodovou tuberkulózu.

Také Josef Pekař, který vypadal tak robustně a zdravě, nebyl ušetřen obav z této pohromy. Příznaky se projevily ve třiceti letech, kdy musel odjet na léčení na Jadran do Opatije. Vrátil se sice uzdravený, ale nikdy ho pocity tísně úplně neopustily. To byl též hlavní důvod, proč se neoženil, ač byl podle fotografií a dobových svědectví velmi pohledným mužem, který měl před sebou tak skvělou kariéru.[2]

Nejšťastnější a opravdu doma se Pekař cítil v Daliměřicích a v Českém ráji. Praha, ačkoli si ho získala krásou a historickou monumentalitou, se mu nestala pravým domovem. Na každé prázdniny a svátky přijížděl domů. Roku 1903 ho postihla další krutá rána, zemřel mu otec Josef. Tehdy se vyznal milovanému učiteli a vlastně druhému otci Jaroslavu Gollovi: *Starý hospodář na černovském statku dnes v Pánu zesnul... Přijel jsem již k mrtvole a plakal mnoho, velmi mnoho. Jak to v selské rodině bývá, nebyly jsme my děti od samého počátku vychovány k mazlení... Ale vím, jak mě měl rád a jak byl na mě hrd... A dnes jsem tolik plakal, že s otcem odchází skoro vše, co mne poutalo k domovu, a proto, že se mi zdálo, jsi cele sám a zůstaneš sám...*[3]

Pocit odcizení, osamocení a ztráty domova tvoří jednu z podstatných, nosných konstant jeho myšlení a tvorby. Bereme-li tuto skutečnost do úvahy, pak lépe poro-

Rodný dům Josefa Pekaře v Malém Rohozci roku 1929.

zumíme mnohým jeho názorům historickým, filozofickým i politickým. V Praze se Pekař necítil zcela doma, protože mu chyběla rodina, nahrazoval mu ji historický seminář, kde se stýkal se svými studenty, a pražské hospody, z nichž z nejoblíbenějších se stala U Kupců ve Štěpánské ulici, kam chodili hlavně turnovští rodáci. Pekař žil i v Praze v jakémsi stálém duchovním spojení s domovem, slavil daliměřické posvícení, valdštejnskou pouť a udržoval tradiční venkovské zvyky.

Byl to vlastně dvoustranný proces, historické poznání determinovalo jeho životní filozofii a ta zas jeho vědecké myšlení. Jako každý historik i Pekař byl inspirován zahraniční a domácí literaturou. Jedním z raných impulsů se stala diskuse o německých dějinách, o podílu kolektivismu a individualismu v dějinném procesu. Pekař se přidal spíše na stranu kolektivistů, reprezentovaných zvláště Karlem Lamprechtem, jehož objemné dílo *Deutsche Geschichte* ho zaujalo, ale měl k němu kritické výhrady.[4] Vedle nesporně významného kolektivního faktoru cenil úlohu individuálního činitele, který zesiluje postupně s tím, jak se blížíme od středověku k novověku a k dnešku.

V počáteční fázi Pekařovy tvorby jsou středem zájmu i české agrární dějiny, počátky osídlení, rozvrstvení a kategorie venkovského lidu, studium lánů, systém a povaha berní a další sociální a právní problémy. Určité metodické podněty mu poskytovaly práce L. Heinricha o počátcích německého osídlení a O. Hötsche o sociální struktuře středověkého lidu v Míšni.[5] Pekař si přitom jasně uvědomil, že není možno dobře vyložit historii celých krajů či zemí, ale že je nezbytné uchýlit se k mikroanalýze, k topografickému, hospodářskému, správnímu a kulturnímu vývoji vesnic, dvorů či panství. Tento postup je spjat s důkladným rozborem všech dochovaných pramenů. První takovu sondu Pekař realizoval spolu se schwarzenberským archivářem Antlem na jihočeské vesnici Kojakovice.[6]

Pramenný základ k této studii tvořily pozemkové knihy, katastry a urbáře, které se staly východiskem pro další práce. Metodicky se tak připravovalo jedno z jeho vrcholných děl *Kniha o Kosti*.[7] Její dvojí stránka — zámek, šlechta a panské úřednictvo na straně jedné a vesnice, selské grunty a poddaní na straně druhé — umožnila historikovi proniknout blíže do podstaty společenských, ekonomických a právních poměrů v čes-

kých zemích v 17. a 18. století. Kniha o Kosti tvoří jeden z vrcholů české historiografie na počátku 20. století a stala se i vzorem pro celou řadu dalších monografií tohoto druhu. Některé z Pekařových závěrů a otázek mohou sloužit i dnešnímu bádání a plodně ho inspirovat. Snad ten základní závěr, který si Pekař z tohoto studia vyvodil, spočíval ve zjištění, že to byl zejména selský stav, jenž byl určujícím a nosným elementem celého historického vývoje českého národa ve 13.—19. století.

Pekař se pokoušel tyto hypotézy jasně a nezvratně prokázat přesnými statistickými údaji, jež mu poskytla analýza katastrů 17. a 18. století. Její výsledky, podané v *Českých katastrech*, měly vedle zmíněného akcentu na selský stav dokumentovat, že české země vytvářely hlavní zdroje příjmů rakouského státu. Vysoké daňové zatížení Čech, Moravy a Slezska a v nich zvláště poddaných na vesnicích a ve městech snižovalo jejich ekonomické možnosti a uvalovalo je zejména v dobách neúrod, živelních pohrom, epidemických nemocí a jiných katastrof do stavu bídy a zoufalství.

Když Pekař toto vše poznal, oceňoval ještě více schopnosti, pracovitost a houževnatost českého selského stavu. Ten musel platit vysoké kontribuce státu, různé daně a dávky vrchnosti a ještě udržovat a zvelebovat vlastní hospodářství, které mu umožňovalo vcelku i slušně žít. Sociální vrstva venkovských poddaných nebyla v Pekařových výkladech jednolitou, jedinou a nepohyblivou skupinou. Vždy v ní existovali mimořádní a zajímaví jedinci, postavy, které nějak vybočovaly ze zdánlivě jednotné masy. Pro takové lidi měl Pekař obzvláštní pochopení až slabost. Demonstroval to mistrnými portréty dvou vlasteneckých rychtářů, milčického Františka Vaváka a doláneckého Josefa Dlaska. Oba ztělesňují v Pekařově pohledu typické představitele a mluvčí selského stavu, zároveň jsou mu důkazem národní a kulturní vyspělosti venkovského lidu, který si uchoval po celé barokní období vlastenecké cítění a uchovával živou vzpomínku na slavnou českou minulost.[8]

Uvědomělí a hrdí sedláci Dlask a Vavák, oživující svou národní naději v návratech ke skvělejší minulosti a úpornou snahou zlepšit po všech stránkách soudobého rolníka, stávají se tím spolutvůrci nového češství. V něm slyšíme tóny sílícího sebevědomí

Na výletě v Daliměřicích v květnu 1912.

národního a sociálního. Jak Dlask, tak i Vavák nezapírají, že jsou prostí sedláci, jejichž srdci je nejbližší pozorování přírody, niterný poměr k Bohu, zájem o rodinu, pole a dobytek. Právě v tom představují pro historika Pekaře něco podstatného a věčně platného pro národ, který se svým obrozením pokoušel znovu začlenit do rodiny vyspělých evropských národů.

Josef Pekař zajisté ve svém ušlechtilém zaujetí pro písmácké a intelektuálně vynikající jedince, leccos v jejich postavách příliš zvýraznil, přecenil a dost citlivě nezaznamenal, že reprezentují do značné míry typy ne zrovna běžné, sériové. Další historický výzkum ukazuje, že průměrný, řadový sedlák té doby je méně vzdělaný, ne tak česky cítící a žije více všedními, existenčními starostmi a obtížemi, jež přinášela realita feudální epochy. Novější historické bádání však současně naznačuje, že tak vyspělí sedláci nebyli něčím úplně mimořádným, odhaluje řadu dalších skvělých reprezentantů selského stavu, a není pochyb, že i budoucí zkoumání ještě další z galérie takových krásných zjevů objeví.

Historik Pekař se vyslovoval kriticky i k přítomnosti a budoucnosti venkova. Stávalo se tak, když ho k tomu vybízely naléhavé současné otázky nebo byl veřejností přímo vyzván, aby řekl své slovo. Jedna z takových situací nastala v souvislosti s rozsáhlou pozemkovou reformou po první světové válce. Zdálo by se paradoxem, že historik agrární minulosti kritizuje dílo, jehož cílem bylo hospodářsky, sociálně a kulturně posílit selský stav, dát půdu i bezzemkům a tak rozšířit přirozenou a nosnou základnu demokratického státu. Navíc šlo o dílo, jehož jeden z hlavních konstruktérů, Antonín Švehla, se těšil Pekařově úctě už od války, kdy pro něho připravoval historický pohled na české státoprávní uspořádání.[9]

Poválečná jednání o pozemkové reformě Pekaře velice zaujala, z některých návrhů a z chování části tisku měl značné obavy. V roce 1919 ho požádal výbor revolučního národního shromáždění, který měl připravit návrh zákona, o dobrozdání. Pekař věnoval návrhům značnou pozornost a reagoval několika novinovými články, které pak vydal knižně pod názvem *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy* (Praha 1923). V reformě viděl nespravedlivý a z hlediska dalšího vývoje nebezpečný zásah do vlastnictví šlechty, která podle něho sehrála důležitou roli v českých dějinách. V té souvislosti není ani tak důležité, že podíl české šlechty poněkud přecenil a opomenul se podstatně dotknout i nechápavého nebo i zaujatého postoje české aristokracie k národnímu hnutí v druhé polovině 19. století. Pokud šlo o starší období, zvláště o národní obrození, v tom byl dost ovlivněn nedávno vyšlou knihou Josefa Hanuše *Národní muzeum a naše obrození*.[10] Politický a ekonomický vývoj druhé půle minulého století zas tak důkladně nestudoval.

Pekař nebyl zásadním nepřítelem řešení agrární otázky formou přídělu půdy drobným rolníkům a bezzemkům. Nesouhlasil však s tím — a v tom je mu nutno dát za pravdu — že má být postižena pouze šlechta, která nebyla ani tak bohatá, jak se všeobecně zdálo, a nebyla zdaleka takovým nepřítelem snah moderního českého národa, jak se často soudilo. Pro lepší pochopení jeho postoje je třeba vyjít z jeho zásadního vyznání: *Řekněte revoluce! Vím jako historik, co dovede revoluce, je-li to opravdová revoluce a ne jenom imitace. Proto bych také porozuměl smyslu hesla: vezmeme bohatým, čeho mají nadbytek, a rozdělíme chudým; poznáte ostatně, že nejsem nijak zásadně proti pozemkové reformě. Ale nejde mi nikterak na mysl, proč česká revoluce ty pravé kapitalistické velryby a finanční a průmyslové magnáty, zmohutnělé v zemi teprve od půlstoletí, ty, kteří vždy a všude stáli v táboře protičeském... nechala s Pánem Bohem na pokoji a proč soustředila svou revoluční horlivost jen proti velkostatkářské šlechtě, která je vnořena v půdu českou od staletí a která po staletí nesla její dějiny, proti šlechtě, jejíž statky byly*

Podobenka Josefa Pekaře z roku 1917. (American Photo Studio Praha.)

v jistém smyslu dávno socializovány (generace úředníků a zřízenců často dědičně seděly na nich takřka jako spoluuživatelé jejich), a která, přes mnohé vady a hříchy své, získala si o český národ veliké, nepopiratelné zásluhy?

Pekařův nesouhlas se způsobem provádění pozemkové reformy měl své opodstatnění, protože reforma se stala předmětem zápasu politických stran i korupce, zvláště vytvořením zbytkových statků, z čehož těžili hlavně agrárníci. Nedocenil však vždy nestranně a citlivě skutečnost, že hodně středních a malých rolníků a bezzemků dostalo půdu, po níž toužily už generace jejich předků, a že i to ekonomicky přispívalo k vyššímu výtěžku z půdy.

Na druhé straně Pekař jistě právem upozorňoval, že neuváženou realizací vyvlastňovacích opatření vzniknou škody ekonomické (likvidace určitých prosperujících částí zemědělské velkovýroby) i kulturní (hlavně zanedbávání péče o historické a přírodní památky, zvláště o zámky, parky, aleje aj.). V mnoha svých soudech a úvahách se Pekař jistě nechal strhnout svým temperamentem a konzervatismem a nehodnotil vždy objektivně a spravedlivě; nechápal zřejmě dobře všechny motivy, problémy a širší souvislosti pozemkové reformy. Do značné míry též přeceňoval úlohu a intelektuální úroveň soudobé šlechty i její možnosti a schopnosti účinně a prospěšně se podílet na dalším vývoji. V jádru jeho postřehů a návrhů lze spatřovat zajisté zdravý konzervatismus, historický odstup a nadhled nad jevy a událostmi dobově nevýznamnými a z hlediska eticko-politického pochybnými.

I v Pekařových aktuálních a příležitostných projevech a výrocích o venkovu a půdě lze bezpečně spatřovat historika, vždy vycházejícího z poznatků a zkušeností historic-

kých ve snaze objasnit, jak se určitý jev či problém zrodil a vyvíjel. Mnohdy zasahuje až do daleké minulosti, ale ani tehdy nemívají jeho soudy pouze akademický, historický smysl. Bylo tomu tak i v případě posledního velkého díla jeho života *Žižka a jeho doba*.[11] Nadhodil a rozvedl v něm řadu obecných otázek o poměru revoluce a venkova, o sociálně politickém obsahu táborství aj. Šlo mu hlavně o účast venkovského živlu v husitské revoluci, o to, jak revoluce ovlivnila sociální poměry poddaných. Dokazoval, že sociálně převratné myšlenky nového řádu, který by byl založen stroze na Písmu a odstranil rozdíl mezi pánem a poddaným, nebyly táborským programem, nýbrž pouze plodem chiliastické náboženské horečky, která se mu jevila jako davový, iracionální jev, postrádající rysy rozumového a konkrétního programu.

Důkazy o středověkém a náboženském charakteru husitství nebrání Pekařovi, aby nepřipouštěl možnost, že v chiliastickém blouznění o rovnosti lidí se uplatňovala i sociální nespokojenost selského lidu. Její kořeny nehledá v špatném právním a ekonomickém stavu poddaných, vždyť ten byl před husitskými válkami lepší než po nich, nýbrž motivy vstupu selského živlu do řad božích bojovníků spatřuje v náboženské extázi a v jeho vzrostlém sebevědomí. Rovněž těmito soudy Pekař vnáší nesporně důležitý moderní prvek do nazírání na podstatu a příčiny sociálních nepokojů, společenských hnutí a revolucí. Byl tu i zřetelný, často podvědomý odpor proti materialismu, zvláště jednostrannému marxismu, který hledal příčiny těchto jevů jen v oblasti ekonomické a podobné projevy nespokojenosti a odporu hledal v bídě a v předchozí neutěšené hospodářské situaci.

Oprostí-li se dnešní čtenář od toho všeho, co přineslo poznání posledního půlstoletí, a připomene si i to, co bylo zapomenuto, a pokusí se nazírat zhruba očima třicátých let, musí Josefu Pekařovi přiznat znovu rysy jasnozřivosti a neobyčejné inspirativnosti. Vždyť mnohé z toho, nač upozornil, se teprve nyní stává předmětem vědeckého zájmu. Jedna z příčin spočívá patrně i v tom, že Pekař byl moderní historik i v tom smyslu, že pochopil — či spíše intuitivně vycítil — že historik potřebuje znát a chápat současnost, aby mohl pochopit minulost.

V tomto duchu nazíral i na problémy venkova, jeho lidu a půdy. Pozoroval a posuzoval soudobé české problémy a pomocí toho lépe poznával minulost. Naopak pochopená, poznaná a procítěná minulost mu pomáhala chápat komplikovanou a konfliktní současnost.

Poznámky

[1] Z. Kalista: *Josef Pekař*. Praha 1941, s. 19.
[2] J. Hanzal: *Josef Pekař*. Praha 1992, s. 18 an.
[3] *Listy úcty a přátelství. (Korespondence Josefa Pekaře s Jaroslavem Gollem.)* Vyd. J. Klik. Praha 1941.
[4] *Spor individualismu a kolektivismu v dějepisectví*. ČČH, 3, 1898.
[5] Jeho recenze knih: L. Heinrich: *Untersuchungen zur Besiedlung- und Wirtschaftsgeschichte*, a O. Hötzsch: *Die wirtschaftliche und soziale Gliederung vornehmlich der ländlichen Bevölkerung in Meissnischer Gebirg Kreise*. ČČH, 7, 1901, s. 76—84.
[6] Th. Antl — J. Pekař: *Kojakovice*, ČČH, 7, 1901, s. 163 an.
[7] *Kniha o Kosti* I-II, Praha 1909—1910.
[8] Tuto otázku rozvedl F. Kutnar: *Josef Pekař — historik selského stavu*. In: O Josefu Pekařovi. Red. R. Holinka. Praha 1937, s. 199—213.
[9] K tomu srv. J. Hanzal: *Josef Pekař a jeho odkaz*. ČČH, 88, 1990, s. 317—341.
[10] *Národní muzeum a naše obrození* I-II, Praha 1921.
[11] *Žižka a jeho doba*. Díl I. Praha 1927, s. 169—198.

Švédské šance v pravěku a rané době dějinné

Petr Čech — Michal Lutovský

Lidé žijící v dávných dobách vyhledávali — stejně jako my dnes — pro svá sídla ta nejpříhodnější místa. Snad jen kritérium výběru bylo někdy trochu odlišné. Neklidné časy vzájemných bojů a válek byly sice střídány obdobími relativního klidu, přírodou chráněné polohy na výšinách měly však stále svůj nesmírný význam. Skýtaly totiž nejen bezpečné útočiště, ale — jak už to v lidských dějinách chodí — i možnost kontroly a ovládání okolí. Jedním z těchto vysoce strategických míst je i úzký ostroh vybíhající z masivu Chlumu jihovýchodně od Mladé Boleslavi. Nalézá se sice na katastru obce Chloumek, ale vžilo se pro něj označení *Švédské šance*.

Cílem této práce je nejen popis zajímavé lokality a stručné zhodnocení jejího postavení v rámci pravěkého a raně středověkého osídlení Pojizeří, ale i prezentace výběru z archeologického materiálu, který jako jediný o dějinách Švédských šancí vypovídá. Na druhé straně je ovšem třeba poznamenat, že se při úvahách o úloze Švédských šancí můžeme dosud opírat pouze o materiál získaný nesoustavnými terénními sběry, případně o nálezy ze starších výzkumných akcí s nedochovanou dokumentací. Vzhledem k nedostatku moderního výzkumu není tedy známa ani vnitřní zástavba opevněné plochy, ani přesné stáří a charakter valů.

Region Pojizeří je dosti ostře geograficky ohraničená oblast o rozloze asi 600 km² (dolní část Jizery jižně od Mnichova Hradiště). Pánvovitá konfigurace je obklopena od severozápadu Dokskou pahorkatinou, přecházející k jihu v pahorkatinu Kokořínska. Na jihu se rozprostírají Staroboleslavské lesy; mezi nimi a Kokořínskem klesá terén pod 300 metrů nadmořské výšky a protéká tudy Košátecký potok, odvodňující východní část území do Labe. Od Staré Boleslavi se obloukovitě k severovýchodu táhne široký zvýšený pás lesů směrem k Libáni, oddělující dolní Pojizeří od Nymburska. Na severovýchodě ohraničují region vyvýšeniny u Horního Bousova, které přecházejí v oblast Českého ráje. Jeho nejzápadnější výspa Mužský-Hrada uzavírá, společně s protilehlými Bělskými lesy, celý region od severu; Jizera tam vytvořila přibližně šest až osm kilometrů široký průchod, představující přístup na Turnovsko.

Výraznou dominantu popsaného regionu tvoří asi dvanáct kilometrů dlouhý hřbet s plochým, jeden až jeden a půl kilometru širokým temenem, nazývaný *Chlum*.

Okolní krajinu převyšuje až o sto dvacet metrů a do jinak plochého terénu pojizerské tabule zasahuje od Libáně a končí nad Mladou Boleslaví, rozeklán do několika ostrohů. Na nejsevernějším z nich leží objekt našeho zájmu — hradiště Švédské šance.

Úzký jazykovitý ostroh o celkové ploše kolem čtyř hektarů je na dvou místech přepažen valy. První z nich, nejmohutnější, leží v místě, kde ostrožna vybíhá z náhorní planiny. Tento val dnes dosahuje výšky kolem sedmi metrů, u paty je široký více než třináct metrů. Na jeho plochém temeni o šířce tři až čtyři metry jsou patrné pozůstatky jakýchsi kamenných konstrukcí, které lze považovat za čelní ohrazení, chránící obránce. Příkop před valem je asi patnáct metrů široký a místy až dva metry hluboký. Val, přepažující původně celý začátek ostrohu, byl částečně rozebrán a rozvezen. Druhý val, který odděloval vlastní hradiště od svažující se špičky ostrohu s dnes blíže neobjasněným systémem menších valů a jam, je dochován v podobě vysoké terasovité meze. Přibližně uprostřed takto vymezeného prostoru se nalézá mírná vyvýšenina o rozloze několika arů, převyšující okolí o necelé dva metry. Vzhledem k hojným nálezům keramiky jde patrně o místo s nejhustější koncentrací osídlení, uvažovat lze i o akropoli. Opevnění spolu s okolními strmými svahy vytvořilo z ostrohu skvěle chráněné i strategicky výhodné místo.

Počátky místního názvu *Švédské šance* se nám vystopovat nepodařilo. Původně se vztahoval pouze na nejmohutnější, jižní opevnění hradiště, které bylo v ústní lidové tradici mylně pokládáno za dílo švédských vojsk za třicetileté války. Označení vzniklo asi s větším časovým odstupem, když lidé pozapomněli, že Švédové na Chlumu žádné valy nestavěli. František Bareš, jenž ve své *Kronice města Mladé Boleslavě* z roku 1906 onoho názvu použil, si byl již vědom staršího původu hradiště. Věděl o něm od svého přítele, významného českého archeologa Josefa Ladislava Píče, přednosty prehistorického oddělení Národního muzea v Praze, který prozkoumal řadu pravěkých a raně středověkých lokalit a věnoval se též Pojizeří. Pro zajímavost lze uvést, že v letech 1872 až 1881 působil jako profesor dějepisu na gymnáziu v Mladé Boleslavi. Na hradiště Švédské šance zaměřil J. L. Píč svoji pozornost na počátku našeho století, kdy na ploše ostrohu otevřel osm menších sond. Podařilo se tak zjistit osídlení ze staršího eneolitu (počátek pozdní doby kamenné), z doby halštatské (starší doba železná), především však získal hojné nálezy z doby hradištní, tedy z raného středověku. K posledně jmenovaným stopám slovanského osídlení oprávněně přiřadil i opevnění. Výzkumem bylo mimo jiné prokázáno, že pozůstatkem valu je rovněž severní terasovitá mez. Na základě těchto poznatků pak J. L. Píč zahrnul hradiště na Chlumu do svého monumentálního díla, *Starožitnosti země České III — Čechy za doby knížecí*, vydaného v Praze v roce 1909.

Podrobnější zpráva o výzkumu, publikovaná J. L. Píčem v roce 1908 na stránkách Památek archeologických, popisuje i částečné poškození mohutné jižní hradby rolníky, jimž pozemek s hradištěm patřil; val byl rozebírán a získaná hlína používána na zakládání kompostů. V této souvislosti považujeme za důležitou zprávu z roku 1890, kdy se dovídáme o vybrání valu v podobě jakéhosi zubu, dodnes patrného v západní části opevnění; materiál byl totiž použit na zavezení mokřadla, které se rozkládalo před opevněním směrem k jihu a západu. Máme tím doloženu existenci vodního zdroje, o jehož významu pro dávné obyvatele hradiště není snad třeba hovořit. Rozebírání valu pokračovalo, v roce 1910 se při kopání nalézaly uhlíky, popel, opukové destičky a množství raně středověké keramiky, zdobené vlnicí. V dubnu 1935 navštívil hradiště tehdejší ředitel Státního archeologického ústavu Karel Buchtela a spolu s pozdějším významným slovanským archeologem Rudolfem Turkem,

rodákem z Mladé Boleslavi, zamezili po dohodě s místními rolníky a starostou Vinařic dalšímu ničení této jedinečné historické památky.

Do výkopů na hradišti se pouštěli také někteří amatérští nadšenci z Mladé Boleslavi, ale jen jeden z nich, jakýsi setník Pelant, věnoval nalezené střepy mladoboleslavskému muzeu. Amatérské výzkumy, které jakoukoli lokalitu nenahraditelně poškozují, na Švédských šancích naštěstí záhy ustaly. Do muzea se pak — především v letech 1955, 1963 a 1970 — dostalo množství keramických zlomků z povrchových sběrů.

Osídlení Švédských šancí v pravěku

Přesvědčivé stopy přímého osídlení náhorní plošiny Chlumu v neolitu (mladší doba kamenná) zatím postrádáme. Četnost dokladů přítomnosti neolitického obyvatelstva při úpatí Chlumu (např. v Dobrovicích, Vinařicích, Řepově, Týnci) však tuto možnost nedovoluje odmítnout. Výšinná sídliště z této epochy nejsou ostatně výjimečná, jedno z nich bylo dokonce zachyceno i v Pojizeří. Archeologickým výzkumem, prováděným v padesátých a šedesátých letech, se podařilo zjistit, že na výšinné poloze Mužský-Hrada u Mnichova Hradiště nalézali občasné útočiště nositelé obou hlavních neolitických kultur — lid s lineární i vypíchanou keramikou.

Oblý týl ploché kamenné sekery (tab. IV/9) můžeme rámcově datovat do časného eneolitu (pozdní doba kamenná), jeho další kulturní zařazení je problematické. Podobně jsme na tom ovšem se všemi ostatními kamennými nástroji i jejich fragmenty pocházejícími z prostoru Švédských šancí. Jde o předměty chronologicky nevýrazné, dovolující většinou jen skutečně široké časové zařazení do mladší až pozdní doby kamenné. Výjimku tvoří fragment provrtané kamenné koule, tzv. bulavy (tab. V/11), kterou lze celkem spolehlivě zařadit do staršího eneolitu, do náplně kultury s nálevkovitými poháry, a hroty s čepelkou (tab. I/10, 11, 15), které jsou rovněž eneolitické.

V nálezech keramiky se přítomnost nositelů pravěkých kultur odráží výrazněji. Střepy s plastickými pupky (tab. V/11) mohou ukazovat na pozdně neolitické osídlení v rámci lengyelského kulturního okruhu. Do téhož období jsou v Pojizeří datovány nálezy z Horního Cetna, odkud mimo jiné pochází i fragment nádoby se stopami červené malby, náležející k moravské malované keramice. Nejnovější nálezy ze sběrů na poli u Vince posouvají stopy lengyelské kultury do těsné blízkosti Chlumu.

Velmi výrazně je v nálezech ze Švédských šancí zastoupena již zmíněná kultura s nálevkovitými poháry. Jen z povrchových sběrů se v mladoboleslavském muzeu nachází více než třicet zlomků keramiky; nejvýraznější z nich jsou zachyceny na tabulkách VI a VII. Výzkum J. L. Píče zachytil na počátku století několik objektů datovatelných do období této kultury; keramika z nich je uložena v Národním muzeu v Praze a čítá celkem asi sto deset zlomků. Tento reprezentativní počet poměrně výrazných fragmentů nádob umožňuje i bližší datování lokality v rámci podrobnějšího vnitřního členění kultury s nálevkovitými poháry. Z nálezů uložených v Národním muzeu jsou v naší práci vyobrazeny čtyři výraznější fragmenty (tab. VIII/9—12). Střep zdobený vnitřní plastickou páskou (tab. VIII/9) pochází z nádoby mohutnějších rozměrů (zlomků z téže nádoby je v muzejním depozitáři uloženo větší množství); tento druh výzdoby je poměrně vzácný. Zobrazené čtyři fragmenty můžeme datovat do staršího období tzv. baalberského stupně (starší fáze kultury s nálevkovitými poháry). Jde o keramiku kvalitní, jemnou, s rovnoměrným výpalem a hladkým až leštěným povrchem. Určitým protikladem jsou střepy horší kvality, drsného tmavohnědého povrchu (tab. VI/3—13), pocházející z větších zásobnicovitých tvarů. Spolu se zlomky pohárů

(tab. VI/14—18; VII/1) je lze poměrně spolehlivě zařadit do mladšího období baalberského stupně. Mladší fáze kultury s nálevkovitými poháry, tzv. siřemský stupeň, je na Švédských šancích zastoupená rovněž (tab. VII/2, 3). Do keramické náplně této kultury patří dále zlomky nádob s uchy (tab. VII/5—11), jejich přesnější datace je však obtížná. Kromě samotných Švédských šancí byla keramika kultury s nálevkovitými poháry na plošině Chlumu zachycena ještě v poloze *Na kroužku* (tab. XVI/11). Umístění staroeneolitického výšinného sídliště na Švédských šancích je srovnatelné se sídlištěm nositelů téže kultury na Mužském-Hradech. V obou případech jde o výrazné polohy, dominující okolní krajině. Osídlení Švédských šancí je však poněkud starší.

Nález zlomku keramiky se slámovaným povrchem (tab. VII/12) a miniaturní sekerky s asymetricky zbroušeným ostřím (tab. V/5) lze zařadit do náplně další eneolitické kultury — řivnáčské. K témuž kulturnímu okruhu mohou s výhradami příslušet i některé z kostěných nástrojů (tab. V/9, 12). Švédské šance se tak řadí k již více než třem desítkám výšinných řivnáčských sídlišť v Čechách. V Pojizeří byla řivnáčská kultura rozpoznána do této doby pouze na Mužském — Hradech a Klamorně.

Za pozoruhodný je možné považovat nález ucha z amfory kultury se šňůrovou keramikou (tab. VII/13), překvapující svým umístěním na tak exponovaném místě v krajině. Tuto pozdně eneolitickou kulturu známe totiž pouze z hrobových nálezů z teras řek (např. hroby ze Sovenic na terase Jizery) či z menších vyvýšenin uprostřed krajiny (v rámci Pojizeří jde o hrob ze Zdětína).

Kulturou se šňůrovou keramikou končí pozdní doba kamenná a ze starší a střední doby bronzové na Švédských šancích žádné artefakty ze sběrů nemáme. Což ovšem, jak bylo již zmíněno, není ještě důkazem nepřítomnosti nositelů té které kultury na lokalitě. Z mladší doby bronzové pocházejí pravděpodobně zlomky zobrazené na tab. VII/14 a VIII/1. Jde o kvalitní hlazenou keramiku s lesklým černohnědým povrchem. Přestože bylo možné ze střepů rekonstruovat misku, není její tvar natolik charakteristický, abychom ji mohli spolehlivě zařadit do některé mladobronzové kultury. Zmíněné dva zlomky jsou ovšem starší než ostatní střepy, náležející mladšímu období pozdně bronzové lužické kultury (tab. VIII/2, 4—6); mohly by snad patřit do náplně knovízské kultury. Sporadické nálezy z jejího pozdního, štítarského stupně jsou známy z Dobrovic a Mužského, v obou případech jde o kostrové hroby v sídlištních jamách.

Vztah lužické a knovízské kultury není dosud plně objasněn. Hranici mezi nimi tvoří zhruba linie Labe, které však není striktní dělící čarou mezi oběma kulturami. Příslušná mapa (tab. IX-B) ukazuje mimo jiné rozšíření nálezů lužické kultury v Pojizeří, které pouze v ojedinělých případech zasahují jižně od Chlumu. Linie hradišť Skalsko u Sudoměře, Čejetičky-Choboty I a Švédské šance leží na jižním okraji sídelní ekumeny lužické kultury. Švédské šance jsou zde uváděny jako lužické hradiště, s čímž můžeme a nemusíme souhlasit. Vybudování mohutného valu Slovany převrstvilo o mnoho století později místo případného výskytu valu pozdně bronzového. Výzkum, který by tuto otázku zodpověděl, proveden nebyl, a tak ji musíme ponechat otevřenou. Nálezy keramiky lužické kultury na tak výrazné poloze evokují představu o mladobronzovém opevnění; musíme se však držet faktů a spokojit se s pouhou pravděpodobností.

Z výzkumu J. L. Píče pochází střep zařaditelný do náplně kultury slezsko-platěnické, která je ve východních Čechách nástupkyní kultury lužické. Na mnoha lokalitách je znám případ převrstvení lužického hradiště slezsko-platěnickým a pozdější překrytí slovanským opevněním; o této návaznosti lze uvažovat i na Švédských šancích. Kulturu

slezsko-platěnickou datujeme do sklonku pozdní doby bronzové a do doby halštatské (starší doba železná). Bohaté kostrové hroby další halštatské kultury — bylanské— zasahují pouze na Nymbursko a z Pojizeří známe jen ojedinělý žárový hrob ze Zdětína. Z nálezů ze Švédských šancí patří do halštatské epochy patrně střep zachycený na tab. VIII/3.

O keltském osídlení sledované lokality dosud žádné doklady nemáme. A tak nám z nejmladších období pravěku zůstávají již jen dva střepy ze starší doby římské, tedy z období přítomnosti germánských kmenů na našem území po změně letopočtu. Zlomky pocházejí ze starších fází tohoto období, pro něž je charakteristická výzdoba ozubeným kolečkem, tzv. radélkem (tab. VIII/8). Existence nálezů ze starší doby římské na tak výrazné poloze není ovšem obvyklá. Protože známe řadu soudobých nalezišť z úpatí Chlumu, a to i z bezprostřední blízkosti Švédských šancí, můžeme soudit buď na pozůstatky sezónní činnosti, nebo na jiný druh aktivity nevyžadující trvalé osídlení. Obdobné závěry lze ostatně učinit i u ojedinělých nálezů keramiky lengyelské, řivnáčské a šňůrové kultury, jakož i o nálezech z období halštatského.

Pro celkové zhodnocení můžeme říci, že náhorní plošina Chlumu se svou výraznou topografickou polohou i vhodnými podmínkami pro zemědělství neunikala pozornosti člověka po celý pravěk. Švédské šance skýtaly dobrou přirozenou ochranu i výhodné postavení pro ovládání širokého okolí.

Švédské šance a Chlum na úsvitu dějin

Vrcholu svého mocenského postavení dosáhl severozápadní výběžek Chlumu v raném středověku, v období slovanského osídlení, kdy na ploše sledovaného ostrohu zaujalo své místo hradiště.

Nejstarší Slované, přicházející na naše území kolem poloviny 6. století po Kr., budovali sice zprvu svá sídla v nížinách a na úrodných terasách podél řek, avšak neklidná doba osídlování občas i je vedla k vyhledávání útočišť v přírodou chráněných polohách. Patrně již od poloviny 7. století jsou na strategicky výhodných místech budovány skutečné opevněné areály, staroslovanské hrady (či jak jsme dnes zvyklí je nazývat — hradiště). Až do 11. věku jich vyrostlo jen v Čechách téměř sto padesát; do značné míry tak charakterizovaly nejen ráz osídlení, ale i tvář kulturní krajiny. I proto daly vlastně novodobý název celé epoše slovanského osídlení Čech, kterou v archeologii obvykle označujeme jako dobu hradištní. Hradiště zprvu představovala v podstatě opevněné vesnice a i jejich zástavba se s běžnými osadami shodovala. Postupem doby, snad již od konce 8. století, převládlo jejich mocensko-strategické postavení, některá hradiště se stávají i politickými centry širokého okolí, sídly kmenových knížat. Změny doznává i způsob opevnění. Ostatně to, co dnes nazýváme valy a co na první pohled skutečně podobu pouhých hliněných valů má, jsou většinou pozůstatky zničených hradeb. Vzhledem k značné mohutnosti a rozlehlosti to byla bezesporu nejnáročnější díla lidských rukou v raném středověku. Původní prosté valy s palisádami byly záhy nahrazovány důmyslnými roštovými či komorovými konstrukcemi ze dřeva, vyplňovanými hlínou. Patrně již od 9. století jsou tyto dřevohlinité hradby na některých objektech doplňovány z čelní strany kamennými plentami.

Jakékoli podrobnější úvahy o charakteru opevnění, vnitřní zástavbě, jakož i o přesnějším datování hradiště Švédské šance jsou bohužel značně omezeny nedostatkem informací; stejně jako v předchozích časových úsecích máme k dispozici pouze archeo-

logický materiál z povrchových sběrů a některá pozorování, stručně zaznamenaná na počátku našeho století. Na Švédských šancích, podobně jako na celém Chlumu, dosud chybějí doklady o přítomnosti nejstaršího slovanského obyvatelstva. S přihlédnutím k tehdejšímu, i když patrně řídkému osídlení některých výšinných poloh Českého ráje (Prachovské skály, Poráň u Sobotky) či masivu Mužský, doloženému nálezy časně slovanské keramiky tzv. pražského typu, nemůžeme je samozřejmě předem vyloučit ani na námi sledovaném nejvýraznějším antropogeografickém centru dolního Pojizeří. Dle části nalezené keramiky (viz především tab. X) byla ovšem plocha ostrohu bezpochyby osídlena již v 8. století, tedy v pokročilejších fázích starší doby hradištní; snad již v tomto období se na Chlumu vztyčily nejstarší slovanské hradby. Nevíme pochopitelně, zda byly tehdy vybudovány v plné své mohutnosti, lze však předpokládat, že konečnou monumentální podobu jim přineslo až 9. století či počátek 10. věku, kam můžeme — vzhledem k největšímu procentu nálezů — klást i dobu rozkvětu hradiště a tedy i jeho nejhustější osídlení (výběr nálezů — viz tab. XIa—XII/1—8).

Patrně na místě pozůstatků staršího opevnění (uvažovat lze i o pravěkých základech), tam, kde se náhorní plošina začíná zužovat ve výrazný úzký ostroh, byla vybudována hlavní hradba, přepažující původně celé toto citlivé a strategicky nejpříhodnější místo (tab. XV-a). Konstrukci hradby, jejíž torzo dodnes překvapuje svou mohutností, bohužel neznáme. Snad jen údaj o zbytcích zuhelnatělých dřev a opukové suti, zaznamenaný J. L. Píčem v době rozvážení valu na přelomu 19. a 20. století, dovoluje uvažovat o dřevohlinité konstrukci s kamennými stavebními prvky. Na bočních stranách ostrohu se žádné valy nedochovaly; strmé svahy ostatně nevyžadovaly budování skutečných hradeb, svoji úlohu tam mohla úspěšně plnit kupříkladu prostá palisáda. Mnohem složitější je ovšem otázka severního opevnění, spojená i s problematikou celkového rozsahu hradiště. K systému hradeb bezesporu příslušel val zachovaný v podobě vysoké meze v místech, kde se ostroh začíná mírně svažovat k severu (tab. XV-c). Několik menších valů v samém cípu ostrohu k raně středověkému osídlení pochopitelně patřit mohlo, s jistotou to však tvrdit nemůžeme. Nechráněnost této polohy (tab. XV-e) by ovšem představovala značné nebezpečí v podobě možného nástupního prostoru pro útok na centrální část hradiště.

S rozložením fortifikací souvisí i problém bran. Hlavní brána byla bezpochyby umístěna kdesi v prostoru jižního valu, neboť ve směru od planiny Chlumu je vlastně nejsnazší přístup k hradišti. Ze situačního plánu, zachycujícího jižní hradbu ještě před částečným zničením (tab. XV), vyplývají dvě možné alternativy umístění brány, a sice při okrajích ostrohu. Srovnání s jinými ostrožnými hradišti, jakož i logická úvaha o obranyschopnosti dovolují předpokládat vchod v místě mezi západním koncem valu a strmým srázem (tab. XV-b). Případní útočníci postupující od jihu byli při zteči takto položené brány v nevýhodě, neboť štít — držený na rozdíl od zbraně v levé ruce — je nechránil před akcemi obránců stojících na vysoké hradbě vpravo od nich. Méně důležitý vchod lze předpokládat i ze severního směru, z výše uvedených důvodů patrně v místech, kde val protíná dnešní cesta (tab. XV-d). Jak bylo již řečeno, můžeme dobu rozkvětu hradiště klást do 9. a počátku 10. století. Z hlediska širších souvislostí lze upozornit, že jde o období označované jako střední doba hradištní, které se po historické stránce kryje se vznikem, rozmachem i pádem velkomoravské říše a s počátky českého přemyslovského státu. Švédské šance se patrně staly sídlem jednoho z mnoha kmenových knížat, která v Čechách vládla svým drobným državám před konečným sjednocením země Přemyslovci. V této souvislosti se často uvažuje o knížeti západních Charvátů; toto vysvětlení však není dnes jednoznačně přijímáno.

Za současného stavu poznání je obtížně řešitelný i problém zániku hradiště, který je patrně již přímo spojen s počátky Mladé Boleslavi. I když ojedinělé zlomky keramiky (tab. XII/9—20) ukazují na přítomnost lidí na Švédských šancích ještě ke konci 10. a snad i v 11. věku, je pravděpodobné, že hradiště jako mocenské centrum zaniká v průběhu první poloviny 10. století, snad za vlády Boleslava I. Nevíme, zda se kněžna Drahomíra, která podle svědectví svatováclavské legendy uprchla po Václavově vraždě ze Staré Boleslavi k Charvátům, neuchýlila alespoň na čas pod ochranu hradeb na Chlumu. Pro naše úvahy je však důležitější, že se staroboleslavskou bratrovraždou dostal k moci Boleslav I., s jehož jménem je spojován i skutečný vznik českého raně středověkého státu. Tento ambiciózní Přemyslovec se nespokojil se systémem vlády svých předchůdců, kteří přímo ovládali jen centrální část středních Čech a ostatní území jim byla podřízena pouze formálně. Boleslav I. začal násilně sjednocovat celou zemi likvidací moci kmenových knížat. První akt tohoto druhu se odehrál již v roce 936, kdy Boleslavovo vojsko vtrhlo na území jakéhosi sousedního vévody (v soudobé saské kronice Widukindově je označen jako *vicinus subregulus* — tedy doslova sousední podkrálíček), na hlavu porazilo oddíly vyslané německým císařem Otou I. na pomoc napadenému knížeti, prvním útokem dobylo jeho hlavní hrad a obrátilo jej v trosky. O lokalizaci této události lze pochopitelně diskutovat. Jako jedno z velmi pravděpodobných vysvětlení se však jeví hypotéza vyslovená Rudolfem Turkem, který onen subregulův hrad klade právě na Švédské šance. Ať již ke zničení hradiště došlo skutečně v roce 936 či nikoli, ať byly Švédské šance první či některou z dalších obětí Boleslavova úsilí o nadvládu nad celými Čechami, končí dějinná úloha sledovaného objektu skutečně s dobou rozmachu přemyslovské moci. Zvyk pražských knížat budovat na dobytém území v blízkosti rozvrácených sídel kmenových vévodů nová správní centra se uplatnil i v tomto případě. Snad ještě za vlády Boleslava I. (zemřel patrně v roce 967) vzniká nedaleko od úpatí Chlumu, na soutoku Jizery a Klenice, nový hrad, zpočátku označovaný asi jen jako Boleslav, později jako Nový Boleslav, od 13. století pak nazývaný Boleslav Mladý.

Švédské šance nejsou ovšem jedinou raně středověkou památkou v západní části Chlumu (viz tab. XVI). V místech pozdějšího středověkého hrádku jihozápadně od obce Chloumek stálo snad původně další hradiště; jeho valy údajně procházely dnešní vsí. Opevnění se bohužel nedochovalo a objekt nedokážeme časově zařadit. Mohl být sice vybudován současně se Švédskými šancemi jako předsunutý opěrný bod, spíše však lze uvažovat o období mladším. Vždyť tato nejstrategičtější poloha v širokém okolí mohla být využita i po založení mladoboleslavského hradiště.

Přímou časovou souvislost se Švédskými šancemi vykazují ovšem mohyly (katastrální území Vinařice), rozptýlené na temeni i svazích Chlumu východně od hradiště. Do dnešní doby se dochovalo jen torzo z původního počtu těchto hrobových násypů a je tedy obtížné rozhodnout, zda původně šlo o jediné rozsáhlé mohylové pohřebiště (co do plochy by to byl největší slovanský mohylník v Čechách), nebo o několik izolovaných menších nekropolí. Nejpočetnější skupina mohyl, sestávající asi z dvaceti násypů, se nalézala v lese Velký Kněžský, jen několik set metrů od jižního valu hradiště. Z lesa zůstalo ovšem jen několik řad stromů a zbytek plochy zabírá vojenský objekt, při jehož budování na sklonku sedmdesátých let byly mohyly bez jakékoli dokumentace zlikvidovány. Osud osamělé mohyly v Malém Kněžském byl obdobný. Dále k východu pak pohřebiště pokračuje několika mohylami na temeni Chlumu v lese Bukovina a třemi menšími skupinami násypů ve Studeném. Vzhledem k značně zdevastovanému a zanedbanému lesnímu porostu jsou dnes zřetelně patrné pouze dvě z posledně uvede-

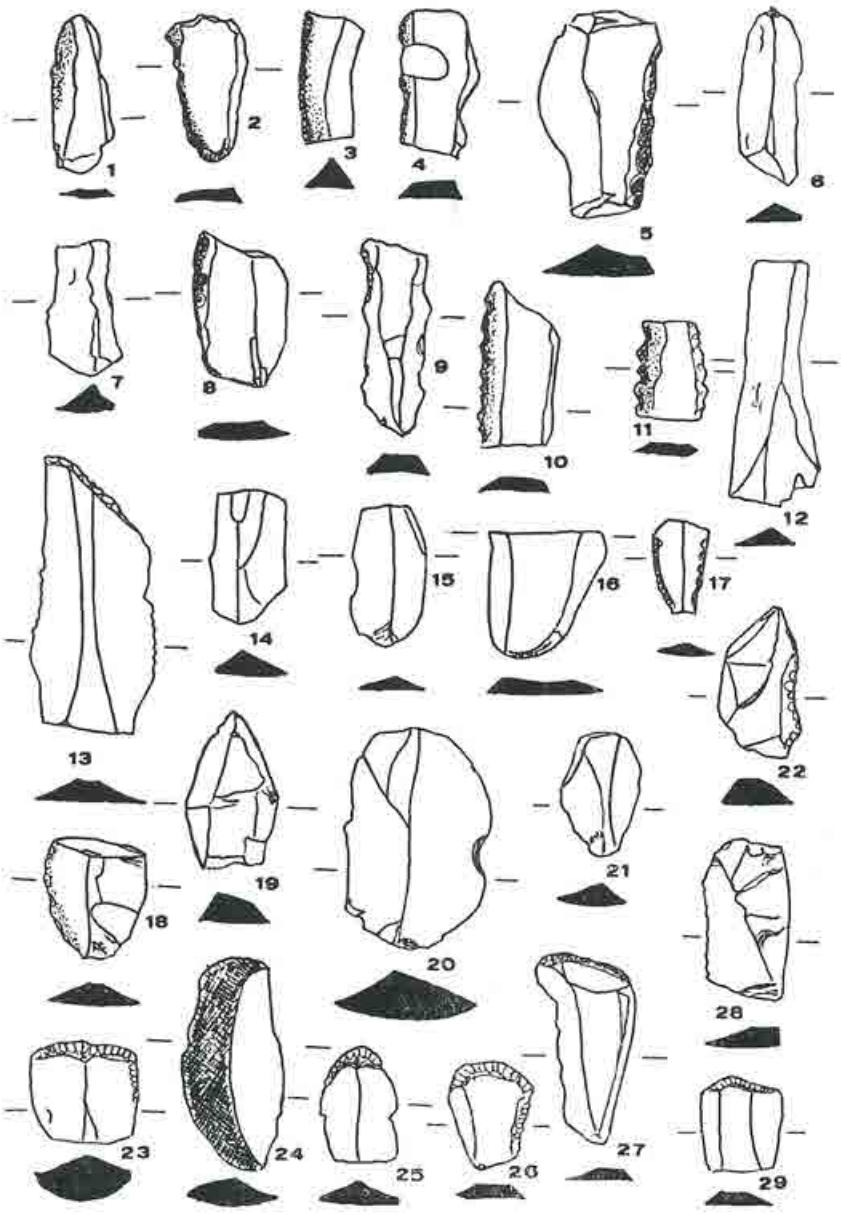
ných skupin. Nalézají se téměř při úpatí mělkého údolí, zařezávajícího se do masivu Chlumu od východu; jedna sestává asi z dvanácti, druhá ze čtyř mohyl. Mohyly na Chlumu byly z části prozkoumány R. Turkem v polovině třicátých let; podle nalezených zlomků keramiky, které ostatně tvořily téměř veškerou výbavu těchto chudých hrobů, je lze datovat do 8. až 9. století. K nejstarším patří násypy v Bukovině, k nejmladším pak mohyly ve zmíněném údolí. Obdobný pohřební rituál — rozhození spálených kostí zemřelého na předem navršený nízký kopeček a jeho překrytí zbytkem mohyly — prokazovalo i dnes již zničené pohřebiště při severním úpatí Chlumu u řepovské cihelny (katastrální území Bojetice).

Ani Švédské šance, ani mohyly na Chlumu neznáme dosud natolik, aby bylo možné s jistotou hovořit o vzájemné spojitosti. Část mohyl snad skrývá spálené pozůstatky obyvatelstva hradiště, je však značně nepravděpodobné, že by se to týkalo i hrobů na samém východním okraji Studeného. Lze uvažovat i o pohřebištích obyvatel vesnických osad, tvořících zázemí hradiště. Prozkoumané mohyly byly ovšem vesměs žárové; vzhledem k tomu, že v dané oblasti můžeme počátek přechodu od spalování zemřelých k pohřbívání nespálených těl klást přibližně do poloviny 9. století, musí se někde na Chlumu vyskytovat i kostrové pohřebiště z druhé poloviny 9. a počátku 10. století. Na rozdíl od v terénu zřetelně vystupujících žárových mohyl však místo posledního odpočinku obyvatel hradiště po změně pohřebního ritu neznáme. Blíže nedatované hroby byly objeveny v obci Chloumek, podle nálezů bronzových esovitých záušnic můžeme pohřebiště předpokládat i v areálu dnešních Vinařic, v obou případech jde ale patrně o památky z doby po zániku Švédských šancí. Jen s velkou opatrností lze o dalším pohřebišti uvažovat v prostoru mezi hradištěm a Chloumkem, či přímo na hradišti, kde byly mimo keramických zlomků nalezeny i nože, železné křesadlo a drobný skleněný korálek (tab. XIII/1—4).

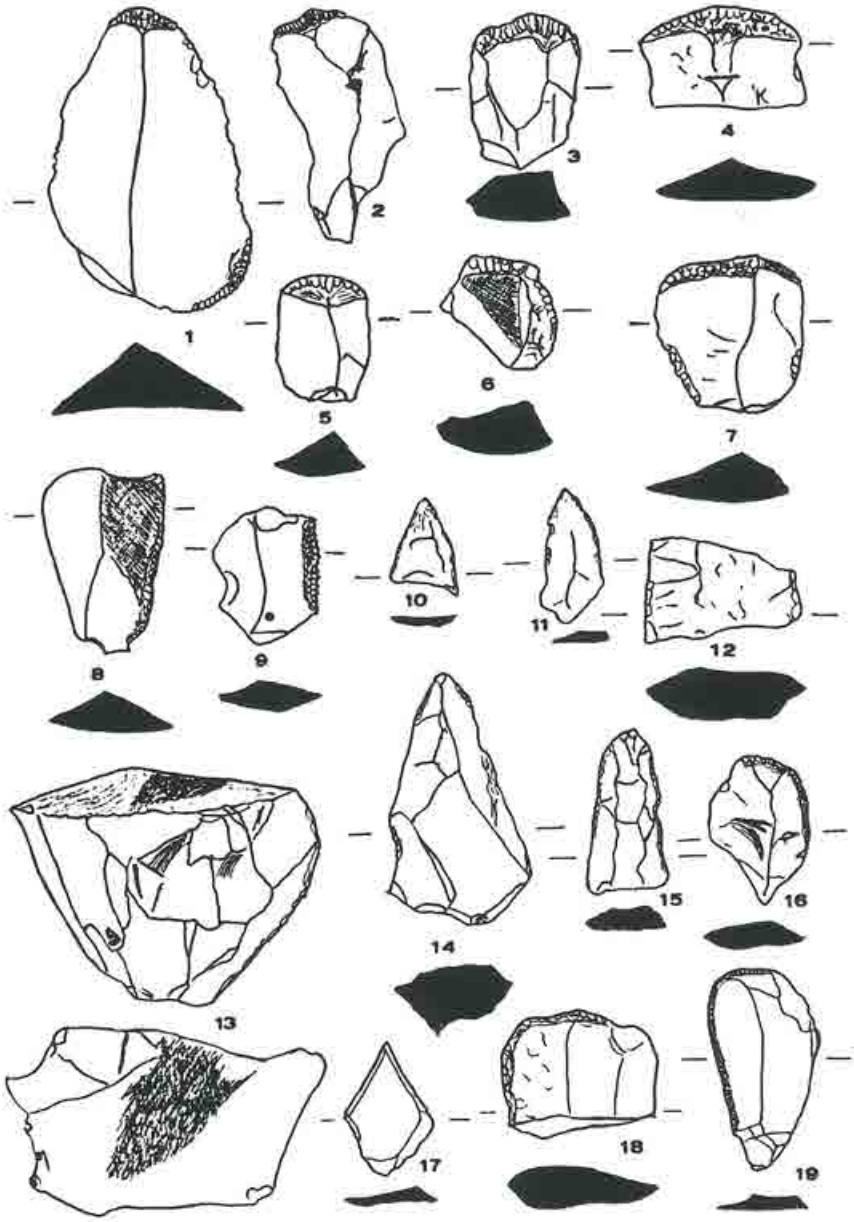
Výběr důležitějších prací ke Švédským šancím a k pravěkému a raně středověkému osídlení Pojizeří

Filip, J.: *Dějinné počátky Českého ráje*. Praha 1947.
Hralová — Adamczyková, J.: *K problémům pozdní doby bronzové v Pojizeří*. Sborník Národního muzea, XI, A, 1957, s. 3—45.
Píč, J. L.: *Z výzkumu našich hradišť*. Památky archeologické, 22, 1908, s. 519—532.
Píč, J. L.: *Starožitnosti země České III. 1. Čechy za doby knížecí*. Praha 1909.
Pleiner, R. a kol.: *Pravěké dějiny Čech*. Praha 1978.
Pleslová-Štiková, E.: *Význam kultury nálevkovitých pohárů v Pojizeří*. AUC, Phil. et hist., Praha 1960, s. 39—40.
Pleslová-Štiková, E.: *Mužský u Mnichova Hradiště. Pravěká skalní pevnost*. Praha 1981.
Turek, R.: *Pravěk Boleslavska*. In: Boleslavsko. Mladá Boleslav 1947, s. 40—60.
Turek, R.: *Mohyly českých Charvatů*. Slavia Antiqua, 5, 1954—1956, s. 103—157.
Turek, R.: *Čechy na úsvitě dějin*. Praha 1963.
Turek, R.: *K problému západních Charvatů*. In: Liber Iosepho Kostrzewski. Wroclaw—Warszawa—Kraków 1968, s. 395—409.
Turek, R.: *Počátky Mladoboleslavska*. In: Mladá Boleslav od minulosti k dnešku. Mladá Boleslav 1974, s. 7—18.
Turek, R.: *Slavníkovci a jejich panství*. Hradec Králové 1982.

Většina zobrazeného materiálu pochází ze sbírek Okresního muzea v Mladé Boleslavi; výběr z předmětů uložených v Národním muzeu v Praze je zachycen na tab. VIII/9—12; X/2, 3; XIII/7.

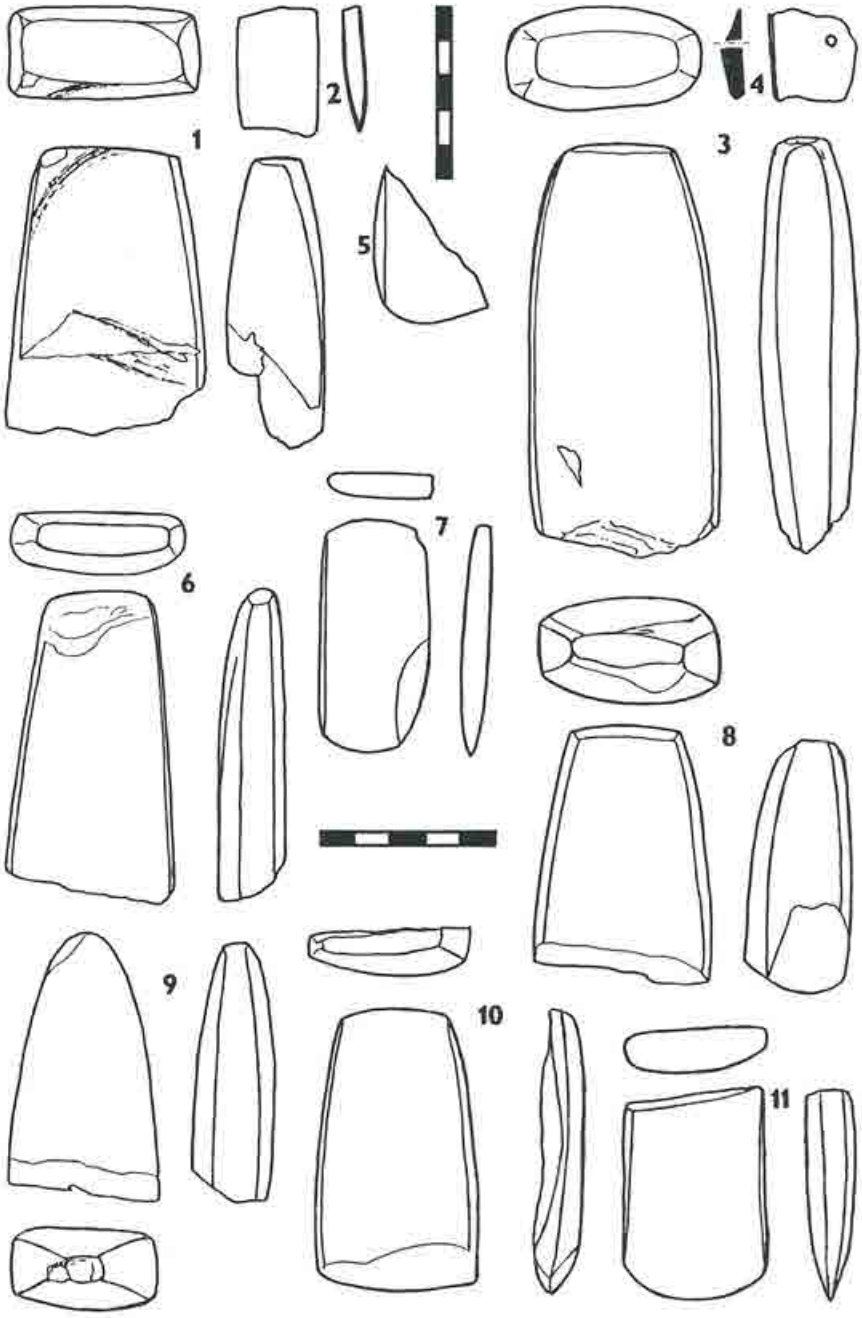
Tab. I. Kamenná štípaná industrie: 1—4 srpové čepelky; 5—9 bočně retušované čepelky; 10—11 bočně retušované srpové čepelky; 12—16 čepelky a zlomky čepelek; 17 zlomek oboustranně retušované čepelky; 18—22, 28 úštěpy; 24 čepelka s částí původního povrchu; 23, 25—27, 29 škrabadla.

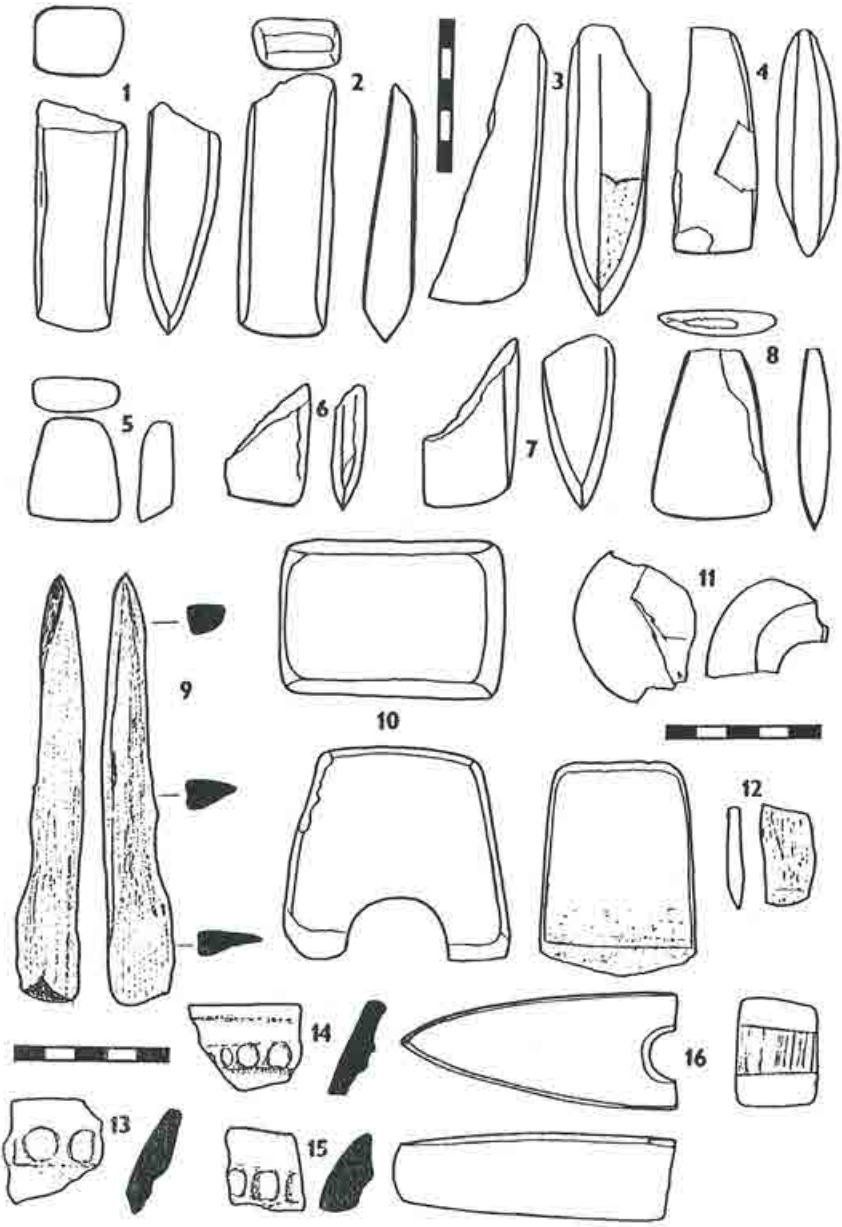
Tab. II. Kamenná štípaná industrie: 1—9 škrabadla; 10, 11 šipky (eneolit); 12 zlomek hrotu; 13 jednopodstavové jádro druhotně použité na otloukač; 14 hrot; 15 oboustranně retušovaná čepel (eneolit); 16 vrtáček kombinovaný se škrabadlem; 17 vrtáček; 18, 19 škrabadla (I/13 bečovský, I/23 a II/17—19 tušimický křemenec).

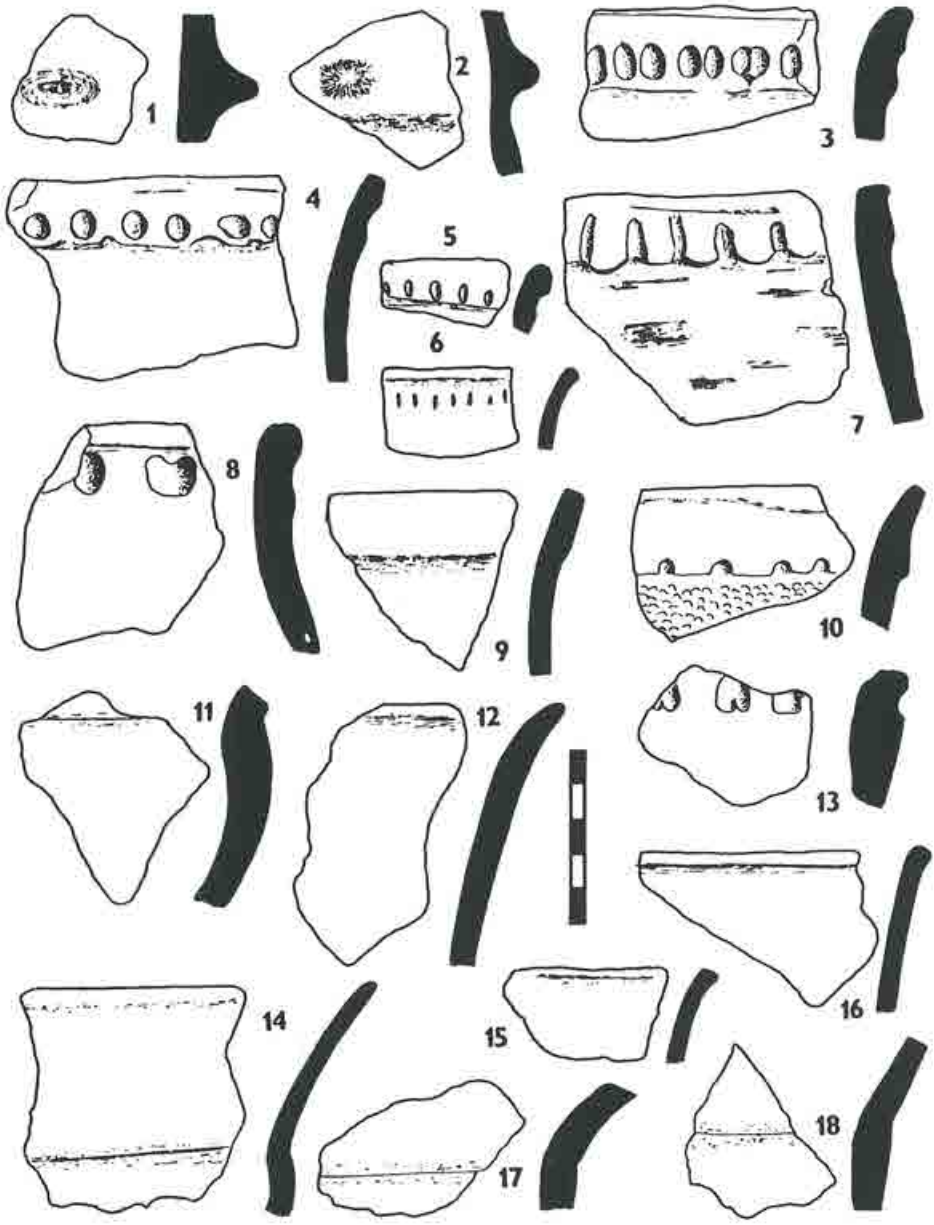
Tab. III. Ploché kamenné sekery.

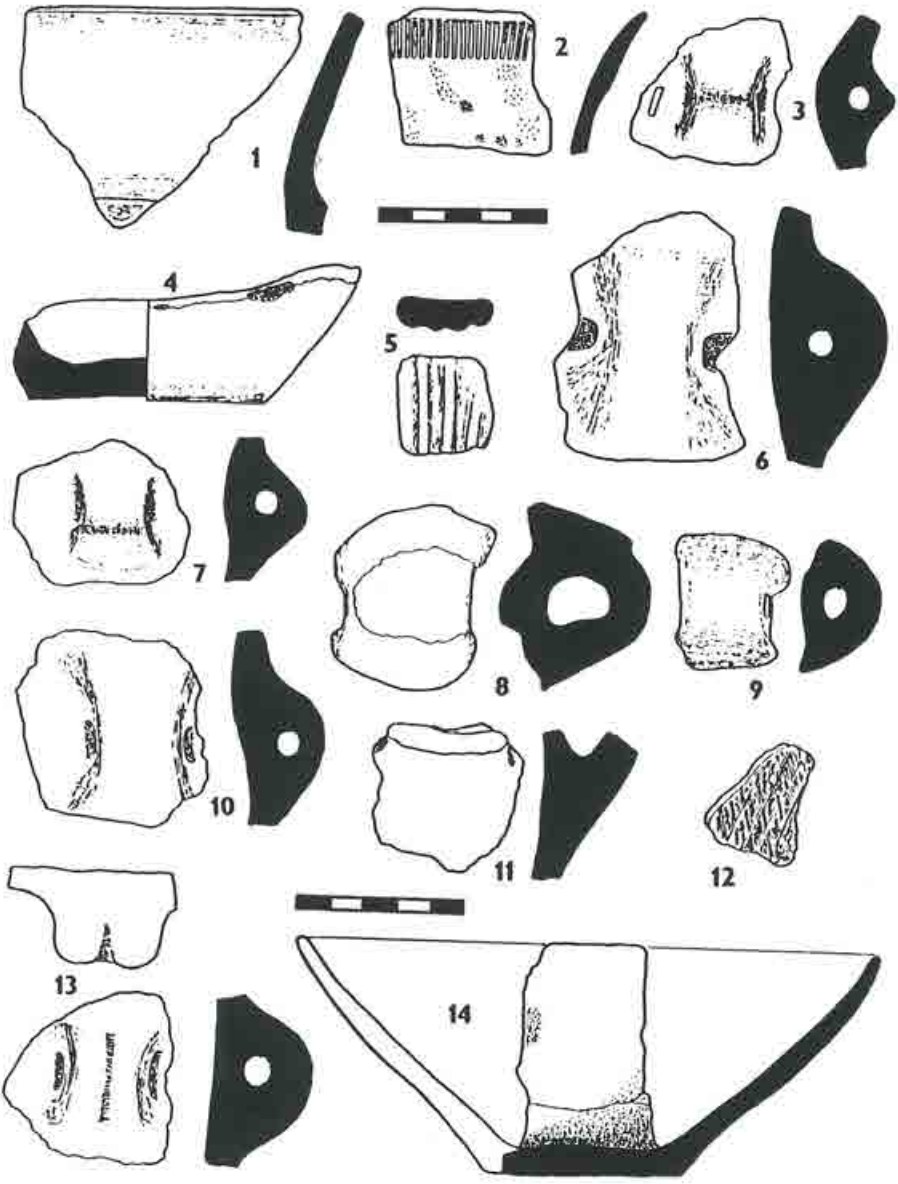
Tab. IV. Ploché kamenné sekery; 4 zlomek nátepní destičky (eneolit).

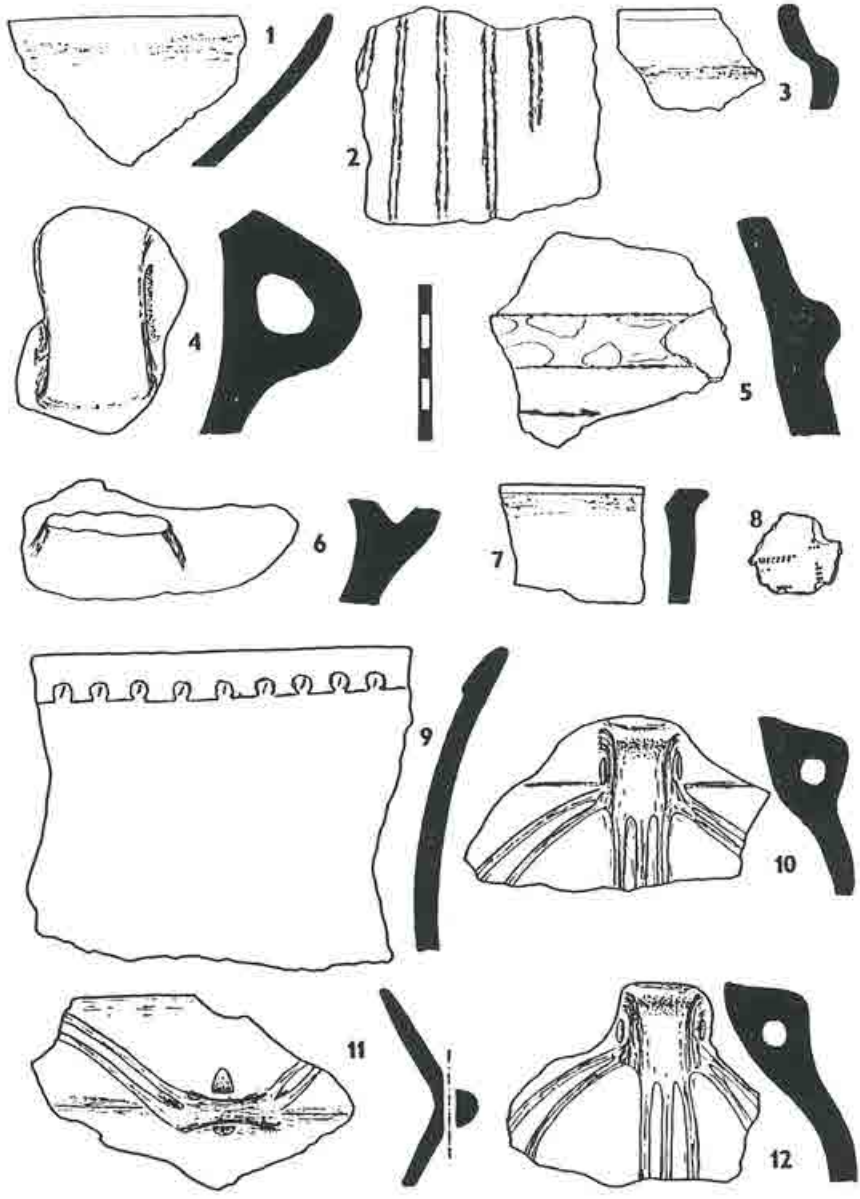
Tab. V. Ploché kamenné sekery; 5 typ Slánská hora (řivnáčská kultura); 11 zlomek kamenné bulavy (kultura nálevkovitých pohárů); 9—12 kostěný hrot a dlátko; 10 zlomek polygonálního sekeromlatu lužické kultury; 16 sekeromlat (kultura nálevkovitých pohárů); 13—15 zlomky keramiky kultury nálevkovitých pohárů.

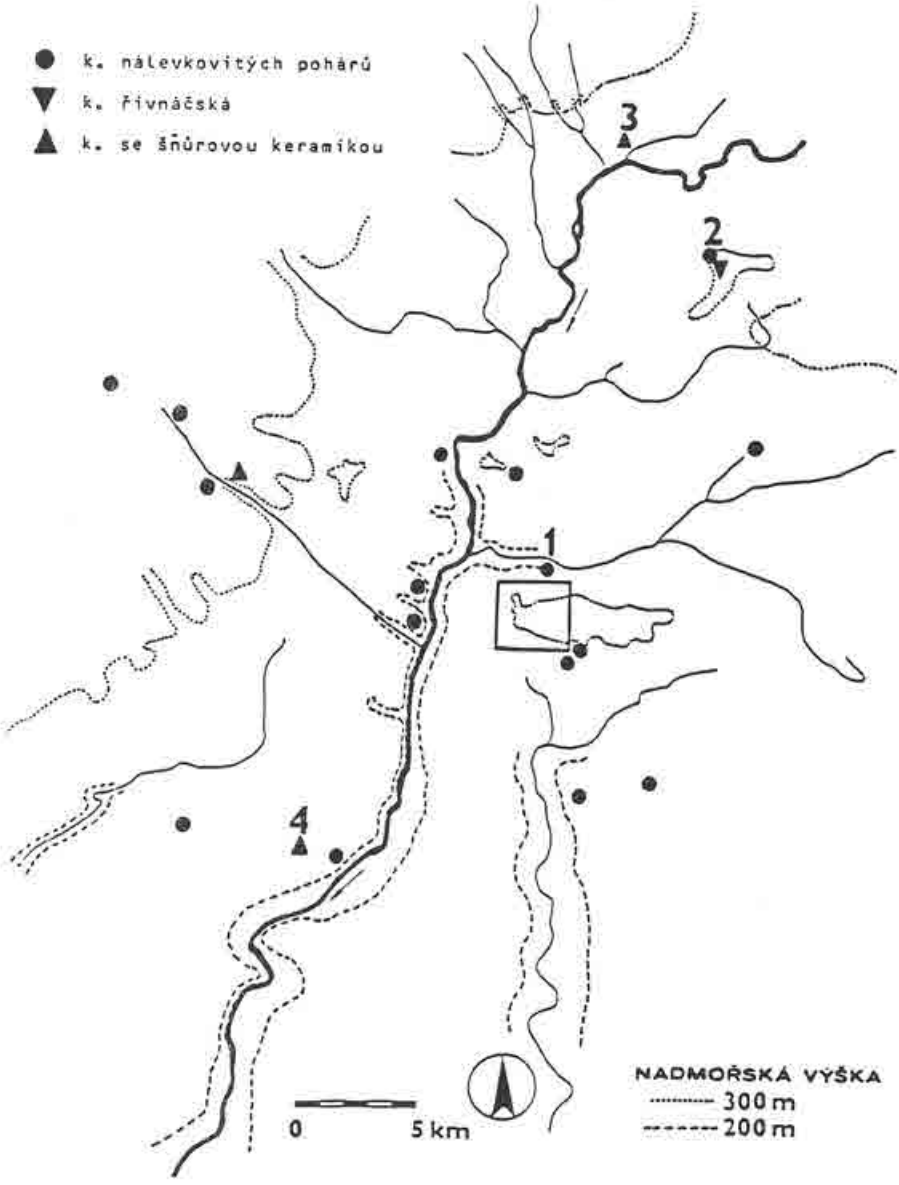
Tab. VI. Zlomky keramiky: 1, 2 lengyelská kultura; 3—18 kultura nálevkovitých pohárů (mladší baalberský stupeň).

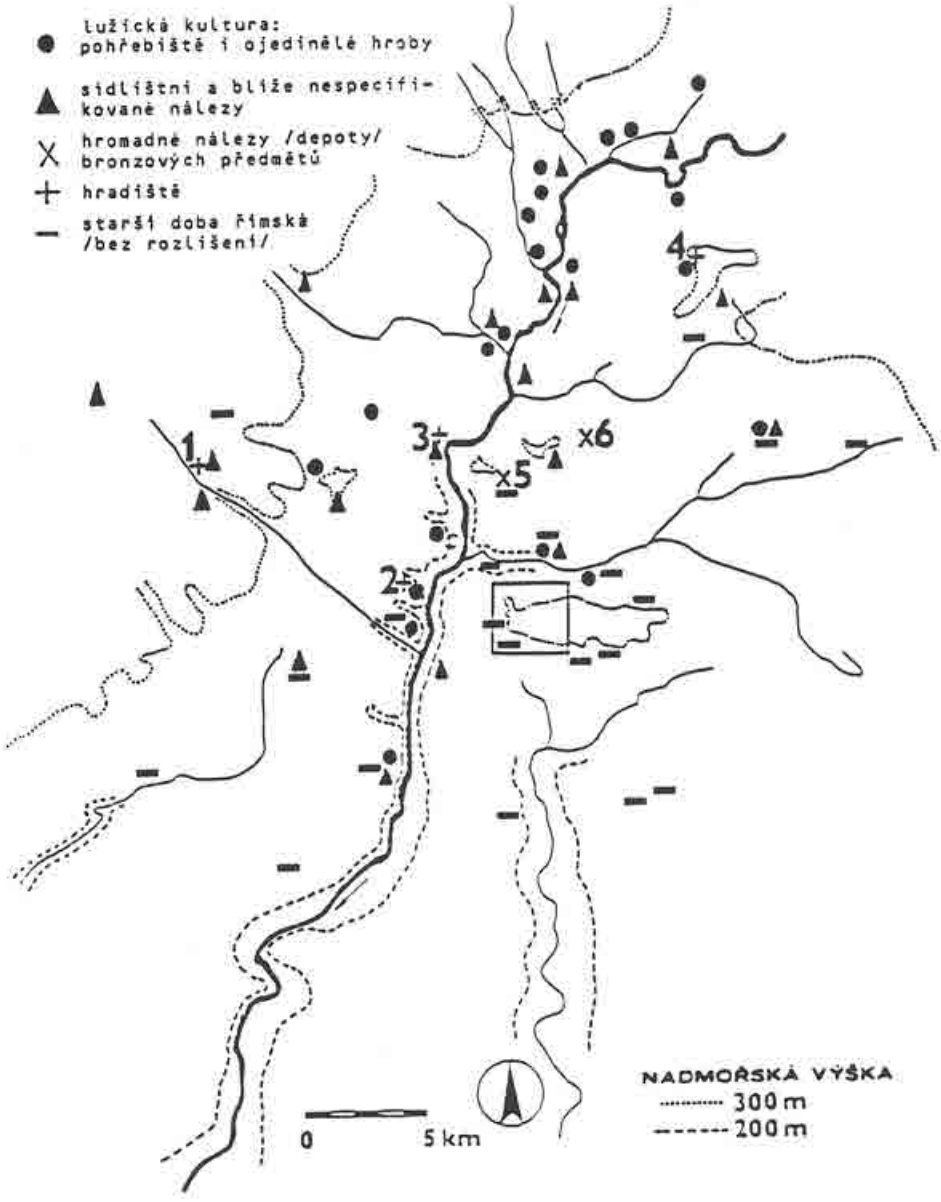
Tab. VII. Zlomky keramiky: 1—11 kultura nálevkovitých pohárů (2, 3 siřemský stupeň, jinak vše z mladšího baalberského stupně); 12 řivnáčská kultura; 13 kultura se šňůrovou keramikou; 14 mladší doba bronzová (knovízská kultura?).

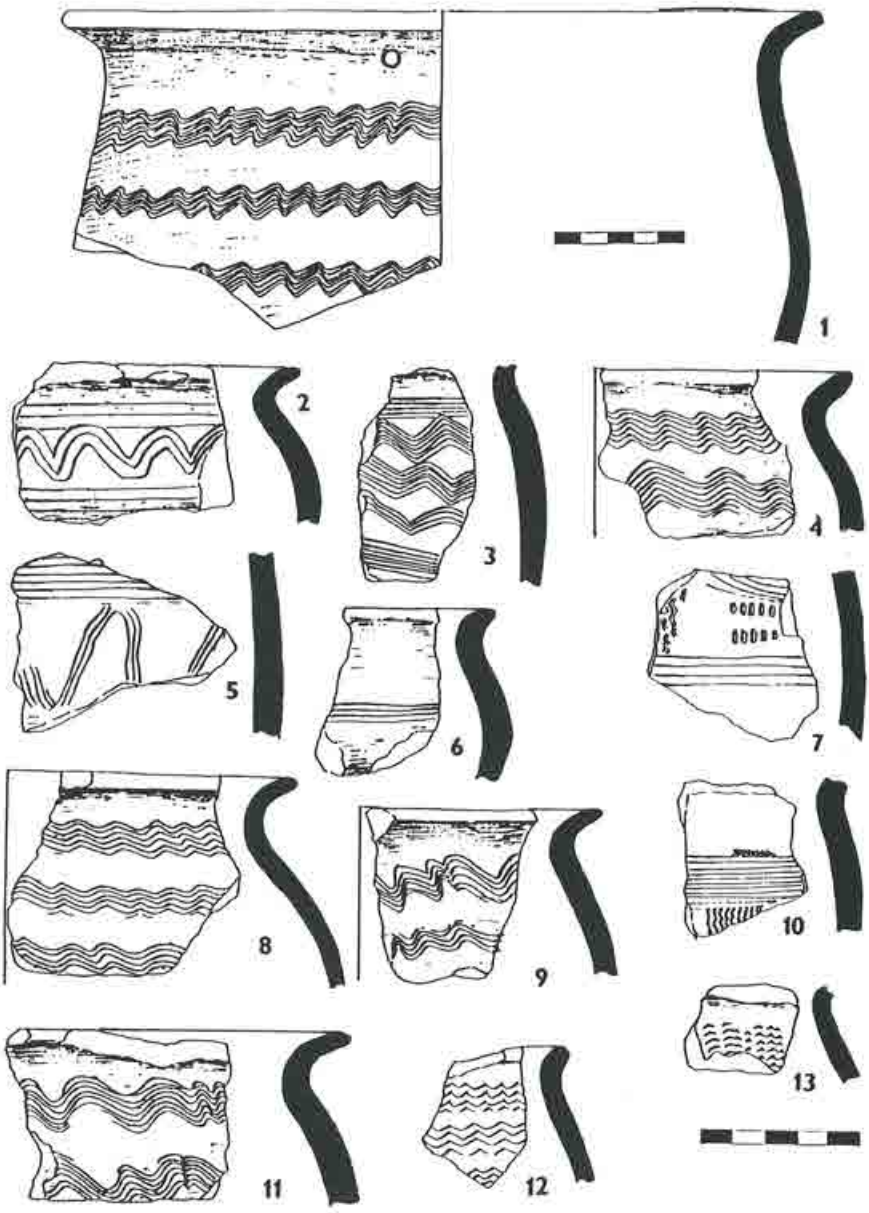
Tab. VIII. Zlomky keramiky: 1 mladší doba bronzová (knovízská kultura?); 2, 4—6 pozdní doba bronzová (lužická kultura); 3 doba halštatská; 7, 8 starší doba římská; 9—12 kultura nálevkovitých pohárů (starší baalberský stupeň).

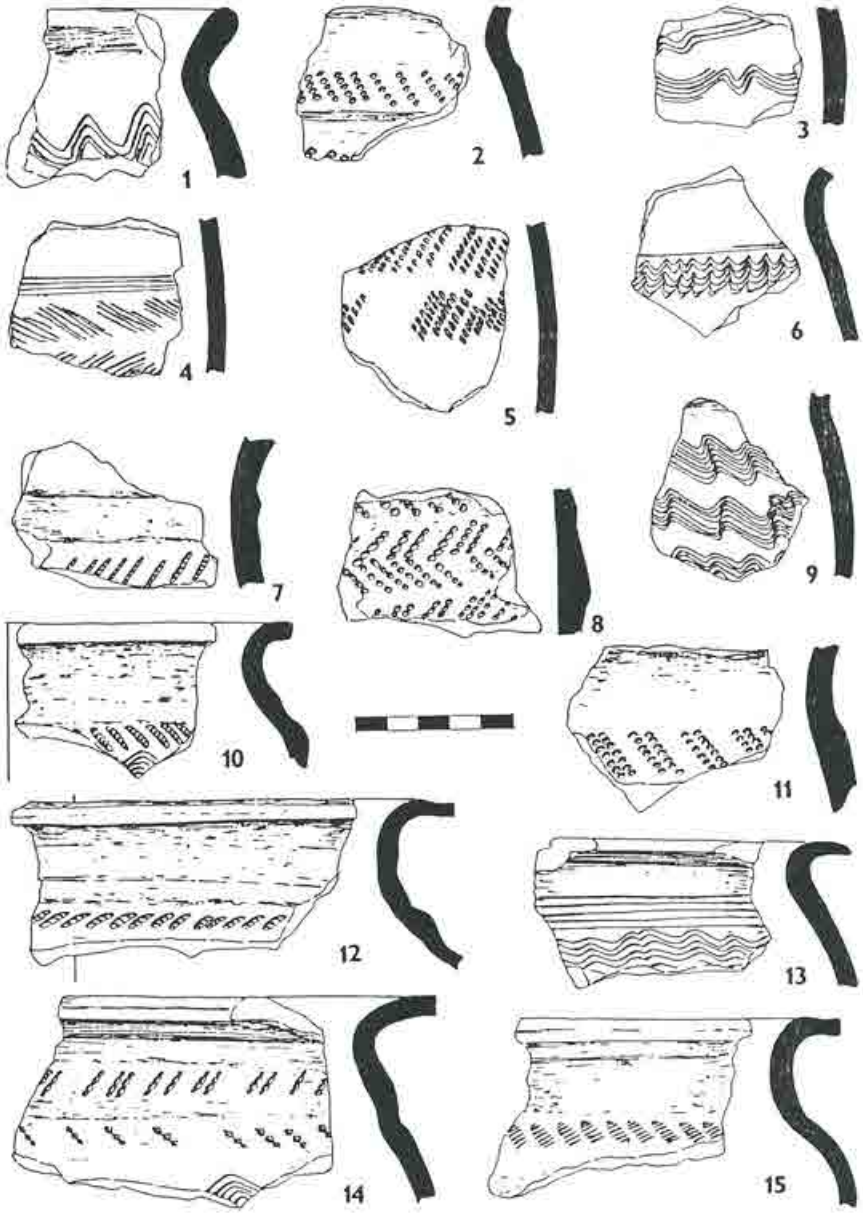
Tab. IX A. Pojizeří v pozdní době kamenné; 1 hrob kultury nálevkovitých pohárů v Řepově; 2 pravěké výšinné sídliště Mužský-Hrada; 3 hroby kultury se šňůrovou keramikou v Sovenicích.

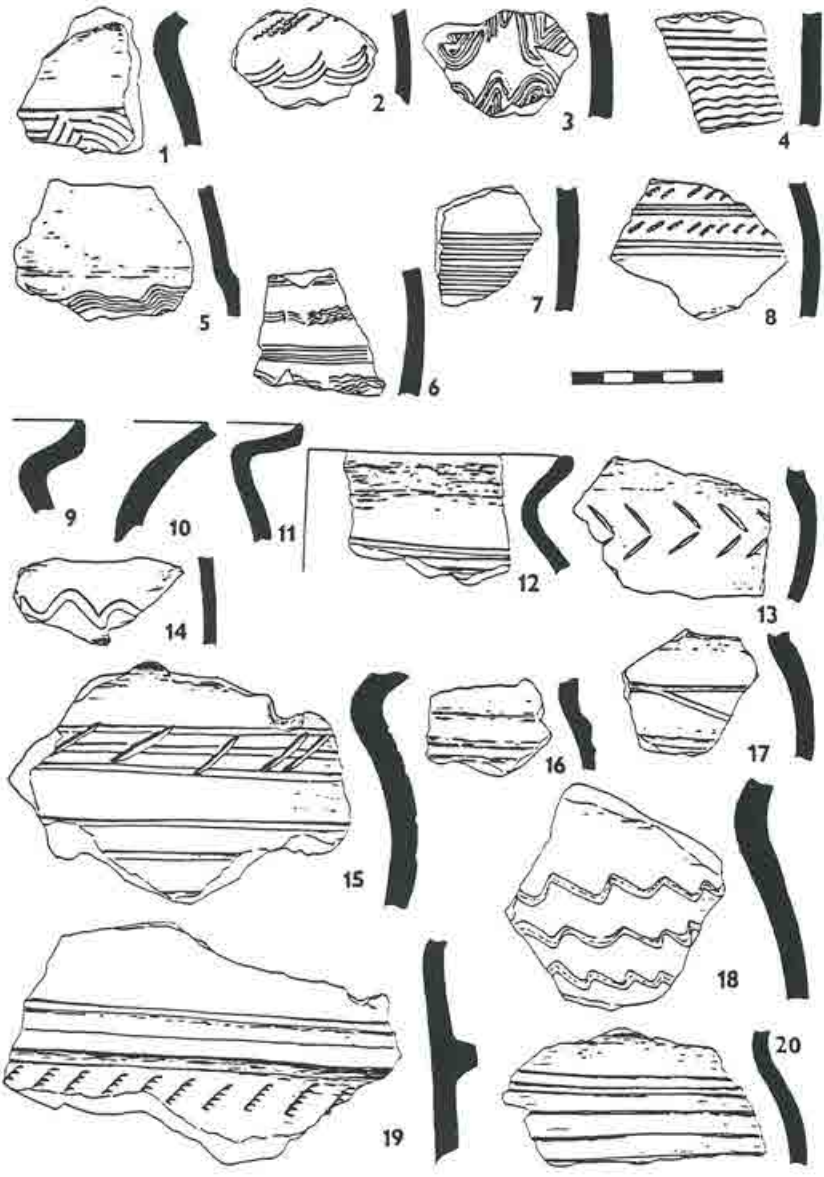
Tab. IX B. Pojizeří v pozdní době bronzové a starší době římské. Hradiště: 1 Skalsko u Sudoměře; 2 Čejetičky-Choboty I; 3 Předliška; 4 Mužský-Hrada. Depoty: 5 Kosmonosy; 6 Násedlnice; 7 Zdětín (lužická? knovízská kultura?).

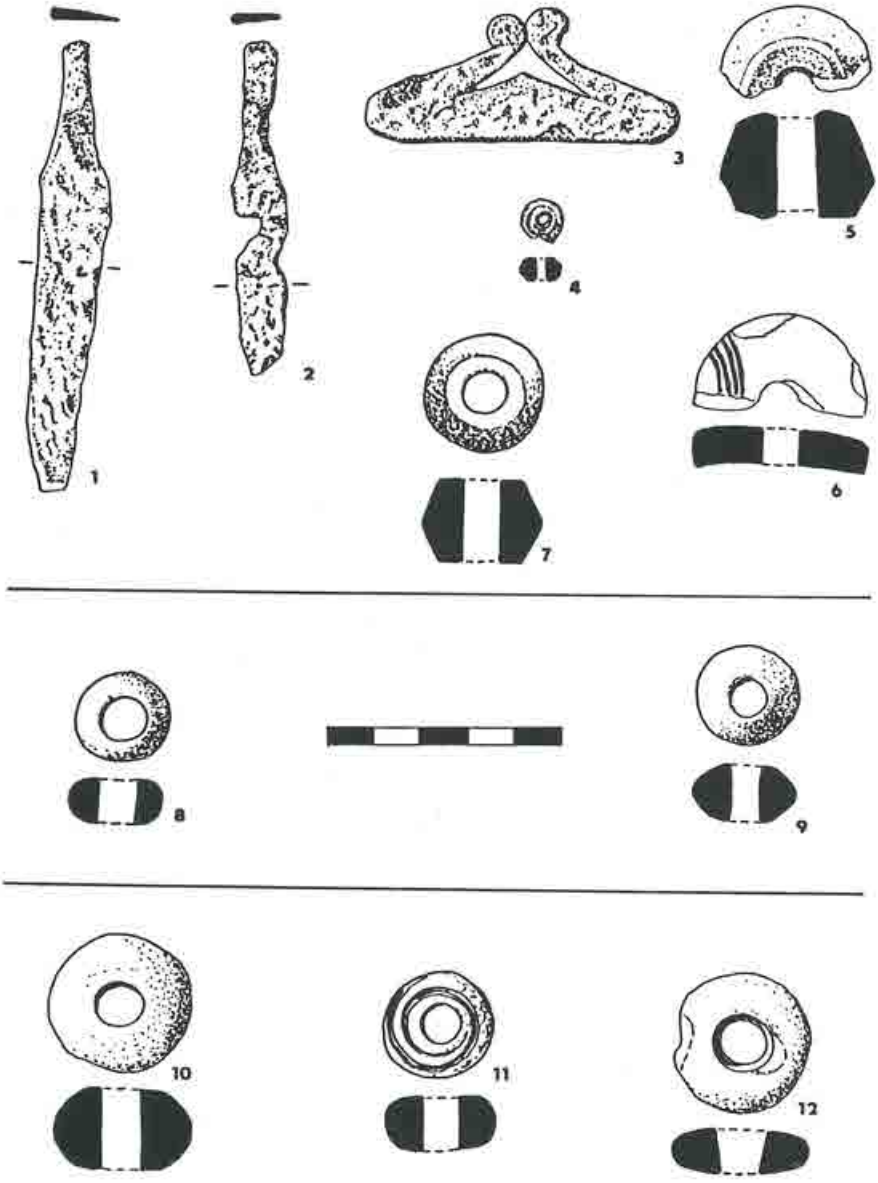
Tab. X. Zlomky keramiky ze starší doby hradištní (cca 8. století).

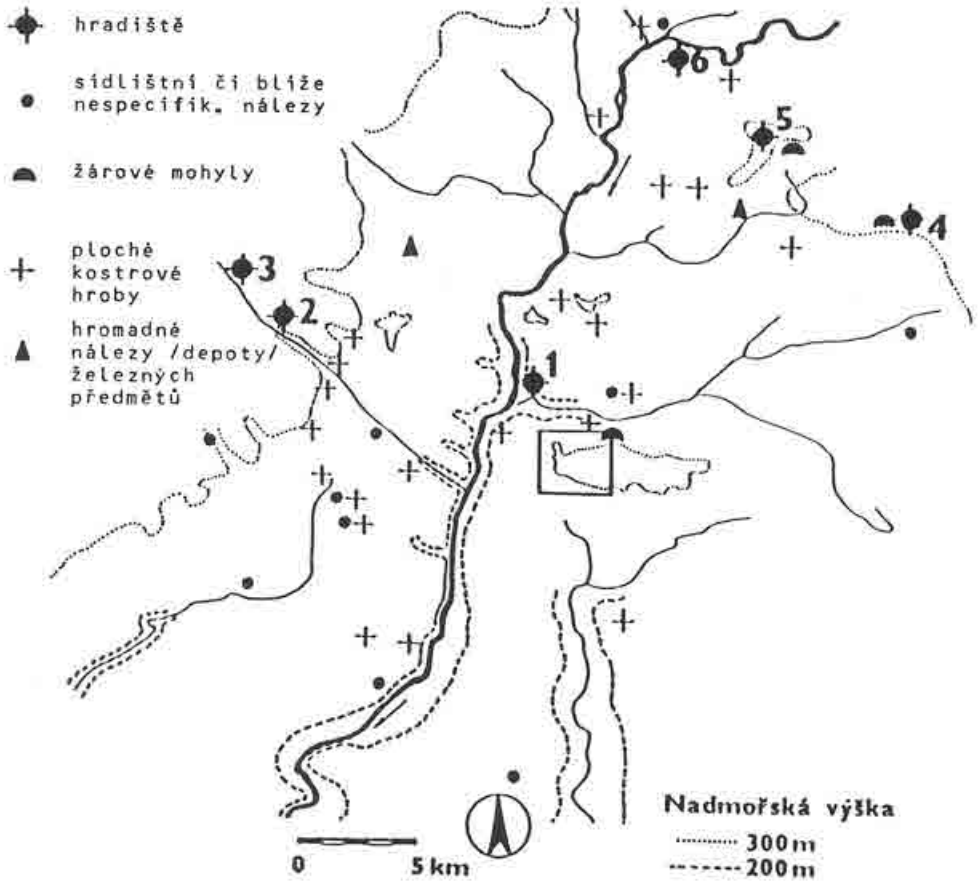
Tab. XI. Zlomky keramiky ze střední doby hradištní (9. a počátek 10. století).

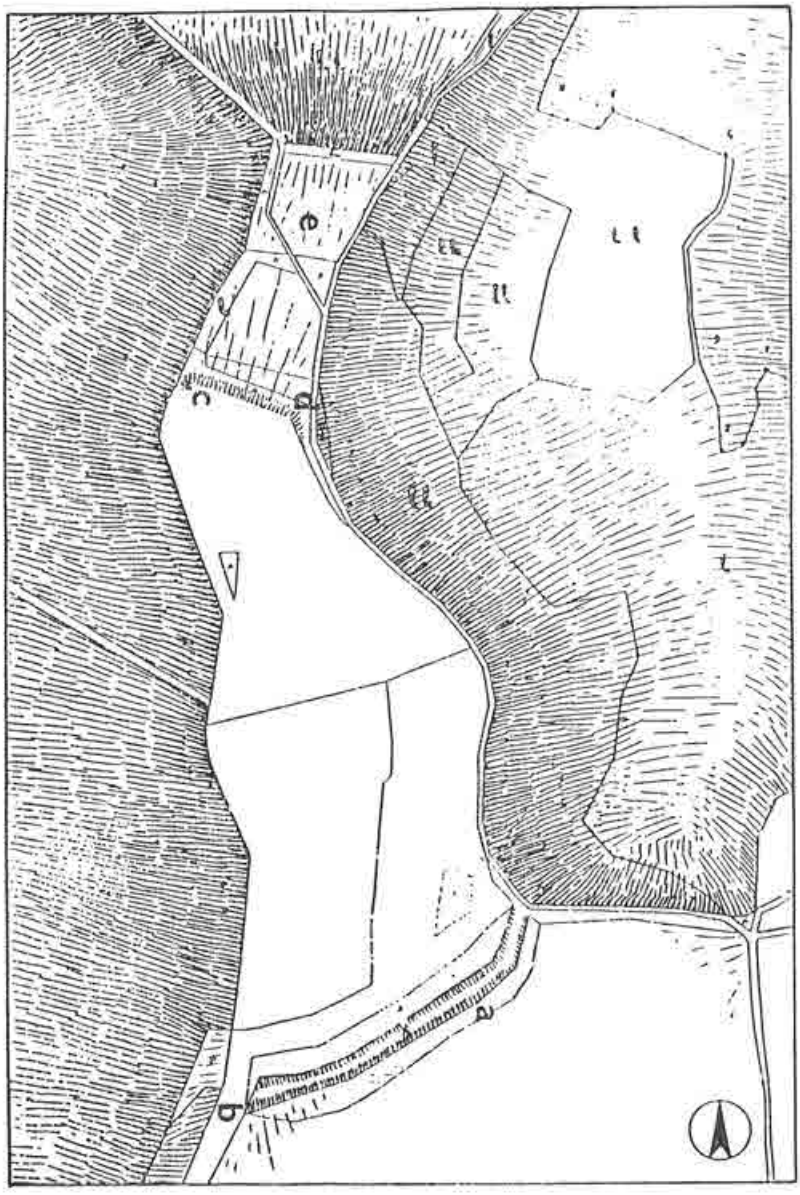
Tab. XII. Zlomky keramiky ze střední (č. 1—8) a mladší doby hradištní (10.—11. století, č. 9—20).

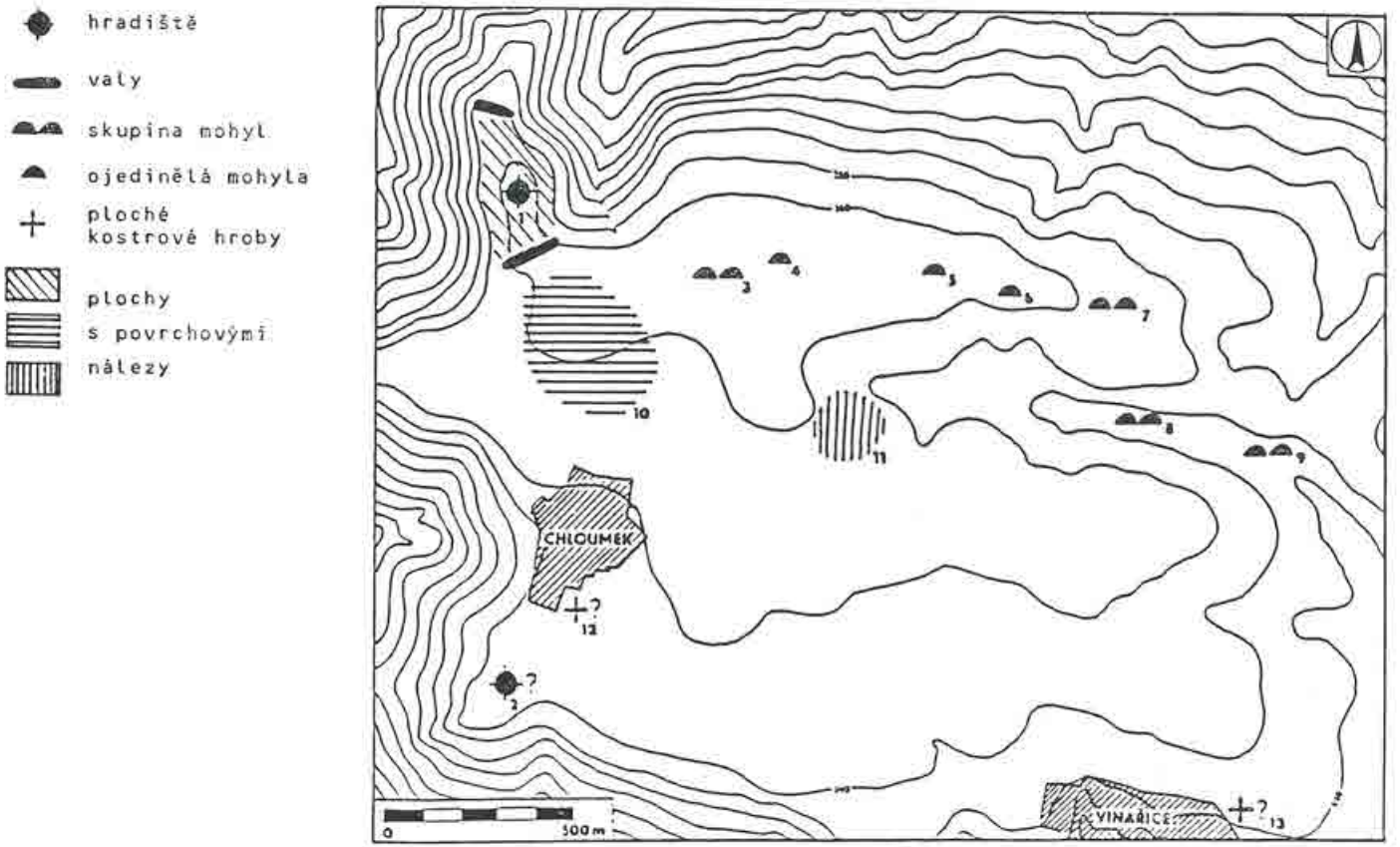
Tab. XIII. Nekeramický materiál z 9.—10. století: 1—7 Švédské šance; 8—9 pole mezi Švédskými šancemi a Chloumkem; 10—12 Chlum. 1, 2 železné nože; 3 železná ocilka (křesadlo); 4 skleněný korálek; 5, 7 hliněné přesleny (setrvačníky k vřetenu); 6 část přeslenu zhotoveného ze střepu; 9, 10, 12 kamenné přesleny; 8, 11 skleněné přesleny.

Tab. XIV. Pojizeří v raném středověku. Hradiště: 1 Mladá Boleslav; 2 Sudoměř; 3 Březovice (Sellnerovo hradiště); 4 Vesec (Pordň): 5 Dneboh (Mužský); 6 Hradec nad Jizerou.

Tab. XV. Švédské šance — schematický plán hradiště z počátku 20. století (podle J. L. Píče); a — jižní val s příkopem; b, d— prostor předpokládaných bran; c — severní val; e — plocha s nevýraznými valy a příkopy.

Tab. XVI. Západní část Chlumu; 1 Švédské šance; 2 raně středověké hradiště u Chloumku; 3, 4 raně středověké mohyly v Kněžském; 5, 6 mohyly v Bukovině; 7—9 mohyly ve Studeném; 10 nálezy kamenných štípaných nástrojů z mladší či pozdní doby kamenné; 11 nálezy keramiky kultury nálevkovitých pohárů v poloze Na kroužku; 12—13 údajné ploché kostrové hroby z raného středověku v Chloumku a ve Vinařicích.

Příspěvek k umělecko-historickému zhodnocení kostela sv. Vavřince v Jilemnici

Jan Luštinec

Monumentální barokový kostel svatého Vavřince v Jilemnici se dosud nedočkal pozornějšího umělecko-historického zhodnocení, ačkoliv patří k významným barokním architekturám Podkrkonoší.[1] Pokusme se tedy alespoň několika postřehy naznačit směr možného budoucího bádání, a to tím spíše, že máme k dispozici dva zvláště cenné prameny: *manuál na vydání peněz všelikterým řemeslníkům a dělníkům* z let 1729—1736 a farní kroniku, pečlivě vedenou od roku 1836.[2]

V roce 1701 zakoupili jilemnické panství hrabata Harrachové. Sloučením s panstvím branským pak vzniklo rozsáhlé dominium s předpokladem pronikavého hospodářského rozvoje, jehož Harrachové dokázali obdivuhodně využít. Také Jilemnice, hospodářské a tržní středisko panství, dosud rozdělená na část jilemnickou a branskou, sloučením neobyčejně získala a pod rozvážnou rukou nových majitelů začala rychle rozkvétat. Obyvatel rychle přibývalo a malý dřevěný kostelík sv. Vavřince záhy přestával vyhovovat jak počtu věřících, tak i potřebě reprezentovat patronát hraběcí rodiny. Od roku 1721 byla jilemnická fara opět trvale obsazena farářem a k Jilemnici byly přifařeny i okolní obce Hrabačov a Víchová. Stavba nového kostela se stala nezbytností.

Z hrabat Harrachů pak zejména Tomáš Alois Raimund (1669—1742) věnoval svým patronátním kostelům zvýšenou péči a tam, kde to potřeba vyžadovala, rozhodl postavit kostely nové.[3] Do svých služeb se snažil získat architekty nejlepších jmen. Pracoval pro něj slavný Johann Lukas von Hildebrandt (zejména pro rakouské državy), v Čechách se pak pokusil získat tehdy již proslulého Kiliána Ignáce Dienzenhofera. Dienzenhofer byl však natolik zaneprázdněn svými četnými zakázkami zejména na církevních statcích, že se zahájením práce pro Harrachy otálel a netrpělivý hrabě začal hledat jiného architekta. Byl mu vřele doporučen Dienzenhoferův nevlastní bratr Jan Jiří Aichbauer (1680—1737) a z korespondence inspektora J. A. Fuhrmanna hraběti Harrachovi vyplývá, že se již v té době těšil dobrému jménu.[4] Hrabě doporučení přijal a Aichbauer mu zhotovil plány kostelů v Jiříkově, Starých Křečanech a v Jilemnici.[5]

Harrachové tu — při zachování určité umělecké úrovně — požadovali vytvoření projektu méně nákladného, vhodného pro venkovské prostředí. A Aichbauer, ovlivněn školením u svého nevlastního otce Kryštofa Dienzenhofera i praxí u Johanna Lukase von Hildebrandta, snad za jejich rady, dokázal vytvořit typ venkovského kostela sice finančně nepříliš náročného, ale přitom účelného a vysoce esteticky hodnotného.[6]

Se stavbou kostela v Jilemnici bylo započato slavnostním položením základního kamene na den patrona kostela sv. Vavřince, 10. srpna 1729. Ke stavbě bylo využíváno především materiálu z blízkého okolí — kámen z lomu u kostela sv. Kříže v Jilemnici a z farního lomu ve Branné, vápno z Křížlic, sklo z huti Franze Preisslera ve Vítkovicích atd. Pouze náročnější materiál, který se na jilemnickém panství nevyráběl či nebyl dostatečně kvalitní, byl dovezen z míst vzdálenějších — např. plech a barvy z Prahy. Rovněž okruh řemeslníků se rekrutoval převážně z místních zdrojů: například pro kovářské práce bylo využíváno služeb kovářů jilemnického (Jiří Mečíř), štěpanického (Jiří Beran), mříčenského, branského a roztockého. Pouze u řemesel v naší oblasti nezastoupených a pro některé náročnější práce byli zváni řemeslníci z míst vzdálenějších. Např. vedle jilemnického truhláře Václava Štěpána a štěpanického truhláře Václava Tomíčka tu působil nejmenovaný mistr z Nové Paky, vedle jilemnického zámečníka neznámý mistr z Kartouz a z Prahy (zhotovil kříž na věži). Inspektorem stavby se stal snad nejslavnější tesařský mistr českého baroka Josef Leffler, známý svou stálou spoluprací s rodinou Dienzenhoferů.[7]

Mzdy řemeslníků zhruba odpovídaly dobovým relacím: zednický polír denně dostával 30 kr., tovaryš 24 kr., tesařský polír denně 36 kr. (Zde jedna zajímavost — tesaři zpravidla byli placeni o něco hůře než zedníci, zdejší anomálie je zřejmě způsobena skutečností, že tesařský polír byl zároveň inspektorem stavby.) Poddaní jilemnického panství byli za svou práci odměňováni podstatně hůře — poddanský polír dostával pouze 14 kr. denně.[8]

Mohutná stavba rostla poměrně rychle. Zhruba byla dokončena již v roce 1735, *dokonale* pak roku 1736.

Protože v naší odborné literatuře postrádáme spolehlivý popis kostela, považujeme za nezbytné jej alespoň ve stručné podobě do naší studie zařadit.

Jedná se o monumentální vrcholně barokovou jednolodní stavbu s pravoúhle zakončeným presbyteriem a dvěma bočními sakristiemi půdorysu poloviční kasule při severní a jižní straně. Západní průčelí tvoří mohutná hranolová věž. Všechna nároží kostela jsou konkávní, štukově armovaná, okna kasulová, pouze v přízemí a mezipatře věže jsou volská oka, u sakristií a oratoří pak okna čtvercová. Hlavní vchod a boční vstupy tvoří profilované pravoúhlé pískovcové portály s novějšími čtyřkřídlými dveřmi, vstupy do sakristií hladké pravoúhlé pískovcové portály s krokvově pobíjenými dveřmi z osmnáctého století. Venkovní omítky jsou v současné době velmi sešlé, nesou stopy bílé a okrové kombinace.

Střecha nad presbyteriem je valbová, krytá šedou břidlicí, nad lodí sedlová, nově pokrytá tmavým bonnským šindelem, nad věží dvojitá stanová, krytá zeleně natřeným plechem.

Interiér: loď zaklenuta dvěma poli pruské placky, oddělenými klenebními pásy, presbyterium jedním polem české placky. Vítězný oblouk zvýrazněn klenebním pásem. Klenby lodi i presbyteria jsou svedeny na výraznou, bohatě profilovanou římsu, stěny bohatě členěny pilastry s iónskými zlacenými hlavicemi.

Sakristie zaklenuty valenou klenbou s výsečemi, oratoře vždy jedním plným a dvěma neúplnými poli pruské placky.

Kruchta s konvexním dřevěným zábradlím, natřeným na způsob mramoru, je podklenuta jedním polem pruské placky, dvěma klenebními pásy a nesena dvěma masívními čtvercovými pilíři. Podvěží a první patro věže zaklenuty klenbou klášterní. Pod kruchtou v bocích umístěny dva pískovcové portály se supraportou ve tvaru poloviční kasule.

Boční stěny presbyteria člení dva jednoduché pravoúhlé pískovcové portály sakristií s barokovými rámovými dveřmi zdobenými páskovou intarzií a kováním. Nad těmito portály je umístěno vždy jedno vodorovně půlené čtvercové okno, nad ním na jižní straně přesbyteria znak města Jilemnice a na severní znak hrabat Harrachů. Kostel je vydlážděn velkými pískovcovými dlaždicemi, zčásti původními, většinou však z roku 1879. V prvním patře věže a v oratořích původní podlahy cihlové.

Kostel je vymalován bíle a tónovaně, snad okrově, výmalba pochází z roku 1930, je velmi zašlá a v barvách již těžko čitelná.

Přestože dnešní stav zděných částí se podstatně nevzdálil podobě z roku 1736, došlo k určitým exteriérovým úpravám, jež vnější celkový účin stavby dosti zkreslily. Úpravy se týkaly především střechy a byly zapříčiněny jejím opakovaným zničením při velkých požárech města (roku 1788, 1803, 1838). Velká věž byla původně ukončena bání s lucernou, jež svou mohutnou hmotou podstatně lépe vyvažovala proporce stavby než dnešní dvojitá stanová střecha, postavená patrně po ohni roku 1838.[9] Původně valbová střecha lodi rovněž mnohem lépe korespondovala s čistě barokním pojetím stavby. Vybudováním vyšší sedlové střechy při úpravách na sklonku šedesátých let 19. století se nejenom narušil ráz stavby, ale zakrylo se i východní okno zvonice a podstatnou měrou se tak akusticky zastínilo celé náměstí.

Chrám sv. Vavřince v Jilemnici. (Foto Z. Feyfar 1944.)

Anděl adorující jazyk sv. Jana Nepomuckého. (Foto Z. Feyfar 1944).

Sanktusník, dnes zakončený jednoduchou stanovou střechou, tvořila původně lucerna s cibulkou. Navíc z praktických důvodů, aby se mohlo pohodlněji zvonit (provaz byl původně umístěn těsně u hlavního oltáře), byl posunut v roce 1823 blíže k lodi kostela a rovněž tím byla porušena celková rovnováha stavby.

Původní šindelový kryt lodi a presbyteria byl v 19. století nahrazen červenou cihlovou krytinou, ta roku 1871 břidlicí, již na počátku našeho století z větší části vystřídal nevhodný šedý eternit. Předpokládáme-li, že báň krytá plechem a šindelem byla zčásti natřena červeně, což jistě umocňovalo předpokládanou dvojí barvu omítek, můžeme tušit skutečně neobyčejný účin stavby, dříve navíc obklopené pouze nízkou dřevěnou zástavbou.[10]

Reliéf svržení sv. Jana Nepomuckého z Karlova mostu. (Foto B. Vítková 1943.)

Vše nasvědčuje tomu, že exteriér neprošel jinými podstatnějšími úpravami. Pouze po ohni roku 1788 byl zazděn malý boční vchod na kůrové schodiště v severozápadním konkávním nároží, ale roku 1823 byl opět prolomen, neboť hudebníci podle slov faráře Biena rušili bohoslužby při vstupu z nitra lodi.

Do roku 1811 byl kostel obklopen hřbitovem, obehnaným zdí (pohřbívalo se zde do roku 1793). V tomto roce hřbitov zanikl a okolí kostela bylo osázeno lipami, zničenými však už roku 1838 ohněm.

Interiér kostela požáry téměř nepoškodily, a proto neprošel žádnými stavebními úpravami s výjimkou obou oratoří, jejichž původní plochý strop, zničený ohněm roku 1788, nahradily v témže roce klenby, zmíněné v popisu stavby.

Zajímavou kapitolu představuje vnitřní vybavení kostela, dosud považované za anonymní, umělecky i časově spíše jednolité, z uměleckohistorického hlediska zpra-

vidla podceňované. Přesto už dnes můžeme tvrdit, že poctivá práce nám i do této oblasti vnese mnohem více světla a podstatně objektivnější pohled.

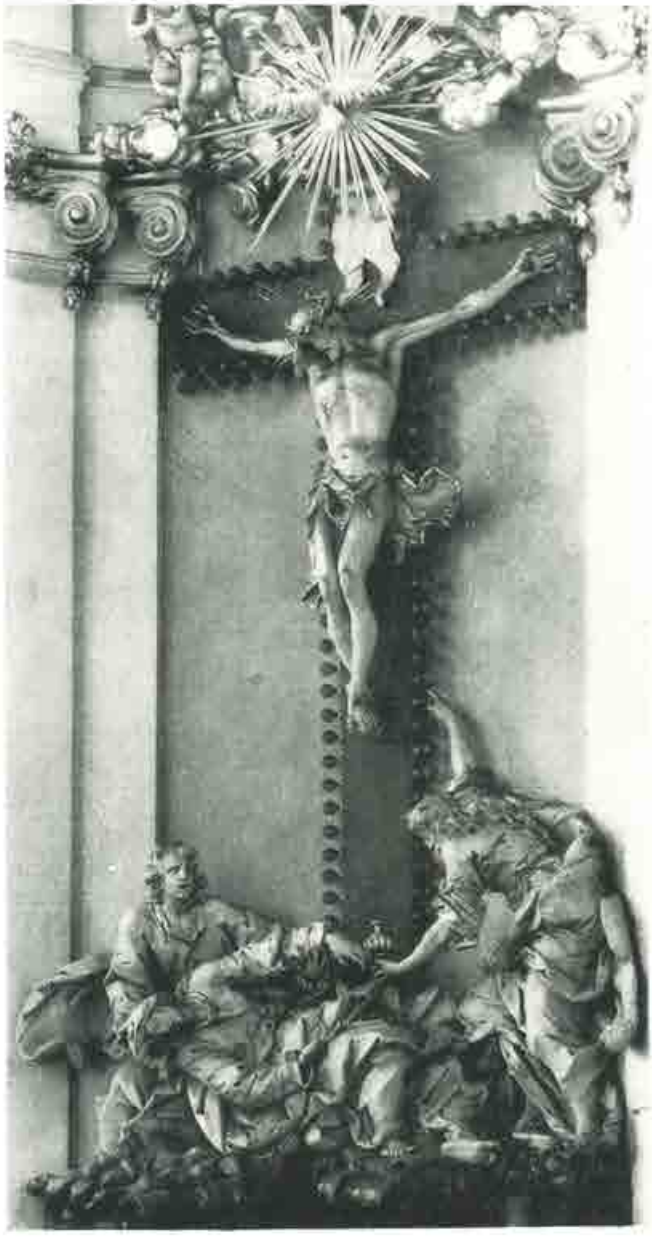
Manuál na vydání peněz nám sice žádným způsobem nezachycuje náklady na vnitřní vybavení kostela (je to přirozené, protože většina mobiliáře vznikla až v letech bezprostředně po dokončení stavby a financovali je především zámožní příznivci kostela, kteří v účtech Harrachů nemohou figurovat), ale řadu cenných údajů nám poskytuje farní kronika stejně jako pečlivá analýza jednotlivých děl.

Podle údajů farní kroniky byl kostel krátce po dobudování vybaven šesti oltáři. Hlavní byl přenesen z původního dřevěného kostelíka a teprve roku 1784 jej nahradil oltář nový s klasicistními prvky. Jedná se o dílo nejmenovaného packého truhláře. Nejcennější je tu oltářní obraz Umučení sv. Vavřince, vytvořený ve stejném roce Dominikem Kindermannem (1739—1817), malířem ve službách hrabat Harrachů. Jedná se o jediné opravdu kvalitní starší malířské dílo v kostele.[11] Náklady na zřízení *hrubého* oltáře byly kryty z odkazu jilemnického měšťana Daniela Beránka.

Ostatní oltáře byly budovány nově, rovněž většinou z darů příznivců kostela. Umělecky velmi kvalitní oltář sv. Dominika podle farní kroniky pořídilo vlastním nákladem po dokončení kostela *tehdy vzniklé* růžencové bratrstvo, založené někdy kolem roku 1739.[12] Oltář sv. Jana Nepomuckého, doplněný krásnou gotickou madonou snad z původního vybavení kostela, pořídil podle stejného svědectví nejmenovaný penzionovaný komorník hraběte Harracha z *lásky k mladému hraběti Janovi*. Řezbář a zároveň *štafírer* však záhy po zahájení prací zemřel a oltář zůstal proto léta nedokončen (tedy ještě v době, kdy farář Bien pořizoval zápisy do farní kroniky). Tuto skutečnost mimo jiné potvrzují i sochy sv. Anny a sv. Josefa (tato socha sem byla přemístěna až roku 1930) zhruba z poloviny 19. století, umístěné na původních barokových konzolách, stejně jako záznam ve farní kronice, že roku 1844 víchovská mlynářka Josefa Krausová složila 20 zl. konv. m. jako dar k započetí nezbytné výzdoby a zlepšení oltáře sv. Jana Nepomuckého. (Nepřímo tuto skutečnost pak potvrzuje i letopočet ukončení oprav oltáře, umístěný na přední straně oltářní menzy — 1847.)

Zdá se však, a při časovém odstupu faráře Biena od doby budování kostela je to i pravděpodobné, že informace farní kroniky nejsou ve vztahu k tomuto oltáři zcela přesné. Podle jeho údajů by totiž oba oltáře vznikly v odstupu minimálně čtyřiceti let (růžencové bratrstvo vzniklo kolem roku 1739, mladý Jan Nepomuk hrabě Harrach se narodil roku 1756, ženil se v roce 1781 — erb jeho manželky Marie Terezie rozené vévodkyně z Lichtenštejna je spolu s erbem Harrachů umístěn v rokokových štítech v retabulu oltáře). Architektura obou oltářů, pomineme-li nepatrné detaily doplněné při pozdější opravě, je zcela shodná, vznikla tedy zřejmě ve stejné době, kolem roku 1839. Odlišná umělecky i časově je pouze sochařská výzdoba. Oltář sv. Dominika se vynikajícími plastikami hlásí k vyspělým spolupracovníkům či pokračovatelům M. B. Brauna (1684—1738) a k době kolem roku 1740 (okruh Řehoře Thényho /1695—1759/?), výzdoba oltáře sv. Jana Nepomuckého spíše k dobré podkrkonošské produkci a k období kolem roku 1780.

Z další sochařské výzdoby si zvláštní pozornost zaslouží skvělá Kalvárie na oltáři sv. Kříže a kazatelna. Obojí pochází nesporně ze stejné dílny a neobyčejná dramatičnost, charakteristické pojetí obličeje, drapérií atd. nás nutně vede k úvahám o autorství Jiřího F. Pacáka (1670—1742), v krajním případě některého jeho velmi zdatného pokračovatele. Z ostatních soch pak nezapomeňme na velmi kvalitní rokokově pojaté anděly-světlonoše v presbyteriu, zřejmě náležející k dílům některého z Braunových pokračovatelů, a neméně kvalitní, v podvěží kostela umístěnou rokokovou sochu sv.

Oltář sv. Kříže. (Foto Z. Feyfar 1944.)

Václava ze šedesátých let 18. století, u níž po předběžném studiu lze pomýšlet i na autorství Ignáce Františka Platzera (1717—1787).

Z dalších oltářů připomínaných farářem Bienem se dochoval pouze nevalný (ale přesto nikoliv bezcenný) kasulový obraz sv. Josefa ze štětce královéhradeckého malíře Ondřeje Maywalda, v signatuře datovaný rokem 1753, a rozměrově i tvarově shodný nesignovaný obraz sv. Anny, umělecky blízký pojetí Maywaldovu. Oba obrazy byly kdysi umístěny spolu s oltáři při bočních stěnách presbyteria, od roku 1823 v chrámové lodi, kde je najdeme i dnes, přemístěné však k bočním vchodům.

V souvislosti s malířskou výzdobou se přirozeně naskýtá otázka, zda rozměrná klenební pole nebyla původně pokryta freskami. Ze starší doby žádný doklad výdajů na rozsáhlejší malířské práce nemáme, ale tím alespoň v presbyteriu nástěnné malby vyloučit nelze. Při požáru roku 1838, podobně jako při předchozích ohních, interiér poškozen nebyl, ale přesto došlo ke katastrofě. 14. června 1838, v době, kdy nový krov nebyl ještě pokryt, přišly silné deště a prolily klenby i stěny kostela. Tedy případné předchozí malby musely být značně poškozeny. Tomu by nasvědčovala i skutečnost, že roku 1843 bylo kněžiště vyzdobeno iluzívní malbou malíře Vomáčky z Rychnova. Připomíná se, že se jednalo o malbu *na architektonický způsob* po stěnách, na klenbě pak po vzoru univerzitního kostela ve Vídni.[13] Odstup pěti let od požáru lze snadno vysvětlit tíživou finanční situací při nutných opravách kostela. Vomáčkova malba byla později překryta ještě několika vrstvami iluzívních maleb. Poslední z nich je dílem Břetislava Kafky z Červeného Kostelce a vznikla v roce 1930.

Z doby dokončení kostela pocházejí i lavice. Vedle nevýrazných stylových znaků to potvrzuje především *místenka* na jedné z nich, označená jménem *Dorotha Megstnarowa* a letopočtem 1753. Chórové, stylově indiferentní lavice jsou mladší, pocházejí z roku 1823 a měly zčásti nahradit oratoře, v nichž se podle Bienova svědectví při bohoslužbách shromažďovaly ženy a místo zbožnosti u nich bylo možno pozorovat spíše *nevázanost a tlachání*. Od tohoto roku (a zčásti již před ním) byly oratoře používány především jako skladiště kostelních potřeb. V roce 1823 bylo pořízeno také tvarově zajímavé polstrované patronátní křeslo s klekátkem, opatřené na přední straně znakem hrabat Harrachů.

Kapitolu s mnoha otazníky představují varhany. V literatuře se uvádí, že pocházejí z roku 1788, skříň pak částečně z roku 1848. Oba údaje jsou přinejmenším nepřesné. Podle farní kroniky byl kostel po dobudování vybaven varhanami královského varhanáře *velmi dobře a solidně vyrobenými*, jež podle svědectví Bienova *až dosud existují*.[14] Ve farní kronice je však také zmínka o výpovědi starého učitele Jezdinského, podle něhož prý varhany byly postaveny po ohni roku 1788.[15] Zde patrně došlo k omylu — svědectví starého učitele s odstupem bezmála padesáti let ztrácí na hodnověrnosti. Podle inventáře kostela pořízeného v roce 1790 jsou varhany označeny jako zachovalé. Zdá se však, že v této době (ale nikoliv tedy roku 1788) mohly být provedeny určité dispoziční úpravy nástroje, protože v roce 1790 se uvádí nástroj s 18 rejstříky, v dalším inventáři z roku 1839 a později s 20 rejstříky.[16] I když víme, že původní stroj byl v roce 1891 nahrazen novým od firmy Kobrle z Lomnice nad Popelkou, prospekt varhan se nezměnil.[17] Pro starší původ tu vedle uvedených údajů hovoří především jeho výrazná podoba, hlásící se k období přechodu baroka k rokoku. V roce 1848 Jan Sucharda z Nové Paky, s nímž Jilemničtí již předtím učinili dobré zkušenosti (vytvořil roku 1822 sochu sv. Václava pro most přes Jilemku a v letech 1835—1836 se podílel na sochařské výzdobě kašny na náměstí), skříň pouze *z gruntu znovu ozdobil a řezby pozlatil*, neboť do roku 1838 pro jiné naléhavé úkoly zůstala neozdobena.[18]

Starší iluzivní malba presbytáře počátkem 20. století. (Foto J. Feyfar.)

Hlavní oltář s obrazem Umučení sv. Vavřince od Dominika Kindermanna. (Foto B. Vítková 1943.)

Jak jsme již v úvodu této studie zdůraznili, běží nám zatím pouze o povšechný pohled na kostel sv. Vavřince v Jilemnici a o snahu naznačit, že systematický průzkum tohoto objektu nám může přinést řadu cenných poznatků, jež svým významem mohou překročit rámec regionu. Písemné prameny nejsou tak chudé, jak se v souvislosti s dějinami kostela obecně uvádělo, mnoho nám může přinést i zevrubný uměleckohistorický rozbor stavby a jejího uměleckého vybavení. Už dnes však můžeme konstatovat, že kostel navzdory někdejšímu požadavku nižší nákladnosti představuje stavbu neobyčejně čistou a ušlechtilou. Zvláštní pozornost si zaslouží velmi kvalitní a stylově vcelku jednotné vnitřní vybavení. Jako celek lze kostel sv. Vavřince zařadit mezi nejkvalitnější barokní kostely v Podkrkonoší.

Poznámky

[1] Žel i elementární encyklopedická literatura je nepřesná a povrchní. Kostel je všude označován jako dílo anonymní. Dále např. *Umělecké památky Čech* uvádějí: *...hlavní oltář al fresco z doby stavby kostela...*, ačkoliv iluzivní malba pochází prokazatelně z roku 1930 a je navíc výrazně signována *Bř. Kafka, Červ. Kostelec.* Následují další nepřesnosti (1. díl. Praha, Academia 1977, s. 599). V *ABC kulturních památek v Československu* se dočteme, že zmíněná iluzivní malba je dílem bratří Kramolínů z doby kolem roku 1770 (Praha, Panorama 1985, s. 193).

[2] *Manuál na vydání peněz všelikterým řemeslníkům a dělníkům při novém stavení chrámu Páně farního pod titulem mučedníka a služebníka Božího svatého Vavřince v městys Jilemnici nejvejš nad Jizírkou, kteréhožto se stal začátek dne 9. máje léta Páně 1729.* OA Semily, fond Archiv děkanství Jilemnice, dále a v textu jen *manuál na vydání peněz.* — *Gedenk Buch der P. T. Ernest Harrachischen Pfarr Pfründe in der Stadt Starkenbach oder Gilemnitz. Verlegt am 1. Jänner des Jahres Christi 1836.* OA Semily, fond Archiv děkanství Jilemnice, sign. KR-366; dále a v textu jen farní kronika.

[3] Jmenujme např. kostely v severočeských Starých Křečanech, Jiřikově, na bývalém jilemnickém panství pak v Mříčné a Roztokách u Jilemnice.

[4] Blíže viz: H. G. Franz: *Studien zur Barockarchitektur in Böhmen und Mähren.* Brno-Mnichov-Vídeň 1943, s. 44—45.

[5] Aichbauerovo autorství dokázal W. G. Rizzi: *Die Barockisierung der ehemaligen Augustinereremitenkirche in Bruck/Leitha und einige neue Beiträge zu den Landkirchenbauten Johann Lucas von Hildebrandts.* Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege, 34, 1980, zvl. s. 45—48.

[6] Tamtéž, s. 45—47.

[7] K Josefu Lefflerovi viz blíže např. Milada Vilímková: *Stavitelé paláců a chrámů.* Praha, Vyšehrad 1986, zvl. s. 56, 86, 224.

[8] Tamtéž, kap. IV, zvl. s. 63.

[9] O původní podobě báně se zmiňuje farní kronika na s. 143. Farář Bien označuje věž za velmi pěknou. (Z toho lze usoudit, že původní tvar zastřešení věže ještě viděl na vlastní oči, střecha tedy zřejmě byla změněna až po posledním požáru roku 1838.) Vyobrazena je pak na Grauparově mapě jilemnického panství z roku 1765. Zničení báně kostela vedlo k tak výraznému narušení hmotové rovnováhy kostela, že později vznikl mylný názor, že kostel je nedostavěn. Proto na počátku našeho století zhotovil architekt Jan Vejrych plány na *dostavbu* kostela, jež se však naštěstí nikdy nestaly skutečností. — O nedostavěné věži se zmiňuje J. Ambrož: *Jilemnice. Výňatky z dějin, rozvoj a zvláštnosti města.* Jilemnice-Železný Brod 1941, s. 23. K Vejrychovu plánu na dostavbu kostela viz tamtéž přílohu č. 4.

[10] V roce 1734 bylo objednáno 25 kamenů červené barvy k nátěrům věže. Viz manuál na vydání peněz.

[11] Hranice průměru nepřesahuje ani křížová cesta, i když její původ není jednotný. Podle údajů farní kroniky v obrazové podobě existovala již v polovině 18. století. Později byla obměňována, naposledy jako celek v letech 1876—1882 (viz farní kronika, pag. 187—188): dva obrazy z roku 1876 jsou dílem malíře Johanna Lindnera z Rychnova u Jablonce n. Nisou. Vzhledem k nedostupnému umístění obrazů nelze však zcela vyloučit, že se sem později vrátily i některé obrazy staršího data.

[12] Viz *Fassion über den A. 1775 vorgefügenen Steuer deren in Befindlichen geistlichen Stifftungen*, rok 1739 — fundace faráře Broda růžencovému bratrstvu. OA Semily, Archiv děkanství Jilemnice, fase.

[13] Viz vyúčtování Vomáčkovy malby z 1. 1. 1844, OA Semily, Archiv města Jilemnice, inv. č. 327, kart. 48.

[14] Viz farní kronika, pag. 143.

[15] Tamtéž, pag. 163.

[16] Tamtéž, např. pag. 171.

[17] V roce 1929 dodala pak firma Mölzer z Kutné Hory tři rejstříky, roku 1934 byly doplněny další čtyři, takže nástroj má proti původním Kobrlovým 16 nyní 23 rejstříků. Otázkou pro odborníky zůstává, co v současném stroji zůstalo zachováno z původního barokového nástroje, neboť lze předpokládat, že firma Kobrle určité části starého nástroje použila.

[18] Viz farní kronika, pag. 181.

Varhany v horním Pojizeří

Jan Tomíček

Slovo *varhaník* v starší době mohlo znamenat též stavitele varhan — varhanáře. Na Hořením náměstí v Semilech při usedlosti čp. 148 bývala v 17. století varhanářská dílna. Bydlel-li zde i chalupník Jan, přezdívaný *varhaník*, kterého uvádí berní role roku 1653, není známo. Usedlost byla zničena požárem v roce 1691.[1] Protože funkci varhaníka zastávali tehdy zpravidla učitelé (kantoři), lze se domnívat, že chalupník Jan byl varhanářem.

Asi od poloviny 17. století se ve Vrchlabí nacházelo několik varhanářských dílen, které na území Čech patřily k nejstarším vůbec. Nejvýznamnější postavení měla rodina Tauchmanů — činnost jejich příslušníků můžeme sledovat až do počátku 19. století.[2]

Jiří Tauchman (1629—1674) postavil v roce 1672 varhany v Turnově u františkánů a pravděpodobně i nástroj do nově zbudované zámecké kaple na Hrubém Rohozci. Byl od něho též pozitiv kostela v Horní Branné.

Ignác Tauchman (1668—1715) kromě velkého nástroje ve Vrchlabí postavil několik varhan na valdštejnském panství. V roce 1712 *od štemování varhan* v Železném Brodě dostal 4 zlaté 51 krejcarů.[3]

Ambrož Tauchman (1696—1759), varhanář ve službách jičínských Trauttmansdorfů, je též autorem nástroje v Loukově u Semil. Jeho syn Ambrož Augustin (1728—1805?) staví varhany v Bozkově, Jenišovicích a Horní Branné. V roce 1789 pracuje ve Bzí (Nábzí), kde *za provedení oprav a obrácení sedadla kantorova ku oltáři* obdržel kromě stravy 70 zlatých.[4] To již však dílna ve Vrchlabí dávno zanikla (v roce 1765) a někdejší purkmistr a radní Ambrož A. Tauchman jako kočující varhanář zanechává po sobě stopy téměř po celých severních Čechách, a dokonce i v Prusku.

V Pojizeří se začínají uplatňovat varhanáři Gotvaldové, Jan a Josef. Měli dílnu ve Lhotě u Semil čp. 24 a později v Podmoklicích (na Klinberku) čp. 65, kde se rovněž říkalo *U varhaníků*.[5] V roce 1785 přestavěli a rozšířili varhany v Železném Brodě — náklad 300 zlatých byl uhrazen ze zádušní pokladny a z prodeje klenotů, jež zdobily sochu Piety na bočním oltáři.[6] Od Josefa Gotvalda je nástroj v Pasekách nad Jizerou, kontrakt na opravu varhan v Českém Dubu podepsal s dovětkem *Orgelmacher wohnhaft zu Semil*.[7]

V regionu zanechali své práce i varhanáři ze vzdálenějších oblastí, jako Pavel František Horák z Kutné Hory (v Rokytnici a Jablonci nad Jizerou), nebo Karel Weltzel

z Králík (v Jilemnici). Z konce 18. století je zde několik nástrojů anonymních varhanářů, například v Rovensku pod Troskami a v Křížlicích. V době josefinských reforem byly do Vítkovic v Krkonoších přeneseny varhany patrně z některého zrušeného kláštera.[8]

V první polovině 19. století vykazoval významnou reparátorskou činnost Jan Barth z Pilníkova. Jeho zásluhou byly obnoveny nástroje ve Vítkovicích, Čisté, a zejména krásné barokní varhany v Harrachově (patrně práce králické školy). Josef Andrejs z Neznášova u Jaroměře provedl velkou opravu varhan v Loukově a Jilemnici (1863). V Přepeřích u Turnova se dochoval — byť v poněkud pozměněné podobě — dvoumanuálový nástroj dvorního varhanáře Josefa Gartnera z Prahy (1846).[9]

Nejvýznamnějšími varhanáři regionu v 19. století byli bratři Ignác, Michael a František Predigerové, vyučenci Ambrože A. Tauchmana. Měli dílnu v Albrechticích v Jizerských horách, jejíž vůdčí osobností se záhy stal Ignác Prediger (1768—1860).[10] Z varhan, vybudovaných pod jeho vedením, je to zejména řada úspěšných nástrojů pro podkrkonošskou oblast, z nichž většina slouží svému účelu dodnes (Bozkov, Mříčná, Poniklá, Roprachtice, Roztoky u Jilemnice, Vysoké nad Jizerou a další). Když aehrenthalská vrchnost nechala v Turnově postavit mohutný novogotický kostel Panny Marie (budovaný od roku 1825), byl Ignác Prediger pověřen, aby zde postavil velký, významu kostela odpovídající nástroj. V jeho díle neméně úspěšně pokračoval syn Josef Prediger (1812—1891)[11] a na něho pak na přelomu století ideově navázal lomnický varhanář Josef Kobrle (1851—1919).[12]

Ignác Prediger byl rovněž dovedným nástrojařem. Svědčí o tom i dochovaná zpráva z Loukova u Semil z roku 1835, kde vedle opravy *zrunýrovaných* varhan farního kostela pospravoval nástroje muzikantům z celého okolí.[13]

Jako výrobce smyčcových nástrojů proslul pasecký preceptor a písmák Věnceslav Metelka. Kromě výroby bas, viol a houslí se zabýval i opravami a laděním fortepian a zhotovoval též tlakoměry.[14] Jistě prováděl i menší opravy varhan, podobně jako učitel Josef Ďoubalík ve Vysokém nebo Josef Křížek v Loukově. Ten nejednou se svým učitelským pomocníkem Ignácem Jandou varhany spravoval, klížil, přelepoval. Aby získal peníze na rozsáhlejší odborné varhanářské práce, zejména *vejš štemování* — když viděl, že odnikud žádná finanční pomoc nepřijde — začal v Loukově pořádat divadelní představení.[15]

□

Krajem Zapadlých vlastenců[16]

Karel Václav Rais napsal svůj proslulý román v roce 1893. Čerpal zde jednak z vlastních zkušeností učitele, jednak z deníkových záznamů, které si Věnceslav Metelka vedl od roku 1835.

Děj *Zapadlých vlastenců* je zasazen do třech hlavních lokalit, jimiž jsou horská osada Paseky — Pozdětín, nedaleké městečko Vysoké nad Jizerou — Větrov, Milovem rozumíme tehdejší správní středisko rohanského panství, město Semily.

Realita tehdejšího života byla ovšem daleko prozaičtější než Raisovo idylické zpracování románu ze *staré školy české*. Potvrzují to i denní zápisy V. Metelky, který po marném čekání na učitelské místo zanechává preceptorství a věnuje se práci v hospodářství. Na kruchtě zastupuje učitele jen příležitostně, jak se o tom zmiňuje k roku 1861: *Ku všem domácím starostem... přibyla mi skrze nemoc kantora dokonalá porce*

[dalších] *starostí. Čtvrt roku nebylo funusu, nyní byly dva po sobě,* [k tomu] *vánoční svátky, varhanictví, svěcení tříkrálové vody, koleda...*[17]

V souvislosti s varhanami všimněme si nyní podrobněji výše uvedených lokalit i dalších obcí v jejich bezprostředním sousedství. Jsou to především Roprachtice (u Metelky: Ropratice), Zlatá Olešnice (Volešnice), Rokytnice nad Jizerou (Roketnice), Jablonec nad Jizerou zvaný též Jabloneček, Bozkov (dříve Boskov, u Raise: Bruskov) a Loukov u Semil.

PASEKY NAD JIZEROU, farní kostel sv. Václava

Ve druhé kapitole své knihy nás K. V. Rais poeticky uvádí na kruchtu zdejšího kostela: *Kantoři sehnuti spěchali ke kůru, k němuž byl vchod nalevo ode dveří hlavních. Po rupavých schodech vyšli na kůr, rozdělený na dvě části, uprostřed nichž stály varhany...* Nízkými dvířky vpravo se vcházelo do části kruchty určené pro muzikanty, vlevo byl vchod pro zpěváky — literáty.

Varhany pocházejí z roku 1793 a postavil je Josef Gotvald, varhanář v Semilech (kolaudovány 30. června t. r.).[18] Byly jednomanuálové, v prospektu s principálem 4′ v pěti polích. V roce 1843 Ignác Prediger z Albrechtic přistavěl pozitiv v zábradlí kruchty a provedl práce s tím související (hrací stůl, mechanika). Další opravy jsou zaznamenány 1883 a 1897 (Václav Lorenz z Trutnova za 464 zl. po poškození varhan opravou kostelní zdi).

V roce 1905 byla uvolněna na opravu větší částka, avšak po znalecké prohlídce bylo doporučeno opravu odložit a nechat postavit nové varhany. Došlo k tomu v roce 1909, kdy Josef Kobrle z Lomnice nad Popelkou vestavěl do historické skříně nový pneumatický nástroj za 3300 K. Náklad uhradila Matice náboženská, na varhany se poprvé hrálo 17. listopadu 1909.[19] Predigerův pozitiv s píšťalovým prospektem malého principálu zůstal už jen jako ozdoba v průčelí kůru.

Manuál, C-f³:
Principal 8′
Oktáva 4′
Mixtura 2 řady
Bordun 8′
Salicional 8′
Gamba 8′
Flétna 4′
Spojky: I/4′, I/P; ruční posuvné crescendo

Pozitiv:
Principal 2′, 36 dnes pouze okrasných píšťal; neobsazeno:
Copula Major 8′
Copula Minor 4′

Pedál, C-d¹:
Subbass 16′

VYSOKÉ NAD JIZEROU, farní kostel sv. Kateřiny

Při velkém požáru města roku 1834 shořely varhany, v roce 1763 *postavené na 8 stop.* V obnoveném kostele byly varhany od Ignáce Predigera, *štafírované a zlacené nákladem Josefa Noska, jeho manželky Anny, a Blažeje Michálka.*[20] Z konce šedesátých let 19. století je zmínka o dodání dříví na nové varhany, které měly stát 1600 zl. ve stříbře.[21]

Podle inventáře z roku 1877 *na nově postaveném kůru, jehož přední část spočívá na dvou mohutných pilířích, jsou zcela přestavěné varhany od Josefa Predigera,* k roku 1906

Vysoké nad Jizerou. Varhany Josefa Predigera z roku 1877. (Foto J. Lukeš.)

odhadnuté na 3000 zlatých (6000 rakouských korun).[22] Varhany jsou stavebně rozdělené do dvou křídel, nahoře překlenutých napodobením horního stroje. Hrací pult, zabudovaný do pravé boční části varhan, má celkem 24 rejstříkových táhel. Prediger použil ze starších varhan některé hlasy, například špičatou violu a salicionál, které byly později vyměněny.

Hlavní stroj:
Principal 8′, prospekt
Octava 4′
Quinta 2 2/3′
Superoctava 2′
Mixtura 1 1/2′ 5×
Cymbal 1′ 3×
Bourdon 16′
Hohlflaut 8′
Viola gamba 8′
Spitzflaut 4′

Manual Coppel
Pedal (Wind)coppel

Pozitiv:
Principal 4′
Octava 2′
Mixtura 1 1/2′ 3×
Copula 8′
Salicional 8′
Flauto dolce 4′
Pedál:
Principalbass 16′
Principal 8′, prospekt
Octavbass 8′
Quinta 6′
Octavbass 4′
Subbass 16′

Opravy a změny: 1899 a 1909 od J. Kobrle (romantické zásahy do dispozice), 1918 rekvizice cínových principálů (pedál a pozitiv).[23]

ROPRACHTICE, farní kostel Nejsvětější Trojice

K zrušení starých a postavení nových varhan došlo v letech 1830 až 1831. Nový nástroj byl mistrovským dílem Ignáce Predigera.[24] Původní rozpočet na 600 zlatých s přidáním starých varhan byl podstatně zvýšen, polovinu sumy se uvolil uhradit vrchní úřad v Semilech.[25] Hrací stůl stojí samostatně mezi skříní hlavních varhan a pozitivem v balustrádě kruchty, a obsahuje 20 rejstříkových táhel. Pro každý stroj je polovina rejstříků po levé a polovina po pravé straně hracího stolu.

Tónový rozsah v manuálech C-c³, v pedálu C-a chromaticky.

Hlavní stroj: Principal 8′, v prospektu
Octava 4′
Quinta 2 2/3′
Superoctav 2′
Rausch Quint 1 1/2′ 2×
Mixtura 1′ 4×
Viola — Gamba 8′, kónická (chybně označená jako Dena 8′)
Portunal 8′
Flauta Major 8′, otevřená
Flauta Minor 4′, otevřená

Pozitiv: Principal 4′, v prospektu
Octava 2′
Mixtura 1 1/2′ 3×
Copula Major 8′
Copula Minor 4′
Violetta 4′, mírně špičatá

Pedál: Sub Bass 16′, otevřený
Octavbass 8′
Quint Bass 6′, otevřený
Octavbass 4′
Mechanická manuálová spojka

Větší opravy provedeny v letech 1855 (štafírování skříně), 1882 a 1943.[26] Dnes chybějící řezbářská výzdoba nad píšťalami byla asi obdobného stylu, jako u téměř shodného prospektu Predigerových varhan ve Smržovce (okres Jablonec nad Nisou).

Jde o nástroj značné umělecké ceny a zejména soubor cínových prospektových píšťal 8′ principálu (patrně ze starších varhan) působí impozantním dojmem.

ZLATÁ OLEŠNICE, farní kostel sv. Martina

K roku 1835 se Metelka zmiňuje o hudebních produkcích při biřmování, které zde (a rovněž ve Vysokém) v červnu t. r. vykonal populární litoměřický biskup Augustin Bartoloměj Hille. O starším nástroji z té doby (patrně pozitivu) se nedochovaly žádné zprávy.

Současné varhany postavil v roce 1866 Josef Prediger za 1715 zl.[27] Stavební provedení je stejné jako v nedalekém Držkově (I. a II. manuál na společné vzdušnici). Nástroj, kromě píšťalového prospektu, se dochoval téměř v původním stavu. Má dosud vysoké ladění, starou klávesnici s černými spodními tasty a ruční nápisy na porculánových štítcích manubrií. Vzduch dodávají tři klínové měchy, usazené v konstrukci nad sebou. Tónový rozsah v manuálech C-c³, v pedálu C-c¹.

Hlavní stroj:
Principal 8′
Octave 4′
Quinte 2 2/3′
Superoctave 2′
Mixtura 1 1/2′ 4×
Gamba 8′ (původní!)
Bordun 8′
Hohlflaut 4′
Manual coppel

Pozitiv:
Principal 4′
Salicional 8′
Copula major 8′
Flauto dolce 4′

Pedál:
Subbass 16′
Octavbass 8′
3 neobsazená rejstříková táhla

Opravy v roce 1900 a 1909 provedl Josef Kobrle. V té době přidané Cello 8′ (zinek, původně rezerva na vzdušnici pro Oktávbas 4′) zní při nízkém tlaku vzduchu příliš slabě. Překvapující svým účinkem je pleno varhan.[28]

ROKYTNICE NAD JIZEROU, farní kostel sv. Michala

Staré inventáře připomínají pedálový pozitiv se šesti mutacemi.[29] V roce 1786 pořízeny nové varhany, jejichž autorem byl Pavel František Horák z Kutné Hory, *svého času v Čechách slavný varhanář.*[30] Horák postavil dvacetirejstříkový nástroj do bohatě zdobené skříně — nahoře v kruhovém štítu je text žalmu *Laudate Dominum*, provedený zlatým písmem na modrém podkladu. Ještě na počátku 19. století je nástroj hodnocen ve varhanářském lexikonu Klaus — Proksch jako *ein gutes Werk.*[31]

V letech 1853 a 1882 nástroj opravoval Josef Prediger z Albrechtic. Kromě zhotovení tří nových měchů a přeladění celých varhan odstranil *křiklavou mixturu v manuálu* a nahradil ji hlasem Spitzflaut 4′ z cínu. Roku 1904 vestavěl Josef Kobrle do barokní skříně nový pneumatický stroj za 5903 K (kolaudováno 4. října t. r.)[32].

I. manuál:
Principal 8′, Octav 4′, Mixtura 2 2/3′ 2×, Mixtura 1 1/3′ 2×
Bourdon 16′, Flöte 8′, Flöte 4′
Gamba 8′, Dolce 8′

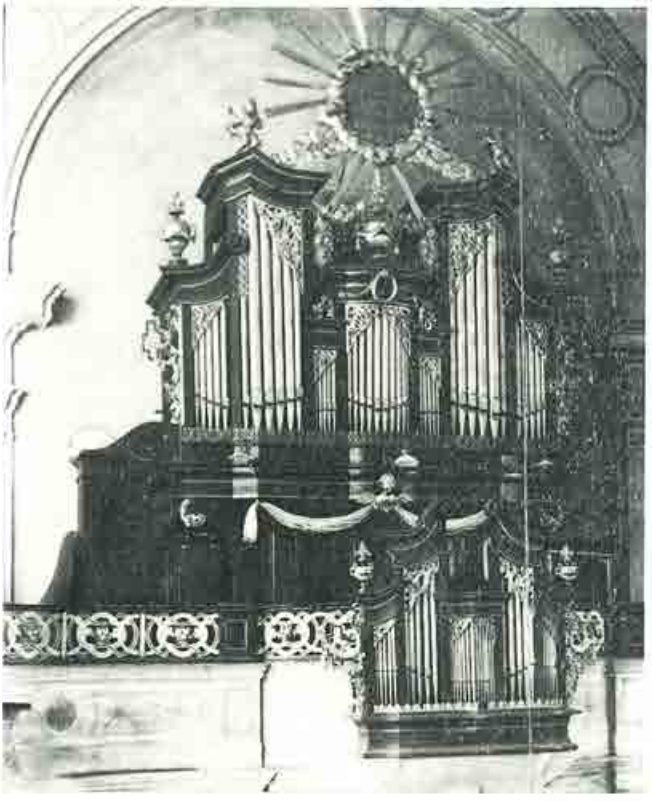
II. manuál:
Principal 8′, Bourdon 8′, Violine 4′
Salicional 8′, Aeoline 8′, Vox celestis 8′

Pedál:
Subbass 16′, Octavbass 8′, Violon 16′, Cello 8′
Pevné kombinace: Piano, Mezzoforte, Pleno, 2 vypínače

Horákův hlavní stroj s pedálem v jediné velké skříni byl svým způsobem ojedinělý — jinde je téměř všude ve dvou dílech.

JABLONEC NAD JIZEROU, farní kostel sv. Prokopa

Také zdejší varhany z roku 1787 stavěl pravděpodobně Pavel František Horák.[33] Nástroj má dvě křídla: vpravo hlavní manuál a původně zde stál i pozitiv, umístěný pod vzdušnicí hlavního stroje. Pedál je umístěn v levém dílu — zde je výplň v postamentu plná, kdežto u skříně s pozitivem je mřížkovaná. Do boku manuálového křídla

Rokytnice nad Jizerou. Skříň varhan Pavla Františka Horáka z Kutné Hory, z roku 1786.

byl zabudován hrací pult. Před rokem 1835 byl pozitiv uvnitř varhan spolu s hracím pultem zrušen a vybudován samostatný pozitiv v průčelí kruchty, spojený s novým hracím stolem (záznam ve farní kronice uvádí 2 *Abteilungen: Positiv und Pedalorgeln*). Původní počet 8 — 8 rejstříkových táhel po stranách hracího stolu zůstal zachován. Nástroj byl opravován v letech 1869, 1883, 1893, 1909, 1921 a 1931.[34] Přitom byla podstatně zkreslena zvuková struktura originálu, který u původních varhan — ve srovnání s jinými Horákovými nástroji stejné velikosti — měl asi tuto podobu:

Manuál: Principal 8′ (uvnitř skříně)
Octava Principalis 4′ (z leštěného cínu, prospekt)
Qvinta 3′
Super Octava 2′
Mixtura (5 řad)
Cembalo (4 řady)
Qvinta Dena 8′
Flauto 8′ (otevřená)

Pozitiv: Principal 4′ (původně 2′, přidaná spodní oktáva)
Rausch Qvinta (1 1/2′, 1′)
Copula Major 8′
Copula Minor 4′

Pedál: Sub Bass 16′
Portunale 8′ (otevřený)
Qvinta 6′ (otevřená)
Principal 4′ (z leštěného cínu, v prospektu)

Nástroj je uveden v seznamu chráněných varhan z roku 1918 v diecézi královéhradecké z důvodu historicko-uměleckého.[35]

BOZKOV, farní a poutnický kostel Navštívení P. Marie

Z druhé poloviny 18. století je zmínka o varhanách v souvislosti s provozováním hry *O umučení Páně*. Později farář Dušek představení v kostele zakázal, neboť *prach na varhany a oltáře až na stýblo tloušťky se usazoval, takže napotom to dalo čistění mnoho.*[36]

Ve třicátých letech 19. století byla knížecímu patronátnímu úřadu v Sychrově podána žádost o rozšíření varhan, které se však uskutečnilo až v roce 1842. Práci provedl Ignác Prediger z Albrechtic. Šlo vlastně o rekonstrukci starších varhan Ambrože Tauchmana z roku 1763, původně ceněných na 1000 zlatých.[37] Rejstříková dispozice po úpravách byla následující:

Hlavní stroj:
Principal 8′
Octava 4′
Quinta 3′
Superoctava 2′
Mixtura 2′ 4×
Cymbal 1′ 3×
Flauta Major 8′ (otevřená)
Flauta Minor 8′ (krytá)
Quintadena 8′
Salicional 8′
manuálová spojka posunem
horní klaviatury

Pozitiv (v zábradlí):
Principal 4′
Octava 2′
Mixtura 1′ 3×
Copula Major 8′
Copula minor 4′
Fugara 4′
Pedál:
Principalbass 16′
Principal 8′ (v prospektu)
Octavbass 8′
Quintbass 6′
Octava 4′ (cín)

Nástroj doznal později celou řadu změn:
1852 přestavba od Josefa Predigera do nové skříně s horním pozitivem za 979 zl. konvenční měny (oproti stavu z r. 1842 byl např. Salicional 8′ v pozitivu a Fugara 4′ na hlavním stroji)
1874 bez udání popisu a rozsahu práce
1897 a 1912 rozsáhlé romantické úpravy Josefa Kobrle
1930 Josef Melzer z Kutné Hory pokračuje v modernizaci nástroje (pozitiv měl již pouze hlasy v 8′ a 4′ poloze!)
1939 Ženatý a Kunt z Lomnice nad Popelkou: výměna sešlých a poškozených píšťal, nový skříňový měch.[38]

V roce 1948 byla provedena generální oprava, směřující k obnovení původní hlasové dispozice (později přidané rejstříky buď zrušeny nebo umístěny na přídavné kuželkové vzdušnici a pneumaticky napojeny na hrací stůl). Práce provedl Pavel Žur z Chrastavy, současný stav nástroje je následující:

Hlavní stroj, C — d³:	
Principal 8′	A. Tauchman, píšťaly v prospektu
Octava 4′	Prediger
Superoctava 2′	Prediger
Quinta — Nasard 2 2/3′	P. Žur, C-f¹ p. kryté, v diskantu konické
Mixtura 4 řady	Prediger, sestava 1 1/3′, 1′, 4/5′, 2/3′
Cymbal 3 řady	P. Žur (1′, 1/2′, 1/4′)
Flauta otevřená 8′	Prediger
Quintadena 8′	Prediger (Tauchman?)
Flauta 4′	P. Žur, v diskantu jako flauta trubicová
Salicional 8′	J. Kobrle
Bourdon 16′	J. Kobrle/P. Žur, pneumatika
manuálová spojka	J. Prediger (napojena na rejstříkové táhlo)

Horní stroj:	
Principal 4′	A. Tauchman, píšťaly v prospektu
Octava 2′	P. Žur
Mixtura 3 řady	P. Žur, sestava 1 1/3′, 1′, 2/3′
Copula maior 8′	Prediger
Copula minor 4′	Prediger
Fugara 4′	Prediger
Aeolina 8′	J. Melzer/P. Žur, pneumatika
Vox coelestis 4′	J. Melzer/P. Žur, pneumatika

Bozkov. Varhany po přestavbě Josefa Predigera z Albrechtic z roku 1852. (Foto J. Lukeš.)

Pedál, C — c^1:

Violonbass 16′	Prediger (odstraněn v r. 1969)
Principal 8′	A. Tauchman, píšťaly v prospektu
Quintbass 5 1/3′	Prediger
Principalbass 4′	Prediger (Tauchman?)
Bourdonbass 16′	J. Melzer

Ze starého píšťalového materiálu (Prediger, Tauchman) se dochovalo asi 56 %. Přesto nástroj v podstatě neztratil zvukovou charakteristiku, příznačnou pro albrechtickou dílnu — zejména zásluhou vynikající konstrukce zásuvkových vzdušnic.

SEMILY, farní kostel sv. Petra a Pavla

V bývalém farním kostele byly v roce 1797 z iniciativy faráře Jana Machka postaveny nové velké varhany, jejichž autora se dosud nepodařilo spolehlivě zjistit. Podle inventáře z roku 1848 měly dvě křídla s pozitivem v předprsni kůru, 20 registrů a tři klínové měchy. Nástroj byl často opravován — v roce 1870 vypracoval Josef Prediger na žádost patronátního úřadu rozpočet na opravu za 312 zlatých, spravil však pouze měchy.[39] Varhan se používalo až do zbourání kostela v roce 1905, kdy byly rozebrány, a jejich menší část znovu postavena v hřbitovním kostele *na Koštofranku*. Práci provedl Josef Kobrle k 1. listopadu 1905.[40] Samostatný hrací stůl má 6 rejstříkových táhel, tónový rozsah v manuálu je C-f^3, v pedálu C-h (krátké spodní oktávy).

Manuál:	Principal 8′		Bordun (Copula major) 8′
	Octava 4′		Salicional 8′
	Quinta 2 2/3′	**Pedál:**	Subbass 16′

Nový děkanský kostel sv. Petra a Pavla má varhany od Josefa Kobrle z roku 1911. Jednatelská zpráva Spolku pro stavbu a zařízení nového kostela z července 1909 informuje o postupu vyjednávání s varhanářem — ten nabídl postavit dvoukřídlové varhany s šestnácti znějícími hlasy, k tomu příslušné spojky a kolektivy. Výbor Občanské záložny v Semilech, který se zavázal stavbu financovat částkou 10 000 K, má být vyrozuměn o definitivním uzavření smlouvy. Oproti původnímu návrhu byly přidány na II. manuál další dva rejstříky *pro sólové doprovázení*. Šlo o nejvýznamnější Kobrlův nástroj s pneumatickou kuželkovou vzdušnicí, opatřený *vlastními vymoženostmi varhanáře*.[41]

I. manuál, C — f^3:
Principal 8′, 29 píšťal v prospektu, leštěný cín
Oktáva 4′, z cínu
Mixtura 4 řady, sestava 2 2/3′, 2′, 1 1/3′, 1′
Bourdon 16′ ze dřeva, od c^2 z cínu
Gamba 8′, z kovu
Flétna otevřená 8′, C — H dřevo, dále kov
Bourdon 8′, ze dřeva
Flétna 4′, z kovu

II. manuál:
Principal 8′ s flétnovým zabarvením, 29 píšťal v prospektu, leštěný cín
Kryt jemný 8′, C — F dřevo, dále kov

Salicional 8′, z kovu
Aeolina 8′, z kovu
Vox celeste 8′ + 8′, z kovu
Roh kamzíkový 4′, z kovu
2 rejstříky neobsazené (Tacet)
zvonek na kalkanta (nezapojeno)

Pedál, C — d¹:
Violonbass 16′ z kovu, principálové menzury
Subbas 16′, ze dřeva
Bourdonbass 16′, ze dřeva
Violon — Cello 8′, z kovu
Spojky (jako šlapky nad pedálnicí) II/I, P/I, P/II, 16′/II, 4′/I, 4′/II. Spojka 4′/I je v rozsahu f^3 — f^4 vybudována na samostatné vzdušnici k I. manuálu. Pevné kombinace P, MF, F, FF, Tutti, Anulátor jako tlačítka pod klaviaturou. Crescendo — decrescendo posuvné, nožní.

V roce 1926 zabudován firmou Ženatý a Kunt elektrický ventilátor za 570 Kč. Generální oprava nástroje provedena v roce 1974 varhanářským družstvem Organa z Kutné Hory.[42]

LOUKOV U SEMIL, farní kostel sv. Stanislava.

Roku 1795 byl dostavěn nynější kostel, do něhož byly přeneseny teprve 40 let staré varhany kostela předešlého. Šlo o větší pedálový pozitiv Ambrože Tauchmana, umístěný v balustrádě kruchty.[43] Tauchman patrně záhy přistavěl velké varhany, a stávající pozitiv napojil jako *zadní stroj*. V roce 1861 došlo k celkové přestavbě od Josefa Andrejse z Neznášova. Dispozice z té doby byla tato:[44]

Hlavní stroj: Principal 8′, prospekt
Octava 4′
Quinta 3′
Superoctava 2′
Mixtura 1 1/2′ 4×
Salicional 8′
Bordun 8′
Flauta otevřená 8′
neobsazené táhlo

Pozitiv: Principal 4′
Octava 2′
Copula 8′
Copula 4′
Dena krytá 8′

Pedál: Subbass 16′
Octavbass 8′
Quintbass 6′
Octavbass 4′

Náklad na přestavbu varhan z větší části uhradili farníci z Loukova a Bystré. Poměrně brzo však byla nutná další velká oprava, provedená Josefem Kobrlem v roce 1888 v duchu romantických zásad. Současně byly dodány řezby z lipového dřeva od Antonína Suchardy z Nové Paky za 164 zl. 50 kr., zhotovené podle starých ozdob pozitivu, které zůstaly zachované.

Andrejs zřejmě použil větší množství starých součástek včetně hracího stolu, původně spojeného s pozitivem — s tím souvisí i položka rozpočtu J. Kobrle na výměnu *opotřebované, od hraní prohloubené klaviatury I. manuálu*. Jinak na hracím stole zůstaly po levé straně rejstříky pedálu a polovina hlasů hlavního stroje, vpravo pak rejstříky pozitivu a druhá polovina I. manuálu. Kolaudační komise v lednu 1889 požadovala, aby se v pozitivu vyměnil starý nevyhovující *olověný* principál. S tím Kobrle souhlasil, a zavázal se zhotovit nový principál z *čistého cínu, v pohledu varhan stojící*.[45]

O připojení starého Tauchmanova pozitivu k stávajícím varhanám svědčí zejména disponování 8'kvintadeny, která se jinak stavěla skoro výhradně na I. manuálu. Tento rejstřík prokazatelně uplatňovali Tauchmanové i u malých jednomanuálových varhan, například v Konecchlumí na Jičínsku (1744).[46] Andrejs také asi upravil skříň hlavních varhan, kde v prospektu je méně píšťal (37) než u pozitivu v zábradlí (39)!

Při opravě v roce 1959 byly do obou manuálů dosazeny chybějící mixtury (i když ne v původní sestavě) — do pozitivu bohužel namísto historické kvintadeny (Deny) 8'. Přes všechny úpravy se dosud udrželo precizně fungující mechanické spojení manuálů posunem horní klaviatury.

□

Z dochovaných varhan jsou nejvýznamnější nástroje v Roprachticích, Bozkově a Vysokém nad Jizerou, svědčící o slavné hudební a kantorské tradici zdejšího kraje. Originálně řešené varhany ve Vysokém zaujaly lomnického varhanáře Josefa Kobrle natolik, že podle nich vytvořil kopii nástrojové skříně v Pecce u Nové Paky.

Jak málo se varhany Predigerů zvukově odlišovaly od nástrojů pozdního baroka, je zřejmé z dobového záznamu dispozice varhan děkanského kostela sv. Vavřince v Jilemnici. V roce 1788 je postavil Karel Weltzel z Králík (tehdejšího Grulichu).[47]

Manuál: Principal 8'
Octava 4'
Quinta 3'
Super Octava 2'
Rausch Quinta I. (průběžná)
Rausch Quinta II. (repetující)
(později jako
Cembalum 1 1/2' 2×)
Mixtura 5 fach
Quinta Daena 8'
Biffera 8', od tónu G (?)

Pozitiv: Principal 4'
Octav 2'
Rausch Quinta 1 1/2' 2×
Copula major gedackt 8'
Salicional 8'
Violetta 4'

Pedál: Sub Bass offen 16'
Principal Bass 8'
Octav 4'
Rauschquint Bass 3' 2×
Portunal Bass 8'

Také v pozitivu a pedálu byla Rauschquinta později přeznačena jako *Mixtura 1 1/2' mit Sedecima 1'* a *Mixtura Bass 2 fach.*

Pozitiv v Jilemnici tvoří střed a zároveň spojovací článek obou dílů velkých varhan, což v tvorbě varhanářů králické školy je naprosto ojedinělý zjev (prospekt obsahuje celkem 93 cínových principálových píšťal v sedmnácti polích!).[48] Přestavbou Josefa Kobrle v roce 1890 (na pouhých šestnáct znějících hlasů) byl původní nástroj skoro úplně zničen, především odstraněním zásuvkových vzdušnic.

Později došlo ještě k dalším úpravám a postupnému zvětšování nástroje na 23 rejstříků — v letech 1929 a 1934 práce provedla kutnohorská firma Josef Melzer podle návrhů místního ředitele kůru a hudebního skladatele Stanislava Macha. Hlasy I. manuálu jsou v levém, II. manuálu v pravém křídle varhan (starý pozitiv kromě prospektu je píšťalově neobsazen). Nástroj uveden v seznamu chráněných varhan z r. 1918 v diecézi Hradec Králové (důvod historicko-umělecký).

V prosinci 1940 varhany prohlížel ředitel pražské konservatoře prof. Jaroslav Kocián, který údajně pochválil pěkný zvuk varhan.[49] Současný stav nástroje je následující:

I. manuál, C — c^3:
Principal 8' K. Weltzel, píšťaly v prospektu

Octava 4′	J. Kobrle	
Mixtura 2 řady 2 2/3′	J. Kobrle	s použitím starých píšťal?
Mixtura 2—3 řady 1 1/3′	J. Kobrle	
Bourdon 16′	J. Kobrle	
Flétna (otevřená) 8′	J. Kobrle	
Gamba 8′	J. Kobrle	
Bourdon 8′	J. Kobrle	
Kamzíkový roh 8′	J. Melzer, z roku 1929	
Salicional 8′	J. Kobrle, původně na II. manuálu	
Houslovka 4′	J. Kobrle, původně na II. manuálu	

II. manuál:

Principal flétnový 8′	J. Kobrle	
Bourdon 8′	J. Kobrle	
Flétna oktávová 4′	J. Melzer, z roku 1929	
Picola 2′	J. Melzer, z roku 1929	
Dena 8′	J. Melzer	
Aeolina 8′	J. Melzer	z roku 1934
Vox coelestis 8′	J. Melzer	
Tremolo	J. Melzer	

Pedál, C — c¹:

Subbass otevřený 16′	K. Weltzel
Principalbass 8′	K. Weltzel, píšťaly v prospektu
Octavbass 4′	K. Weltzel
Kryt tichý 16′	J. Melzer, z roku 1929
Violon — Cello 8′	J. Melzer, z roku 1934

Manuálová a pedálová spojka. Tutti — jako šlapky nad pedálnicí, crescendový válec

V závěru je třeba se alespoň krátce zmínit o kresbách varhan od Adolfa Kašpara. V obsáhlém souboru ilustrací k Zapadlým vlastencům nás budou zajímat především dva akvarely, a sice *U varhan pozdětínského kostela* (1922, k II. kapitole), a *Kůr v Milově* při figurálním requiem za zemřelou hraběnku Bertu z Bouillonu, která do roku 1841 byla majitelkou Semil (akvarel z roku 1923, XIV. kapitola).

V prvním případě: učitelský pomocník Čermák hraje na varhany a kantor Čížek (zřejmá podoba Metelkova!) s otevřeným zpěvníkem v rukou přihlíží. Zachycena je pouze přední část kruchty se samostatným hracím stolem, jehož tvarování nás přivádí do rozpaků — jde totiž o jakousi fiktivní syntézu romantické a barokní podoby (umístění rejstříkových táhel uvnitř stolu po stranách notového pultu!). Tuto skutečnost přehlédl (možná, že vědomě) sám K. V. Rais, když po shlédnutí první série akvarelů ke své knize napsal Kašparovi: *Obrazy Vaše... zimní příroda, škola, farní kuchyně, pomocníkův pokojík, varhany atd. vystihují mou představu...*[50]

Kůr v Semilech — Milově je namalován podle barokní kruchty kostela v Roprachticích, protože v Semilech tehdy stál už nový kostel.[51] Záběr je stylově věrohodnější než předešlý, i když některé skutečnosti rovněž nesouhlasí — například neúměrné vzdálenosti mezi skříní hlavních varhan, hracím stolem a pozitivem v zábradlí kruchty.

Oproti tomu při rekonstrukci barokních varhan bývalého jezuitského kostela P. Marie Sněžné v Olomouci (1977) mohlo být použito Kašparovy autentické dobové kresby jako předlohy k zhotovení vnějších částí nového hracího stolu.[52] Shodou okolností pocházejí olomoucké varhany rovněž z králické dílny — stejně jako varhany v Jilemnici, kde již jen monumentální rokoková skříň s jedinečně krásným píšťalovým prospektem připomíná zašlou slávu nástroje.

Poznámky

[1] Pojizerské listy, 1945, č. 17. *Počet domů a obyvatel v Semilech a Podmoklicích od r. 1650.*
[2] SOA Zámrsk; o varhanářích Tauchmanech údaje zejm.: Sbírka matrik Královéhradecka, farní úřad Vrchlabí; Pozemkové knihy města Vrchlabí č. 17, fol. 608, 609; č. 25, fol. 246; č. 42, fol. 108; Rodinný archiv Morzinů, kart. 80/71 (kostelní účty) aj.
[3] SOA Litoměřice, pob. Děčín, Velkostatek Hrubý Rohozec, kart. 752.
[4] Hrdý, J.: *Ze zápisků Františka Jecha, učitele v Železném Brodě.* Jičín 1912, s. 55.
[5] Hyška, F.: *Podmoklice zašlé doby a dnes.* Semily 1938, s. 17, 26—27.
[6] Sochor, F.: *Chrám Páně v Železném Brodě.* Beseda, *1*, 1939, s. 371.
[7] SÚA Praha, České gubernium, kart. 3321, fasc. 156, č. 422.
[8] SÚA Praha, Zemský úřad, Katastr varhan z r. 1914—1916 (dále jen Katastr varhan), okres Jilemnice.
[9] SOA Litoměřice, pob. Děčín, Ústřední správa rohanských velkostatků, kart. 503.
[10] SOA Litoměřice, Sbírka matrik, farní úřad Smržovka.
[11] Tamtéž, Sbírka matrik, farní úřad Albrechtice.
[12] Cyril, *45*, 1919, s. 47.
[13] OA Semily, NŠ Loukov, KR-147.
[14] Metelka, V.: *Ze života zapadlého vlastence.* Z rkp. pozůstalosti textologicky uspořádal J. J. Jech. Praha 1977.
[15] OA Semily, NŠ Loukov, KR-147.
[16] Viz též Tomíček, J.: *Zapadlí vlastenci a varhany*, rkp. 1980. Uloženo v Památníku ZV v Pasekách n. Jiz. Upravená verze otištěna v Organologickém sborníku 1989.
[17] Metelka, V.: *Ze života zapadlého vlastence.*
[18] Památník Zapadlých vlastenců Paseky n. J., farní kronika Paseky n. J. z let 1793—1819; záznam uvnitř skříně varhan.
[19] Památník Zapadlých vlastenců, pamětní kniha obecné školy Paseky n. J., s. 144.
[20] Pamětní listina kostela z r. 1883; opis J. Voborníka z r. 1912 ve Vlastivědném muzeu ve Vysokém nad Jizerou.
[21] Kramář, J.: *Příběhy svého života.* Olomouc, nedat., s. 241.
[22] SOA Litoměřice, pob. Děčín, Velkostatek Semily — Jesenný, kart. 322, 323, 546.
[23] Katastr varhan, okres Jilemnice.
[24] Římkat. farní úřad Loukov, pamětní kniha fary v Roprachticích, fol. 61 r.
[25] SOA Litoměřice, pob. Děčín, Ústřední správa rohanských velkostatků, kart. 309, inventáře 1877, 1898.
[26] Římkat. farní úřad Loukov, pamětní kniha fary v Roprachticích, fol. 61 r.
[27] Katastr varhan, okres Jilemnice.
[28] Tomíček, J.: *Historické varhany v okrese Jablonec nad Nisou.* Rkp. 1982, s. 31. (OA Jablonec n. Nis., sign. B 423.)
[29] OA Semily, AF Rokytnice n. J., inventáře z let 1714—1740.
[30] Pohl, H.: *Beitrag zur Geschichte der Pfarrkirche in Rochlitz.* Jahrbuch des Deutschen Riesengebirgs-Vereines, 1938, s. 57.
[31] Klaus, J. — Proksch, A.: *Orgel-repertorium und Orgelbauer — Lexikon.* Archiv města Plzně, sign. 6 f 62.
[32] OA Semily, AF Rokytnice n. Jiz., pamětní kniha, KR-375, fol. 22, 23, 35.
[33] Katastr varhan, okr. Jilemnice — zde nesprávně uveden jako autor J. Kobrle. Kromě nástroje v Rokytnici byly od Horáka též varhany v Lomnici nad Popelkou z r. 1782.
[34] SOA Zámrsk, Velkostatek Jilemnice, kniha 4734.
[35] Cyril, *44*, Praha 1918, s. 96.
[36] Štajnygr, J.: *Pomněnky z Boskova.* Praha 1894, s. 80.
[37] OA Semily, AF Bozkov, pamětní kniha, KR-360, pag. 393. Viz též Štajnygr, cit. dílo, s. 91, 101, 109, 151.
[38] OA Semily, AF Bozkov. Knihy účtů od r. 1846. Všechny pozdější práce (od 1938) včetně generální opravy byly umožněny iniciativou hudebně založeného a podnikavého faráře P. J. Hofmanna, který již za války jednal s Památkovým úřadem v Praze o restaurování zdejších varhan.
[39] SOA Litoměřice, pob. Děčín, Ústřední správa rohanských velkostatků, kart. 315.
[40] Havrda, F.: *Hudební paměti města Semil* — sbírka listin, dokumentů a fotografií, uložená v OA Semily.
[41] OA Semily, Protokoly schůzí konkurenčního výboru pro stavbu nového kostela v Semilech. Viz též Cyril, *38*, 1912, s. 127.
[42] OA Semily, AD Semily, složka spisů č. 131 z let 1925—1926. Při generální opravě v roce 1974 byl nástroj znehodnocen necitlivým neodborným zásahem, provedeným bez jakékoli znalecké konzultace.
[43] Mizera, F.: *Paměti města Semil a okolí.* Semily 1930, s. 129.
[44] Římkat. farní úřad Loukov, pamětní kniha. Viz též Katastr varhan, okres Semily.
[45] OA Semily, Okresní úřad Semily, kart. 269, 270.
[46] Památky archeologické, 29, 1917, s. 197—198. Viz též Tomíček, J.: *Z historie varhan v Loukově u Semil.* Rkp. 1981 (u farního úřadu tamtéž).
[47] OA Semily, AD Jilemnice, pamětní kniha, fol. 143, 181; kniha účtů 1780—1819.
[48] Skoro se vnucuje myšlenka, zda snad pozitiv nebyl původně umístěný v balustrádě kruchty a teprve později stavebně začleněn do středu velkých varhan. Mohlo k tomu případně dojít v roce 1848, kdy novopacký řezbář Jan Sucharda zrestauroval varhanní skříň za 180 zl. konvenční měny (viz pozn. 47).
[49] Katastr varhan, okres Jilemnice. Viz též Ambrož, J.: *Jilemnice.* Jilemnice 1941, s. 22—23.
[50] Rais, K. V.: *Studie, vzpomínky, dokumenty.* Lázně Bělohrad 1959, s. 151, 152.
[51] Scheybal, J. V.: *Východní Čechy v kresbách Adolfa Kašpara.* Havlíčkův Brod 1964, s. 59. Ke scénám, odehrávajícím se na kůru pozdětínského kostela, využil Kašpar údajně interiéru kostelíka ve Vyšehoří u Loštic — viz Scheybal, J. V.: *Adolf Košpar, život a dílo.* Praha 1957, s. 129.
[52] Fridrich, Z. — Fridrichová, K.: *Obnova barokních varhan v chrámu P. Marie Sněžné v Olomouci.* Příloha Kdy — kde — co, nedatováno. Kašpar zde v roce 1917 vytvořil rozměrný akvarel s pompézním kůrem a varhanami. Za světové války byl totiž s řadou dalších umělců odvelen v rámci vojenské služby do Olomouce k restaurátorským pracem posádkového (býv. jezuitského) kostela P. Marie. Zmíněná kresba je mistrovské dílo, svědčící o Kašparově výjimečném citu pro barokní architekturu (viz Scheybal, cit. dílo).

První tři desetiletí v historii turnovského muzea

Hana Maierová

Jen potud národ svůj, pokud šetří svých památek!
(Jan Prousek)

Muzeum Českého ráje v Turnově se svou více než stoletou historií řadí k významným kulturním institucím našeho státu. Ve své činnosti mohlo navázat na odkaz národních buditelů, jejichž zásluhou se Turnov zařadil mezi přední kulturní centra českého venkova. Divadlo, zpěv, čtenářská beseda — to byly oblasti, v nichž nacházela vyžití zdejší uměnímilovná veřejnost. Pro toto dění mělo zásadní význam působení osobností, jako byli Václav Fortunát Durych, Antonín Marek, Michal Kotler a další.

V následujících letech nastaly v ekonomické sféře mnohé problémy, bohaté kulturní tradice zde však žily nadále. Vlastenecká aktivita a kulturní práce se projevovaly především ve spolkové činnosti. Již v roce 1861 se konstituoval zpěvácký spolek, jako jeden z prvních mimopražských byl založen místní odbor Sokola (1862) a 30. října roku 1869 se sešla ustavující schůze divadelních ochotníků. V posledních desetiletích vzrostl zájem o turistiku a mnozí prozíraví občané si včas začali uvědomovat i ekonomické výhody plynoucí z cestovního ruchu. Zvýšení přitažlivosti Turnovska pro návštěvníky a propagace krás Českého ráje, to bylo stěžejní náplní okrašlovacího spolku, který působil v Turnově od roku 1881. V následujícím desetiletí se pak utvořil místní odbor Klubu českých turistů, který se zaměřil výhradně na oblast turistiky (1892).[1]

Součástí kulturně vlasteneckých snah v druhé polovině minulého století bylo trvalé probouzení zájmu veřejnosti o historické památky a kulturu vesnického lidu, jako nositele autentického češství. Toto úsilí s sebou přinášelo vznik nových institucí, a to i mimo Prahu, jako byla muzea, knihovny, archivy a různé spolky, jejichž náplní bylo poznávání národní historie a kultury i uchování jejich památek. To mělo velký význam pro povzbuzování sebevědomí českého národa, který v této době ještě nemohl ani pomýšlet na život v samostatném státě. Tyto snahy kulminovaly především na přelomu osmdesátých a devadesátých let v souvislosti s pořádáním dvou celozemských výstavních akcí. Byla to *Jubilejní výstava* v roce 1891 a *Národopisná výstava česko-slovanská* v roce 1895. Především v souvislosti s nimi vznikaly místní přípravné výbory, jejichž členové shromažďovali památky především národopisné, archeologické, umělecké a řemeslné. Většina takto shromážděných předmětů se po skončení výstavních akcí stala základem sbírek místních muzeí a členové výstavních výborů přecházeli do

nově ustavených muzejních výborů či spolků. Oni především si byli vědomi toho, že je nezbytné památky uchovávat pro budoucnost, ale zároveň je také evidovat, vystavovat a vědecky i výchovně používat.

Stejně důležitá byla snaha koordinovat tyto práce, což původně splňovaly hlavní organizační výbory obou výstav. Již v roce 1893 se konal první sjezd muzejních spolků, odborů Národopisné výstavy a Přátel vlastivědy české v Hlinsku v rámci tamější národopisné a průmyslové výstavy. V průběhu druhého sjezdu, který byl svolán u příležitosti stého výročí narození Františka Palackého v roce 1898 do Kutné Hory, bylo přijato usnesení o zřízení jednotné organizace muzejních spolků — muzejní rady, která by řídila a koordinovala činnost v oblasti muzejnictví, archivnictví, památkové péče a vlastivědné činnosti.[2]

Realizace těchto národně vlasteneckých záměrů však byla uskutečnitelná pouze tam, kde se jí ujali lidé plně oddaní náročným úkolům. A právě Turnov byl jedním z mála měst, kde se spojila bohatá tradice obrozenecká s nadšením propagátorů založení místního muzea, a to ještě v době před všeobecným rozšířením těchto snah v souvislosti s výše zmíněnými zemskými výstavami.

V Turnově jako první vystoupil s myšlenkou založit místní muzeum akademický malíř Jan Prousek (1857—1914), obdivovatel a propagátor lidového umění, vlastivědný pracovník, organizátor kulturního života města. Jeho plány sice vzbudily zájem části veřejnosti, přesto však musel mnohdy překonávat nepochopení a byrokratismus. Svým vytrvalým jednáním dosáhl toho, že rada městského zastupitelstva již 14. května 1886 jmenovala členy muzejního výboru a pověřila je založením muzejních sbírek. Zároveň byl vypracován základní program činnosti muzea:

Místní muzeum není pestrou snůškou věcí nápadných, neobyčejných, vystavených pro planý odiv. Účel jeho je vyšší. Jsouc ve svém docelení a dovršení přehledným obrazem minulosti města a okolí, má být občanstvu takřka školou, aby patříc na památky z dob dávno minulých, oblibovalo si zvídati zprávy o svých praotcích a snažilo se v dobách útrap i blaha kráčeti v jejich šlépějích, o zdar a oslavu rodné obce v každém ohledu usilujíc... Sebrati a budoucím pokolením zachrániti alespoň skrovné ty zbytky, jež posud se zachovaly, jest úlohou jednak muzea Národního, jednak muzeí místních. Co má význam pro celou vlast, budiž bez rozpaků odevzdáno muzeu Národnímu, co jest důležito pro užší toliko okres, náleží do příslušného muzea místního.[3]

V čele muzejního výboru stál starosta města, tak jako vždy v budoucnu, čímž měl být zajištěn vliv města na tuto instituci. Tehdy to byl JUDr. Jaroslav Svoboda. Dalšími členy výboru se stali učitel František Čepelík, městský rada J. Janků, akademický malíř Jan Prousek, mistr uměleckého hrnčířství Josef Žák a historik prof. K. Bečka.[4] Stěžejní postavou v prvních letech existence muzea byl však Jan Prousek. Samotné založení muzea, shromažďování prvních sbírkových předmětů a jejich uspořádání je především jeho myšlenkou a dílem. Své umělecké plány obětoval, aby veškerou svou činnost rozvinul na poli národním, kulturním, vzdělávacím a vlastivědném. Počáteční muzejní sbírka regionálních starožitností vznikla především jeho zásluhou. Městská rada vyhradila pro její uložení klenutou věžní místnost v turnovské radnici. Ta byla během prvního roku vybavena regály pro městský archiv a dvěma velkými skříněmi, určenými k uložení nejrůznějších památek, vížících se k historii města. Byly to například doklady o činnosti zdejších cechů (truhlice, nádobí, pečetidla, ferule apod.) a předměty umělecké, jako např. kované mříže, cínové nádobí, zbraně, mince, obrazy. Podařilo se také položit základy sbírky památek na významné osobnosti Turnovska a zřídit muzejní knihovnu.[5]

Svou představu o budoucím uspořádání a rozsahu muzejních sbírek zpracoval Prousek pro městskou radu hned v roce 1886 v *Nástinu pořadu sbírek místního musea v Turnově.*[6] Počítal i nadále s jejich umístěním v prostorách radnice, která jediná byla důstojným místem, vhodným pro muzeum. A navíc den, kdy by byly sbírky veřejnosti zpřístupněny, měl být oslaven vyvěšením vlajky z jejího okna. Muzejní expozice by měly počínat dobou nejstarší s uplatněním prvních archeologických nálezů na Turnovsku. Přitom doporučoval zhotovit kopie toho nejvzácnějšího — bronzů nalezených u Svijan, které byly předány Zemskému muzeu (dodnes uloženy v Národním muzeu). Následující období by sahalo až do konce 16. století a bylo by dokumentováno především obrazově (vyobrazení Pobití Sasíků pod Hrubou Skálou s opisem rukopisu Královédvorského, historická mapa, znaky měst a šlechtických rodů). Památky shromážděné v muzeu pro dobu 17. až 19. století dělil Prousek na památky městské, církevní, cechovní, z okolních vesnic a měst, spolkové. Velký význam mělo mít dokumentování *zrození národa* prostřednictvím památek na osobnosti *předních vlastenců z národního hlediska i místního*, i na významné události v tomto dějinném období Turnova.

Z tohoto přehledu je zřejmé, že muzejní sbírka svým obsahem odpovídala všeobecným záměrům v počátcích našeho muzejnictví i s potřebami jednotlivých oddělení na připravovaných výstavách. Jan Prousek si však byl navíc vědom výjimečnosti turnovského kamenářství i místní suroviny využívané pro tento obor, že již v samých počátcích doporučoval rozšířit muzejní sbírku o oddíl přírodovědný a uměleckoprůmyslový. Tyto záměry však byly realizovány až téměř o padesát let později.

Dle názoru Jana Prouska by teprve takto ucelená sbírka tvořila *celek, utěšený obraz jakés vyšší snahy občanů našeho města a důkaz pravé, uvědomělé, české inteligence. Společnost měšťanů všech oborů a vrstev dbala by o zvelebení muzea, o jeho stálé rozšiřování a konečně správné vedení památní knihy města Turnova. Stručný a přehledný výtah z dějin českých, místních pak zvláště, zavěšený na stěně místnosti muzejní, by byl vodítkem a zároveň poučením lidu, jemuž je popsání dějin odedávna snahou pozoruhodnou i potřebnou. Této práci Zdař Bůh!*[7] Jan Prousek si tedy představoval muzeum nejen jako kulturní, ale především vzdělávací instituci, která by představila město a jeho okolí co nejuceleněji.

Turnovská městská rada si byla vědoma Prouskových zásluh o vznik muzea,[8] přesto již v prvním roce jeho existence vznikly mnohé nesnáze. Jan Prousek měl sice několik skutečných spolupracovníků v muzejním výboru, zvláště mezi učiteli, ale hlavní tíha všech úkolů a problémů s muzeem spojených spočívala na něm. Navíc v této době ještě nechtěl zcela opustit své plány umělecké. Proto již po necelém půl roce je odhodlán odstoupit ze své funkce v muzejním výboru, neboť cítí, jak ho tato práce pohlcuje a ubíhá mu čas, který by chtěl věnovat milovanému, ale opomíjenému malířství: *...nehleděl jsem zisku ani slávy, jednalo se mi jedině o brzké provedení myšlenky ve skutek. ...Ač sbírky daleko ještě ukončeny nejsou, tvoří již nyní dostatečný důkaz, že lidu našemu záleží na uchování památek budoucím. Nejširší kruhy obyvatelů města našeho i jeho okolí měly by zájmu tomuto získány býti, vždyť jest každému možno přispěti tam, kde jedná se ve prospěch města v zájmu všeobecném a veřejném. Co čest a občanskou povinnost měl by považovati každý vzdělanec práci takovou, by město chlubiti se mohlo pokladem, svou sbírkou vzorů, školou to vkusu, dcerou onoho velkého národního muzea, jež vbrzku v Praze ku prospěchu a chloubě celého národa v nové budově umístěno bude... Jak jednotlivci možno, věnoval jsem místnímu muzeu našemu pozornost dle sil svých. A tu právě mi nastává čas, bych věnoval veškerou pozornost výhradně práci povolání vytknutého, uznáte proto,*

že nemožno mi více, než zůstati muzeu místnímu přítelem, dokud ono kráčeti bude duchem národu našemu prospěšným.[9] Pouto, které vázalo Prouska k muzeu, bylo však natolik silné, že nakonec setrval v muzejním výboru až do roku 1893 a jeho přítelem, ochráncem a spolupracovníkem byl do konce svého života.

Jan Prousek se již během prvního roku práce v muzeu přesvědčil o nutnosti tuto činnost lépe zorganizovat. Formální členství v muzejním výboru u některých zpočátku nadšených zájemců rozvoj muzea jen brzdilo. Proto zdůrazňoval především odbornost, vzhledem k nutnosti vytvářet systematické sbírky, které by byly také na patřičné úrovni katalogizovány. Prousek si od samých počátků muzea, které bylo v podstatě jen depozitářem, uvědomoval potřebnost alespoň občasného otevření pro veřejnost. Pro popularizaci celé myšlenky by to mělo nenahraditelný přínos, navíc by tím mohli být lidé podníceni k tomu, aby sami přinášeli do muzea dary k doplnění sbírek.[10]

I když pocity roztrpčenosti z nezájmu a nepochopení přicházely i později,[11] závažným momentem v Prouskově práci pro muzeum byl nástup nové generace spolupracovníků. Byl to především student J. V. Šimák, učitelka Eleonora Prošková, učitel František Čepelík, později pak profesor Karel Zapp a první venkovský člen výboru, jenišovický farář Jan Hájek a další. V nich získal Prousek nadšené a obětavé spolupracovníky, ale také odborníky, které od počátku pro tuto práci hledal. Jak tvořivá a přátelská nálada vládla v této společnosti, nejlépe vypoví řádky z Šimákových vzpomínek: *Roku 1886 vzniklo v Turnově muzeum, jehož zakladateli byli učitel František Čepelík, radní Josef Janků, učitelka Eleonora Prošková, malíř Jan Prousek a Josef Žák, člen městského zastupitelstva. Sotva jsem o tom zvěděl, snažil jsem se vniknouti do jejich kruhu; myslím, že jsem za tím cílem vydrancoval všechny matčiny poklady. A když mne přijali a potom roku 1889 zvolili i do výboru, byl jsem na vrchu radosti. Besedy u Čepelíka, filozofa a estetika, potulky s Prouskem za chalupami a památkami, lidové umění u Proškové byly mi novou školou; roku 1888, když bylo objeveno první pohřebiště u nás na Svijanech, přijal jsem tu jako zástupce muzea i první křest v pravěké archeologii. Když později přibyl do výboru profesor Zapp, učil jsem se od něho heraldice i sfragistice a vnikal i do poznání ryjeckého. Ale vlastní má práce při muzeu, sotva bylo instalováno, se obrátila k archivu, jehož naprostý chaos měl se změniti v přehlednou soustavu. Počal sic tu práci profesor K. Bečka, ale byl od ní odveden svým povoláním. A tak jsem převzal dílo já, a jen si přeji, abych je mohl dokončiti.*[12]

Téměř o generaci starší umělec Jan Prousek našel ve studentovi mladoboleslavského gymnázia pilného pracovníka, jehož odborný růst zajistil turnovskému muzeu i Turnovu samotnému celoživotního regionálního historika a nadšeného propagátora. Zpočátku se sice Šimák (1870—1941) považoval za samouka, ale tato situace se brzy změnila díky univerzitním studiím v Praze. Tam se setkal s předními osobnostmi historické vědy, jako byli např. prof. Antonín Rezek, prof. Josef Kalousek, prof. Josef Emler, prof. Jaroslav Goll a jiní. Z kolegů na studiích připomeňme alespoň dalšího turnovského rodáka Josefa Pekaře.

Zatímco se Jan Prousek od počátků existence muzea věnoval shromažďování památek lidových, uměleckých a řemeslných, Šimák se zaměřil na vše, co souviselo s regionální historií. Nezměrnou práci věnoval pořádání městského archivu, který byl tehdy součástí muzea. Ten se mu stal nevyčerpatelným pramenem jeho odborných i populárně naučných prací a vlastivědných přednášek. Ke každoročním prázdninovým pobytům v Turnově také patřily archeologické výzkumy na různých lokalitách Českého ráje. Kromě Svijan to byly Sovenice, Přepeře, Kozákov, Nudvojovice. V letech 1905—1906 přivedl s sebou archeologa Karla Buchtelu k předběžnému průzkumu pravěkých kultur na celém Turnovsku.[13]

Odbornost a vzájemná součinnost členů muzejního výboru se stala trvalým základem pro to, aby turnovské muzeum početností a rozmanitostí sbírek, publikační a kulturní činností přesáhlo svým významem rámec města a stalo se kulturní institucí daleko širšího významu.

O prvních letech existence muzea se dovídáme především z písemné pozůstalosti Jana Prouska, uložené v archivu turnovského muzea, později také z korespondence mladého J. V. Šimáka, nacházející se tamtéž. Ve vlastním archivu muzea se dokladů o tomto období zachovalo pramálo. Teprve v září r. 1890 zaslala muzejní správa městské radě obsáhlý výkaz o činnosti,[14] který byl později v obdobném znění vydán tiskem, aby byla informována i široká veřejnost.[15] Součástí tohoto výkazu byl i účet přijatých a vydaných peněz od založení v roce 1886, návrh muzejního řádu a návrh jednacího řádu muzejní správy. Tyto tři posledně jmenované součásti celého spisu se však bohužel nezachovaly, a proto lze jen těžko získat přesné informace o vnitřním chodu, financování a hospodaření této významné turnovské kulturní instituce. Vzhledem k tomu, že v následující zprávě o činnosti muzea se objevují údaje o příspěvcích ze strany obce i okresu, lze předpokládat, že tyto správní orgány tak činily od samých počátků muzea. K tomu pravděpodobně přistupovaly i finanční dary ze strany významných institucí i jednotlivců.

Tyto příspěvky byly využívány především na nákup sbírek, protože provoz samotného muzea, tak jak jej známe dnes, v podstatě neexistoval. Velký význam pro obohacování sbírek však měla ponejvíce v tomto období, i po všechna následující léta, propagátorská práce všech nadšených spolupracovníků muzea, kteří neustále vyzývali veřejnost k shromažďování a ochraně památek. To spolu s celonárodními přípravami Zemské výstavy přivádělo mnohé do muzea, aby přinášeli darem památeční předměty, které doposud chovali jako poklady ve svých domácnostech.[16] K roku 1890 vlastnilo muzeum ve svých sbírkách téměř dva tisíce předmětů (mimo městský archiv).[17] Byly rozděleny na několik oborů — knihovna, zbraně, předměty keramické, skleněné a cínové, sfragistika, medaile, artefakty umělecko-průmyslové, obrazy a kresby, rytiny, mapy a plány, fotografie. Chloubou muzea pak od počátků byla rychlým tempem se rozrůstající sbírka krojů a lidového vyšívání. Zajímavé je i to, že se první zpráva o muzeu zmiňuje i o několika desítkách mineralogických sbírkových předmětů — místních drahých kamenů.[18] Toto rozšíření o přírodovědný obor bylo doporučováno již Janem Prouskem v jeho *Nástinu sbírek* a jak je zřejmé, bylo alespoň částečně realizováno již v těchto letech. V následujícím období muselo být budování této sbírky bohužel přerušeno, především z důvodu nedostatku místa k uložení. V realizaci záměru se pak pokračovalo až v období meziválečném.

Jak bylo naznačeno, k největším problémům muzea patřil nedostatek prostoru k uložení sbírek, o jejich prezentaci nemluvě. Jiného řešení však prozatím nebylo, a jak muzejní správa sama vtipně vyjádřila, *lépe jest míti sbírky bez místností než místnosti beze sbírek.*[19]

Proto se nové seskupení spolupracovníků muzea soustředilo především na přípravu reprezentace Turnovska na Jubilejní výstavě v roce 1891. Jan Prousek, v té době již známý znalec lidové architektury a lidového umění, byl navíc architektem A. Wiehlem přizván ke zpracování projektu České *chalupy*, která měla být umístěna vpravo od hlavního vchodu na výstaviště. Prouskovy náčrty lidové architektury z Turnovska architekta Wiehla natolik ovlivnily, že zcela změnil svůj původní projekt. Základ stavby, která byla na výstavišti realizována od února do dubna 1891, tvořily motivy Dlaskova statku z Dolánek u Turnova a chalupy z Benátek u Turnova s použitím

dalších prvků lidové architektury severovýchodních a východních Čech.[20] *Česká chalupa* stála v popředí odborného zájmu a byla zdrojem inspirace pro národopisnou výstavu o čtyři roky později.

Nadšený Šimák, nyní již student Univerzity Karlovy a od roku 1889 člen výboru turnovského muzea, se spolu s ostatními aktivně zapojil do příprav výstavy a celého jejího průběhu. V jeho vzpomínkách se k tomuto období váží tyto řádky: *Pravým požehnáním se mně stala roku 1891 jubilejní výstava, pro mne opravdu nezapomenutelná. V turnovském muzeu jsme se usnesli, že se zúčastníme v České chalupě a retrospektivě, i sebral jsem tedy svůj rukopis katalogu a zaklepal v kanceláři, tehdy Umělecko-průmyslového muzea. Pán tam přítomný, náměstek ředitele muzea František A. Borovský přijal mne a katalog převzal. Došlo potom k jinému jednání, a tu mne jednoho dne překvapil nabídkou, nechtěl-li bych vstoupiti do výboru výstavního. Tak jsem se dostal do díla, nyní odborně vedeného; letní semestr na univerzitě na ně téměř praskl, ale s nesmírným pro mne užitkem, pod vedením znalců prvního řádu, a čemu ještě víc jsem byl vděčen, získal jsem osobní známost a přízeň na celý život Aloise Jiráska, paní Renáty Tyršovy, architekta Wiehla...*[21]

Z muzejního katalogu turnovských sbírek bylo pro retrospektivní oddělení, umístěné v galerii Průmyslového paláce, vybráno 130 předmětů, především z oblasti lidového umění.[22] Na jejich instalování se podílel především J. V. Šimák, který spolupracoval i na vnitřních úpravách chalupy.[23] V jejím interiéru však byla zařízena selská světnice podle vzoru z Jindřichohradecka.[24] Na návrh Prouskův měly být po otevření chalupy uvnitř prodávány i fotografie krojů a chalup od turnovského fotografa Jana Šimona.[25]

Díky jubilejní výstavě dále vzrostly značnou měrou muzejní sbírky, ať již vlastní sběratelskou činností, nebo četnými dary. Účast turnovského muzea na této akci velkou měrou zvýšila zájem veřejnosti o jeho činnost. Proto již na léto roku 1892 byly v prostorách radnice sbírky zpřístupněny, i když stále jen v nedostatečných místnostech. O celkovou úpravu pečoval Jan Prousek. Ostatní členové výboru si rozdělili sbírkové fondy tak, aby je mohli systematicky rozšiřovat a odborně katalogizovat. J. V. Šimák se nadále intenzívně věnoval městskému archivu, knihovně a archeologickým výzkumům, díky jimž rozšiřoval sbírku prehistorie. Eleonora Prošková spravovala sbírku lidového umění, František Čepelík soubor fotografií, rytin, map a rukopisů. Ostatní členové si rozdělili zbývající obory.[26]

Přírůstek sbírek za období dvou let, kterým je věnována druhá zpráva, nebyl již tak mohutný, především co se týká uměleckých a historických předmětů. Nadále přibývalo především památek lidových, v ostatních oborech to byly spíše jednotlivosti, zejména díky darům, přibývalo však i nákupů. Především na tyto účely byl využit pravidelný roční příspěvek od obce (150 zlatých) a zastupitelského okresu turnovského (25 zlatých).[27]

Stěžejním úkolem muzejního výboru byla příprava účasti na Národopisné výstavě československé, plánované na rok 1895. Již v únoru 1893 byl ustaven místní výstavní výbor — vlastně národopisný odbor za účelem vědeckým i výstavním.[28] Činnost místních výstavních výborů koordinoval hlavní výstavní výbor v Praze, který organizoval i společná pracovní setkání. Hlavní úsilí se v této počáteční fázi příprav soustředilo na zjišťování a shromažďování památek lidového umění. V souvislosti s tím byl zahájen soupis dřevěných chalup a památek v nich dochovaných (kroje, výšivky, nářadí, knihy atd.), aby výběr výstavních exponátů byl co nejreprezentativnější.

Aby se u veřejnosti probudil zájem i o tuto velkolepou akci, byla již na jaro roku 1893 připravena výstava starožitnická a národopisná, a to opět v prostorách radnice. A potřebný úspěch se skutečně dostavil. Díky propagaci J. V. Šimáka a dalších spolu-

pracovníků muzea i v širokém okolí Turnova[29] shlédl výstavu takový počet návštěvníků, že byla pro muzeum dokonce i okamžitým finančním přínosem.[30] Ještě větší význam měl zájem jednotlivců i významných turnovských institucí, kteří přicházeli s finančními příspěvky na nákup sbírek, přinášeli cenné věci muzeu darem, nebo je alespoň pro pražskou výstavu zapůjčovali. K tomu samozřejmě přistupovala vlastní sbírková činnost členů výboru. Takto se sbírky rozrostly natolik, že bylo nutné, aby se pro ně uvolnily další prostory v radnici.[31]

V roce 1893 také došlo k významné změně ve složení muzejního výboru. Definitivně jej opustil Jan Prousek, i když i nadále zůstal jeho platným a aktivním spolupracovníkem.[32] Prousek pravděpodobně považoval za nezbytné oprostit se od úředních a organizačních povinností s touto funkcí spojených, aby se mohl zcela soustředit na své záměry na poli uměleckém a v této době především národopisném, které si vytkl v souvislosti s připravovanou výstavou. Jeho chalupa z Pojizeří, realizovaná na výstavišti podle jeho návrhů, v plné míře ukázala krásu typické lidové architektury na Turnovsku.[33] Mnohaleté Prouskovo studijní úsilí, provázené četnými ilustračními pracemi,[34] vyvrcholilo roku 1895 v knize *Dřevěné starobylé stavby roubené a lidový nábytek ze severovýchodních Čech*. Tímto dílem položil pevné základy budoucímu národopisnému bádání a svými kresbami poprvé uceleně dokumentoval lidovou architekturu zdejšího regionu. Čestný diplom, udělený Prouskovi za jeho práci vykonanou pro Národopisnou výstavu československou, i zakoupení obrazu *Statek z české vesnice*

Turnovské muzeum kolem roku 1900.

v *Pojizeří* pro Národopisné muzeum v Praze, byly jedním z důkazů uznání jeho práce odbornými kruhy.[35]

Také členové muzejního výboru žili v pilných přípravách. Ze sbírek, shromážděných za téměř deset let existence muzea, i ze zapůjčených předmětů byly vybrány ty nejkrásnější kusy a z nich již v prvním únorovém týdnu výstavního roku 1895 uspořádána výstava ve *Slavii* pro turnovskou veřejnost.[36] Do Prahy putovalo 405 exponátů, mezi nimi dominovaly lidové výšivky (243 inventárních čísel), dále pak rytiny a obrazy, nálezy z archeologických výzkumů, keramika, zbraně, cechovní a církevní předměty. Některé byly ve výstavních expozicích umístěny samostatně podle jednotlivých oborů v Průmyslovém paláci, v krajinské části se reprezentovalo Turnovsko v samostatném oddělení a zbývajícími předměty byla vybavena světnice turnovského statku. Zde se opět prodávaly, tak jako při Jubilejní výstavě, Šimonovy fotografie, zhotovené podle Prouskova návrhu.[37] Velký podíl práce v přípravách i při vlastním instalování připadl opět na J. V. Šimáka, ačkoli ten byl právě nyní značnou měrou vázán studijními povinnostmi; vždyť v roce 1894 dosáhl doktorátu a roku následujícího skládal státní zkoušky.[38] I on, tak jako ostatní členové výstavního výboru, považoval za prvořadé ukázat celému národu i návštěvníkům z ciziny především umění a kulturu zdejšího lidu: *...Končiny naše vyznačují se svérázными výšivkami, a to i tvary i provedením. Máme své vinky, kterých není jinde, své čepečky, lišící se technikou, svůj barevný efekt na pestrém podkladě.*[39]

Účast muzea na obou celozemských výstavních akcích zásadně ovlivnila postoj veřejnosti k této kulturní instituci. Místní krátkodobé výstavy a informování o činnosti muzea prostřednictvím tisku, především Listů a Hlasů pojizerských, měly v tomto směru také nemalý význam. V roce 1890 byla poprvé samostatně vydána zpráva o činnosti muzea, a to péčí muzejního výboru, zvláště pak zásluhou jednatele Čepelíka a J. V. Šimáka, tak jako tomu bylo i v následujících letech.[40] Do druhé zprávy byla navíc zařazena studie J. Pekaře *Paměti o hradu Valdštejnu*.[41]

Období let 1893 až 1896 byla věnována třetí zpráva, která také přinesla samostatný oddíl věnovaný účasti muzea na Národopisné výstavě československé.[42] Muzejní výbor v ní vyslovil smutek nad tím, že přes veškerý pokrok a uznávání významu muzea na veřejnosti se nepodařilo zabránit některým necitlivým přestavbám historicky a architektonicky cenných staveb ve městě. Je tím míněna zajisté především radnice. Zde členové výboru alespoň doufali, že stavebními úpravami bude rozšířen prostor pro uložení i vystavení sbírek. Bohužel však toto přání zůstalo nesplněno, a tak byla nakonec přijata nabídka využít pro uskladnění sbírek provizorních místností ve Skálově sirotčinci. Na další dlouhá léta byla ztracena příležitost zpřístupnit sbírky veřejnosti ve stálých expozicích. Hledalo se náhradní řešení v občasných krátkodobých výstavách v zasedacích místnostech radnice či v turnovských školách v období letních měsíců.

Vedle těchto stinných stránek v činnosti muzea dosáhl muzejní výbor značných úspěchů v rozmnožování sbírek. Tak například se rozrostl obor archeologický, a to nejen díky výzkumům J. V. Šimáka a K. Zappa v oblasti Nudvojovic, ale i nákupům.[43] Stejná byla snaha obohacovat i ostatní obory, zvláště pak sbírku národopisnou, a to především v souvislosti s pražskou výstavou. Veškerá tato sbírkotvorná činnost byla neustále omezována, bohužel, prostorovými problémy. Tak například exponáty, zapůjčené na národopisnou výstavu, nebylo již možné vměstnat zpět do místností radničních, ale musely zůstat uloženy v krabicích ve skladišti Skálova sirotčince. Kromě toho i malý počet spolupracovníků — odborníků omezoval třídění a katalogizaci sbírek i jejich další vědecké využití. Přes všechny uvedené problémy bylo dosaženo

nebývalého přírůstku — téměř dva tisíce kusů předmětů, čímž jejich počet za první desetiletí dosáhl téměř pěti tisíc.[44]

Trvalou součástí zpráv o muzeu se staly odborné studie Šimákovy.[45] Jeho vědecká práce, založená na důkladné znalosti regionálních i ústředních archivů, vedla především dvěma směry — sepsat a popsat památky Turnovska a dále pak na vědeckých základech vylíčit historii Turnova, která by nahradila starší a již nevyhovující zpracování Práškovo.[46] Josef Pekař o tomto Šimákově úsilí napsal: *Byl turnovský rodák a plán vzdělati vědeckým způsobem dějiny rodného města a okolí jeho stál od počátku v popředí mladé, láskou k otčině živené ctižádosti jeho... Od roku 1893 počínají se objevovati čím dál tím hojnější plody této mladé lásky, ale již odborným studiem navýsost povýšené: školy a školství, kostely, hrady, kláštery, šlechtické rodiny, vynikající rodáci, poměry náboženské, hospodářské i správní, zaniklé osady, cesty a stezky, konečně i prehistorie — všecko to směřuje k jedinému cíli, shromážditi co nejvíce o dějinách Turnova a sousedství, Turnova ovšem především.*[47] Dosavadní bádání a drobnější studie poprvé Šimák využil k ucelenějšímu zpracování v obsáhlé stati *Severní Čechy*,[48] kde se jeho odborné znalosti spojily s uměním Jana Prouska a Karla Liebschera.

Dílo, ke kterému Šimák po celá léta směřoval především, začalo vycházet o rok později, v roce 1903, nákladem tisíc výtisků.[49] *Příběhy města Turnova nad Jizerou* měly zachytit historii města od jeho počátků, s maximálním využitím všech historických pramenů. Ilustračně se na této práci podílel opět Jan Prousek, část heraldickou a sfragistickou doplnil Karel Zapp. V roce 1904 byl vydán díl třetí, místopisný, doplněný velkým plánem města a fotografickou přílohou. Díl druhý, který měl obsahovat období po roce 1620, bohužel autor nedokončil, ač se mnoha dílčím tématům v následujících letech věnoval ve svých přednáškách na výročních schůzích muzejního spolku, publikoval je v odborném i regionálním tisku, či zprávách turnovského muzea.

První desetiletí tohoto století završil Šimák dalším stěžejním dílem s turnovskou tematikou. Archeologickou komisí při České akademii byl pověřen soupisem památek okresu turnovského a pak i mnichovohradišťského. Část věnovaná Turnovsku vyšla tiskem v roce 1909,[50] a tak došlo i k realizaci původního plánu Jana Prouska z dob počátků muzea.

Ve své práci pro rodné Turnovsko se také J. V. Šimák soustavně věnoval popularizaci a propagaci Turnova a celého Českého ráje s vědomím, že příliv návštěvníků a stále početnějšího množství turistů by znamenal přínos pro muzeum a celé město. Jedním z úspěchů tohoto snažení byl *Průvodce Českým rájem* (150 výletů z Turnova), vydaný V. Kudrnáčem v roce 1904 a pro velký zájem znovu o dva roky později.[51] Šimák v této době, od roku 1900, působil jako profesor na městské vyšší dívčí škole v Praze a turnovskému muzeu a archivu věnoval především prázdninové měsíce, i když organizačně se na chodu této instituce podílel neustále. Turnov a Český ráj mají po celý život dominující postavení v jeho srdci i v jeho díle.

Zatímco práce přináší v těchto letech Šimákovi viditelné úspěchy, zcela v jiné situaci se nachází jeho přítel a spolupracovník Jan Prousek. Ten stále častěji prožívá období malomyslnosti a zklamání, způsobená zdravotními problémy, nenaplněním uměleckých plánů a v nemalé míře nepochopením nejbližšího okolí. Jak často přicházejí do Turnova ze všech stran přátelské dopisy se slovy podpory a povzbuzení.[52] Za všechny alespoň několik vět z dopisu Karoliny Světlé: *Váš talent a Vaše láska vlastenecká pudí Vás mohutně k činnosti, ale náhle se zarážíte a to, co konáte, Vám nedostačuje, podceňujete se mnohdy věru až hříšným způsobem, a přece jste tak ctěn, tak uznán ve svém působení. Kdykoli se mluví o našich vlasteneckých umělcích, o nejpovolanějších tlumočnících vyšších*

Turnovské muzeum kolem roku 1900.

snah našeho lidu, vždy býváte jmenován mezi nejpřednějšími a pokaždé se zakončí hovor zbožným přáním: Kéž by měl každý náš kraj svého Jana Prouska, jak bychom byli šťastní, jak by byl i nepřítel nucen si nás povšimnouti a nás uznati! Ano, mnohovážený příteli, Vy jste vykonal veliké dílo v našem národě. Dokud bude žíti, budete žíti s ním.[53]

A tak často ztrácená sebedůvěra ve vlastní schopnosti je znovu a znovu nalézána, ať již v práci pro muzeum místní, ale také např. mladoboleslavské, Národní či Národopisné v Praze. Prouskovy přízně využívají turnovské spolky, především Sokol, a samozřejmě nemalou měrou i školy.

V těchto mnohdy neutěšených letech (a to i z finančního hlediska) hledá Prousek jedno z východisek z vnitřní krize v realizaci myšlenky stálé výstavní umělecké síně v Turnově, která by byla i vhodným doplňkem muzea. Předpoklad byl dán v dosavadní aktivní činnosti místního odboru Umělecké besedy, jehož byl Prousek jednatelem.[54] K tomu přistoupil nově založený Kruh přátel umění v čele s ředitelem reálky Františkem Hoffmannem, okresním školním inspektorem Josefem Patočkou a samozřejmě i s Prouskem.[55] Oba spolky měly stejné kulturní i výchovné cíle a jejich akce významně obohacovaly kulturní život města, zvláště když muzeum i v těchto letech působilo v nedostačujících prostorách. Jeho výstavy proto probíhaly především o prázdninách v učebnách zdejších škol, zvláště pak v místnostech sirotčince, užívaných dívčí školou. Z muzejních sbírek byly také často zapůjčeny exponáty pro různé výstavy, jako např.

v Plzni (1901) či v Petrohradě (1902), nebo doplňovány expozice Národopisného muzea v Praze delšími zápůjčkami.

Je zřejmé, že prostorové problémy po celá dlouhá léta omezovaly sbírkotvornou, odbornou i osvětovou práci muzea. Za této situace nebylo možné obohacovat sbírky rozměrnějšími předměty, ani podnikat rozsáhlejší výzkumy. Postupně byly odstraňovány předměty spíše dekoračního charakteru, aby přidělených místností bylo využito co nejúčelněji. Právě i pro tyto problémy mohli členové muzejního výboru pouze zachraňovat předměty historické a kulturní hodnoty, jež byly bezprostředně ohroženy. Proto za deset let, kterým je věnována šestá zpráva (od roku 1896) se rozrostly sbírky o pouhých tisíc kusů, a to především v oddělení národopisném, numismatickém a archeologickém. Kromě sběru při vlastních výzkumech a darů bylo možné sbírky nemalou měrou rozmnožovat koupěmi. V situaci, kdy nemohlo být muzeu vyhověno v jeho prostorových požadavcích a potřebách, zvyšovaly správní orgány města i okresu alespoň své roční příspěvky. Navíc bylo finančně podporováno i historické bádání, zvláště v souvislosti s vydáním Šimákových Příběhů. Potěšitelné také bylo, že se mezi stálé mecenáše zařadila i turnovská městská spořitelna, která ostatně považovala za svou povinnost přispívat k rozkvětu města vůbec.[56]

Z uvedených důvodů usiloval Jan Prousek o to, aby alespoň pro výtvarné výstavy získal stálou uměleckou síň, kde by se zároveň postupně budoval samostatný sbírkový fond výtvarného umění. Tento záměr se mu nakonec podařilo prosadit až v závěru života, a to pouze na dobu jednoho roku, kdy část svých uměleckých sbírek instaloval ve vymezených prostorách turnovské reálky.[57]

V předválečných letech, kdy mnozí organizátoři kulturního života zemřeli nebo z Turnova odešli a potřeby muzea nadále zůstávaly neřešeny, znovu vyvstala nutnost ustavení spolku, který by všechny síly spojoval. Z Šimákovy iniciativy byla na 9. dubna 1912 svolána poradní schůze všech zájemců o osvětovou činnost, na níž byl projednán návrh stanov muzejního spolku. Ty byly sice přijaty na schůzi dne 10. června téhož roku, ale činnost spolku se nepodařilo zatím aktivizovat.[58] Proto bylo v následujícím roce zvoleno kuratorium muzejního spolku, aby získalo širší členskou základnu a zpracovalo návrh organizační struktury spolku. Teprve o rok později, v dubnu 1914, se sešla ustavující valná hromada Muzejního spolku pro Turnov a okolí. Než se však stačila jeho činnost rozvinout, započala válka, která narušila dosavadní život města a samozřejmě i muzea.

Ze snah o ustavení pevně organizovaného spolku s jasně stanoveným programem zřetelně vystupuje Šimákův vliv. A je to také on, kdo přichází s promyšleným a nadějným návrhem, jak pomoci v tíživé situaci osobě, která pro muzeum tolik vykonala — Janu Prouskovi. Nemoc, neúspěch a absolutní nedostatek financí kdysi tak činorodého člověka již zcela zlomily. Ani dopisy přátel neměly již svou moc. A tak Šimák, ve snaze pomoci příteli alespoň finančně a zároveň zachránit jeho sbírky pro muzeum, dohodl s Prouskem na počátku roku 1914 postupný prodej jeho uměleckých sbírek muzeu za celoživotní důchod, který měl být vyplácen pololetně.[59] Nikdo ze zúčastněných však nepočítal s tím, že již 2. července téhož roku podlehne Jan Prousek své těžké nemoci. Věřitelé a příbuzní byli neúprosní. Pro muzeum se především díky Šimákovu jednání podařilo zachránit kompletní Prouskovu korespondenci, z jeho uměleckých sbírek bohužel pouze jednotlivosti. Přesto právě korespondence představuje nepřeberný zdroj informací o kulturních snahách v regionálním i širším měřítku.[60]

S životem Jana Prouska se uzavřela jedna významná etapa v historii turnovského muzea. Představovala tři desetiletí nadšené národně vlastenecké práce všech, kteří

v programu muzejnictví viděli důležitou součást života českého národa. Tomuto muzeu však osud přál ještě více. Vždyť právě vedle Prouska vyrůstala taková osobnost, jakou byl historik Josef Vítězslav Šimák. Především on, díky svému odbornému vzdělání a nezměrné píli, položil již v této době základy systematické vědecké práce muzea, čímž vytvořil předpoklady pro jeho další rozvoj v nových podmínkách samostatného státu.

Poznámky

[1] *Turnov, město a jeho kraj.* Brno 1940, 160 s. Archiválie o činnosti spolků v archivu OMČR Turnov.
[2] Pubal, V.: *O významu regionální práce v muzeích.* In: Muzeologická konference v Turnově 1966. Turnov 1966, s. 11.
[3] *Zpráva o činnosti musejního komitétu a stavu musea Turnovského ku konci měsíce září 1890.* Turnov 1890, s. 4—5.
[4] Prousek, J.: *Místní museum v Turnově*, rukopis článku z r. 1887. Archiv OMČR Turnov, Pozůstalost Jana Prouska (dále: P-JP), reg. č. 12.
[5] Tamtéž.
[6] Archiv OMČR, P-JP, reg. č. 13, rukopis 1886, 20 s.
[7] Tamtéž, s. 17.
[8] Archiv OMČR Turnov, P-JP, LXXXVI/206, dopis městské rady v Turnově, 14. 7. 1886.
[9] Archiv OMČR Turnov, P-JP, reg. č. 1, dopis výboru pro zřízení muzea, 29. 8. 1886.
[10] Archiv OMČR Turnov, P-JP, reg. č. 5, dopis odboru pro zřízení muzea v Turnově, listopad 1887.
[11] Archiv OMČR Turnov, P-JP, korespondence od přátel a spolupracovníků (např. R. Tyršová, K. Světlá, P. Maternová, J. Kysela ad.).
[12] Šimák, J. V.: *Z rodinné kroniky.* Od Ještěda k Troskám, 8, 1929—1930, s. 216.
[13] *Šestá zpráva Musea turnovského na rok 1905—1906.* Turnov 1907, s. 10.
[14] Archiv OMČR, AM-7, výkaz o činnosti, 30. 9. 1890.
[15] Viz pozn. 3.
[16] *Zpráva 1890*, s. 14—15.
[17] *Zpráva o činnosti musejního komitétu a stavu musea Turnovského za léta 1890—1892.* Turnov 1893, s. 47.
[18] *Zpráva 1890*, s. 13.
[19] Tamtéž, s. 15.
[20] *Umělecké zprávy z Turnovska.* Turnov 1901, s. 6; Zíbrt, Č.: *Česká chalupa.* In: Sto let práce. 3. díl. Praha 1895, s. 632; Vařeka, J.: *Stoleté výročí České chalupy na Všeobecné zemské výstavě v Praze 1891.* Český lid, 78, 1991, č. 4, s. 276—277; Archiv OMČR Turnov, P-JP, LXXXVI/249, dopis Renáty Tyršové, 20. 6. 1891: *...víme to všichni, že bez Vašich studií vybudování chalupy by bylo bývalo nemožným.*
[21] Šimák, *Z rodinné kroniky*, s. 218.
[22] *Zpráva o činnosti musejního komitétu a stavu musea Turnovského za léta 1890—1892.* Turnov 1893, s. 41.
[23] Archiv OMČR Turnov, P-JP, LXXXVI/249, dopis R. Tyršové, 20. 6. 1891.
[24] Vařeka, J.: *Stoleté výročí*, s. 277.
[25] Viz pozn. 23.
[26] *Zpráva o činnosti, 1890—1892*, s. 49.
[27] Tamtéž, s. 48.
[28] *Třetí zpráva musea Turnovského za léta 1893—1896.* Turnov 1897, s. 68; Archiv OMČR Turnov, Pozůstalost J. V. Šimáka (dále P-JVŠ), 225.
[29] Archiv OMČR Turnov, P-JVŠ, 256.
[30] *Třetí zpráva*, s. 71.
[31] Tamtéž, s. 80.
[32] Tamtéž.
[33] *Umělecké zprávy z Turnovska*, s. 7; Veyrych, J.: *Statek pojizerský.* In: Národopisná výstava československá v Praze 1895, s. 139—141.
[34] Např. Nováková, T.: *Pod českou střechou.* Ilustroval a spolupořádal Jan Prousek. In: Kalendář paní a dívek českých. Praha 1889, s. 22—39.
[35] Archiv OMČR Turnov, P-JP, reg. č. 14; *Umělecké zprávy z Turnovska*, s. 8.
[36] *Třetí zpráva*, s. 69.
[37] *Umělecké zprávy z Turnovska*, s. 7; jednalo se o lidové kroje, výšivky, stavby, selský nábytek a muzejní památky.
[38] Šimák, J. V.: *Z rodinné kroniky*, s. 219.
[39] Archiv OMČR Turnov, P-JVŠ, 292, dopis z 17. 1. 1894.
[40] O činnosti muzea v Turnově bylo vydáno celkem devět zpráv, z nichž šest vyšlo před r. 1914.
[41] Pekař, J.: *Paměti o hradu Valdštejnu.* Zpráva o činnosti za léta 1890—1892, s. 5—38. (Otisk z Jizeranu r. 1889.)
[42] *Třetí zpráva*, s. 68.
[43] Tamtéž, s. 71: v roce 1896 zakoupena sbírka nálezů z pozůstalosti Velesl. Svobody díky finančnímu daru měst. spořitelny.
[44] Tamtéž, s. 78.
[45] Šimák, J. V.: *Privilegia města Turnova.* In: Třetí zpráva za léta 1893—1896, s. 1—64; *Staré pečetí turnovské.* Tamtéž, s. 65—68; *Příběhy města Turnova nad Jizerou*, I, jako Zprávy musea Turnovského, IV, za r. 1896—1902. Turnov 1903, 350 s.; *Příběhy města Turnova nad Jizerou*, III, Místopis, jako Zprávy musea Turnovského, V, za r. 1903—1904. Turnov 1904, 658 s.; *Konšelé turnovští v l. 1620—1778.* In: Osmá zpráva Muses turnovského za l. 1907—1920, s. 1—89; *Řády řemeslných cechů turnovských z XV.—XVIII. století*, I. část. Tamtéž, s. 90—164; *Řády cechů turnovských*, II. část. In: Devátá zpráva Musea pro Turnov a okolí za léta 1921—1931, s. 3—179.
[46] Prášek, J. V.: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště.* Turnov 1879; Šimák, J. V.: *Z rodinné kroniky*, s. 218.
[47] Polák, J.: *J. V. Šimák a rodný Turnov.* In: Sborník k 70. narozeninám Dr. J. V. Šimáka, Turnov 1940, s. 46. Zde uveden i bibliografický přehled prací J. V. Šimáka z let 1892—1940.
[48] *Severní Čechy.* Ottových Čech sv. XII. Praha 1902.
[49] Archiv OMČR Turnov, AM 39, 17. 12. 1898 — městské zastupitelstvo poskytovalo po několik let na toto dílo finanční příspěvky.
[50] Šimák, J. V.: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu turnovském.* Praha 1909.
[51] Šimák, J. V.: *Průvodce Českým rájem.* 150 výletů z Turnova, Turnov 1904. Druhé vydání: Praha 1906.
[52] Archiv OMČR Turnov, P-JP, např. č. LXXXI/286 — dopis od J. Kysely, 24. 4. 1908: *Potřeboval bych té Vaší pečlivosti, se kterou hromadíte různé věci*; č. LXXXII/140 — dopis od P. Maternové, 9. 5. 1909: *Kdybych na příklad Vás, milý Příteli, mohla vysvobodit ze všeho, co Vás v okolí Vašem skličuje...*
[53] Archiv OMČR Turnov, P-JP, dopis od K. Světlé, 2. 3. 1891 — jedná se o jeden ze starších dopisů, který však nejúplněji vystihuje vztah a úctu, jakou měli přátelé k Prouskovi.
[54] *Umělecké zprávy z Turnovska*, s. 17.
[55] *Osmá zpráva Musea turnovského za l. 1907—1920*, Turnov 1921, s. 13.
[56] *Šestá zpráva*, s. 8—29.
[57] *Osmá zpráva*, s. 34 — do základu umělecké sině věnoval Prousek ze svého majetku obrazy, kresby, grafiku. Především jeho díla z tohoto souboru se podařilo pro muzeum zachránit.
[58] *Osmá zpráva*, s. 13; *Stanovy Musejního spolku pro Turnov a okolí.* Turnov 1912.
[59] Archiv OMČR Turnov, AM 73, koncept žaloby sepsané za muzeum J. V. Šimákem 14. 7. 1914.
[60] Archiv OMČR Turnov, P-JVŠ, 271.

K počátkům vojenského odboje na Semilsku 1939—1940

Václav Votoček

Jestliže pomnichovské odtržení pohraničních oblastí bylo pro každého poctivého Čecha krutou ranou, pak rozpad Československa a okupace zbytků českého území německým vojskem 15. března 1939 byla zdrcující národní katastrofou. Bolest a ponížení z vyhlášení německého protektorátu přivedly některé vlastenecky smýšlející občany k závěru, že potupě nelze přihlížet se založenýma rukama. Jedním z nich byl v Semilech bankovní úředník František Hyška, štábní kapitán v záloze, který již v druhé polovině března pátral v Turnově a v Praze po stopách organizovaného odporu. Když se mu nepodařilo nic zjistit, rozhodl se, že do toho půjde sám a začal svůj záměr promýšlet. Odpor proti vetřelcům bylo cítit všude, šlo jen o to, dát mu určitou formu, živit naděje a připravovat se na příležitost ke znovunabytí svobody.

K urychlení odhodlání přispěla návštěva příslušníků gestapa v Hyškově bytě 31. března 1939, která se týkala jeho činnosti ve Společnosti přátel Lužice. Arogance, s jakou si počínali, stala se pohnutkou začít s přípravami na odboj ihned. Jako na zavolanou ho navštívili následující den dva stejně uvažující sokolští funkcionáři — Josef Martínek, náčelník Sokola v Podmoklicích, a Arnošt Jiran, jednatel Sokola v Semilech. Když jim František Hyška vysvětlil své představy, přihlásili se oba ihned ke spolupráci. Tak vznikl zárodek pozdější velké vojenské odbojové organizace na Semilsku.

V té době se po městě začaly objevovat protiněmecké letáky, jejichž původ Hyška neznal a neměl ani zájem po tom pátrat. Chtěl se věnovat jen vojenskému odboji. Postupně zasvětil do svých záměrů další, většinou bývalé důstojníky a poddůstojníky — nadporučíka Václava Regnera z Chuchelny, nadporučíka Vladimíra Pasku, úředníka hospodářské záložny ze Slané, nadporučíka Miloslava Pršalu, učitele z Bítouchova, desátníka Josefa Petříčka, úředníka nemocenské pojišťovny z Bozkova, a Josefa Havla, strojníka z Příkrého. Počátkem května získal i důvěrníky pro soudní okres Lomnice nad Popelkou — odborného učitele nadporučíka Jana Niesnera a úředníka spořitelny nadporučíka Bedřicha Hornycha, pro soudní okres Železný Brod učitele nadporučíka Františka Fóla a sklářského exportéra četaře Karla Kotrbu. Jejich úkolem bylo stejně jako v Semilech pátrat po zbraních a shromažďovat je pro budoucí vyzbrojení ilegálních jednotek. Zatím nic víc.

V té době bydlel v Semilech-Řekách podplukovník Alois Štrobl. František Hyška ho poznal již před okupací na jedné valné hromadě semilské odbočky Svazu československého důstojnictva, kde měl proslov k záložním důstojníkům. Budil respekt svým

Podplukovník Alois Štrobl a František Hyška.

Jan Niesner a Bedřich Hornych z Lomnice nad Popelkou.

vnějším vzhledem i vojenským vystupováním. Nyní si na něho vzpomněl, navštívil ho v polovině dubna v jeho kanceláři v hospodářské záložně a svěřil se mu se svými záměry. Podplukovník Štrobl plány schválil, ale nezmínil se o tom, že se připojí.[1]

O několik dní později navštívil Hyšku v průmyslové bance v Tyršově ulici skladník Josef Vavřena z Podmoklic a sdělil mu, že jeho bratrovi byly nabídnuty kulomety. Hyška bez prodlení za průvodčím Bedřichem Vavřenou zašel a požádal jej o zprostředkování schůzky s mužem, který zbraně nabídl. Došlo k ní 7. května na nádraží v Turnově. Dostavil se strojvůdce z Březiny, Vavřenův známý, omluvil však jen nepřítomnost muže, který zbraněmi disponuje, a stanovil termín další schůzky na poslední neděli v květnu opět na turnovském nádraží. Nedlouho po nevydařené schůzce přinesl

Bedřich Vavřena Hyškovi do banky od dosud mu neznámého odbojového činitele zcela novou armádní pistoli.

Opatřování zbraní probíhalo obtížně a pomalu, jen občas mohl být zaznamenán přírůstek. Hyška se proto koncem května rozhodl znovu se pokusit o navázání spojení s pražským odbojem. Uvědomoval si, že sólovou akcí by jen velmi nesnadno naplňoval své záměry. Z Prahy se vrátil rozladěn. Jednal tam s jedním vysokým důstojníkem i s náčelnictvem České obce sokolské, ale nic určitého se nedozvěděl. V Tyršově domě mu jen slíbili, pokud ČOS vydá tajné pokyny, že na něho nezapomenou. Druhá schůzka v Turnově 29. května mu však dala naději. Přišel na ni nejen strojvůdce z Březiny, ale i *Drábek*, ve skutečnosti podplukovník Josef Mašín.[2] Bez otálení začal jednat o uvolnění zbraní pro okres Semily. Hyškovy požadavky nebyl ochoten v plném rozsahu splnit, slíbil však čtyři těžké kulomety, 50 pistolí, ruční granáty a náboje. Datum a způsob přepravy do Semil měl být dohodnut na další schůzce. Před rozchodem dal Hyškovi 25 nábojů do jeho pistole.

Nyní bylo třeba pomocí spolehlivých lidí připravit pro zbraně a střelivo úkryty. Pozvání k této spolupráci ochotně přijali Karel Hádek, městský policejní komisař v Semilech, Karel Hlava, náčelník Sokola v Benešově, Karel Jaček, starosta Sokola v Bítouchově. V Podmoklicích si záležitost vzali na starost bratři Vavřenové, v Železném Brodě František Fól, Karel Kotrba a Josef Matěcha.

Prahu navštívil koncem května také podplukovník Štrobl. U plukovníka Miloslava Berky se dal k dispozici pro odboj. Velitelství organizace Obrana národa[3] jej 28. května 1939 pověřilo funkcí tajného velitele podkrkonošských okresů Semily a Jilemnice a uložilo mu postavit pěší prapor, který bude součástí pluku podzemní armády Obrany národa v Turnově, vedeného plukovníkem Aloisem Vernerem. František Hyška Štroblovo jmenování uvítal a přihlásil se se svou skupinou pod jeho velení. Podplukovník Štrobl zároveň jmenoval štábního kapitána Hyšku svým výkonným zástupcem. S prvním rozkazem přišel Štrobl k Hyškovi domů 4. června. Uložil mu postavit tři pěší roty (v Semilech, Lomnici nad Popelkou a Železném Brodě) a jednu pěší četu ve Vysokém nad Jizerou, které bylo protektorátní hranicí odděleno od Jilemnice, takže se jevilo vhodnější přičlenit je k semilskému praporu.

Organizace složek měla v podstatě odpovídat uspořádání v bývalé československé armádě s tou výjimkou, že družstva po čas tajné přípravy měla být rozdělena na roje po pěti mužích tak, aby víc než pět lidí o sobě navzájem nevědělo. Při styku se mělo užívat výhradně krycího pojmenování, názvy určil pplk. Štrobl: roj — *motor*, jeho velitel *předák*, 5 mužů; družstvo — *správkárna*, jeho velitel *dozorce*, 3 roje a velitel, 16 mužů; četa — *dílna*, její velitel *mistr*, 3 družstva, velitel, zástupce, 50 mužů; rota — *továrna*, její velitel *prokurista*, 4 čety po 50 mužích, velitel a pomocné družstvo, 216 mužů; prapor — *závod*, jeho velitel *ředitel*.

Velení semilské roty převzal dočasně, při současném výkonu funkce zástupce velitele praporu, škpt. František Hyška, velitelem lomnické roty ustanoven nadporučík Jan Niesner, železnobrodské roty nadporučík František Fól. Jen velitelské místo vysocké čety zůstalo ještě nějaký čas neobsazené. Pplk. Štrobl se škpt. Hyškou se do Vysokého vypravili 14. června za odborným učitelem poručíkem Vojtěchem Lavickým, který jim byl doporučen. Pověření ochotně přijal a svým zástupcem jmenoval rotmistra Františka Pozdníčka. Velitelé rot se pak rozjeli do obcí ke svým důvěrníkům, vyložili jim náborové směrnice a naznačili podle velikosti obce, kolik dobrovolníků by u nich mělo být získáno. Na organizaci náboru na Semilsku se nejúčinněji podíleli v Semilech příslušníci městského policejního sboru Karel Hádek a František Najman, v Benešově

Miroslav Pršala a František Bubák.

úředník berní správy Karel Hlava, v Bystré nad Jizerou kovář Kliment Buchar, v Rybnicích, Loukově a Hájích nad Jizerou technický úředník Josef Jarý, v Dolní Sytové řídící učitel Jaroslav Čurda, v Příkrém skladník Josef Nosek a strojník Josef Havel, v Bozkově úředník nemocenské pojišťovny Josef Petříček, v Jesenném a Roztokách úředník hospodářské záložny Bohumil Opočenský, v Bítouchově a Spálově učitel Miloslav Pršala, v Chuchelně Václav Regner, ve Lhotě-Komárově učitel Jan Broul, v Čikváskách a Bořkově kočí ve mlýně Josef Beran, ve Slané a okolí úředník hospodářské záložny Vladimír Paska.

Úspěch náborové akce byl překvapující. V krátké době dvou měsíců byly téměř naplněny plánované stavy a mohlo se začít uvažovat o budování dalšího pěšího praporu. Výhledově se totiž počítalo s postavením samostatného pěšího pluku podzemní armády v Semilech.

Na Jilemnicku navázal pplk. Štrobl styk s MUDr. Ladislavem Nebeským, který ve spolupráci s místonáčelníkem sokolské župy Krkonošské Františkem Kučerou samostatně zahájil odboj v okrese Jilemnice i v zabraném přilehlém území. Neformálně byl MUDr. Nebeský již delší dobu ve styku s Františkem Hyškou, u něhož se při služebních cestách do Semil, jako smluvní lékař pojišťovny, zastavoval. V červnu 1939 se uskutečnila schůzka pplk. Štrobla a škpt. Hyšky s MUDr. Nebeským a nadporučíkem Josefem Půstem na Malé Skále, na níž Štrobl předal další organizační pokyny pro Jilemnicko. Krátce na to však bylo Jilemnicko pražským ústředím převedeno do oblasti jičínské a styky s MUDr. Nebeským ochably.

Pplk. Štroblovi byla na přelomu května a června zprostředkována v Praze schůzka s vydavateli letáků a časopisu *V boj* a současně byl informován o další odbojové skupině v Semilech, zapojené prostřednictvím Josefa Vaňka, majitele továrny na osobní váhy, na Politické ústředí v Praze.[4] Také Vaněk dostal v Praze informace o poslání pplk. Štrobla. Když se Hyška od Štrobla o Vaňkovi dozvěděl, zašel za ním, aby získal bližší informace.

Politickou skupinu v Semilech tvořili Josef Vaněk, továrník, František Bubák, přednosta poštovního úřadu, Josef Řepka, ředitel okresní nemocenské pojišťovny, Josef

Čečelka, telegrafní dozorce, Josef Buriánek, krejčí, František Vondráček, správce městského krematoria, Josef Kunce, truhlář, Marie Šimůnková a JUDr. Václav Trnovský, úředník okresního úřadu.

Josef Vaněk, který jezdil každý týden do Prahy, vozil domů letáky (někdy je dostával i poštou),[5] nechával je na psacím stroji rozmnožovat a předával po jednom výtisku Františku Bubákovi, Josefu Řepkovi, pro Lomnici denně do Semil dojíždějícímu poštmistru Antonínu Cermanovi, poštou Karlu Kotrbovi do Železného Brodu, MUDr. Ladislavu Nebeskému do Jilemnice a jeden výtisk do Vysokého nad Jizerou. Všichni, kdo leták obdrželi, byli povinni jej dále rozmnožit a výtisky rozeslat po okolí. Od června 1939 dostával jeden výtisk každé ilegální tiskoviny i František Hyška. Podle konceptů od Josefa Vaňka kromě toho rozmnožovali letáky občas, ale vždy ve větším množství František Vondráček a Josef Buriánek s manželkou Julií na rozmnožovacím stroji městského úřadu v Semilech a rozšiřovali je donáškou do poštovních schránek i jinak. Tisk letáků financoval továrník Otto Stein.

Ve svátek 8. června 1939 se sešli v semilské nemocnici k první společné schůzce vedoucí činitelé vojenského i politického odboje v Semilech. Za vojenský odboj se zúčastnili pplk. Alois Štrobl, škpt. František Hyška,[6] za politický František Bubák, Josef Vaněk, Josef Řepka a primář MUDr. Alois Pluhař, v jehož pracovně se setkání konalo. Hlavní slovo měl pplk. Štrobl, který rozebral situaci ve světě, vysvětlil úkol úderných jednotek a zabýval se i dalšími naléhavými úkoly.

Kromě schůzek, které měl pplk. Štrobl s škpt. Hyškou nejčastěji v zadní části městského parku, svolával škpt. Hyška podle potřeby do Semil též shromáždění velitelů rot (prokuristů) nebo jejich zástupců. Místem setkání býval les Slap, měšťanská škola na Komenského náměstí nebo semilský ostrov. Pokud bylo něco velmi naléhavého, přišel pplk. Štrobl za Hyškou do banky. Hlášení velitelů rot doručovala se poslem nebo poštou na kryci adresu, kterou znal jen přednosta pošty a jeden zaměstnanec, rozdělující listovní zásilky. Věděl, kam dopisy s krycí adresou doručit. I škpt. Hyška rozesílal některé písemnosti poštou do Vysokého, Lomnice nad Popelkou, Jilemnice, později také do Držkova. Zásilky pro Vysoké nad Jizerou doručovali také řidiči vysockého autobusu.

Organizace semilského pěšího praporu měla na přelomu srpna a září 1939 tuto podobu:

PĚŠÍ PRAPOR SEMILY

velitel praporu pplk. Alois Štrobl
výkonný zástupce velitele škpt. František Hyška

1. rota Semily
velitel škpt. František Hyška (do 1. 8. 1939), nadpor. Josef Zeman (od 1. 8. 1939)
zástupce velitele nadpor. Miloslav Pršala
výkonný rotmistr četař František Najman
Početní stav 1. roty byl 15 důstojníků, 352 mužů včetně štábu praporu, pomocné roty, technické roty, kulometné čety.
Technická rota — velitel nadpor. Václav Regner, zásobování — podpor. Karel Šmíd, motorová vozidla — Karel Dědeček, pohonné hmoty — František Vlach, zdravotní služba — MUDr. Alois Pluhař.

1. četa se štábními složkami
velitel por. Miloš Lisý, početní stav 11 důstojníků, 186 mužů

2. četa
velitel rotmistr Kamil Vedral (do června 1939), podpor. Jaroslav Svoboda (po červnu 1939), početní stav 1 důstojník, 49 mužů

3. četa
velitel podpor. dělostřelectva Vladimír Paska, početní stav 1 důstojník, 49 mužů
4. četa
velitel podpor. Jan Broul, početní stav 2 důstojníci, 48 mužů

2. rota Lomnice nad Popelkou
velitel nadpor. Jan Niesner

3. rota Železný Brod
velitel nadpor. František Fól (do 30. 8. 1939), rtm. Karel Kotrba (od 1. 9. 1939)

Četa Vysoké nad Jizerou
velitel por. Vojtěch Lavický (do 31. 8. 1939), nadpor. Václav Mašek (od 1. 9. 1939), zástupce velitele rtm. František Pozdníček

Od srpna 1939 byly rámcově budovány druhé roty v Semilech, Lomnici nad Popelkou a Železném Brodě, připravována přeměna vysocké čety v rotu a vytvářeny předpoklady k postavení samostatného pěšího pluku Semily:

Semily
velitel por. Karel Čurda
1. četa
velitel četař Karel Hlava
2. četa
velitel podpor. Josef Jarý
3. četa
velitel des. Josef Petříček (do září 1939), četař Ladislav Zeman (od října 1939)
4. četa
velitel četař asp. Bohumil Opočenský

Lomnice nad Popelkou
velitel podpor. Bedřich Hornych

Železný Brod (pro Držkov, Velké Hamry a okolí)
velitel nadpor. Jaroslav Číla

V září 1939 byl stav 2. semilské roty 3 důstojníci a 228 mužů a postupně se zvyšoval. Dobrovolníků, ochotných bojovat za svobodu, bylo tedy dostatek, složitější bylo jejich vyzbrojování. Při prvním soupisu zbraní, nařízeném pplk. Štroblem, bylo inventováno 52 pušek, většinou staršího typu Mannlicher vz. 95, o měsíc později měla 1. semilská rota k dispozici 39 pušek, z toho 16 vojenských a 23 loveckých, 63 pistolí, 23 ručních granátů, 2. rota 40 pušek, z toho 6 vojenských a 34 loveckých, 75 pistolí. Přehled o stavu zbraní u dalších rot se pravděpodobně nezachoval. K tomu možno připočítat zbraně, přidělené ústředím Obrany národa pro okres Semily, ale dosud uskladněné mimo okres. Ústředí považovalo převoz v té době za velmi riskantní a slibovalo, že v případě akce budou zbraně pohotově dopraveny do Semil. O převezení zbraní se vážně pokoušel velitel četnické stanice v Jesenném vrchní četnický strážmistr Václav Kopecký, kterého škpt. Hyška v té věci dvakrát navštívil. Přepravě však zabránily vážné překážky. A tak bylo útěchou, že semilské vedení znalo alespoň místa, kde jsou zbraně pro ně ukryty.[7] Sepisovány a zjišťovány byly také nákladní vozy a pohonné hmoty pro rychlý převoz jednotek. Motorová vozidla měl na starosti Karel Dědeček, majitel továrny na elektrospotřebiče v Podmoklicích, tajné zásoby benzínu autodopravce František Vlach z Podmoklic. Benzínu úřadům nehlášeného bylo v každém soudním okrese dost, největší množství měl v podzemní tankové nádrži právě Vlach. Za účelem vystrojení

Antonín Wohlmuth a Karel Hlava.

jednotek jednali pplk. Štrobl a škpt. Hyška s poručíkem Fulínem, zástupcem velitele pracovního tábora pod Bozkovem, kde se nacházelo velké skladiště vojenských oděvů. Schůzka se uskutečnila v bytě továrníka Antonína Poslta. Poručík Fulín přislíbil součinnost a nechal uskladněné oděvy zaevidovat do zásob vojenského odboje. Ti z příslušníků jednotek, na něž by se nedostalo, měli být označeni trikolórami. Proviantní důstojník podpor. Karel Šmíd, majitel obchodu koloniálním zbožím v Semilech u mostu, měl úkol vyhledat a navrhnout potřebné kuchyně, pekárny, zajistit zásoby mouky, cukru, sucharů a kávy.

Pplk. Štrobl připravil plán vojenského zajištění okresu a zásahů pro případ převratu, škpt. Boris Havlík byl pověřen zpracováním mobilizačního plánu. Při akci se počítalo s povoláním záloh v rozsahu pěti ročníků mužstev a deseti ročníků důstojnictva mobilizační vyhláškou, jejíž text svěřil pplk. Štrobl do úschovy škpt. Hyškovi. K rotám, které by byly nově mobilizovány, byli vybráni alespoň jejich velitelé, škpt. Antonín Wohlmuth, nadpor. Karel Beneš, nadpor. Václav Vejvoda.

Velké zklamání přinesl podpis smlouvy mezi SSSR a Německem. Vedoucí činitelé semilského odboje se o tom dozvěděli, právě když se konalo shromáždění velitelů rot. O několik dní později, 1. září, Hitler napadl Polsko, válku Německu vypověděla Francie a Anglie. V Čechách se začala poslouchat rozhlasová vysílání z Katovic, Paříže i Londýna. Předem bylo známo, že v případě války začnou Němci zatýkat rukojmí, leccos se proslechlo i o seznamech připravených gestapem, jména bohužel známa nebyla. Neblahé očekávání se splnilo.[8] Škpt. Hyšku přišel do banky varovat jeden úředník okresního úřadu. Tvrdil, že jeho jméno je v seznamu uvedeno. Hyška pro jistotu odjel na den do Prahy a než zatýkání ustalo, nespal ještě po dvě noci doma, ale u souseda Pavla Hlavy.

Pro podporu odbojových pracovníků a jejich rodin měl Josef Vaněk vytvořen fond ve výši 30.000 K, také vojenský odboj v Semilech disponoval menším fondem, jemuž dal základ vkladem 4.000 K továrník Otto Stein. Postupně do fondu přispěli i další, zejména obchodník Karel Petřík.

Po vypuknutí války se mnoho dobrovolníků hlásilo do československého zahraničního vojska, jen škpt. Hyška jich měl v seznamu 35, ale výjezd byl spojen s takovými

obtížemi, že pražské ústředí zajišťovalo jen odsun vybraných profesí. Do Polska byli vypraveni ze Semilska prostřednictvím Obrany národa čtyři letci. Před odjezdem, 3. září 1939, je škpt. Hyška svolal do vestibulu semilského kina, kde k nim na rozloučenou promluvil a vyplatil každému 300 K na cestu z Vaňkova podpůrného fondu. Karel Kotrba ze Železného Brodu je pak odvezl do Prahy, kde si je převzali moravsko-ostravští převaděči do Polska.[9] Vývoj válečného konfliktu v Polsku však hluboce zklamal.

Na poradě velitelů konané v lese Slap v září 1939 bylo rozhodnuto o změně postoje vojenského odboje k tisku. Příslušníci jednotek dostávali ilegální tiskoviny jen nahodile od známých jejich soustavná informovanost však byla potřebná. Velitelský sbor, který se dosud bránil kombinovat svou činnost vojenskou s činností informační, protože propojení obou funkcí považoval za riskantní, rozhodl nyní, že pro podřízené jednotky budou rozmnožovány informační letáky, jejichž tisk si bude zajišťovat každý soudní okres samostatně.

V Semilech se postupovalo tak, že z materiálů, dodávaných Josefem Vaňkem, vybíral František Hyška informace užitečné pro podzemní armádu, upravoval je do realističtější podoby, protože bývaly někdy neopodstatněně optimistické, a koncepty nosil Arnoštu Jiranovi na sjednané místo nebo v noci do bytu. Jiran, typograf v Glosově tiskárně, psal texty, které mu manželka diktovala, na matrice. Rozmnožování zajišťovali v semilské sokolovně na půdě Miroslav Tichánek a Jiří Brunclík, někdy i za pomoci župního tajemníka Sokola Grosmana na rozmnožovacím stroji Krkonošské župy sokolské.

Počátkem listopadu přijel Josef Vaněk z Prahy s požadavkem, aby vojenská složka v Semilech tiskla i část nákladu týdeníku *V boj*[10] pro Prahu. Nebylo snadné se rozhodnout. Práce bylo hodně, psací stroj i rozmnožovací přístroj vykazovaly značné opotřebení, ale když se Jiran, Brunclík i Tichánek k tomu ochotně uvolili a Vaněk slíbil nové stroje, tak se s tiskem začalo. Každé úterý posílal Josef Vaněk škpt. Hyškovi koncepty, po úpravě je Hyška donesl Jiranovi, který se většinou hned pustil do práce, připravil i pěkný titulní list a vždy ve čtvrtek večer se v sokolovně tisklo. Poprvé bylo vyhotoveno 60, podruhé 75 výtisků, pak již každý týden stovka. Hyška si na hotové časopisy počkal, dohodnuté množství donesl Vaňkovi, zbytek domů. Druhý den je po dvou až čtyřech kusech odeslal jednotkám, dva kusy poslal do Jilemnice, dva až čtyři kusy do Turnova, další dva kusy ukládal pro Památník odboje na tajné místo na půdě v bance, o němž věděl mimo něho jen zřízenec filiálky Ladislav Holata. Kdyby Hyšku zatkli, měl za úkol vše včas uklidit. Vaněk vozil *V boj* do Prahy, část výtisků posílal na různá místa v Čechách i na Moravě, po jednom výtisku předával třem konzulátům. Nový psací stroj Vaněk skutečně brzo dodal. Daroval mu ho k tomuto účelu továrník Jan Bayer. Rozmnožovací stroj pro Semily byl však z Prahy odeslán až v den, kdy Hyška musel před gestapem uprchnout.

Práce na budování podzemní armády koncem roku 1939 a v lednu 1940 pokračovaly. Škpt. Hyška absolvoval další jednání o dodávkách zbraní, tentokrát s Josefem Karlem, úředníkem letecké továrny Avie. Byli vyhledáváni vojenští specialisté, početní stav jednotek v okrese dosáhl čísla 1600. Zálohy byly vytvářeny v českých obcích zabraného pohraničí, zejména ve Velkých Hamrech. Pplk. Štrobl v lednu 1940 vážně onemocněl zápalem plic a tíha vedení rozsáhlé organizace dolehla na škpt. Hyšku.

Koncem ledna přišla pohroma. Jeden občan v Jablonci nad Jizerou neuváženě ukázal ilegální tiskoviny vídeňské Češce Anně Messnerové a dokonce jí prozradil, od koho je dostal. Gestapo 28. ledna zatklo jeho i další čtyři jablonecké občany. Vlna zatýkání přeskočila odtud do Tříče, kde postihla dva muže, 30. ledna se přenesla do Vysokého,

kde byli nejdříve zatčeni řidiči autobusů Bohumil a František Čivrný i další. O průběhu gestapáckého pátrání byl škpt. Hyška soustavně informován četnickým strážmistrem Brzobohatým, který sloužil ve Vysokém nad Jizerou, ale denně jezdil domů do Semil. Bylo zřejmé, že gestapo zachytilo správnou stopu. Škpt. Hyška navštívil nemocného pplk. Štrobla a nadpor. Josefa Zemana, aby je seznámil se situací. Sám přemístil kompromitující písemnosti a archivní čísla časopisu *V boj* na bezpečné místo, které mu doporučil semilský policejní komisař Karel Hádek.

Ráno 3. února 1940 přijel k Hyškům na lyžích z Vysokého František Pozdníček[11] a hlásil, že prchá před gestapem, jemuž unikl jen tím, že poslední noc nespal doma. Hyška pak již přespával u souseda Josefa Ježka, Wolkerova 463, kde měl také uložený svůj kufřík s nutnými potřebami pro případ odchodu, a 6. února dojel do Turnova zajistit si úkryt pro první čas, než se mu podaří dostat do zahraničí. Při návratu z Turnova před 11. hodinou dopoledne se v bance dozvěděl, že před malou chvílí tam gestapo zatklo bankovního zřízence Ladislava Holatu. Spěchal tedy hned domů, aby se rozloučil s rodinou. Na Riegrově náměstí se setkal s udýchaným obuvníkem Josefem Mejvaldem, který běžel do banky, aby mu zvěstoval, že gestapo právě přijelo k Hyškům.[12] František Hyška spěšně odešel na nádraží, příjezdu vlaku vyčkal v bytě přednosty stanice, který mu koupil sám jízdenku. V Turnově informoval Hyška o situaci v Semilech plukovníka Vernera. Druhý den přijel za Hyškou do Turnova Karel Kotrba. Hyška po něm vzkázal Vaňkovi, aby koncepty časopisu *V boj* nadále doručoval Arnoštu Jiranovi, protože Vaněk zatím nevěděl, kdo z vojenského odboje tisk časopisu zajišťuje. Vaněk pak poslal Hyškovi z podpůrného fondu na cestu 600 K, dále byl Hyškovi doručen kufřík s jeho věcmi od Ježka a padělaný občanský průkaz od JUDr. Trnovského z okresního úřadu, do něhož fotograf Jiří Hilger dodal Hyškovu fotografii, zhotovenou z archivovaného negativu.

Po odchodu Františka Hyšky do ilegality byla činnost semilské vojenské tiskárny zastavena, rozmnožování letáků ustalo i v dalších místech okresu. Gestapu se podařilo rozbít první pracně vybudované formace protifašistického odboje na Semilsku, rozsáhlé zatýkání zasáhlo jak vojenské, tak politické složky. Nejtěžší ztráty postihly semilskou druhou pěší rotu, kde nebyla dodržována zásada, že jen pět lidí o sobě vzájemně ví. Trvalo delší dobu, než se na Semilsku podařilo vybudovat nové odbojové struktury.

Příloha

V důsledku prozrazení odbojové činnosti museli odejít do ilegality nebo se stali obětí represí zejména tito činitelé vojenské i politické složky:
František Bubák, Semily, zatčen 29. 4. 1940, zemřel ve věznici Gollnow 17. 8. 1942
Josef Buriánek, Semily, zatčen 29. 4. 1940, odsouzen na doživotí, uprchl z transportu vězňů a vrátil se domů 18. 4. 1945
Antonín Cerman, Lomnice, zatčen 29. 4. 1940, zemřel ve věznici 9. 5. 1945
Karel Čurda, v ilegalitě od února 1940, zatčen koncem ledna 1943, z vězení se vrátil v květnu 1945
Otakar Hofta, zatčen 29. 4. 1940, odsouzen 28. 10. 1942 k smrti, popraven 22. 2. 1943 v Plötzensee u Berlína
Bedřich Hornych, podpor., Lomnice nad Popelkou, zatčen 10. 5. 1940, odsouzen v Berlíně 28. 10. 1942 na 15 let, zemřel ve věznici Mírov 7. 7. 1944
František Hyška, škpt., Semily, v ilegalitě od 6. 2. 1940, zatčen 2. 7. 1944, z vězení se vrátil 11. 5. 1945
Arnošt Jiran, Semily, zatčen 29. 4. 1940, vězněn do 11. 4. 1943
Josef Kunce, Semily, zatčen 3. 6. 1940, zemřel 17. 11. 1941 ve věznici Gollnow
MUDr. Ladislav Nebeský, Jilemnice, zatčen 12. 2. 1940, popraven 22. 9. 1942 v Plötzensee u Berlína
Jan Niesner, nadpor., Lomnice nad Popelkou, zatčen 10. 5. 1940, zemřel ve vězení v Briegu 8. 4. 1944

MUDr. Alois Pluhař, zatčen 28. 5. 1940, vězněn do 10. 1. 1944
František Pozdníček, rtm., v ilegalitě od 3. 2. 1940, zatčen 22. 2. 1943, 23. 2. 1943 spáchal ve vězení sebevraždu
Josef Řepka, Semily, zatčen 29. 4. 1940, vězněn do 11. 11. 1943
Jiří Šádek, Semily, zatčen 29. 4. 1940, zemřel ve věznici Griebau 26. 6. 1943
Alois Štrobl, pplk., Semily, zatčen 20. 5. 1940, 28. 10. 1942 odsouzen k smrti, popraven 22. 2. 1943 v Plötzensee u Berlína
JUDr. Václav Trnovský, zatčen 29. 4. 1940, vězněn do května 1945
Josef Vaněk, Semily, zatčen 16. 2. 1940, popraven 22. 2. 1943 v Plötzensee u Berlína
František Vondráček, Semily, zatčen 29. 4. 1940, zemřel ve věznici v Briegu 17. 1. 1944

Poznámky

[1] Pplk. Alois Štrobl, nar. 15. 11. 1894 v Novém Hrozenkově, ruský legionář, v československé armádě sloužil u pěšího pluku č. 2 v Litoměřicích, od r. 1937 u pěšího pluku č. 44 v Liberci, kde řídil stavbu opevnění v úseku Liberec-Chrastava. Při záboru pohraničí stal se členem německo-české rozhraničovací komise a v této funkci přišel do Semil.

[2] Pplk. Josef Mašín, nar. 26. 8. 1896, jeden z předních organizátorů protifašistického odboje, člen zpravodajsko-diverzní skupiny v rámci Obrany národa, jež udržovala radiotelefonické spojení se zahraničním odbojem. Zorganizoval řadu diverzních akcí, a to i přímo v Německu, např. explozi na Anhaltském nádraží v Berlíně. 13. 5. 1941 zatčen gestapem a popraven.

[3] ON — Obrana národa, organizace nekomunistického protifašistického odboje, založená v druhé polovině března 1939 vysokými důstojníky bývalé čs. armády. V čele ON stál v roce 1939 generál Josef Bílý.

[4] Politické ústředí v Praze bylo centrem nekomunistického protifašistického odboje, vytvořené v prvním období okupace ze zástupců bývalých koaličních politických stran předmnichovské republiky. Politické ústředí mělo úzké kontakty na časopis *V boj* a udržovalo také styky se zahraničním odbojem v čele s dr. E. Benešem. Vaňkova skupina se zabývala především rozmnožováním a šířením ilegálních tiskovin, ale podle potřeby plnila i jiné úkoly. Na žádost ústředí zprostředkoval Josef Vaněk v květnu 1939 kurýrní cestu obchodníka Karla Kotrby ze Železného Brodu do Paříže. Kotrba se tam sešel s důvěrníkem dr. Beneše Hubertem Ripkou, informoval jej o situaci doma a kromě zpráv přivezl od něho šifrovací klíč s klíčovou knihou (T. G. M. *Světová revoluce*). Klíč byl pak používán při radiotelegrafním styku až do zatčení pplk. Mašína r. 1941.

[5] Josef Vaněk nikdy neprozradil, od koho letáky z Prahy dostává. Později se Fr. Hyška z jiného zdroje dozvěděl, že mu je předává Otakar Hofta. Hofta se narodil 20. 8. 1901 v Podmoklicích, stal se úředníkem nemocenské pokladny v Semilech, v roce 1920 odešel do Říčan a později se stal ředitelem soukromé pojišťovny. V odboji působil od počátku a když se v listopadu 1939 první redakce časopisu *V boj* stala obětí gestapa, začal tento časopis vydávat sám.

[6] Srv. Oldřich Rydval: *Semilsko v boji za svobodu*. Semily 1985, s. 33 — autor chybně uvádí, že Fr. Hyška byl představitelem civilní složky odboje. Hned na další straně 34 však jmenuje Hyšku i s vojenskou hodností jako nejbližšího spolupracovníka velitele oblasti pplk. Štrobla.

[7] Zbraně pro podkrkonošské okresy se nacházely na několika místech, zejména ve stodole rolníka Josefa Manžela v Dolním Slivně čp. 9. Pistole zastřeloval ve sklepě domu čp. 718 v Brandýse nad Labem praporčík zbrojní služby Alois Krejčík.

[8] Gestapo zatklo na Semilsku v první vlně jako rukojmí předsedu ČOL Josefa Čečelku, ředitele biografu Václava Poláka, benešovského starostu a starostu tamního Sokola Františka Dolenského a další. K nim přibyl ještě velitel četnické stanice Urban, který se vzepřel výzvě gestapa jít s nimi zatýkat. Ve Vysokém nad Jizerou přišlo gestapo 1. 9. 1939 zatknout velitele čety, odb. učitele Vojtěcha Lavického. Ten však uprchl, zdržoval se v Polabí a pracoval v jedné pražské továrně. Začátkem října 1939 přijelo gestapo zatknout v nemocenské pojišťovně Josefa Petříčka. Byl právě u oběda a jsa včas upozorněn, uprchl. Od té doby se skrývál.

[9] Byli to: Jan Vlk, nar. 14. 2. 1911 v Semilech, rotmistr letectva, známý svou leteckou akrobacií. V Polsku zařazen do námořního letectva na válečné lodi. Po pádu Polska odešel do Anglie, padl 10. 4. 1942 u Tangmere. Des. pozorovatel Karel Kubánek, nar. 29. 10. 1916 v Jilemnici, po pádu Polska 1. 10. 1939 uprchl do SSSR, kde ve vězení zemřel. Karel Kopal, četař letec, nar. 7. 12. 1915 ve Vysokém nad Jizerou, po pádu Polska bojoval v Anglii, vrátil se v roce 1945. Čtvrtý letec vypravený ze Semil se na naléhání rodiny z Prahy vrátil. Ze Semilska odešli za hranice ještě další letci, ale v jiném termínu a jiným způsobem.

[10] *V boj* byl za nacistické okupace nejvýznamnějším českým ilegálním časopisem. Začal vycházet v květnu 1939. V Semilech se tiskla čísla 28—38 se značkou VTS — Vojenská tiskárna Semily.

[11] Oldřich Rydval v cit. publikaci s. 34 chybně uvádí, že František Pozdníček přešel už koncem roku 1939 do ilegality. Na s. 50—51 píše: *Na podzim 1939 zatýkání pokračovalo* [...] *někteří vedoucí činitelé odbojového hnutí hlavně z Obrany národa nabyli dojem, že organizace je prozrazena a přešli do ilegality* [...] *např. v Semilech Fr. Hyška, ve Vysokém n. Jiz. Vojtěch Lavický, František Pozdníček a další.* Toto tvrzení možno označit za hrubou falzifikaci, autor naznačuje, že odešli do ilegality preventivně, aniž jim hrozilo nebezpečí. Ve skutečnosti všichni tři jmenovaní uprchli v den, kdy je gestapo přišlo zatknout nebo již vniklo do jejich bytu. Chybný je i časový údaj; jen Lavický uprchl 1. 9. 1939, ale Pozdníček 3. 2. 1940, Hyška 6. 2. 1940.

[12] Studie byla zpracována na základě rukopisných pamětí Františka Hyšky (v majetku jeho syna Vladimíra) a dokumentace Svazu národní revoluce, odbočka Semily, v soukromém archivu autora. O Františku Hyškovi je pro příští svazek tohoto sborníku připravena zvláštní studie.

MATERIÁLY

Písemné prameny k dějinám města Jičína

Jindřich Francek

Základním pramenem pro studium historického vývoje hospodářské a společenské struktury Jičína jsou písemnosti městské správy, soustředěné ve fondu Archiv města Jičína. Přední místo mezi nimi zaujímají listiny, významné zejména pro poznání vnějších dějin města. Podle vydavatelů je dělíme do dvou nestejně rozsáhlých skupin.

První z nich tvoří listiny cizích vydavatelů, kdy město bylo příjemcem a vydavatelem *pán města*. Z let 1416 až 1794 se dochovalo celkem 26 privilegií. Městská privilegia byla základem právního postavení středověkého města. Tyto listiny, v nichž byla stanovena práva a povinnosti města vůči vrchnosti, byly nesmírně důležité, protože písemným zafixováním městských práv se vrchnost zbavovala možnosti do nich libovolně zasahovat. Z poznání významu těchto dokumentů vyplývala péče o ně, která byla zcela jistě příkladná.[1]

Městská privilegia byla po staletí součástí městské registratury. Ve Státním ústředním archivu v Praze jsou uloženy písemnosti, jež nám umožňují nahlédnout do osudů jičínských privilegií v 16. a 17. století. Dovídáme se z nich, že koncem května 1587 přijeli do Hradce Králové zástupci jičínské městské rady, kteří přivezli pět městských privilegií z let 1416, 1440, 1465, 1556 a 1582 s černou truhlicí a požádali o jejich uložení, protože *doma bezpečné schrány nemají.*[2] Královéhradečtí konšelé Jičínským ochotně vyhověli a listiny *s truhlicí černou vokovanou, u kteréž sou dva zámky, jeden západitý a druhý visutý, od nichž oboum týmž z města Jičína vyslaným ihned, jakž ty originály do té truhlice zamkli, klíče dány, sou přijali.*[3] Před uložením je samozřejmě bedlivě prohlédli a konstatovali, že u dvou pečetí listiny z roku 1440 *lůžka sou poobloupána.*[4] Je pochopitelné, že současně byly stanoveny podmínky vyzvednutí uvedených privilegií a výslovně bylo řečeno, že *jináče toho učiniti nemají a moci nebudou, leč by přední čtyry osoby z počtu radních svých, čtyry z starších obecních a čtyry z obce pro ně s listem mocným pod pečetí jich městskou vyslali. Druhé, jestliže by kdy a k jakýmkoliv outratám neb škodám se schylovati chtělo a na nás, purgmistra a radu města Hradce nad Labem za příčinou schování týchž vejsad a svobod přijatých jaká nesnáz a zaneprázdnění přišlo, v tom ve všem aby oni i budoucí jich nás a budoucí naše bez každé vejmluvy a odpornosti zastoupiti povinni byli a zastoupili.*[5]

Jičínští přijeli do Hradce Králové znovu v roce 1612 s otevřeným listem datovaným v Jičíně 20. srpna 1612, na jehož základě požádali o uložení dalších dvou listin, a to z let

1302 a 1605.[6] Při té příležitosti si prohlédli pět dříve deponovaných privilegií. Královéhradecká městská rada ve svém listu vysvědčuje, že jičínští měšťané *přehlédše táž privilegia a majestáty, je jsou zase všecky do též truhlice černé vokované vkladli, i také ty dva majestáty posléze odeslané k nim přiložili a zamekše touž truhlici na oba zámky a ji nám k schování a opatrování svěřivše, od nich klíče jsou k sobě přijali.*[7] Rovněž při tomto jednání byly znovu připomenuty podmínky známé z roku 1587, za nichž bude možné uložené písemnosti vyzvednout.

Listina z 25. února 1302, kterou Václav II. povyšuje vesnici Židiněves, patřící Benešovi z Vartenberka, na městečko s udělením týdenního trhu,[8] se dostala do Jičína blíže neznámým způsobem v roce 1612 nebo krátce před ním. K tomu podotýkám, že v konfirmaci Jana Rudolfa Trčky z 25. června 1605 ani v starších listinách zahrnuta není.[9] Z toho, co bylo uvedeno, jasně vyplývá, že musíme odmítnout tradovaný názor o výskytu této listiny v Jičíně až za Albrechta z Valdštejna. I když kolem uvedené listiny panují jisté rozpaky, trvám na tom, že náleží Židněvsi na Mladoboleslavsku a že Jičínu nepatří.[10]

Důvodů pro ukládání privilegií poddanských měst v Hradci Králové bylo několik. Jednak to byla obava z jejich možného zničení za častých požárů a válek i ze zcizení,[11] jednak i ochrana před vlastní vrchností, protože míra svobod byla závislá jen na vůli pána města. Již jsme poznali, že vyzvednutí privilegií bylo vázáno určitými podmínkami. Svou roli tu hrála zřejmě i zřetelná důvěra v bezpečnost prostředí královského města, v němž kdysi sídlil i purkrabský soud.

Když v roce 1634 usilovali vrchnostenští úředníci frýdlantského knížectví o předložení privilegia o odúmrti (1605) a nestačil jim ověřený opis, oznámila jim městská rada, že *předkové naši majíce zřetel a útočiště obvzláštní od starodávna k městu Hradci Králové nad Labem, jakožto přednímu a hlavnímu městu kraje Hradeckého, kdežto mnohé a platné archiva a věci království tohoto se dotýkající pro soud purkrabský, kterýž se tam držíval, bývaly, jsouc také toto město v témž kraji Hradeckém obsažené, privilegia a nadání své tam jsou skládávali, což jsou také i pro nebezpečnost ohně, od kteréhožto město Jičín nejednou k zkáze přišlo, učinili a taková privilegia svá dotčenému městu Hradci Králové k věrné ruce a schování jsou odevzdali.*[12] Současně se jičínští konšelé vymlouvali na stanovené podmínky a připomínali také nebezpečí doby slovy: *Jak bychom to nyní mohli učiniti, an se po též metle a ráně morové, kterouž nás Pán Bůh nedávno navštíviti ráčil, v dosti malém počtu nacházíme, a kdyby mělo předních dvanácte osob z města odjeti, komu by se mohla správa svěřiti, též zda by bylo bezpečné, an tam a v okolních místech nemálo lidu vojenskýho leží, takovými privilegiemi hejbati a je přenášeti, to k laskavému povážení Vašim Milostem podáváme.*[13]

Konkrétní reakci vrchnostenských úředníků neznáme, avšak o několik dní později byl v Chebu zavražděn Albrecht z Valdštejna, a tak lze předpokládat, že měli zcela jiné starosti. Faktem je, že jičínské listiny byly deponovány v Hradci Králové ještě 18. března 1665, kdy pověřil Václav Abraham Holub, jičínský konšel, jednáním o jejich vyzvednutí Václava Corbeliusa.[14] Od té doby byla privilegia města Jičína trvalou součástí jeho archivu.

Při řešení některých otázek historického vývoje města je nutné přihlédnout i k opisům privilegií, z nichž je nejvýznamnější vidimus královéhradecké městské rady z roku 1667.[15]

Vedle městských privilegií náleží do této skupiny i několik listin a mandátů krále Jana Lucemburského pro Jičín, jež se týkají panovníkovy finanční politiky. Tyto písemnosti jsou otištěny ve dvou formulářových sbírkách.[16] Dále sem patří také listiny

šlechtické, jejichž vydavatelem je český král nebo jiný šlechtic a příjemcem vždy šlechtic. Jde o dokumenty, týkající se zástavy, prodeje nebo směny velišského panství, případně obsahují alespoň zmínky o Jičínu.[17]

Druhou skupinu listin tvoří ty písemnosti, které vydalo město Jičín ve svých nebo cizích potřebách. Takové produkty městské kanceláře by mohly nepochybně přispět k poznání jejího vývoje. V současné době to však není možné z toho důvodu, že listin vyšlých z jičínské kanceláře známe jen velmi málo.[18]

Městské knihy, zřizované orgány městské správy pro právní a správní potřeby města a jeho jednotlivých měšťanů, jsou nesporně důležitým pramenem pro detailní sledování nejrozmanitějších stránek každodenního života.

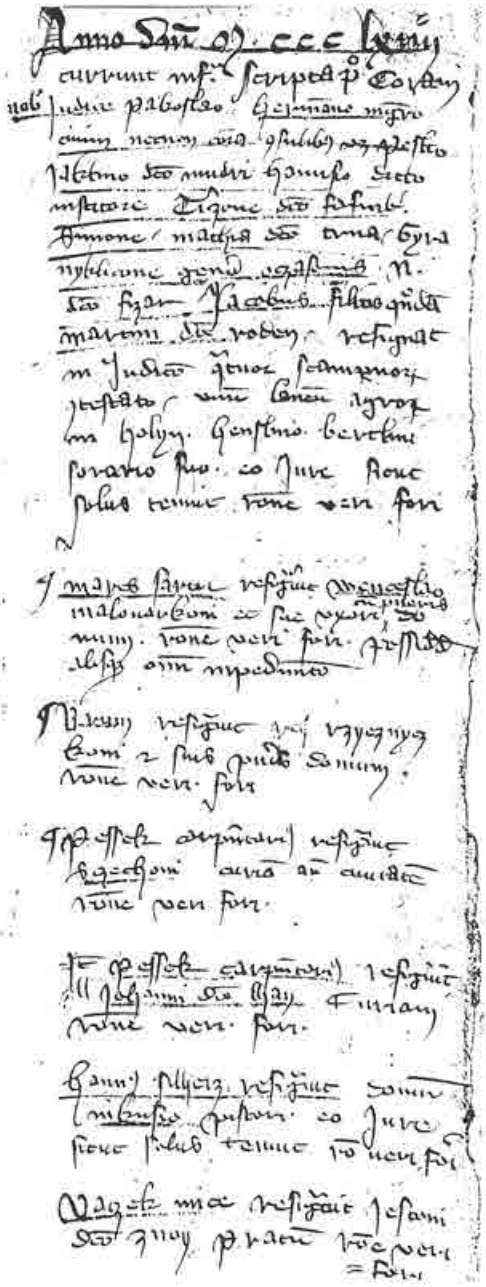
Z kancelářských knih městské správy, které sloužily jako administrativní pomůcky městské rady, se v Jičíně dochovaly tři knihy patentů ze 17. a 18. století,[19] týkajících se převážně finančních záležitostí. Je třeba litovat, že manuál listovní (1654—1655) je jenom torzem.[20]

Největším souborem jsou knihy městského soudnictví, zahrnující civilní a trestní agendu. Jmenujme z nich především soudní knihy. První pochází z let 1361—1407[21] a je nejstarší dochovanou jičínskou městskou knihou. Do druhé bylo zapisováno v letech 1457—1548.[22] Nejstarší kniha trhová je vymezena léty 1518—1527,[23] kniha kšaftů se dochovala z let 1514—1569.[24] Do uvedených knih byla zapisována různá právní pořízení, projednaná a vyhlášená na městském soudu (trhy, kšafty, manželská vzdání, zápisy o podílech, obligace, rukojemství apod.). Soudní knihy je nutné posuzovat v souvislosti s trhovými a dalšími knihami, s nimiž tvoří dvojice souběžně vedených knih. Do trhových knih se zapisovalo hned po uzavření trhu a bylo v nich sledováno i pravidelné splácení až do úplného doplacení. Z toho důvodu považujeme trhové knihy za prozatímní, kdežto knihy soudní, kam byly trhy zapsány až po doplacení, za knihy věčné, definitivní. Teprve od druhé poloviny 16. století zaznamenáváme převahu speciálních knih pro jednotlivá právní pořízení.

Cenným pramenem městské topografie jsou pozemkové knihy, které byly vytvořeny pro pojištění majetku a práv měšťanů. Několik desítek knih tohoto druhu bylo podle císařského nařízení z 14. června 1849 (č. 278 ř. z.) předáno jičínskému krajskému soudu, jenž měl pokračovat v jejich vedení. Mělo se jednat o knihy nedokončené do roku 1787 nebo po něm založené. Soustřeďování pozemkových knih nebylo však prováděno přesně podle nařízení, a tak se k soudu dostaly i knihy starší, jakož i knihy typově odlišné. V roce 1899 byly předány bývalému Archivu země České, kde se staly součástí obrovské sbírky pozemkových knih. Další jičínské knihy k nim byly připojeny ještě v třicátých a čtyřicátých letech. Po vybudování nové sítě československého archivnictví v padesátých letech došlo k rozsáhlým delimitacím archivních fondů a sbírek. Státní ústřední archiv předal v roce 1961 státnímu archivu v Zámrsku pozemkové knihy Východočeského kraje, k nimž byly vypracovány soupisové karty a archivní pomůcky podle soudních okresů. Městské knihy z nich byly v průběhu šedesátých let vyčleněny a postoupeny příslušným okresním archivům. Tak se po letech vrátily i jičínské městské knihy do svého archivního fondu a zde byly spojeny se soudními a trhovými knihami, které zůstaly i po roce 1850 ve spisovně jičínského městského úřadu.

Důležité jsou i radní manuály, jež dokumentují veškerou činnost městské rady. Dochovaly se, i když torzovitě, od roku 1606.[25] Dodejme, že se ojediněle zachoval také manuál práva rychtářského z let 1755—1763.[26]

Z knih trestního soudnictví máme k dispozici registra soudní z let 1620—1621,[27] dále pak knihu zápisnou z let 1553—1596[28] a dvě knihy svědomí z let 1576—1608.[29]

Soudní kniha města Jičína z let 1361—1407.

Knihy vzniklé z přenesené veřejnoprávní působnosti města jsou reprezentovány především zádušní knihou z let 1431—1508. Za zmínku stojí, že je nejstarší knihou toho druhu v Čechách.[30]

Pamětní knihy, zaznamenávající různé pamětihodnosti, začínají knihou z let 1773—1876, na kterou navazuje souvislá řada knih od roku 1918, z nichž jeden svazek, a to z let 1925—1926, je dnes nezvěstný. Větším dílem jsou uloženy v okresním archivu, o nejnovější pečuje městský úřad.

V 18. století mění městské knihy svou funkci a více se uplatňuje spisový materiál městského úřadu. Při jeho studiu lze s úspěchem využít i podacích protokolů, které jej zachycují v regestové formě.

Demografické poměry Jičína poznáváme na základě matrik, dochovaných od roku 1623,[31] a písemností fondu Archiv děkanství Jičín, jež obsahují údaje, které nejsou uvedeny v matrikách. Jisté možnosti v tomto směru poskytuje i kniha zápisná o potvrzování manželských sňatků a narození dětí z let 1567 až 1651.[32] Je škoda, že se pro Jičín nedochoval soupis poddaných podle víry z roku 1651. Cenným demografickým pramenem jsou rovněž katastry (berní rula, katastr tereziánský, josefinský, stabilní) a sčítací operáty.[33] Katastrální mapy a jejich písemné operáty, s údaji využitelnými pro dějiny řemesel, průmyslu, zemědělství, jakož i pro historickou topografii, jsou uloženy také v Ústředním archivu geodézie a kartografie Geodetického a kartografického podniku v Praze, s. p.[34]

Důležitý materiál k dějinám města poskytuje i fond Velkostatek Kumburk-Radim z let 1601—1949,[35] a to zejména pro hospodářské dějiny. Původně byl uložen v jičínském zámku. Když v roce 1936 město tento zámek koupilo, byl archiv velkostatku převezen do Dřevěnice. Některé písemnosti byly v té době předány jičínskému muzeu a hořické správě nadačních lesů a statků na základě dohody o písemnostech vztahujících se k objektům prodaným městu. V srpnu 1938 byl stav archivu povážlivě ohrožen. Jičínský písmák František Filip totiž zjistil, že Ornstein, obchodník starým papírem, začal převážet množství písemností z archivu velkostatku do papírny. Přes rychlý zásah muzejního spolku byly zničeny knihy a spisy z let 1870—1900. Vzápětí se tento archiv dostal zpět do Jičína a byl umístěn v domku čp. 57, stojícím na dvoře radnice. V červnu 1948 převzal archiv velkostatku tehdejší oblastní zemědělský archiv v Jičíně a o rok později k němu byla připojena novější část, uložená dočasně u ředitelství státních lesů v Hořicích. V květnu 1960 byl celý fond převezen do státního archivu v Zámrsku, kde byl v roce 1965 definitivně uspořádán.[36]

Významné jsou pochopitelně i písemnosti dvorské a komorní kanceláře Albrechta z Valdštejna[37] a rodinného archivu Valdštejnů z let 1166—1944.[38] Při studiu dějin Jičína v období třicetileté války lze využít kromě citovaných fondů i pramenů vydaných ve dvou edicích.[39]

Ve výčtu pramenů nemůžeme opomenout ani trauttmansdorfské písemnosti, uložené ve státním oblastním archivu v Plzni. Jednak to je Ústřední správa trauttmansdorfských statků 1528 až 1945,[40] jednak Rodinný archiv Trauttmansdorfů 1607—1944[41] a rovněž i Velkostatek Horšovský Týn 1606—1946.[42]

Četné údaje k dějinám Jičína nalezneme také v zeměpanských, krajských, okresních a místních fondech církevních, finančních, hospodářských, justičních a kulturních institucí, cechů, spolků, politických stran, společenských a zájmových organizací.[43]

V pramenech narativní povahy se objevuje město Jičín, byť sporadicky, od dob husitské revoluce.[44] Mimořádný ohlas vzbudil výbuch jičínského zámku 1. února 1620, o němž nás spolehlivě informuje zejména Pavel Skála ze Zhoře.[45] Rovněž Bohuslav

Balbín, který v Jičíně studoval a později krátkodobě působil v jezuitské koleji, věnoval ve svých dílech pozornost i tomuto městu[46] a založil kroniku koleje, jejíž vypovídací hodnota nebyla dosud v plné míře využita.[47] Cenné jsou i pamětní knihy místních škol a děkanství. Jezuita Josef Ant. Rost sepsal Paměti rodiny Rostovy, zajímavé jsou i Paměti měšťana Ignáce Hyblera.[48] Poznání vývoje Jičína v 19. a 20. století pak obohacují svými subjektivními pohledy vzpomínky pamětníků, z nichž jmenujme alespoň Antala Staška,[49] Karla Václava Raise,[50] Václava Janouška,[51] Augustina Seiferta, [52]Jaroslava Skrbka,[53] Helenu Hodačovou,[54] Zuzanu Kočovou,[55] Jaroslava Seiferta,[56] Svatopluka Volfa.[57] Záslužnou práci vykonali Jiří Mrštík[58] a Jaroslav Mencl,[59] když shromáždili a vydali místní pověsti.

Pro regionální dějiny 19. a 20. století jsou důležitým pramenem noviny a časopisy, které přinášejí četné aktuální politické, hospodářské a kulturní zprávy z Jičína a okolí, jakož i články o historii města. Rozvoj místní žurnalistiky můžeme sledovat od čtyřicátých let 19. století.[60] Její počátky jsou spojeny se jménem místního nakladatele Františka Jana Kastránka, jenž vydával v letech 1841—1842 *Bydžovský krajský list*. Dne 1. června 1850 počíná vycházet dvakrát týdně český list *Jičínský věstník* a současně s ním i německý *Jičíner Zeitbote*, který však po několika číslech zanikl. Pozoruhodné je, že v atmosféře Bachova absolutismu vydával Kastránek v letech 1854 až 1855 i satirický časopis *Rachejtle*.

Rovněž František Xaver Kastránek, který převzal v polovině padesátých let otcovu tiskárnu, měl zájem o vydávání novin. V roce 1861 uvedl v život *Jičínský obzor*, jenž však v témže roce zanikl.

V roce 1872 se objevil populární *Krakonoš*, stálice jičínské žurnalistiky. Vydával jej Antonín Čapek zpočátku v Návesníkově, ale od 16. čísla prvního ročníku již ve vlastní tiskárně. Když načas zanikl, vydával Čapek *Slovanské listy* s přílohou *Album Slovanských listů* (1875—1878). Týž vydavatel obnovil v roce 1876 *Jičínský věstník*, který však zanikl po třech letech. V roce 1879 se setkáváme znovu s časopisem *Krakonoš*, jehož majitelem, vydavatelem i redaktorem se stal L. Sehnal a tiskl jej v podniku A. Čapka.

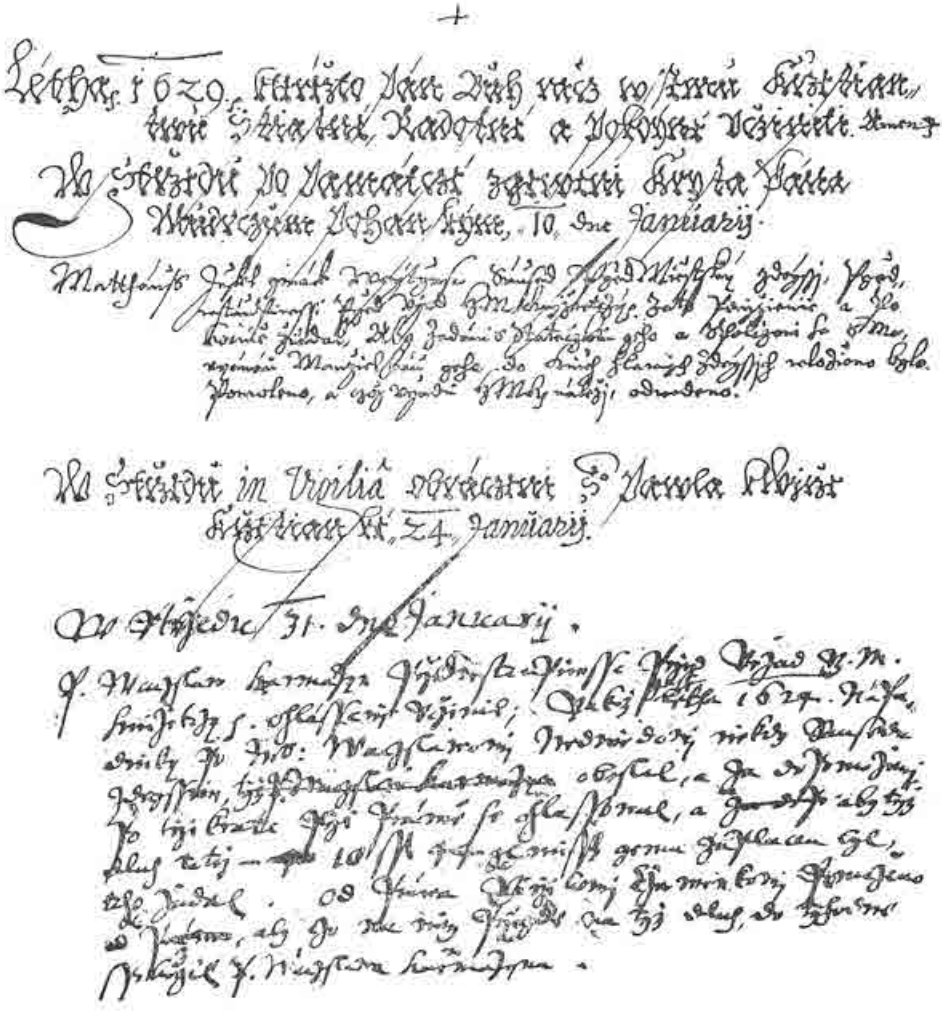
V roce 1876 začal vycházet i list Hospodářské, lesní a průmyslové jednoty jičínské pod názvem *Přemysl*. O rok později vznikl v Čapkově tiskárně i satirický list *Satan* se zábavnou přílohou *Čtení*. Po dvou letech jej převzal J. Grafek-Holínský a tiskl jej u J. Novotného v Novém Bydžově.

V roce 1879 obnovil F. Návesník *Jičínský obzor* a v roce 1882 založil i *Jičínský ohlas*, jenž však téhož roku zanikl. Obnoven byl v roce 1886 a od roku 1889 jej vlastnil F. J. Šafařík. Oba tyto listy převzal v roce 1894 Politický klub pro město Jičín a okolí. *Jičínský ohlas* vzápětí zanikl, takže přežil jen *Jičínský obzor*. V roce 1896 zaznamenáváme dva další tituly, a sice *Jičínské noviny*, vydávané F. Návesníkem, a *Jičínský věstník*, vydávaný F. Hanusem a redigovaný F. Návesníkem. Ve výčtu jičínského tisku nelze opomenout *Historické rozhledy* (od r. 1898), *Okresní věstník* (od r. 1898), *Nový Ruch* (od r. 1899), *Žihavky* (od r. 1901) ani studentské listy *Snaha* (1872) a *Vlastní silou* (1908).

V roce 1909 vznikají *Pokrokové listy* jako politický týdeník severovýchodních Čech a od roku 1913 je v Mladé Boleslavi vydáván i *Jičínský kraj*, list národní strany svobodomyslné. Téměř všechny jičínské noviny a časopisy zanikly na počátku první světové války, kterou přežily vlastně jen *Jičínské noviny*.

Značný rozvoj tisku zaznamenáváme v prvních letech Československé republiky, a to především politických stran, které se snažily využívat jeho možností k ovlivňování smýšlení občanů. Již v listopadu 1918 byl obnoven *Krakonoš* jako týdeník České státo-

právní demokracie. I když měl později jiné podtituly, vyjadřoval až do svého zániku v roce 1940 zájmy národní demokracie. Tato strana měla i list Český *severovýchod*, který však vycházel jen v letech 1919—1920. Jako neoficiální orgán agrární strany vznikl v roce 1919 *Hlas našeho venkova*, jenž zanikl až v letech okupace. Dodejme, že oficiálním týdeníkem této strany byl *Rodný kraj*, vydávaný v Mladé Boleslavi. Národní socialisté měli od roku 1919 týdeník *Probuzení*, který byl od 2. ročníku přenesen do Mladé Boleslavi, takže v Jičíně zůstala jen filiální redakce. Tento list však brzy zanikl a kraj-

Radní manuál města Jičína z let 1627—1639.

ským orgánem uvedené strany se stala mladoboleslavská *Obrana lidu*. Jiným politickým listem byl *Prapor zemědělců*, tištěný v Jičíně od roku 1927 nákladem Čs. rolnické jednoty. Národní socialisté obnovili v roce 1931 *Jičínský kraj*, který vydávali v Nymburce. Tento list však neměl dlouhého trvání, neboť zanikl po dvou letech. Dodejme, že v Nymburce vycházel i list sociálně demokratické strany *Volnost*, v němž nacházíme i aktuální zprávy z našeho regionu, protože Jičín náležel k nymburskému stranickému kraji.

Z nepolitických titulů je třeba na prvním místě jmenovat *Jičínské noviny*, dále pak *Jičínský obzor*. Jepičí život měly *Hlasy z Podkrkonoší*, *Český lev* i *Zrcátko*. *Jičínský rozhlas* byl vydáván od roku 1926. Z dalších titulů třicátých let připomeňme *Český ráj*, která od roku 1933 vydávala Duchovní správa katolická v Jičíně, dále pak v Praze vydávané *Jičínské zájmy*, jičínský *Nový směr*, časopis studentů, vydávaný pod názvem *Práce*, jenž však zanikl v polovině druhého ročníku, i sobotecké *Drobty*. Filiální redakci pro severovýchodní Čechy měl v Jičíně pražský deník *A-Zet*, jehož redaktorem tu byl básník Miloslav Bureš, který odešel během roku 1945 do Liberce. Za zmínku stojí, že v té době mělo v Jičíně svou regionální redakci i *Svobodné slovo*. Obrázkový čtrnáctideník Českého ráje a Podkrkonoší byl pod názvem *Beseda* sice vydáván v letech 1939—1950 v Železném Brodě a v Semilech, avšak věnoval hodně místa i jičínské tematice. V období okupace většina uvedených titulů zanikla.

Po osvobození Československa v roce 1945 vznikají v Jičíně nové listy, jejichž škála však již nebyla tak pestrá. Především byl vytvořen *Jičínský kraj* jako orgán Revolučního národního výboru, vyšlo ovšem jen několik čísel. V témže roce začal vycházet i závodní časopis zaměstnanců Agrostroje pod názvem *Kosa*, jenž vychází dosud, a to jako *Agrostroják*. K těmto titulům přibyl v roce 1948 i občasník *Jičínsko buduje*. Významnou roli v rozvoji regionální žurnalistiky sehrál čtrnáctideník a od roku 1954 týdeník *Jičínský kombajn*, který vycházel od roku 1950 s podtitulem Okresní vesnické noviny. Po územní reorganizaci v roce 1960 ho nahradil nový týdeník okresu *Předvoj*, jehož první číslo vyšlo 25. března 1960. Jeho vydavatelem byl OV KSČ a ONV Jičín. V porevoluční době jej vydával pouze ONV a po jeho zániku okresní úřad. V roce 1990 byl přejmenován na *Český ráj, týdeník pro Podkrkonoší a Český ráj* (první číslo vyšlo 3. srpna). Dodejme, že od počátku roku 1992 vycházel dvakrát týdně. V polovině tohoto roku pronajal okresní úřad *Český ráj* Luboši Klikarovi. V téže době vznikl i další týdeník, který pod názvem *Noviny Jičínska, noviny pro Český ráj a Podkrkonoší*, vydává PNPRES, a. s., Hradec Králové. Od května 1983 do dubna 1990 vydával městský národní výbor měsíčník *Jičínský zpravodaj*, v druhé polovině roku 1990 pak *Jičínské listy*, jež v roce 1991 vyšly několikrát jako součást týdeníku Český ráj.

Hovoříme-li o písemných pramenech, je na místě pojednat také o institucích zajišťujících jejich uložení a péči o ně. Z výše uvedeného jasně vyplývá, že se do současnosti dochovala převážná část písemností městské registratury. Uvážíme-li, že tu jde o dobu několika staletí, je péče o archiválie jistě obdivuhodná. Paradoxem je, že k ztrátám jičínského archivu došlo až v devatenáctém století, o jehož osudech nás zasvěceně informuje místní písmák Václav Janoušek, který v jednom ze svých svazků Pamětí města Jičína píše: *Za starého magistrátu až do konce roku 1849 měla obec svoji vlastní budovu, městskou radnici, nyní č. 39 St. M. Roku 1809 vyšel z tohoto domu oheň, který strávil západní a jižní pořadí domův na náměstí i se zámkem. Roku 1826 byla budova tato znovu postavena a ku konci roku 1849 justičnímu eráru pro soudní místnosti odevzdána. Archiv městský, inventář důležitých věcí a listin pamětních, byl do té doby správně veden a poznamenán. Tu ale musel býti dům naspěch vyklizen. Kancelářský nábytek dle možnosti*

postoupen k účelům budoucího c. k. okresního delegovaného soudu, knihy kontraktní (gruntovní) a právní (purkrechtní) odevzdány soudu c. k. krajskému. Archiv a spisy pamětní složeny do místnosti v prvém patře ve bráně věžové. Roku 1860, kdy zřízen v Jičíně pěší pluk doplňovací č. 74, musela obec opatřiti místnost pro výzbroj pluku. I nebylo jinde místa příhodnějšího než ve bráně věžové. Musil tedy archiv městský, ač rozházený, opět býti přestěhován. Tu nebylo místa jiného než v nově postavené budově obecní na masných krámech na půdě. Tím se stalo při tomto dvojím stěhování, co se komu (z lidu, kteří o tom pracovali) zlíbilo, že si to vybral a ponechal. Ostatek trpěl na půdě prachem a mokrem až do roku 1880. Tohoto roku se pisatel tohoto článku a Pamětí města Jičína do toho vložil a přehlédl veškeré listiny jak z půdy, tak i ze skříní až do konce roku 1849. Důležité a pamětihodné listiny uloživ k zachování, nepotřebné pak vymýtil pro zpracování zase do papírny. Práce tato trvala 1 1/2 roku každodenně do 10 až 11 hodin v noci na radnici.[61] Na témže místě zaznamenal V. Janoušek i záchranu nejstarší jičínské městské knihy: *Nebožtík profesor A. Maloch jda jednou po podloubí, spatřil u hokyně starou psanou knihu. Zvědavostí puzen, vezme knihu do ruky a vidí starou městskou knihu. Na otázku, kterak k ní hokyně přišla, odpověděla: Koupila jsem ji k rozřezání na sýr!*[62] Rovněž Emanuel Straube, který pátral v Jičíně 3. května 1845 po valdštejnských písemnostech, mimo jiné zjistil, že městský archiv je *v hrozném stavu v bednách, ba i v rakvi ve sklepení pod kostelem.*[63]

Nicméně rozchvácení městského archivu nebylo tak katastrofální jako v některých jiných městech. Řada městských knih unikla zkáze tím, že byla předána krajskému soudu v rámci soustředění pozemkových knih, jiné písemnosti zase vděčí za svou záchranu místním vlastivědným pracovníkům a sběratelům, kteří nelitovali peněz na získání vzácných památek.

Významnou úlohu v péči o archiválie sehrálo místní muzeum, jehož počátky můžeme sledovat od roku 1861, kdy byl vytvořen spolek pod názvem *Muzejní společnost jičínského kraje*. Jeho činnost byla povolena vládou 31. května 1863. Tento spolek měl však zaměření spíše hospodářskoprůmyslové a jeho cílem bylo pomáhat rozvoji průmyslové, řemeslné a zemědělské výroby. Z toho důvodu muzejní společnost vstoupila v roce 1870 do *Hospodářské, lesní a průmyslové jednoty v Jičíně*, jež převzala i muzejní sbírky. O jejich zachování neměla zájem, a tak si je bývalí majitelé rozebrali, část se ztratila, část byla umístěna ve skříních na radnici.[64]

Teprve v roce 1883 byl učiněn pokus o založení muzejního spolku v Jičíně, bylo však vytvořeno jen muzejní kuratorium, jehož zvýšenou aktivitu pozorujeme po roce 1891, kdy se v Jičíně ustavil místní odbor národopisné výstavy.

Z iniciativy Ferdinanda Menčíka, skriptora vídeňské dvorní knihovny, a Josefa Lišky, okresního tajemníka a jednatele muzejního kuratoria, vzešel v roce 1894 další návrh na zařízení muzejního spolku. Jeho stanovy byly schváleny 4. května 1895, ustavující schůze se konala 15. září 1895. Tentokrát šlo o spolek se zaměřením historicko-vlastivědným, a proto bylo jeho těžištěm shromažďování sbírkových předmětů. S jejich umístěním byly značné problémy, což bylo vyřešeno v roce 1896, kdy muzejní spolek získal prostor v nové budově spořitelny.[65] Již 25. března 1897 požádal městskou radu, aby *propůjčila laskavě všechna archivalia pro muzeum se hodící z městské registratury.*[66] Zatímco se část městského archivu přesunula do správy muzejního spolku, byly snahy o získání pozemkových knih v podstatě neúspěšné, jak o tom svědčí korespondence s justičními orgány z let 1897—1900.[67] Přesto získal muzejní spolek v krátké době cenné písemné a hmotné prameny, o nichž informoval veřejnost v několika zprávách a průvodcích.[68] Dne 1. ledna 1950 odevzdal své sbírky místnímu národnímu výboru, který vytvořil *městské muzeum*, jež se stalo okresním v roce 1954.

Pojmu *městský archiv* jsme dosud užívali pro označení písemností vzešlých z úřední činnosti orgánů městské správy. K vytvoření městského archivu jako instituce došlo až v roce 1939, kdy byl jmenován archivářem a kronikářem PhC. Jaroslav Sommerschuh. Po jeho zatčení v době okupace spravovala archiv jeho manželka Jana Sommerschuhová. Archiválie byly nadále uloženy na dvou místech, jednak v prostorách muzejního spolku, jednak v městské registratuře na radnici. Teprve v roce 1952 byly soustředěny do zámku, kde o ně svědomitě pečoval správce muzea Oldřich Turčin, a to za pomoci doc. Karla Kazbundy a dr. Václava Buchara. O rok později byl jmenován vedoucím okresní archivní služby profesor Jaroslav Mencl, pracovník zemědělsko-lesnického archivu v Jičíně. *Okresní archiv* vznikl k 1. lednu 1956, kdy byl jmenován archivářem Oldřich Turčin, jehož po půl roce vystřídal Václav Sál. Nicméně po několika měsících se stal archivářem Antonín Kastl, který v této funkci působil až do roku 1960. Dodejme, že do té doby existovaly i místní archivy v Kopidlně, Libáni, Rožďalovicích a Železnici. V souvislosti s územní reorganizací byl pro nový jičínský okres vytvořen i nový okresní archiv sloučením městských a okresních archivů regionu. Jeho vedoucím se stal hořický archivář Josef Trejbal a od roku 1964 Karol Bílek, jehož vystřídal v roce 1971 Antonín Husák. Od roku 1982 působil v této funkci Bohuslav Šmatolán a v letech 1988—1991 Jiří Šedivý. V současné době je ředitelem okresního archivu PhDr. Jindřich Francek. Do roku 1964 byl archiv umístěn v zadním traktu jičínského zámku. Poté byl přestěhován do zrušené školy ve Hřmenině a od podzimních měsíců roku 1966 je jeho sídlem zámek v Jeřicích.[69]

Poznámky

[1] Okresní archiv (OA) Jičín, fond Archiv města (AM) Jičín, inv. č. 1—17, 22—23, 84; Státní ústřední archiv (SÚA) Praha, Stará manipulace (SM), sign. P 106 (J 20). Originály listin pocházejí z let 1416, 1440, 1456, 1465, 1478, 1481, 1512, 1556 (A), 1556 (B), 1558, 1582, 1583, 1605, 1639, 1640, 1678, 1712, 1783, 1794; opisy jsou z let 1455, 1623, 1737, 1743; listiny z let 1502 a 1536 známe jako inzerty v privilegiu z roku 1556 (B), obsah listiny z roku 1526 je zapsán v trhové knize 1518—1577 na fol. 149v (inv. č. 232). Všechna privilegia byla již otištěna, a to většinou in extenso. Srov. J. M. Jakubička (ed.): *Katalog archivu a knihovny muzejního spolku v Jičíně*. Jičín 1905, s. 1—38; A. Haas (ed.): *Codex iuris municipalis*, IV/1, Praha 1954, č. 210, s. 316—319, č. 272, s. 383—385; tamtéž, IV/2. Praha 1960, č. 322, s. 22—24, č. 324, s. 25—26, č. 392, s. 112—114, č. 454, s. 188—189, č. 492, s. 227—228; tamtéž, IV/3, Praha 1961, č. 674, s. 34—35, č. 815, s. 236—237. Regesty jsou zveřejněny v soupise, který z Haasovy pozůstalosti sestavil T. Šimek; + A. Haas (ed.): *Soupis privilegií měst a městeček ve Východočeském kraji [české části] od roku 1526*. In: Sborník prací východočeských archivů. Sv. 2. Zámrsk 1972, s. 160—161. Také v nové edici česky psaných listin a listů nalezneme několik regestů jičínských privilegií, srov. F. Beneš — K. Beránek (edd.): *Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526*. Díl I. Praha 1974—1795, č. 387, s. 108; č. 985, s. 244; č. 1598, s. 377; č. 2096, s. 484—485; č. 2757, s. 642; č. 2942, s. 688—689; č. 5611, s. 1349—1350.

[2] SÚA Praha, SM, sign. P 106 (J 20) — list královéhradecké městské rady z 29. května 1587.

[3] Tamtéž.

[4] Tamtéž.

[5] Tamtéž.

[6] Tamtéž — list královéhradecké městské rady z roku 1612. Vzhledem k tomu, že druhý list dvojlístu je utržen a ztracen, nelze přesněji určit datací, dle citovaného listu jičínské městské rady snad došlo k jednání v srpnu.

[7] Tamtéž.

[8] A. Haas (ed.): *Codex iuris municipalis*, IV/1, č. 15, s. 28—29.

[9] J. M. Jakubička (ed.): *Katalog*, č. 18, s. 19—22.

[10] Srov. k tomu J. Francek: *K počátkům města Jičína*. In: Sborník prací východočeských archivů. Sv. 5. Zámrsk 1984, s. 87—95.

[11] Listina z 10. května 1455, jíž král Ladislav rozšiřuje jičínské trhy, nebyla zahrnuta do konfirmací 15.—16. století. Její originál byl k dispozici při vidimování privilegií v roce 1667, nyní je dochován jen její opis z 15. století. Srov. k tomu J. M. Jakubička (ed.): *Katalog*, č. 4, s. 7—8; A. Haas (ed.): *Codex iuris municipalis*, IV/2, č. 322, s. 22—24. Konfirmace jiřího z Poděbrad z 20. února 1456 se ztratila někdy v 17. století a byla získána pro městský archiv až v roce 1903. Srov. k tomu J. M. Jakubička (ed.): *Katalog*, č. 5, s. 8—9; A. Haas (ed.): *Codex iuris municipalis*, IV/2, č. 324, s. 25—26.

[12] SÚA, f. SM, sign. P 106 (J 20) — list jičínské městské rady z 15. února 1634.

[13] Tamtéž.

[14] OA Jičín, f. AM Jičín, inv. č. 54.

[15] OA Jičín, f. AM Jičín, inv. č. 18—21; SÚA, f. SM, sign. P 106 (J 20).

[16] Th. Jacobi (ed.): *Codex epistolaris Johannis, regis Bohemiae. Briefe des Königs Johann von Böhmen, seiner Verwandten und anderer Zeitgenossen, nebst Auszügen aus Urkunden desselben Königs, als einer Ergänzung zu Fr. Böhmer's Regesten*. Berlin 1841, č. 32, 38, 46, 47, 61; F. Tadra (ed.): *Summa Gerhardi. Ein Formelbuch aus der Zeit des Königs Johann von Böhmen [1336—1345]*. Archiv für österreichische Geschichte, 63/2. Wien 1882, č. 32, s. 360; č. 33, 360—361.

[17] J. Kalousek (ed.): *Archiv český*. Díl XIV—XV. Praha 1895—1896; G. Friedrich (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae et Moraviae*. Díl I—II. Praha 1904—1912; B. Rynešová (ed.): *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka*. Díl I, III. Praha 1929—1937; J. Emler —

B. Mendl — M. Linhartová — J. Spěváček (edd.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Díl II—VI. Praha 1855—1954. Regesty některých listin jsou zveřejněny i v těchto katalozích a soupisech: A. Sedláček (ed.): *Zbytky register římských a českých králův z let 1361—1480*. Praha 1914; J. Eršil — J. Pražák (edd.): *Archiv pražské metropolitní kapituly*. Díl I. Katalog listin a listů z doby předhusitské (—1419) Praha 1956; F. Beneš — K. Beránek (edd.): *Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526*. Díl I. Praha 1974 — 1975.

[18] Z let 1443 a 1471 pocházejí dvě listiny, v nichž purkmistr a konšelé města Jičína vystupují jako svědci a k nimž přivěsili svou pečeť. Listina z roku 1443, která byla ještě počátkem 20. století uložena ve sbírkách jičínského muzejního spolku, je dnes nezvěstná. Srov. J. M. Jakubička (ed.): *Katalog*, s. 66—67; z 15. století máme k dispozici zatím pouze jedinou listinu vydanou v jičínské městské kanceláři (1488). Srov. Z. Winter: *Český průmysl a obchod v 16. věku*. Praha 1913, s. 201 — 202; F. Beneš — K. Beránek (edd.): *Soupis česky psaných listin a listů*, č. 3576, s. 837. Jičínské zachovací listy jsou dochovány v archivech jiných měst (např. AM Turnov). Dosud však nebyl proveden průzkum fondů okresních archivů, který by tyto písemnosti evidoval.

[19] OA Jičín, AM Jičín, kniha č. 29 (1673—1680), č. 32 (1712—1718), č. 33 (1742—1745).

[20] Tamtéž, kniha č. 7.

[21] Tamtéž, kniha č. 1. Její edici pořídil F. Menčík (ed.): *Soudní kniha města Jičína (od roku 1362 do roku 1407)*. Jičín 1898.

[22] Tamtéž, kniha č. 2.

[23] Tamtéž, kniha č. 5.

[24] Tamtéž, kniha č. 4.

[25] Tamtéž, kniha č. 6, 8, 13, 14, 16—28.

[26] Tamtéž, kniha č. 9.

[27] Tamtéž, kniha č. 13.

[28] Tamtéž, kniha č. 3.

[29] Tamtéž, kniha č. 10, 11.

[30] Tamtéž, bez č.

[31] Matriky jsou uloženy v Státním oblastním archivu Zámrsk.

[32] OA Jičín, AM Jičín, kniha č. 30.

[33] *Berní rula 13. Kraj Hradecký II*, ed. V. Pešák, Praha 1954, s. 250—256; *Tereziánský katastr český 1 (Rustikál)*, edd. A. Chalupa a kol., Praha 1964, s. 166—167; *3 (Dominikál)*, edd. P. Burdová a kol., Praha 1970, s. 116—117. Ostatní katastry nebyly vydány, jsou uloženy v Státním ústředním archivu a v Státním oblastním archivu Zámrsk (duplikát).

[34] Srov. V. Bystrický — V. Hrubý: *Přehled archivů ČSR*. Praha 1984, s. 62—63.

[35] K názvu fondu dodejme, že Jičín byl původně součástí veliského panství. V roce 1607 však Jan Rudolf Trčka prodal Zikmundu Smiřickému ze Smiřic kumburské panství, k němuž připojil Jičín a několik vesnic. Když byl jeho majitelem Albrecht z Valdštejna, oddělil část panství pro valdický klášter, čímž vznikl velkostatek Radim. Po zrušení kláštera jej převzal náboženský fond. V roce 1824 koupil Radim kníže Ferdinand Trauttmansdorf, majitel kumburského panství. Oba celky měly oddělenou správu, která však časem splynula. Veliš̌ské panství se stalo po Valdštejnově pádu součástí šlikovských statků. Jeho písemnosti jsou uloženy v Státním oblastním archivu Zámrsk jako Velkostatek Vokšice. Poněvadž je tento fond vymezen léty 1659—1949, pro dějiny Jičína v podstatě nic nepřináší.

[36] V. Cibulková-Sekotová a kol., *Velkostatek Kumburk I—III [1601—1945]*. Zámrsk, Státní archiv 1965 (strojopis inventáře), s. XII—XXI. Tento fond patří mezi největší fondy uvedeného archivu, neboť obsahuje 8413 knih, 397 kartónů spisů a 155 map o celkovém rozměru 110,44 běžných metrů.

[37] SÚA, VL F 67. Srov. k tomu F. Roubík: *Albrechta z Valdštejna jičínská komora a její registratura*. Náš domov, 1, 1925—1926, s. 10—14; týž: *Osudy registratury Albrechta z Valdštejna a jeho jičínské komory*. In: Sborník archivu ministerstva vnitra. Sv. 2. Praha 1929, s. 115—150.

[38] Tento fond je uložen na pracovišti Státního oblastního archivu Praha v Mnichově Hradišti.

[39] V. Líva (ed.): *Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondu Militare Archivu ministerstva vnitra*. Sv. III—VIII (1618 až 1648). Praha 1951—1957; *Documenta bohemica bellum tricennale illustrantia*. Sv. I—VII. Praha 1971—1981.

[40] *Státní oblastní archiv Plzeň. Průvodce po archivních fondech*. Díl 3. Praha 1976, s. 285—290. V tomto fondu jsou dochovány i spisy kumburského panství (1762—1858) a písemnosti týkající se dozoru nad hospodařením města a politických záležitostí (1790—1838).

[41] Tamtéž, s. 283—285.

[42] Tamtéž, s. 290—298.

[43] Formou inventářů a katalogů jsou zpřístupněny badatelům tyto další jičínské okresní a místní fondy uložené v okresním archivu: Alliance Française 1903—1951; Děkanský úřad církve římskokatolické 1653—1941; Dívčí lyceum 1906—1935; Gymnázium 1623—1958; Hlavní škola 1810—1871; Obecná a měšťanská škola dívčí 1872—1953; Obecná a měšťanská škola chlapecká 1869—1953; Obecná škola smíšená (Nové město) 1883—1953; Obchodní gremium 1885—1949; Okresní národní výbor 1945—1976; Okresní soud 1850—1897; Okresní školní výbor 1869—1949; Okresní úřad 1850—1946; Okresní úřad ochrany práce 1945—1949; Okresní výbor a místní výbory Národní fronty 1948—1958; Okresní zastupitelstvo 1865—1928; Raisův učitelský ústav 1869—1948; Státní vyšší reálka 1854—1950; Trestní nalézací komise ONV 1945—1950; Úřad práce 1940—1945; Župa Jednoty obchodních gremií 1908—1916. V Státním oblastním archivu Zámrsk přicházejí dále v úvahu zejména tyto fondy: Dohlédací okresní hejtman Jičín 1897—1929; Krajská vláda Jičín 1850—1855; Krajský soud Jičín 1850—1949; Krajský úřad Nový Bydžov 1752—1850; Krajský úřad Jičín 1855 až 1868; Státní zastupitelství Jičín 1865—1949. Fondy zeměpanské a ústřední povahy jsou uloženy v Státním ústředním archivu, jejich výčet však nelze podat na tomto místě beze zbytku. Připomeňme z nich alespoň Desky zemské, Archiv pražského arcibiskupství, dále pak fond Staré manipulace, v němž pod sign. G. 26, U 7 a T 10 nalezneme četné písemnosti k dlouholetém sporu Jičína a Železnice o roboty, k cechovním, jezuitským i kartuziánským záležitostem. Vývoj kriminality v 16.—18. století na Jičínsku lze studovat na základě ortelních manuálů Apelačního soudu. Dodejme, že archiválie k jičínským dějinám má i Archiv Národního muzea (sbírka F a H), ale i Archiv Pražského hradu (tiefenbašská korespondence, zprávy o jezuitských statcích). Srov. k tomu J. Nožička: *Kde hledati prameny k dějinám jičínska*. In: Ročenka muzejního spolku v Jičíně 1933. Jičín 1933, s. 22—24.

[44] *Jahrbücher der Zittauischen Stadtrichters Johannes von Guben*. Scriptores rerum Lusaticarum. Neue Folge I. Ed. J. L. Haupt. Görlitz 1839; *Vavřince z Březové Kronika husitská*. Fontes rerum Bohemicarum. Díl V, ed. J. Goll. Praha 1893; *Kronika Starého pražského kolegiáta*. Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen I, ed. K. Höfler. Wien 1856; *Ze Starých letopisů českých*, edd. J. Porák — J. Kašpar, Praha 1980; Mikuláš Dačický z Heslova, *Prostopravda. Paměti*, edd. E. Petrů — E. Pražák, Praha 1955.

[45] K. Tieftrunk (ed.): *Pavla Skály ze Zhoře Historie česká od r. 1602 do r. 1623*. Díl III (1619 až do března 1620). Praha 1867, s. 437—443.

[46] B. Balbín, *Krásy a bohatství země České. Výbor z díla Rozmanitosti z historie království Českého*, edd. Z. Tichá — H. Businská. Praha 1986.

[47] Knihovna Národního muzea Praha, Historia collegii S. J. Giczinensis, stará signatura 3 H 3. Tento rukopis nebyl dosud otištěn. Pouze F. Lepař přeložil a vydal úvod v článku *K dějinám gymnázia jičínského*. In: Výroční zpráva c. k. gymnázia vyššího v Jičíně za školní rok 1885—1886. Jičín 1886, s. 4—51.

[48] Jsou uloženy v OA Jičín.

[49] A. Stašek: *Vzpomínky*, Praha 1925.

[50] K. V. Rais: *Ze vzpomínek II*. Praha 1934.

[51] Václav Janoušek (1832—1920) napsal několik objemných rukopisů o minulosti Jičína, jež mají sice kompilač-

ní charakter, avšak uchovávají si svou hodnotu pro dobu, kterou sám pamatoval. Některé rukopisy jsou uloženy v OA Jičín, jiné uchovává jičínské muzeum.

[32] A. Seifert: *Z dávného Jičína. Hrst pamětí a vzpomínek.* Jičín 1941.

[33] J. Skrbek: *Světlem a stínem.* Praha 1944.

[34] H. Hodačová: *Život a vzpomínky malíře Homoláče.* Praha 1959.

[35] Z.Kočová: *Pět sešitů ze začátku.* Praha 1975.

[36] J. Seifert: *Všecky krásy světa.* Praha 1982.

[37] Šestidílné *Paměti* JUDr. Svatopluka Volfa (1893—1900) jsou dochovány v Literárním archivu Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech. Vybrané pasáže připravila k tisku Jana Hofmanová pro Český ráj, *3*, 1992, kde jsou publikovány od č. 14 pod názvem *Z putování životem.*

[38] J. Mrštík: *Pověsti jičínska.* (Jičín 1910).

[39] J. Mencl: *Pověsti jičínského kraje.* In: Sborník muzejního spolku v Jičíně, *3*, 1937; *4*, 1938. Též samostatně, Jičín 1938.

[40] Srov. J. Mencl: *Historická topografie města Jičína II.* Jičín 1948, s. 42, 210, 236—237, 256; F. Ptáčník: *Ke dni tisku, rozhlasu a televize.* Předvoj, 29, 1988, č. 36, s. 4; T. Vonková: *Vlastivědné noviny a časopisy na Jičínsku.* Diplomová práce Pedagogické fakulty v Hradci Králové 1990.

[41] OA Jičín, Písemná pozůstalost — Václav Janoušek, rkp. *Paměti města Jičína II*, s. 1—2.

[42] Tamtéž, s. 2. Srov. i F. Menčík (ed.): *Soudní kniha města Jičína*, s. II.

[43] F. Roubík: *Osudy registratury Albrechta z Valdštejna*, s. 133.

[44] Srov. F. Filip: *Ke čtyřicetiletí Krajinského muzea v Jičíně.* Ročenka muzejního spolku v Jičíně 1933, s. 5—8; A. Martínek: *Krajinské muzeum v Jičíně.* In: Jičín, město Valdštejnovo. Praha 1934, s. 28—29; J. Špét: *Jičínská muzejní společnost z roku 1861.* Muzejní a vlastivědná práce, 10, 1972, s. 148—151; *Z historie muzejnictví v Jičíně.* Muzejní noviny, 18. května 1992 ,(s. 1).

[45] F. Filip, *Ke čtyřicetiletí*, s. 7—8.

[46] OA Jičín, AM Jičín, sign. 632/0.

[47] Tamtéž.

[48] *Zpráva předsednictva muzejního spolku v Jičíně.* Jičín 1899; *Druhá zpráva muzejního spolku v Jičíně za správní léta 1900—1902.* Jičín 1903; *Třetí zpráva muzejního spolku v Jičíně za správní rok 1903.* Jičín 1904; J. M. Jakubička: *Katalog archivu a knihovny muzejního spolku v Jičíně.* Jičín 1905; *Průvodce sbírkami Krajinského muzea v Jičíně.* Jičín 1913; *Průvodce sbírkami Krajinského muzea v Jičíně.* Jičín (1935).

[49] Srov. M. Volf: *Popis městských archivů v Čechách.* Praha 1947, s. 109—110; O. Turčín: *Vznik a vývoj okresních archivů Východočeského kraje.* In: Sborník prací východočeských archivů *Východočeského kraje.* In: Sborník prací východočeských archivů. Sv. 1, Zámrsk 1970, s. 217—249; A. Husák: *25 let socialistického archivnictví na okrese Jičín.* Jičíce 1979.

Lidová architektura na fotografiích Petra Matouška

Vladimíra Jakouběová

Zájem o poznání a dokumentaci lidové architektury v oblasti Turnovska má hlubokou tradici, sahající k samotným počátkům tohoto oboru u nás. Je spojen především se jménem akademického malíře Jana Prouska, nadšeného propagátora lidového umění, spolupracovníka Antonína Wiehla na projektu *České chalupy* pro Zemskou jubilejní výstavu v Praze roku 1891. Pro národopisnou práci mají z Prouskova díla zásadní význam studie architektonických detailů a lidových staveb z Pojizeří, zúročené roku 1895 v první monografii s touto tematikou *Dřevěné stavby starobyle roubené a lidový nábytek v severovýchodních Čechách.*

Při vší úctě, kterou k Prouskovým kresbám chováme, pro studium a zejména pro srovnávací výzkum má nesporně větší význam fotografie, podávající věrohodný, autentický a pravdivý obraz skutečnosti. Fotografování architektury patří k nejstarším žánrům. Usiluje o subjektivní přetlumočení záměrů stavitelství a jeho pochopení jako součásti životního prostředí. V současné metodologii výzkumu ohrožených památek lidové kultury jde nejen o nasazení nejrůznějších nákladných metod dokumentace v terénu, ale také o pochopení souvislosti mezi teoretickým poznáním, které z něj vyplývá, a materiálem archivní povahy. Zde má fotografie pro svoje dokumentaristické možnosti nenahraditelné postavení.

Soubor skleněných negativů a fotografií lidové architektury ve sbírce Okresního muzea Českého ráje v Turnově tvoří významný dokladový materiál k poznání tohoto projevu lidového umění na Turnovsku a v přilehlých oblastech. Nejstaršími doklady jsou fotografie Jana Šimona († roku 1918), které vznikly v 90. letech minulého století. Zachycují nejvýznamnější stavby v oblasti Českého ráje, např. Rakoušův sroubek na Malém Rohozci, roubená stavení v Turnově-Benátkách, čp. 1 ve Spařencích u Sobotky, čp. 2 v Přepeřích u Sobotky a další. Představují objekty, které v souvislosti s přípravou Zemské jubilejní výstavy v Praze v roce 1891 (projekt České chalupy) a Národopisnou výstavou československou v roce 1895 v Praze (projekt Pojizerského statku) vešly do obecného povědomí.

Novější velkou kolekci fotografií prezentuje práce V. J. Linharta (nar. 1888), která dokumentuje tzv. turnovský typ patrové roubené architektury — např. Dlaskův statek čp. 12 v Dolánkách u Turnova, Bičíkův statek v Přepeřích apod.

Soběslavice čp. 18, okres Liberec. (Foto P. Matoušek.)

Po přelomu století přicházely do sbírek muzea další a další snímky — od MUDr. J. Zemana, prof. V. Hodíka, MUDr. Špačka, velká sbírka fotografií od MUDr. V. Šolce, od J. Valnohy, O. Hrdličky a dalších. Nejucelenější soubor (a prakticky jediný systematicky koncipovaný) tvoří práce fotografa—amatéra Petra Matouška.

Petr Matoušek se narodil 29. 6. 1867 v Padařovicích. Vyučil se kupectví v Českém Dubě, ale tomuto oboru se dlouho nevěnoval. Po dobu téměř dvaceti let střídal různá zaměstnání, až v roce 1894 obdržel místo kancelářské síly na okresním hejtmanství v Turnově. V závěru své aktivní životní dráhy působil jako okresní tajemník, tj. úředník okresního zastupitelstva. Administrativní práce odpovídala Matouškovým vlohám a jeho nevalnému zdraví; navíc mu umožňovala věnovat se také vlastním zálibám. Od mládí jej provázel zájem o vlastivědu — sbíral staré lidové písně, lidová pořekadla, doklady o lidovém kroji, stravě a především o lidové architektuře. Na sklonku života se jeho zájem rozšířil na regionální historii (zpracoval např. rodopisy všeňských rodin) a prehistorii, především v souvislosti s koncipováním všeňské kroniky.[1] Bez zajímavosti není ani Matouškův zájem o řešení sociální problematiky, kterou se zaobírá v rukopise *Credo*.[2] Část z jeho studií byla publikována, část zůstala v rukopisech.[3]

K fotografování přivedla Petra Matouška víceméně náhoda — výhodná koupě fotoaparátu. Dlouhodobý zájem o malířskou kompozici, který, jak sám autor uvádí,

skončil poměrně nezdařilými pokusy, byl nahrazen viděním mechanického oka. Najednou se vše zdálo snadnější a především rychlejší. Matoušek fotografoval ze záliby, fotografický aparát mu byl zároveň záznamovým deníkem i nevšední kratochvílí. Usiloval rovněž o to, dát svým obrázkům estetickou hodnotu. Výtvarné cítění a znalost kompozice doplňoval technicky jeho bratr František, který vyvolával nasnímaný materiál, popisoval negativy a zajišťoval jejich zpracování. Bez jeho pomoci by celý soubor patrně nevznikl.

Práci na fotodokumentaci lidových staveb předcházely tzv. stereofotografie (záběry pořizované dvěma objektivy současně). Jednalo se především o snímky z Českého ráje — krajiny, významné stavební památky, lázeňská místa apod. Vzniklo tak přibližně tři sta skleněných desek včetně kopií, z nichž některé dosahují jedinečné dokumentační i výtvarné úrovně. Další plány — využít materiálu pro vydání pohlednic — se však již nezdařily. Jednak pro nedostatek finančních prostředků, jednak i proto, že se objevil zajímavější úkol — zdokumentování lidových staveb na Turnovsku a Českodubsku pro potřeby Městského muzea v Turnově. Některé významné stavby byly již předmětem předchozích stereoskopických sérií, především ty, na jejichž výjimečnost upozornil Jan Prousek, např. Dlaskův statek v Dolánkách. Při další práci se projevila Matouškova předvídavost zachytit především ty stavby, které by mohly zaniknout

Modřišice čp. 7, okres Semily. (Foto P. Matoušek.)

a které měly pro vývoj lidové architektury v Pojizeří a Podještědí zásadní význam, jako třeba Pecinův statek ve Čtveříně.

Vzhledem k rozsáhlosti oblasti, ve které chtěli bratři Matouškové stavby dokumentovat, byla práce časově velmi náročná. Ale každý malý nezdar, který přineslo buď špatné počasí, nebo málo světla pro expozici, byl vynahrazen oceněním, kterého se Matouškovým dostávalo od prof. J. Pekaře a prof. J. V. Šimáka, za jejichž podpory soubor pro turnovské muzeum vznikal. V roce 1925, po vyjití restrikčního zákona, si Petr Matoušek zažádal o předčasný odchod do penze, aby se mohl práci plně věnovat. Musíme litovat, že pro pokročilý věk nemohli Matouškové pokračovat také v sousedních regionech Železnobrodska, Semilska a Vysocka.

Kolekce skleněných desek, pořízená bratry Matouškovými, vychází z rozdělení obcí dle bývalých soudních okresů Turnov a Český Dub. Zahrnuje celky:

I. Rohozecko a Maloskalsko
II. východní a jižní Hruboskalsko
III. okruh Vyskeř, Olešnice a Kacanovy
IV. okruh Mašov, Modřišice, Všeň
V. okruh Svijanský Újezd, Příšovice, Pěnčín, Čtveřín, Lažany
VI. kraj pod Mužským

Paceřice čp. 6 a 8, okres Liberec. (Foto P. Matoušek.)

Modřišice čp. 1, okres Semily. (Foto P. Matoušek.)

VII. jih Českodubska
VIII. západní a severní Českodubsko

Soubor představuje cca čtyři sta snímků, včetně padesáti fotografií ze starého Turnova. Pořízeny byly v letech 1920 až 1940. Vzhledem k tomu, že od roku 1908 byl Matoušek tzv. venkovským členem správy Městského muzea v Turnově, měl být veškerý materiál jím pořízený určen pro toto zařízení. Matoušek usiloval i o vydání výběru významných snímků na pohlednicích. Přes velkou podporu, které se mu dostávalo ze strany muzea, se nenašel pro realizaci dostatek finančních prostředků — malý výběr by nepostihoval záměr a velký výběr byl cenově nedostupný. Turnovské muzeum však není jediné, které chová ve svých fondech tento materiál. Matoušek měl zájem prodat kopie skleněných desek i do velkých muzeí. Ale ani zde nenašel dostatek pochopení. Vybranou část zakoupilo v roce 1940 prostřednictvím prof. J. Varcla Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, ale ostatní ústavy, jako Zemědělské muzeum, Národní muzeum a další, nabízely za fotografie cenu, která nepokrývala ani nejnutnější náklady na materiál. Příjemnou zprávou byl proto zájem muzea v Českém Dubě, které na základě osobních styků jeho správce Václava Havla s oběma bratry zakoupilo sto kopií, podobně jako Okresní sdružení agrární mládeže v Českém Dubě.[4]

Pěnčín čp. 27, okres Liberec. (Foto P. Matoušek.)

P. Matoušek si byl od začátku vědom, že sbírka negativů má význam pouze jako celek. I když v pozdějších letech dostával rozličné nabídky na odprodej skleněných desek, což by mu přineslo určitý finanční efekt v době, kdy jeho sociální situace nebyla nijak příznivá, obchodoval, dá-li se to tak nazvat, pouze s kopiemi. Rozhodl se sbírku nedělit a ponechat ji tomu zařízení, kterému byla určena. V turnovském muzeu byl výběr dvou set nejlepších fotografií po dlouhá léta vystaven na tablech nejvýznamnějších stavebních typů regionu. V koncepci nových expozic v padesátých letech se již tabla neobjevila. Až v roce 1986 se stala vedle dalších Matouškových fotografií významným podkladem pro srovnávací výzkum a jeho hodnocení na výstavě Proměny lidové architektury na Turnovsku.

Vedle toho, co Matoušek udělal pro národopisnou práci v oblasti dokumentace jednotlivých stavebních typů, velkým přínosem jsou i jeho práce teoretické, které uveřejňoval v časopise Od Ještěda k Troskám. Na všech je patrné, že autor měl velké praktické znalosti, které mu umožňovaly porovnávat odlišnosti ve stavebních typech, konstrukcích, ale i detailech — zabýval se zejména lomenicemi roubených staveb pojizerského a podještědského regionu.[5]

Oceňujeme, že lidové stavení chápal jako celek, jako součást historického vývoje a prostředí sledované oblasti. Jako jeden z prvních například upozornil na některé

velmi staré stavby,[6] důležité jsou i jeho záznamy nápisů tesařských mistrů na základových prknech dnes již většinou neexistujících objektů. Zajímavá jsou i jeho pojednání o historii mlýnů.

Matouškovu práci ocenil již J. V. Šimák,[7] uznání se mu dostalo též od jeho vrstevníků — kromě již zmíněných to byl i Karel Vik, Zdeněk Wirth a další. Přesto, že se dnešní badatelé na jeho poznatky odvolávají, význam Petra Matouška pro národopisnou práci v našem regionu není rozhodně ještě plně doceněn.

Soupis negativů a kopií v majetku OMČR Turnov

Soudní okres Český Dub:

Benešovice čp. 1, 2; Bílá čp. 20, 28, 30; Bohdánkov čp. 1, 2, 5; Bohumileč čp. 8; Březová čp. 1, 2, 8; Buda čp. 5; Český Dub čp. 15, 38, 69; Dehtáry čp. 9; Dolní Paseky čp. ? (Světlý); Havlovice čp. 1, 3, 16, ? (Šulc, Štěpán); Hlavice čp. 15, 18; Hodkovice čp. 320; Horka čp. 9; Hoření Paseky čp. 14; Hradčany čp. 3, 14; Hrubý Lesnov čp. 4, 11; Janovice čp. ? (Škoda); Javorník čp. 3; Jiříčkov čp. 11; Klůčky čp. 27; Kněžičky čp. ? (Šrytr); Kobyly čp. 9, 11, 12, 15, 21, 25, 26; Kohoutovice čp. 15; Kojecko čp. 20, 22; Korejtko čp. 16; Kotel čp. ? (Beran); Letařovice čp. 10; Libíč čp. 3; Loukovec čp. 27; Luhov čp. 6, 17; Malčice čp. 5; Modlibohov čp. 24, ? (Pluhař); Nesvačily čp. 9; Padařovice čp. 7 (2×), 8, ? (hostinec,

Žďár čp. 10, okres Mladá Boleslav; bývalá kovárna. (Foto P. Matoušek.)

Červa); Padouchov čp. 5; Petrašovice čp. 15, 24, ? (Jíra); Podhora čp. ? (Štancík, Šancík, hostinec); Proseč čp. 21, 42; Přibyslavice čp. ? (Bartoš); Radvanice čp. 6, 7, 9; Rašovka čp. 20, 30; Roveň čp. 1, 2; Rozstání čp. 3, 4, 8, 9; Sedlisko (neurčeno); Sedlíšťka čp. 2, 3, ? (Bradáč); Slavíkov čp. ? (hospoda); Sobákov čp. 12; Soběslavice čp. 5, 17, 18, 31 (2×), 35, ? (Jisl, Jiránek, Sviták); Starý Dub čp. 10, ? (hostinec, Mizera, mlýn); Střížovice čp. 16, ? (Hoberlant); Světlá čp. 2, ? (Mužák); Trávníček čp. 6 (2×), 10, 19, 20, ? (Porš, mlýn, mlýn u Beranů); Vápno čp. 15; Vesec čp. ? (studna); Vlastibořice čp. 39, ? (mlýn, Vyhlas); Vlčetín čp. 6, 7, 11, 17; Vorklebice čp. 3, 5; Vrtky čp. 9

Soudní okres Mnichovo Hradiště:

Březina čp. 3, 13, 32, 42, 52; Doubrava čp. 6; Koryta čp. ? (Koťátko); Loukov čp. 1, 9, 10, 25, 27, 28, ? (hospoda); Loukovec čp. 3; Olšina čp. 2; Příhrazy čp. 7, 10, ? (Knobloch); Sezemice čp. 10; Žďár čp. 7, 10, 13, 15, 16, 23, 33, 48; Žehrov čp 12, ? (hospoda, mlýn)

Soudní okres Turnov:

Bohuslav čp. 4; Borek čp. ? (Šonský); Bukovina (Bělá) čp. 20, 38; Bukovina (Dolánky) čp. 4, 7; Bukovina čp. ? (Huňák, neurčeno); Čimyšl čp. 9 (2×), ? (Dufek); Čtveřín čp. 7, 11, 29, 33, ? (Kopal, Péč, Čuba, Hoření, Adam, Žďárský); Daliměřice čp. ? (Pekař); Dolánky čp. 12, ? (Abel); Doubí čp. ? (Matoušek); Doubravice čp. 18; Dubecko čp. 5, 7; Frýdštejn čp. ? (Müller, Knüpfer); Hamry čp. ? (Tomsa); Hnanice čp. 2, 3; Hrdoňovice čp. 6, 28; Chloumek čp. ? (Kos); Chlum u Vyskře čp. ? (Bušek); Jenišovice čp. 25; Jirsko čp. ? (Adam, Žďárský); Kacanovy čp. 14, 15, ? (Marek, Šafář); Kadeřavec čp. 6, ? (Krejčí, Helikar, Charousek); Kalužník čp. 1, ? (Loutchan, Krejča); Kamenec čp. ? (Tomsa); Karlovice čp. ? (Šonský); Kobylka čp. 29; Konice čp. ? (neurčeno); Kozákov čp. 6; Krčkovice čp. 14; Křečovice čp. 4, 18, ? (Bergr); Ktová čp. 20, 26, 44, ? (Náhlovský); Lažany čp. 8, 13, 14, 20, 37, ? (mlýn, Šimunek, Kovář, Bušek, Kučera); Lestkov čp. 4, 28, 46; Loužek čp. 2, 4; Malý Rohozec čp. ? (Rakouš, Pekař, neurčeno); Mašov čp. 6, 32, 37, ? (Kos, Fotr, Pařízek, Tovar); Mimoň čp. ? (Škoda); Mladostov čp. ? (Hlubůček, Janků, Mizera, neurčeno); Modřišice čp. ? (Šverma, Marek, Pekař, Kos, Roubínek, Ťukal, Marek, Kánský, Černý, Morávek, Bursa, Jiroš); Mokrý čp. 5, 18, ? (Patočka, Bečka); Ohrazenice čp. 5; Olešnice čp. 4, 7, ? (Kalkus, Polák, Egrt); Paceřice čp. 1, 6, 21 (2×), ? (neurčeno); Pelešany čp. ? (Mazánek); Pěnčín čp. 27, 43, ? (Mráz, Tomsa); Pleskoty čp. ? (neurčeno); Ploukonice čp. 1—5, ? (Bárta); Poddoubí čp. 1; Podolí čp. ? (Stejskal); Podpohoří čp. ? (neurčeno); Pohoř čp. 16, ? (Mařan, Svoboda); Prackov čp. 7, ? (Vodháněl); Přepeře čp. 7—9, 19, 32, 46, ? (u školy); Příšovice čp. 1—5, 7, 9—11, 19, 21, 23, 36, 39, 40, 45; Radvánovice čp. ? (Valkoun, Horák, Horáček); Rakousy čp. 4, 10, 11, 13, 14; Rokytnice čp. 1; Roudný čp. 1, 13, 21, 38; Rovensko p. T. čp. 80, 102, ? (neurčeno); Sýkořice čp. 20; Sekerkovy Loučky čp. 5, ? (neurčeno); Semínova Lhota čp. 22; Sestroňovice čp. 5, ? (zvonice); Studnice čp. 29; Svatoňovice čp. ? (Daďourek); Svijanský Újezd čp. 8, 23, 47, ? (Saska); Tisovka čp. 2, 3; Troskovice čp. 6; Turnov čp. 9—12, 19, 38, 39, 47, 54, 57, 58 (2×), 64, 73, 76, 106, 107, 120 (2×), 147, 163, 182, 208 (2×), 210, 225, 229, 313, 328, 404, 405, 424, 485, 488, ? (Kroupa, Bárta, Weil, Tomáš, Ráliš, Konejl, Benda, Blažek, Vyčítal, Picha, neurčeno); Újezd p. T. čp. 2, 5; Vitanovice čp. 3, 13, 14, 15 (2×), 17, 23, ? (Matoušek, Šulc); Volavec čp. 11; Vranové čp. 3, 12, 15, ? (Nejedlo); Vrchy čp. ? (Kněbort, Mlejnek, Jiroš, Vlk); Všeň čp. 1, 4, 14—16, 24—26, 34, ? (Kroupa, Štác, Adam); Vyskeř čp. 33, ? (Vlk, Kozák, Šorejs, Blažek, Prokorát, neurčeno); Záborčí čp. ? (neurčeno); Ždárek čp. ? (Vinš); Želejov čp. 4

Poznámky

[1] Okresní archiv Semily (dále jen: OA Semily), fond Petr Matoušek, karton 1—3.
[2] OA Semily, fond Petr Matoušek, karton 2.
[3] *O dávném Kacanovsku a o Kozlovech.* Pojizerské listy, z 18. 7. 1944; *Z historie Žehrovského mlýna.* Rukopis v pozůstalosti, 1939; *Zašlé typy dřevěných světnic na Turnovsku.* In: Od Ještěda k Troskám, 6, 1927—1928, s. 134; *Typy dřevěných staveb lidových na Turnovsku.* In: Od Ještěda k Troskám, 11, 1932—1933, s. 3, 70; *Brány a vrata selských statků v Pojizeří.* In: Od Ještěda k Troskám, 1, 1922, s. 144—146; *Sezemice.* Rukopis v OA Semily, fond P. Matoušek, karton 2; *O tvůrcích stavebního svérázu našich vesnic.* Rukopis tamtéž, karton 2.
[4] Dnes ve sbírce Muzea K. Světlé v Č. Dubě.
[5] *O tvůrcích stavebního svérázu našich vesnic.* Rukopis v OA Semily, fond P. Matoušek, karton 2.
[6] *Sezemice.* Rukopis tamtéž.
[7] *Šesterý dar turnovskému muzeu.* Pojizerské listy, 51, 1936, č. 40.

Profesor Jiří Trejbal a národopis

Dagmar Lachmanová

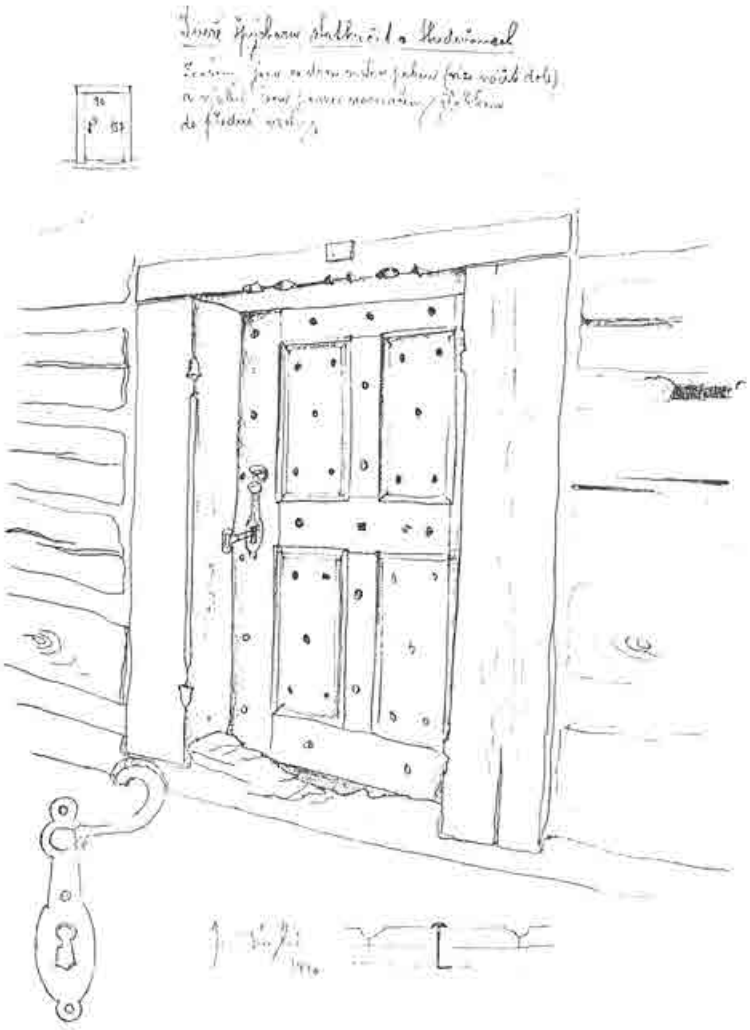
V encyklopedicky pojatém díle Václava Frolce a Josefa Vařeky se můžeme dočíst, že Jiří Trejbal napsal monografii o slovenských a českých sušárnách a že za více než třicet let pořídil soupis textů z podkrkonošských, a to zejména jičínských lomenic.[1]

Protože Jiří Trejbal bohužel již není mezi námi a v dubnu 1991 by se dožil devadesáti let, chtěli bychom jej trochu blíže připomenout. Úkolem této studie není vědecké zhodnocení Trejbalovy národopisné práce, ale pokus o přehled, čím vším se ve svém plodném životě zabýval a čím tento nadšený vlastivědný pracovník přispěl k regionálnímu bádání na Jičínsku.

□

Jiří Trejbal se narodil 2. dubna 1901 v Kounově na Rakovnicku. Mládí strávil v Mladé Boleslavi, kam se rodiče přestěhovali, a kde také vystudoval reálné gymnázium. Své kreslířské nadání uplatnil v Praze na Akademii výtvarných umění a zároveň vykonal pedagogické zkoušky pro vyučování na středních školách (na filozofické fakultě Univerzity Karlovy studoval výtvarnou výchovu a matematiku). Obojí dokončil v roce 1924. Pro nedostatek učitelských míst v Čechách přijal se svou manželkou místo na gymnáziu v Hlučíně a později na gymnáziu v Prešově, kde působil jako profesor kreslení a matematiky. V roce 1936 přesídlil se svou rodinou do Jičína, kde trvale zakotvil. Zde nejprve vyučoval na gymnáziu, později na střední průmyslové škole strojnické až do odchodu do důchodu.[2] Zemřel v Jičíně 26. září 1985.

Silný vztah profesora Trejbala k venkovu a k životu a práci lidí na venkově pramenil pravděpodobně z rodových dispozic. Trejbalové pocházeli z rozhraní Jičínska a Poděbradska, kde všichni příslušníci starších generací rodu žili na vesnici a byli z převážné většiny rolníky. Jiří Trejbal udržoval se všemi svými příbuznými z venkova časté styky, rozuměl jim a zůstal v podstatě venkovanem až do konce života. Z tohoto blízkého vztahu vznikl zřejmě silný popud pro naši vesnici něco udělat v oboru, pro který měl nadání a který byl blízký i jeho vzdělání a povolání[3]. Druhou motivací, která mohla mít také vliv na jeho národopisné bádání, byla ta skutečnost, že tehdejší členové jičínského muzejního spolku byli především profesory jičínských středních škol a mohli tedy profesora Trejbala pro dobrovolnou vlastivědnou práci získat. Bez emotivního půso-

Dokumentace dveří ke špýcharu statku čp. 1 v Studeňanech. (Kresba J. Trejbal.)

Jiří Trejbal.

bení však nemohly zůstat ani dojmy z výletů do bezprostředního okolí Jičína — například do Studeňan, kde v době Trejbalova příchodu do Jičína existovala ještě řada nádherných roubených lidových staveb.

Hned po svém příchodu do Jičína se Jiří Trejbal zapojil do práce v tehdy ještě soukromém muzejním spolku v Jičíně. V roce 1939 byl jmenován členem výboru muzejního spolku a roku 1944 již byl správcem sbírky fotografií a obrazů.[4] V roce 1950 vzniklo z bývalého muzejního spolku předáním sbírek dříve soukromých městu Jičínu městské muzeum s krajinskou působností v obvodu okresu jičínského. V tomto roce byl pravděpodobně J. Trejbal ustaven správcem národopisného oddělení jičínského muzea. Funkci vykonával řadu let velmi obětavě — s jeho pomocí a na základě terénního výzkumu bylo do sbírek získáno velké množství národopisných předmětů, souvisejících se způsobem života venkovského obyvatelstva (především zemědělské nářadí, ale i náčiní pro přípravu pokrmů v domácnosti, lidový nábytek apod.). Na mnoha výzkumných cestách doprovázela profesora Trejbala jeho manželka Pavla. Nejenže pomáhala při bezprostředním výzkumu, ale podílela se také jako středoškolská profesorka na stylistické podobě Trejbalových studií.

Profesor Trejbal byl uznávaným spolupracovníkem ústředních vědeckých ústavů (např. Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze, Zemědělského muzea v Praze) a také od roku 1963 členem Národopisné společnosti československé při ČSAV, která jej v roce 1981 jmenovala za záslužnou národopisnou činnost svým čestným členem.

□

Počátkem Trejbalova národopisného zájmu jsou pravděpodobně kresebné studie. Autor si uvědomoval, že krása lidové architektury je otázkou času a že není možné všechny objekty uchovat pro budoucí generace, jak je měl ještě sám možnost poznat. Snažil se proto již od roku 1936, kdy přišel do Jičína, postupně lidovou architekturu kresebně dokumentovat. Nejprve systematicky zmapoval vesnici Studeňany, ležící jen několik kilometrů od města Jičína. Nezachycoval pouze celistvou architekturu, ale měl již tehdy smysl pro detail i pro zdánlivě okrajové předměty a prvky. Kromě obytných venkovských domů či statků tak zachytil i zemědělské a hospodářské budovy (stodoly, chlévy, sušárny), vstupní brány a branky s drobnými lidovými sochařskými artefakty, pomníky, církevní památky, detaily staveb (např. typické dřevěné lomenice, okénka, kliky, dveře), či vnitřní vybavení vesnických domácností. Je možné, že se při tom inspiroval knihou turnovského malíře a rodáka Jana Prouska.[5] Zaměřoval také některé z významnějších objektů lidové architektury (např. statek čp. 9, tzv. Paličkův, ve Studeňanech či chalupu čp. 18 v Ostružně).[6]

Od kresebných studií nebylo daleko k fotografiím, jimž profesor Trejbal zasvětil od čtyřicátých let celý svůj život a fotografování se stalo jedním z jeho koníčků.[7] J. Trejbal svými snímky navázal na již existující sbírku fotografií lidové architektury, kterou pořídil samouk, člen výboru muzejního spolku a od roku 1945 jeho čestný člen, sládek v Turnově Karel Řezníček, bydlící ve Kbelnici u Jičína.[8]

Jiří Trejbal fotografoval systematicky a na profesionální úrovni — část fotoarchivu je zhotovena ještě na deskách, část na filmových negativech. Trejbalovu fotografickou sbírku můžeme rozdělit do několika skupin:

1. Lidová architektura — celkové snímky, pohledy, detaily (lomenice, záklopy, spojování trámů, dveře, komíny, okna apod.).

2. Okolí těsně související s lidovou architekturou nebo přímo tvořící její součást — hospodářské objekty (chlévy, stodoly, branky a brány do statků a usedlostí, sloupky s lidovými kamennými plastikami, studny apod.).

3. Sušárny ovoce a jejich interiér, jednotlivé součásti vybavení. Některé by svým charakterem příslušely do druhé skupiny, ovšem pro značné množství dokumentů z území celé republiky je řadíme samostatně.

4. Interiéry lidové architektury — druhy topenišť, čestný kout světnice, jednotlivé kusy nábytku, vstupy na půdu apod. V této oblasti je Trejbalova práce velice cenná, protože na monografii o lidovém nábytku v severovýchodních Čechách[9] žádné další regionální dílo nenavázalo. Trejbal fotografoval lidový nábytek přímo v původních interiérech, takže je doloženo, odkud nábytek pochází. Na škodu je však to, že velké množství z tohoto nábytku se do muzea již nedostalo. Profesor Trejbal zdokumentoval také lidový nábytek z muzejních sbírek pro národopisnou společnost v Praze a pro docentku dr. Drahomíru Stránskou.[10]

5. Zemědělský inventář — především srpy, stoupy, pluhy, kosy, máselnice, ale i další, související se životem a prací lidí na venkově.

6. Nápisy s datací — tato skupina souvisí s jednou z oblastí Trejbalova zájmu, které se také systematicky věnoval. Jsou to nápisy na církevních stavbách, lidových plastikách (podstavcích), náhrobcích, záklopách apod.

7. Ostatní — sem můžeme zařadit fotografie z konání lidových obyčejů (např. masopust ve Vitiněvsi), vlastní lidové plastiky, ale i portréty obyvatel roubené lidové architektury v jejich běžném oděvu.

Výzkumu sušáren ovoce se J. Trejbal začal věnovat pravděpodobně již brzy po svém příchodu do Jičína. Je však také možné, že jej na myšlenku tohoto studia přivedlo opisování rukopisu ThDr. Josefa Antonína Rosta.[11] Ve zprávě o činnosti muzejního spolku za správní rok 1945 se dočítáme, že se v uplynulém roce věnoval hlavně otázce zaniklého sušárnictví ovoce na Jičínsku. Sušárny ovoce představují nejrozsáhlejší a také nejpropracovanější část národopisného výzkumu J. Trejbala. Před ním se touto problematikou etnografové příliš nezabývali, nebo jen okrajově, jak o tom svědčí korespondence muzejního spolku s Národopisným muzeem v Praze, Národopisnou společností československou v Praze a Městským muzeem v Hradci Králové.[12] Trejbal nejprve provedl terénní průzkum (kreslil plánky, popisoval, fotografoval) a následně pátral po pramenech písemné povahy či sbírkových předmětech, spojených se sušením ovoce. Ve své práci využíval i starých katastrů, když určoval pravděpodobný počet sušáren podle pomístních jmen. Zpočátku se věnoval studiu sušení ovoce na Jičínsku, pak postupně rozšiřoval výzkum na území celé republiky.[13] V roce 1955 prováděl výzkum sušáren na Lounsku. V roce 1976 jej požádali pracovníci skanzenu ve Třebízi, aby vybral vhodný sušárenský objekt, který by reprezentoval oblast Slánska. Výsledkem byla také monografická práce o sušárnách na Slánsku.[14]

Interiér světnice. Soudná u Jičína čp. 5 (Foto J. Trejbal 1940.)

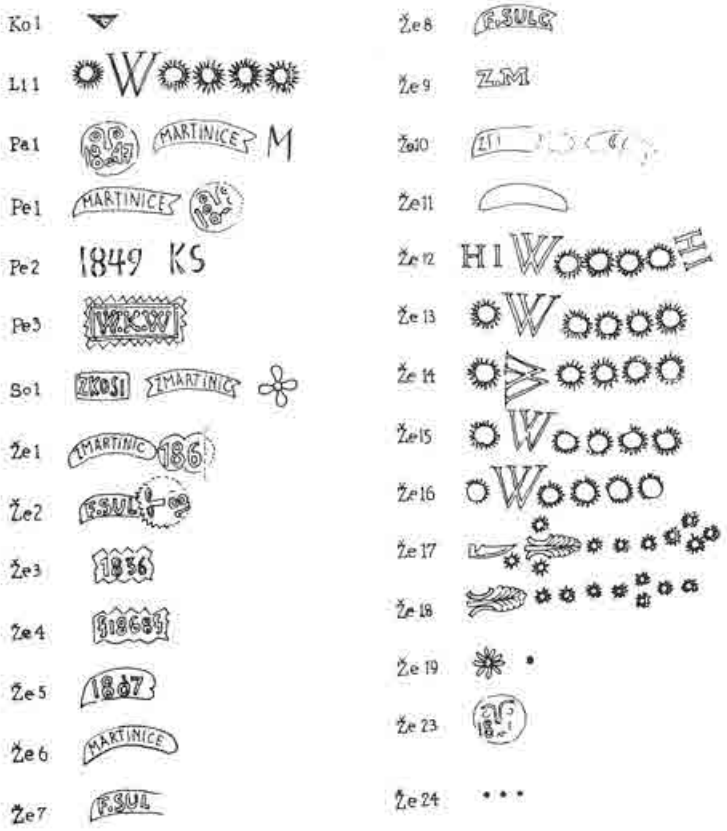
Plodem Trejbalovy dlouholeté práce je množství materiálu, který mu umožnil podrobně analyzovat jednotlivé typy sušáren, popsat různé typy lísek, topenišť, nakreslit půdorysy a zdokumentovat nářeční názvy sušáren a jejich prostorů. Neopomněl se věnovat také související technologii sušení ovoce, místním názvům sušeného ovoce a jeho využití v tradiční kuchyni i jako léku. Své poznatky publikoval nejprve ponejvíce v regionálním a později i celostátním tisku.[15]

Vlastní studium lidové architektury a jejich součástí — záklop a lomenic souvisí u J. Trejbala s počáteční činností kresebnou a fotografickou. Po průzkumu obce Studeňany již v roce 1940 publikuje pravděpodobně první ze svých prací.[16] Popsal v ní historii jednoho z nejkrásnějších roubených statků na Jičínsku, kterou doplnil přesným popisem lomenice a záklopy. Systematický výzkum záklop začal sestavením podrobné kartotéky s určením, kdo, kde a kdy nápis na záklopě zaznamenal, protože v této době již některé záklopy byly sňaty. J. Trejbal vycházel ze záznamů učitele J. Fučíka (Lomnicko), akademika Z. Wirtha (Sobotecko), ing. arch. Josefa Tkalců (Sobotecko), Václava Kozáka (Železnice), Antonína Martínka a Karla Řezníčka (Jičínsko). Jejich záznamy však ještě podrobil revizi. Zpočátku přepisoval text do novodobé češtiny, po doporučení PhDr. Josefa Václava Scheybala, předního odborníka v oblasti lidového stavitelství, již dbal na přesné zachycení textu na záklopách.[17] Řada záklopových prken v terénu objevených nebyla ještě vůbec zaznamenána a je právě zásluhou profesora Trejbala, že se mu podařilo zdokumentovat tyto *rodné listy* lidové architektury na Sobotecku, Jičínsku a částečně i v Podkrkonoší. Texty záklopových prken studoval v terénu, ale také ve sbírkovém fondu muzeí Jičínska a sousedních okresů. Některá záklopová prkna se profesoru Trejbalovi pro okresní muzeum v Jičíně a městské muzeum v Sobotce podařilo získat. Na Sobotecku vydatně pomáhaly při výzkumu školní děti, které často i pátráním v půdních prostorách našly zapomenuté a již nezjistitelné záklopy.

Ve výzkumu záklop a lomenic se nejprve systematicky věnoval oblasti Jičínska, jak o tom svědčí zpráva o činnosti muzejního spolku za správní rok 1944 a dále i rok 1945.[18] Práci o lidovém stavitelství v našem kraji chtěl dokončit již v roce 1946, avšak z Trejbalovy pozůstalosti je patrné, že se k ní stále vracel. Převážná část materiálu o záklopách a lidovém stavitelství byla publikována až v sedmdesátých letech.[19]

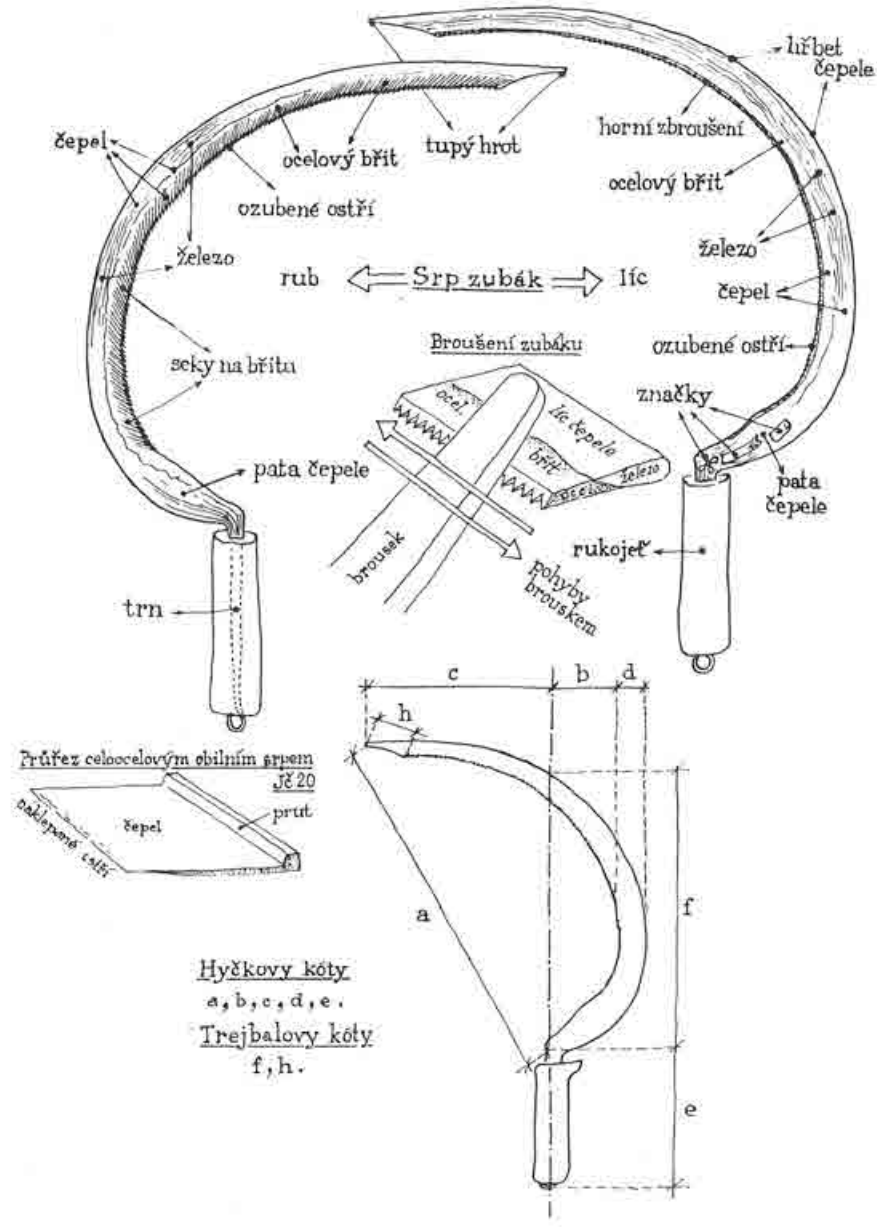
Od studia záklopových prken byl krůček k myšlence podchytit nejen datované texty na záklopách, ale i další datované nápisy, které mohou také vypovídat o způsobu tehdejšího života a myšlení. J. Trejbal opět nejdříve zpracoval publikované prameny, výpisy opatřil fotografiemi a stále doplňoval terénním výzkumem. Práce to byla obtížná, protože v okrese Jičín nebyl dokončen soupis památek historických a uměleckých,[20] mnoho památek lidového umění pro svůj zdánlivě místní význam není dosud evidováno. Je tedy stále nebezpečí, že mohou být tyto památky zničeny. Toho si byl J. Trejbal vědom, když k této práci přistupoval. Zajímal se nejen o památky národopisné, jako lidové pískovcové plastiky, kříže, boží muka, brány, portály, ale také o církevní památky, náhrobky, nápisy na městských domech, zabýval se rovněž datovanými sbírkovými předměty národopisného charakteru v muzeích, jako malovanými skříněmi, truhlami, mandlovacími deskami apod. Na tomto výzkumu pracoval J. Trejbal ještě v době svého důchodového věku[21] a bohužel již neměl čas práci dokončit. V pozůstalosti profesora Trejbala je dochována nedokončená, ale cenná práce *Datovací nápisy z Podkrkonoší a přilehlého podhůří* a *Seznam datovacích nápisů — jičínský okres.*

Výzkumem srpů se J. Trejbal začal zabývat, jak vyplývá z korespondence v jeho pozůstalosti, v roce 1977, kdy vypracoval dotazník,[22] který zaslal institucím, vytipova-

Kovářské značky na lícové straně čepelí zubáků z muzeí v Kopidlně, Libáni, Nové Pace, Pecce, Sobotce a Železnici. (Kresba J. Trejbal.)

ným v Čechách a na Moravě. Poté sbírky navštěvoval a pilně kreslil a měřil (Hyčkovy kóty doplnil o dvě nové). Výsledkem studia bylo přehledné zpracování historie použití různých typů srpů v Podkrkonoší, podrobně byly analyzovány srpy podle velikosti, čepele, trnu, hmotnosti, kovářských značek, autor se pokusil i o zjištění sídel srpařských kováren. Dále Trejbalovy práce seznamují s materiálem k výrobě srpů a s vývojem srpu od neolitu do 19. století. Všechny studie jsou doplněny širokým kresebným materiálem. Pro náš region mají význam především tím, že představují soupis všech exemplářů, nacházejících se v muzeích našeho okresu, a jejich analýzu, která přispěla k poznání života obyvatel typicky zemědělského okresu. J. Trejbal se také významnou měrou zasloužil o to, že mnohé ze srpů, které v současnosti jičínské okresní muzeum a galerie vlastní, se mu podařilo ještě od obyvatel získat; má proto nyní jednu z největších sbírek srpů ve východních Čechách. Část svých studií o srpech Trejbal publikoval v regionálním tisku,[23] ale převážná část zůstala dosud v rukopise.[24]

Analýza srpu zubáku. (Kresba J. Trejbal.)

V roce 1945 Jiří Trejbal přepsal a badatelsky vytěžil dnes nezvěstný rukopis *Památka štěpnice podbradské Vinice od roku 1591 do roku 1807* z pera ThDr. Josefa Antonína Rosta, majitele zahrady Vinice na Bradech u Jičína. Obsahoval čtyřicet pět kapitol, které pojednávají o držitelích vinice, stavbách na pozemku Rostových a jejich historii, o požáru města Jičína v letech 1768 a 1778, řízení vinice Josefem Rostem od roku 1783 až do roku 1807.[25] Pro J. Trejbala se stal tento rukopis výchozím k řadě drobnějších studií z oblasti sušárenství a pěstování ovoce,[26] včelaření a myslivosti.

Také další zajímavou archiválii J. Trejbal zdárně vytěžil — byl jí tzv. rejstřík pozůstalostí panství starohradského z let 1708 až 1758.[27] Již v roce 1952 vychází první drobnější studie o včelařství,[28] po ní následovaly další, věnované šlechtění švestek na Libáňsku,[29] výživě lidí v 18. století,[30] vybavení nábytkem v jednotlivých vesnicích podle sociální příslušnosti,[31] sušení a spotřebě ovoce[32] i křestním jménům poddaných.[33] V pozůstalosti zůstal přípravný materiál k drobnějším studiím o nádobí, domě a stavebním názvosloví, o zvířatech a o stoupách.

O dalších okruzích zájmu J. Trejbala si můžeme utvořit představu po prostudování jeho rukopisné pozůstalosti v archivu Okresního muzea a galerie v Jičíně. Nalezneme tu koncepty prací nebo alespoň sebrané prameny ke štěpařství v roce 1678, masopustnímu úterku ve Vitiněvsi v roce 1946, svatbě Jarky Odvárka v Čejkovicích v témže roce (žertovné skládání), brusu na tření tykve, řepákům — řepánkům (lidové pečivo z Rožďalovicka), udírnám na zahradách. Doklady o chlévních roubených domech a domech z polínek, jakož i mapka roubených domů s boční podsíní pod světničkou v patře jsou patrně podkladovým materiálem pro PhDr. Josefa Vařeku, CSc. z ÚEF ČSAV, se kterým J. Trejbal úzce spolupracoval. V šedesátých letech se J. Trejbal zabýval studiem jmen hospodářských zvířat na Jičínsku a z tohoto studia vzešel rukopis *Kravská jména na Jičínsku*. Prováděl také výzkum trhanic (mohutných desek z dubových trámů, ze kterých se na Jičínsku v některých lokalitách stavěly roubené stavby) v letech 1968 až 1977. Z terénního průzkumu získal rozsáhlý fotografický i další dokumentační materiál.

Národopisná práce profesora Trejbala má pro náš region nesmírný význam. Jičínsko, i když je oblastí velice zajímavou po stránce národopisné, se bohužel nestalo na rozdíl od sousedních oblastí středem systematického a soustavného zájmu vlastivědných a národopisných pracovníků. Díky J. Trejbalovi zůstala fotograficky zdokumentována zanikající krása lidové architektury na Sobotecku, Jičínsku a částečně i v Podkrkonoší; připomeňme alespoň již zlikvidovanou poslední osmibokou roubenou stodolu v Češově. Řada lidových staveb, které Trejbal svým objektivem zachytil, již neexistuje. Totéž platí speciálně pro sušárny ovoce, které dříve na Jičínsku bývaly téměř u každé větší usedlosti. Z fotografií můžeme u zchátralých objektů zjistit jejich původní podobu a doporučit nejlepší formu rekonstrukce. J. Trejbal studiemi z oblasti sušárenství ovoce přesáhl rámec okresu a stal se uznávaným národopisným badatelem.

Mnoho práce vykonal pro nynější Okresní muzeum a galerii v Jičíně jako správce sbírky obrazů a fotografií a později jako správce sbírek národopisných. Při svém terénním výzkumu získal do sbírek cenné předměty, které by jinak časem byly nejspíše zničeny nebo by samy podlehly zkáze. Proto dějiny jičínského muzea budou vždy spojeny se jménem tohoto neúnavného a nadšeného vlastivědného pracovníka.

Bibliografie Jiřího Trejbala:

Lomenice na statku č. 9 ve Studeňanech. Sborník Musejního spolku v Jičíně. Sv. 6. Jičín 1940, s. 104—106.
Péče o ovocné stromoví na Jičínsku v době josefinské a napoleonské. Ovocnické rozhledy, 38, 1947, s. 179—181.

Včelaři na Starohradsku v 18. století. Zpravodaj Musejního spolku v Libáni. Libáň 1952, nestr.
Zušlechťování švestek v Libáni. Ročenka Musejního spolku v Libáni. Libáň 1952, nestr.
O potravinách našeho lidu v 1. polovici 18. století. Ročenka Musejního spolku v Libáni. Libáň 1955, s. 3—7.
Nábytek poddaných starohradských v letech 1708—1758 podle rejstříku zemřelých. Ročenka Musejního spolku v Libáni. Libáň 1955, s. 7—11.
Křestní jména poddaných panství starohradského 1708—1758. Ročenka Městského musea v Libáni. Libáň 1956, s. 1—2.
Jak sušili a užívali ovoce poddaní panství starohradského. Ročenka Městského musea v Libáni. Libáň 1956, s. 5—7.
Pátrání po nejstarších sušírnách na Sobotecku. Zpravodaj Šrámkovy Sobotky, *5*, 1968, s. 77—78.
Z historie nápisů na stavbách. Zpravodaj Šrámkovy Sobotky, *5*, 1968, s. 89—90, 103—105. Zpravodaj Šrámkovy Sobotky, *6*, 1969, s. 5, 17—18, 31, 57—58, 78, 89—91. Též zvl. otisk.
Další nápisy z lomenic na Sobotecku. Zpravodaj Šrámkovy Sobotky, *7*, 1970, s. 65.
Sušárny ovoce na Slovensku. Zborník Slovenského národného múzea, Etnografia, *67*, 1973, s. 107—173; *68*, 1974, s. 110—169; *69*, 1975, s. 128—164.
Nejstarší sušírny ovoce na Sobotecku. Zpravodaj Šrámkovy Sobotky, *10*, 1973, s. 77—78.
Sušárnictví na Jičínsku. Zpravodaj Šrámkovy Sobotky, *15*, 1978, s. 34—35.
Třebízské sušárny. Třebíz 1979. 49 stran.
Dva obilní srpy z Libáně. Listy starohradské kroniky, *3*, 1980, s. 39—42.
O čem vypráví srp na Humprechtě. Zpravodaj Šrámkovy Sobotky, 1981, s. 5—6.
Vývoj sušení ovoce na území ČSSR. Sborník Československé akademie zemědělské, *71*, 1984, s. 130—139.
Přežitky sušení ovoce teplým dýmem v krkonošském podhůří. In: Člověk a kultura v Krkonoších a krkonošském podhůří. Praha 1985, s. 95—99.
Sušení ovoce na Starohradsku. Listy starohradské kroniky, *9*, 1986, s. 41—43, 62—66, 84—87.
Pěstování a sušení ovoce ve východních Čechách. In: Sborník Zemědělského muzea. Sv. 30. Praha 1989, s. 212—234.
Sušárny ovoce v českých zemích. In: Sborník Zemědělského muzea. Sv. 30. Praha 1989, s. 87—212.
Vývoz sušeného ovoce v českých zemích do začátku 20. století. In: Sborník Zemědělského muzea. Sv. 30. Praha 1989, s. 234—239.

Poznámky

[1] Frolec, Václav — Vařeka, Josef: *Lidová architektura.* Encyklopedie. Praha 1983, s. 234.
[2] Podle sdělení syna prof. J. Trejbala, ing. Jiřího Trejbala.
[3] Týž.
[4] Okresní archiv Jičín se sídlem v Jeřicích (dále: OA Jičín), fond Muzejního spolku v Jičíně (dále: MS Jičín), kopie dotazníku podle vyhlášky ministerstva školství a osvěty z 20. 6. 1945.
[5] Prousek, Jan: *Dřevěné stavby starobyle roubené a lidový nábytek v severovýchodních Čechách.* Praha 1895.
[6] OA Jičín, MS Jičín, zpráva o činnosti MS v Jičíně za správní rok 1944, čj. 44/45.
[7] Tamtéž uvádí:
Subvence ministerstva školství umožnila muzejnímu spolku pokračovati v získávání dalšího fotografického materiálu národopisného. Jen k tomuto účelu vydáno bylo 10.304,80 K. Práce se měla konati za součinnosti členů fotoamatérů, ustaviviího se roku 1943. Obtížemi však s opatřováním fotografických potřeb, jakož i pro nestálý pobyt členů, často střídajících svá bydliště mimo Jičín, též pro obtíže dopravní a vyživovací součinnost byla znemožněna. A tak vedle darem získaných rozličných fotografií [...] všechen ostatní fotografický materiál z minulého roku jest dílem prof. Jiřího Trejbala. Prof. Trejbal zhotovil na příležitostných nebo za tím účelem vykonaných cestách do 49 vesnic a měst politického okresu jičínského asi sedm set fotografií z oboru všeobecného národopisu.
[8] V zápisech MS z let 1927 až 1939 najdeme řadu zmínek o darování fotografií lidové architektury z Jičínska. Řezníček fotografoval na desky, ale jeho aparát zřejmě nebyl příliš kvalitní. Dokumentační hodnotu mají však i tyto snímky značnou. Archiv okresního muzea a galerie v Jičíně (dále OMaG), kniha zápisů MS v Jičíně do 24. 8. 1936. V OMaG v Jičíně je evidováno přibližně 270 negativů lidové architektury a asi dvakrát tolik pozitivů. Fotografie představují celkové záběry architektury v kontextu s krajinou. Řezníček vždy na zadní stranu poznamenal místo a číslo popisné objektu, někdy i další zajímavé údaje (majitele, kdy byl dům postaven apod.).
[9] Prousek, Jan: citované dílo.
[10] OA Jičín MS Jičín, dopisy Národopisné společnosti Praha čj. 539 z července 1944, dr. Stránské z 25. 2. 1945, prof. Trejbala z 8. 3. 1945.
[11] Rost, J. A.: *Památka štěpnice podbradské Vinice od r. 1591 do r. 1807*, napsaná v letech 1798—1807, kde je i část věnovaná sušárně ovoce.
[12] OA Jičín, MS Jičín, dopisy Městského muzea v Hradci Králové čj. 1484/45-R/V z 13. 11. 1945, Městského muzea v Jičíně z 15. 11. 1945 a Národopisné společnosti československé z 4. 12. 1945 čj. 5343.
[13] *Člověk a kultura v Krkonoších a krkonošském podhůří.* Praha 1985, s. 99; Trejbal, Jiří: *Pravda o velkých dodávkách suchých sliv a varmuží.* Zahradnictvo 3, 1978, s. 357—358.
[14] Trejbal, Jiří: *Třebízské sušárny.* Třebíz 1979. 49 stran.
[15] Souhrnně ve Sborníku Zemědělského muzea v roce 1989. Nepublikovány zůstaly práce: *Počátek, rozvoj a zánik sušení ovoce ve východních Čechách* (1976), 23 stran, a *Vliv sušárenství ovoce na společenskou nadstavbu ve východních Čechách* (1977), 55 stran.
[16] *Lomenice na statku č. 9 v Studeňanech.* In: Sborník Musejního spolku v Jičíně. Sv. 6. Jičín 1940, s. 104—106.
[17] Archiv OMaG Jičín, pozůstalost J. Trejbala, osobní korespondence, posudky k práci o zákopách.
[18] OA Jičín, MS Jičín, zpráva o činnosti Musejního spolku v Jičíně za rok 1944:
V době školního vánočního a zimního prázdna napsal podrobnou studii o jičínských lomenicích, doloženou kresle-

nými i fotografovanými obrázky. Zvláštní pozornost věnoval otázce tvaru celku i detailů a jejich stáří. O jičínských základech napsal delší pojednání o stránce obsahové, formální stránka ještě čeká na zpracování. Z Trejbalova sběru bylo objednáno a odesláno dle vlastního výběru p. sekčního chefa Dr. Zdeňka Wirtha 92 kopií pro národopisné oddělení České akademie.

Ve zprávě o činnosti MS v Jičíně ve správním roce 1945 píše:

Kromě toho připravuji text i obrazový materiál o jičínském lidovém stavitelství. Letos se mi podařilo získat povolení k jízdě autem, a tak mi práce jde víc od ruky, než když jsem byl odkázán jen na jízdní kolo [. . .]. Pro příští rok si kladu za úkol dokončiti práci o lidovém dřevěném stavitelství v našem kraji. Doufám, že mi dá Bůh zdraví i příznivé prostředí, abych to, co jsem si předsevzal, mohl uskutečniti.

[19] *Z historie nápisů na stavbách.* Zpravodaj Šrámkovy Sobotky, *5*, 1968, s. 74, 88—90, 103—105; *6*, 1969, s. 5, 17—18, 31, 57—58, 78, 89—91. (vyšlo také jako zvláštní otisk); *Další nápisy z lomenic na Sobotecku.* Zpravodaj Šrámkovy Sobotky, *7*, 1970, s. 64. V rukopise zůstaly *Protokoly o základech a o nápisech*, 29 stran.

[20] Kaska, F.: *Historie jičínských soch.* Jičín 1937; Martinek' A.: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese jičínském — Kartouzy — Veliš.* Jičín 1909.

[21] Podle sdělení syna prof. Trejbala, ing. J. Trejbala.

[22] Archiv OMaG Jičín, pozůstalost prof. J. Trejbala, dotazník OM v Jičíně z 4. 5. 1977.

[23] *Dva obilní srpy z Libáně.* Listy Starohradské kroniky, *3*, 1980, s. 39—42; *O čem vypráví srp na Humprechtě.* Zpravodaj Šrámkovy Sobotky, *18*, 1981, s. 5—6 (výňatky ze studie *Obilní srpy z muzeí v jičínském okrese*).

[24] *Obilní srpy z muzeí v jičínském okrese.* Rukopis (1980), 35 stran; *Zubáky z Pecky.* Rukopis (1980), 5 stran; *Zdobný obilní srp v muzeu na Humprechtě.* Rukopis (1980), 10 stran.

[25] OA Jičín, MS Jičín, zpráva o činnosti MS v Jičíně ve správním roce 1945:

Hlavní důvod, proč jsem Rosta opisoval, byl získati nějaký původní materiál, který se týká sušíren ovoce u nás. Po té stránce jsem si opravdu přišel na své a našel jsem tolik originálních údajů, že jsem mohl nejenom uvěřit, že stáří jičínských sušíren vynášeček sahá přinejmenším až do r. 1600, ale že jsem i mohl rekonstruovat, jak dalece a v jakém množství se ovoce tenkrát na zahradách sušilo a i prodávalo. Účty Rostovy zachycují na příklad stavbu sušírny v detailním provedení jednotlivých položek, ceny lísek, dřeva k topení, mezd sušírenskému atd. Všechny tyto údaje jsem vložil do obsáhlejšího pojednání o sušírnách ovoce, kterážto práce se mi rozrostla skoro na sto stran psaných strojem. Text doprovázím výkresy různých typů sušíren a fotografiemi. Látku jsem vyčerpal i po stránce sociologické, tj. pokud se kdy v historii u nás lidé zabývali sušením ovoce, a neopominul jsem ani souvislosti a vztahy našich sušíren k sušírnám v jiných slovanských zemích a krajích Bosně, Podkarpatské Rusi, Rusku, Slovensku, Moravě, Slezsku. Nyní ještě zjišťuji rozšíření jednotlivých typů sušíren na jičínském okrese a až to dokončím, zašlu práci na doporučení dr. Wirtha Národopisné společnosti do Prahy k posouzení, zda by ji postupně uveřejnili v časopise.

[26] První z nich byl článek *Péče o ovocné stromoví na Jičínsku v době josefinské a napoleonské.* Ovocnické rozhledy, *38*, 1947, s. 179—181. V pozůstalosti J. Trejbala byly nalezeny tyto rukopisy: *Včelařství na Vinici 1783—1807, Myslivost za Marie Terezie, Vyměřování Vinice pro josefský katastr.* Redakci Ovocnických rozhledů nabízel již v roce 1948 k uveřejnění články: *Druhy ovoce pěstované 1789—1797 na Jičínsku, Sušení ovoce na Vinici u Jičína 1783—1807, Sušírny ovoce v 17. a 18. století na Jičínsku, Sušení ovoce v 19. století na Jičínsku, Obchod sušeným ovocem na Jičínsku okolo r. 1900 a jeho úpadek, Sortiment ovocných druhů, pěstovaných 1884 v Libosadě u Jičína trautmansdorfským panským zahradníkem Sekáčem, Pojednání o štěpařství z r. 1678, Dolování drahých kovů na Vinici 1783—1785 a pověsti k tomu se vážící.*

[27] Fotokopie v knihovně OMaG Jičín, sign. R1087/1—2.

[28] *Včelaři na Starohradsku.* Zpravodaj Musejního spolku v Libáni, 1952, nestr.

[29] *Zušlechťování švestek v Libáni.* Ročenka Musejního spolku v Libáni, 1952, nestr.

[30] *Rejstřík pozůstalých panství starohradského 1708—1758. O potravinách našeho lidu v 1. polovici 18. století.* Ročenka Musejního spolku v Libáni, 1955, s. 3—7.

[31] *Nábytek poddaných starohradských v letech 1708—1758 podle rejstříku zemřelých.* Ročenka Musejního spolku v Libáni, 1955, s. 7—11.

[32] *Jak sušili a užívali ovoce poddaní panství starohradského.* Ročenka Městského musea v Libáni, 1956, s. 5—7; *Sušení ovoce na Starohradsku.* Listy Starohradské kroniky, *9*, 1986, s. 41—43, 62—66, 84—87.

[33] *Křestní jména poddaných panství starohradského 1708—1758.* Ročenka Městského musea v Libáni, 1956, s. 1—2.

Autorka tohoto příspěvku si dovoluje poděkovat PhDr. Karolu Bílkovi z Literárního archivu Památníku národního písemnictví, pobočky ve Starých Hradech u Libáně, za cenné připomínky.

Desfourská panství v berní rule roku 1654

Ivo Navrátil

Berní rula, jejíchž pětadvacet foliantů patří k nejcennějším archiváliím Státního ústředního archivu v Praze, má mezi českými daňovými katastry zcela výjimečné postavení. Rostoucí výdaje habsburského dvora a snaha českých stavů uchovat zemskému sněmu právo povolovat císařskou berni byly příčinou zrodu prvního celozemského katastru, který po opravách a revizitaci v letech 1670 až 1682 zůstal v platnosti až do roku 1748, kdy byl nahrazen katastrem tereziánským.

Klíčový význam berní ruly pro hospodářské, sociální a kulturní dějiny, demografii, genealogii, topografii a další disciplíny je všeobecně znám již sto let, kdy se rula stala součástí Archivu země české. Po druhé světové válce se podařilo přimět Nejedlého ministerstvo školství, věd a umění, aby financovalo edici celého unikátního souboru. V polovině padesátých let se slibně se rozvíjející projekt zdál kompetentním místům příliš nákladným, vydávání bylo zastaveno a ani dnes není patrně naděje na brzké dokončení chybějících svazků.

Berní rulu sousedního Hradeckého kraje, jehož severní hranici představovala Jizera, vydal již roku 1951 Václav Lešák. Boleslavský kraj publikován nebyl, a tak bychom chtěli na stránkách tohoto sborníku poskytnout zájemcům dosud nevydaný text šestého a sedmého svazku ruly, vztahující se k oblasti Českého ráje a Podkrkonoší.

Připomeňme si v krátkosti způsob vzniku berní ruly. Jelikož měla umožnit spravedlivější a objektivnější daňové zatížení poddaných, byly jmenovány zvláštní komise s úkolem navštívit všechna panství v daném kraji, podle urbářů či gruntovních knih sepsat města, městečka, svobodné dvory, fary, mlýny a ovčíny, ve městech uvést jmenovitě všechny sousedy, na venkově jen sedláky, chalupníky a zahradníky (domkáře). Instrukce dokonce požadovala, aby komise osobně navštívila všechny domy, vyšetřila počty potahů, dobytka, polí a lesů, měla také odhalit pokusy vrchnosti vydávat některá stavení za pustá. Boleslavský kraj absolvovala v lednu až září 1654 komise, kterou tvořili opat plaských cisterciáků Kryštof Tengler, pán Kryštof Karel Přehořovský z Kvasejovic, rytíř Bernard Šmerhovský z Lidkovic a pražský měšťan Maxmilián de Cara z Rozenetu.

Výsledný elaborát obsahuje 21 rubrik: 1. [Panství nebo statek], 2. [Majitel], 3. *Jména měst a městeček, též jména sousedův, jména vesnic a jména hospodářův*, 4.—9. *Rolí má*

a osívá: roli má strychů, věrtelů; seje na zimu strychů, věrtelů; na jaro strychů, věrtelů; 10.—12. *Vnově se osazují léta 1652, 1653, 1654,* 13. *Pohořalý,* 14. *Dokonce pustý, a kdo týchž případností užívá,* 15. *Handle a živnosti vedou rozdílné,* 16.—17. *Potahů chovati může — nyní chová,* 18.—21. *Dobytka chová: krav, jalového, ovcí, sviň.* Předepsané součty za jednotlivými vesnicemi a panstvími komise vesměs neprovedla.

Mladší poznámky pocházejí z pera nejvyšších berníků, kteří dosti složitým způsobem přepočítávali poddané na takzvané osedlé, což byla fiktivní berní jednotka. V potaz byl brán nejen majetek poddaných, ale i další možnosti jejich výdělku z řemesel a obchodu, poloha gruntu a úrodnost půdy. Na jednoho osedlého stačil jeden nebo dva sedláci, chalupníci již bývali čtyři (sedm až dvanáct korců, obvykle bez vlastního potahu), zahradníků bylo na jednoho osedlého zapotřebí osm až šestnáct. V každém kraji byla však praxe rozdílná, což souviselo se skutečností, že berní rula toto třídění teprve zaváděla, nahrazujíc tak staré láníky, pololáníky atd. Na desfourských panstvích měl sedlák od patnácti do sta korců (sto korců držel například Jiřík Patočka ve Vysokém a Daniel Hybler v Podmoklicích), byli však tu a tam sedláci s dvanácti korci čili strychy (kupříkladu v Loučkách a Odolenovicích na rohozeckém panství). Chalupníci vykazují od tří až čtyř do patnácti korců, ovšem třeba v Jablonci nad Nisou byli dva chalupníci dvacetikorcoví. Berní komise vyznačila tento kalkulus u každé vesnice nebo města a v sumářích za celé panství a kraj.

Uživatele edice musíme upozornit, že v místních a zvláště v osobních jménech napáchal písař nemálo nepříjemných chyb — zdá se, že většina jich vznikla až při opisování z konceptu berní ruly. Přitom jméno držitele gruntu se na celé století, co rula platila, stalo označením gruntu samotného. Rula vůbec nezachycuje lidi nemajetné, byť výdělečně činné (podruhy) a nevšímá si dominikálu a lidí na něm žijících — byl od berně osvobozen a registroval jej až katastr josefinský. Rula ponechala stranou také poddanské lesy, louky a pastviny, které zjišťujeme později v katastru tereziánském.

Předkládaná edice je zpracována podle zásad, nastíněných před lety Karlem Doskočilem. Rubriky redukujeme pro úsporu místa na osm:

1. Jména měst a jména sousedův, jména vesnic a jména hospodářův
2. Roli má (strychů, věrtelů)
3. Seje na zimu (strychů, věrtelů)
4. Seje na jaře (strychů, věrtelů)
5. Potahů chová
6. Krav chová
7. Jalového chová

V poslední, osmé rubrice jsou soustředěny méně frekventované údaje: handle a živnosti vedou rozdílné, dobytka chová ovcí, sviň, vnově se osazují 1652, 1653, 1654, pohořalý, dokonce pustý a kdo týchž případností užívá. U pohořalých se pro častou poznámku vyhořel, defalcírován (odečten) užívá tehdy běžná zkratka *vh df*, někdy doplněná kromě roku také čtvrtletím.

Pozdější doplňky rozlišujeme kurzívou, doplňky vydavatele hranatými závorkami. Všechny součty byly doplněny, chybné opraveny. Strychy od věrtelů oddělujeme tečkou. Jména osob reprodukujeme v transkripci (fonetickém přepisu), jde-li o jména česká, či v transliteraci (paleografickém přepisu) u jmen německých nebo zkomolených. Místní jména jsou zásadně transliterována. Plný čtvereček za jménem svědčí, že nejvyšší berníci převedli dotyčného sedláka mezi chalupníky; naproti tomu prázdný čtvereček napovídá převod chalupníka mezi zahradníky.

PANSTVÍ ROHOZECKÝ

PANA PANA HRABĚTE DE FURY

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
MĚSTEČKO ŽIELEZNY BROD [Železný Brod] roli prostřední — per 8							
Sousedé effective							
Václav Hejl	24	7	3	1	2	1	
Jan Porušek	22	7	4	1	4	1	
Jiřík Holubuček	21	7.2	5	2	8	3	
Salomena Václavova	23	8	5	2	6	5	formani
Václav Kuntz	18	5	4	1	2	1	
Jan Kozel	12	5	3	1	1	—	tesař
Šimon Šnohořský	20	6	3	1	2	1	tesař
Jan Hlubuček	21	6	5	2	5	1	
Chalupníci							
Jiřík Gesina □	6	3	1	—	3	1	
Jiřík Vořišek	10	4	3	1	2	—	
Václav Klobouček	3	1.2	0.2	—	4	1	
Václav Hrubeš □	3	2	1	—	4	—	
Zahradníci							
Jan Menšík	—	—	—	—	3	1	kovář
Václav	—	—	—	—	1	—	
Tobiáš Kyrda	—	—	—	—	1	—	
Jan Wander	—	—	—	—	—	—	soukeník
Jan Dreschler	—	—	—	—	1	—	soukeník
Václav Němců	—	—	—	—	1	—	bednář
Ondřej Kozel	—	—	—	—	2	—	tesař
Jan Paticzky	—	—	—	—	1	—	
Jiřík Moler	—	—	—	—	1	—	
Sybila Mazancová	—	—	—	—	1	—	
Jiřík Pilát	—	—	—	—	1	—	
Václav Krejčí	—	—	—	—	1	—	
Jiřík Šeba	—	—	—	—	1	—	
Dorota Znikotinka	—	—	—	—	—	—	
Kryštof Šafer	—	—	—	—	1	—	
Jakub Musil	—	—	—	—	1	—	
Jakub Hybner	—	—	—	—	1	—	švec
Elias Winsch	—	—	—	—	1	—	soukeník
	183	**62**	**37.2**	**12**	**62**	**16**	

/491

VES BRODECZ [Brodec, s. o. Železný Brod]
roli prostřední — per 1/12

Sedláci							
Václav Kuna	15	5	3	—	—	—	

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Roli má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová		
Václav Zižka	24	7	4	—	—	—		
Martin Havrda	21	7	3	—	—	—		
Stavení rozbořený a pustý								
sedlský								
Brožíčkovský	18	—	—	—	—	—	pustý místo; roli též	
Tomkovský	17	—	—	—	—	—	vesnice sousedé osívají	
chalupnický								
Oplovský	7	—	—	—	—	—	*vh df 1702*	
	102	**19**	**10**	—	—	—		

VES PELECHOW [Pelechov, s. o. Železný Brod]
roli prostřední — per 3 1/4

Sedláci								
Matěj Hulaš	24	8	4	2	3	2		
Jiřík Matějka	16	5	3	1	2	2		
Mikuláš Hušek	18	5	3	1	4	—		
Kateřina Vitorka	17	5	3	1	3	—		
Matěj Fryček	19	7	3	2	3	—		/492
Stavení rozbořený a pustý								
zahradnický								
Vobroučkovský	—	—	—	—	—	—	místo pustý	
Husákovský	—	—	—	—	—	—		
	94	**30**	**16**	**7**	**15**	**4**		

VES ZAHORZY [Záhoří, s. o. Železný Brod]
roli prostřední — per 6, mimo toho vnově osedlého

Sedláci								
Jakub Lacina	18	4	3	1	1	—	vnově usedlý 1654	
Václav Vysůček	24	7	4	2	3	—		
Mikuláš Medek	30	9	7	2	4	1		
Jiřík Nejedlo	24	8	4	2	4	1		
Jan Stehlík	16	5	3	1	3	1		
Tomáš Burjánků	27	7	4	1	4	—		
Matěj Bakšů	18	6	3	1	3	1		
Jiřík Medek	28	10	6	2	6	2		
Jan Vávrů	30	10	5	2	2	—		
Jiřík Valaš	18	7	3	2	2	1		
Zahradníci								
Václav Podoba	—	—	—	—	1	—		
Mikuláš Chmelík	—	—	—	—	2	—		
Martin Vysůček	—	—	—	—	2	—		
Jakub Tkadlců	—	—	—	—	2	—		
	233	**73**	**42**	**16**	**39**	**7**		/493

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
VES PROSECŽ [Proseč, s. o. Železný Brod] **roli prostřední — per 2**							
Sedláci							
Havel Kubeš	21	6	4	2	3	2	
Havel Hanzů	18	5	3	1	2	2	*vh df 1702*
Mikuláš Chmelik	18	6	3	1	3	—	
Chalupníci							
Mandalena Prášková	10	3	1	—	1	—	
Zahradníci							
Václav Novotnej	—	—	—	—	2	—	
Mikuláš Vobroučka	—	—	—	—	1	—	
Stavení rozbořený a pustý							
zahradnický							
Matějovský	—	—	—	—	—	—	místo
	67	**20**	**11**	**4**	**12**	**4**	
VES PIPICZE [Pipice, s. o. Železný Brod] **roli prostřední — per 1 1/2**							
Sedláci							
Jiřík Machů	20	5	3	1	2	1	
Jan Vysúček	21	6	3	1	3	1	
Adam Plihal	16	5	2.3	1	3	1	
Zahradníci							
Anna Sýkorová	—	—	—	—	1	—	
Mikuláš Mikousků	—	—	—	—	2	—	
	57	**16**	**8.3**	**3**	**11**	**3**	**/494**
VES SMRCZY [Smrčí, s. o. Železný Brod] **roli prostřední — per 3**							
Sedláci							
Matěj Krejčí	18	5	2	1	2	2	
Havel Nejedlo	18	6	3	1	4	1	*vh df 1702*
Václav Mlynář	24	9	4	2	5	2	týž má svůj mlejn o jednom kole
Václav Kyselo	21	7	3	2	5	—	
Jakub Hrušků	22	5	4	2	3	—	
Zahradníci							
Daniel Pekařů	—	—	—	—	1	—	
Matěj Hušků	—	—	—	—	—	—	
	103	**32**	**16**	**8**	**21**	**5**	

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová		
VES DLAUHEY [Dlouhý, s. o. Železný Brod] **roli prostřední — per 9 1/2**								
Sedláci								
Martin Brožek	19.1	4	2	1	4	—	vnově usedlý 1652	
Jan Maryšků	16	3	1	—	3	1		
týž drží druhou živnost	16	—	—	—	—	—		
Urban Bureš	18	3	2	—	3	—		
Jiřík Vylítko	16	2	1,2	1	2	1		
Jan Hejl	19	5	3	1	2	1		
Mikuláš Kocourek	15	7	3	1	4	2		
Jakub Šalata	40	9.2	4.2	2	3	3	*vh df 1702*	
Mikuláš Matrcha	26	6.2	1.2	—	3	2		
Jakub Černík	26	9	8	2	8	5		
Václav Maryška	15	4	1.2	1	4	1		
Jan Plicko	13	3	1	—	5	1		
Jiřík Hejl	18	3	1.2	—	2	1		
Jan Vylítko	19	3	2	1	4	—		/495
Zahradníci								
Kryštof Sedler	—	—	—	—	2	—		
Jakub Šťastnej	—	—	—	—	1	1		
Dorota Bartošová	—	—	—	—	1	—		
Šimon Bartoňů	—	—	—	—	1	—		
	276.1	**62**	**32.2**	**10**	**52**	**19**		
VES LAUCZKA [Loučky, s. o. Železný Brod] **roli prostřední — per 4 1/2**								
Sedláci								
Václav Hoření	24	8	5	2	6	1		
Jan Sedlák	18	6	5	2	6	5		
Jiřík Votrubec	21	6	5	2	4	—		
Mikuláš Hoření	12	5	3	2	4	—		
Mikuláš Mazanec	12	4	3	2	3	1		
Jan Jeneš	12	4	3	2	3	1		
Jakub Petrů	15	5	3	1	2	—		
Václav Holman	12	4	3	1	2	3		
Matěj Stránský	12	4	3	1	3	1		
Chalupníci								
Martin Kobera □	3.2	1	1	—	2	—		
Martin Kolečkář □	3.2	1.2	0.3	—	1	—		
Zahradníci								
Martin Bednář	—	—	—	—	1	—		
Mikuláš Lacino	—	—	—	—	1	—		
	145	**48.2**	**34.3**	**15**	**38**	**12**		/496
VES MICHOWKA [Michovka, s. o. Železný Brod] **roli prostřední — per 2 1/4**								
Sedláci								
Matěj Švábek	18	5	3	2	2	—		

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
Václav Štefek	18	5	3	2	2	2	
Pavel Pelech	15	5	2	2	3	—	
Jan Holman	15	4	3	1	3	—	
Zahradníci							
Jan Kuček	—	—	—	—	2	—	
Jiřík Šanda	—	—	—	—	2	—	
Jakub Skřivánek	—	—	—	—	2	—	
Štěpán Černej	—	—	—	—	2	—	
	66	**19**	**11**	**7**	**18**	**2**	

VES WRANOWY [Vranové 1. díl, s. o. Železný Brod]
roli prostřední — per 2

Sedláci							
Jiřík Vencarda	24	7	4	2	7	2	
Jakub Holub	15	5	3	2	2	—	
Jakub Rultz	18	6	3	2	3	—	
Kateřina Beneška	16	5	3	2	3	—	
Zahradníci							
Jan Chloumek	—	—	—	—	1	—	
	73	**23**	**13**	**8**	**16**	**2**	

VES LYSSNEY [Líšný, s. o. Železný Brod]
roli prostřední — per 1 1/2

Sedláci							
Jan Skřivánek	20	6	3	1	2	—	
Matěj Prosíčko	15	5	3	2	2	—	/497
Chalupníci							
Jiřík Habrovej	11	3	3	1	2	—	
Václav Prosíčka	9	3	1	1	2	2	
Zahradníci							
Václav Bednářů	—	—	—	—	2	—	
	55	**17**	**10**	**5**	**10**	**2**	

VES HAMSSTEYN A KOBEROW [Hamštejn, Koberovy, s. o. Železný Brod]
roli prostřední — per 1/2

Chalupníci							
Václav Kopka	3.1	1.2	1.1	—	1	1	
Václav Procházka	3	1	0.2	—	1	1	
Václav Procházka ml.	3.2	1	0.3	—	2	—	
Matěj Meltz	3	1.2	0.3	—	1	1	
Zahradníci							
Jan Buchta	—	—	—	—	1	—	
Jan Tesař	—	—	—	—	1	—	
Václav Novotnej	—	—	—	—	1	—	vnově usedlý 1653
	12.3	**5**	**3.1**	**—**	**8**	**3**	

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
VES BESENICZE [Besedice, s. o. Železný Brod] roli prostřední — per 2							
Sedláci							
Václav Bukvice	18	5	3	1	2	—	
Jakub Starej	18	5	3	1	2	1	/498
Chalupníci							
Havel Hojnýho	10	2	2	—	1	1	
Jakub Hojnýho	10	3	2	—	1	1	
Matěj Zemanů	7	2	1	1	2	—	
Mikuláš Habků	6	3	2	1	2	2	
Zahradníci							
Tomáš Tichej	—	—	—	—	1	1	
	69	**20**	**13**	**4**	**11**	**6**	
VES ZBIROHY [Zbirohy, s. o. Železný Brod] roli prostřední — per 2 *(totiž ves Zbirohy per 3/8, Malý Rohozec per 1 5/8, id est 2; rozděluje se pro žádanou separati, kteráž následovala. Actum 17. Martii 1662)*							
Zahradníci							
Adam Šonek	—	—	—	—	2	1	
Václav Slanina	—	—	—	—	2	—	
Václav Piskač	—	—	—	—	2	—	
Jiřík Jelínek	—	—	—	—	2	—	
Matěj Pavlů	—	—	—	—	2	—	
	—	—	—	—	**10**	**1**	
VES MALEY ROHOZECZ [Malý Rohozec, s. o. Turnov] roli prostřední							
Sedláci							
Václav Kršek	24	8	7	2	3	—	
Jan Chlebna	16	5	4	—	2	3	
Chalupníci							
Tomáš Trnka □	3	1	1	—	2	—	
Jiřík Vrátnej □	3	1	0.3	—	3	—	/499
Zahradníci							
Matěj Starej	—	—	—	—	2	—	
Jan Junek	—	—	—	—	1	1	
Matěj Vlk	—	—	—	—	1	—	
Kašpar Dytrych	—	—	—	—	2	—	
Jakub Hadač	—	—	—	—	1	—	
Václav Vornů	—	—	—	—	1	—	
Jan Míček	—	—	—	—	2	—	

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Roli má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
Stavení rozbořený a pustý:							
sedlský							
Rychtářovský	30	místa, ty vrchnost koupila a ke dvoru svému obrátila					
Chlebnovský	46						
Brožovský	40						
Brožovský druhý	36						
Luxovský	60						
	258	**15**	**12.3**	**2**	**20**	**4**	

VES CZINOW [zaniklá ves mezi Jenišovicemi a Malým Rohozcem]
roli prostřední — per 1 1/2

Sedláci							
Jakub Dostrašil	21	8	3	2	4	2	1 svině
Matěj Nejedlo	22	9	3	2	3	2	2 svině
	43	**17**	**6**	**4**	**7**	**4**	

VES WOHRAZIENICZE [Ohrazenice, s. o. Turnov]
roli prostřední — per 6

Sedláci							
Václav Kobsl	26	11	3	2	4	2	2 svině
Jan Šilhan	20	8	3	2	3	2	1 svině
Jakub Pekař	21	8	2	2	3	1	2 svině /500
Václav Pelech	18	6	3	2	2	3	1 svině
Václav Plat	16	5	3	2	2	1	1 svině
Jan Strejčků	19	7	3	2	2	1	
Václav Jiraš	14	6	3	2	4	—	
Jakub Procházka	17	6	3	2	4	1	
Mikuláš Mikšů	19	3	2	2	5	4	
Jiřík Mráz	16	6	2	2	2	3	
Chalupnici							
Václav Kotátko	6	3	1	—	2	2	2 svině; *vh df 1702*
Zahradníci							
Jan Kubů	—	—	—	—	1	1	
	192	**69**	**28**	**20**	**34**	**21**	

VES DALYMIERŽICZE [Daliměřice, s o. Turnov]
roli prostřední — per 1 1/2

Sedláci						
Jiřík Adguwacz	20	7	6	2	4	2
Jan Vyletálek	21	8	6	2	3	2
Chalupnici						
Pavel Vochlař □	3	1.1	0.3	—	2	1
	44	**16.1**	**12.3**	**4**	**9**	**5**

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová		
VES BUKOWINA [Bukovina, s. o. Turnov] roli prostřední — per 2 1/2								
Sedláci								
Václav Dánský	21	10	8	—	2	3	4 ovce, 4 svině	
Mikuláš Kosan	20	8	3	—	2	3	3 ovce, 2 svině	
Jan Viták	20	8	2	2	4	—		
Václav Farní	18	7	2	2	2	—		/501
Chalupníci								
Václav Lukšů	6	3	2	1	2	2		
Václav Sýkora	6	3	2	—	3	1		
Kryštof Král	3	1	1	—	2	1		
Zahradníci								
Kryštof Knobloch	—	—	—	—	3	—		
Jakub Toman	—	—	—	—	2	1		
Jan Jančura	—	—	—	—	2	—		
Mikuláš Machačků	—	—	—	—	2	—		
Jiřík Lašků	—	—	—	—	2	—		
	94	**40**	**20**	**5**	**28**	**11**		
VES LAUŽIEK [Loužek, s. o. Turnov] roli prostřední — per 1 1/2								
Sedláci								
Daniel Přenosil	21	10	4	2	4	2	1 svině	
Matěj Šprachta	20	7	3	2	6	2		
Mikuláš Holba	16	6	3	2	4	—		
	57	**23**	**10**	**6**	**14**	**4**		
VES GENSSOWICZE [Jenišovice, s. o. Turnov] roli prostřední — per 6								
Sedláci								
Václav Rychtářů	40	15	8	2	5	4	1 svině	
Jan Macmorowsky	24	8	4	2	2	1		
Šimon Bělohlávek	26	8	5	2	4	1		
Kryštof Hybner	25	8	4	2	4	—		
Kryštof Lebeda	24	8	6	2	4	—	*vh df 1717*	/502
Kryštof Chlebna	22	7	4	2	3	1	1 svině	
Jan Kožátko	24	8	3	2	3	1		
Jan Lebeda	27	8	4	—	2	2		
Jan Dostrašil	21	7	4	2	3	—		
Zahradníci								
Martin Winsch	—	—	—	—	3	—		
Stavení rozbořený a pustý								
sedlský								
Vlkovský	24	—	—	—	—	—	pustý	
Bělohlavovský	16	—	—	—	—	—	pustý	
	273	**77**	**42**	**16**	**33**	**10**		

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová		
VES WODALNIOWICZE [Odolenovice, s. o. Turnov] **roli prostřední — per 6**								
Sedláci								
Havel Kocián	26	8	7	2	3	3		
Jiřík Třešňák	18	6	3	2	2	2		
Jan Labeš	19	7	3	2	3	—		
Matěj Doležal	25	8	4	2	3	—	*vh df k 3. kv. 1671*	
Mikuláš Dostrašil	16	5	3	2	2	—		
Jan Smetana	12	4	3	1	1	—	*vh df k 3. kv. 1671*	
Kryštof Pekelský	13	5	3	—	2	2		
Václav Kovář	24	7	5	2	3	1		
Václav Vaňátko	16	5	3	2	2	2		
Chalupníci								
Mikuláš Buchta	9	3	2	1	2	—		
Václav Dostrašil	10	4	2	1	3	—		
Jiřík Starej □	3	1	1	—	2	—		
Pavel Malej □	3	1	0.3	—	1	1		/503
Zahradníci								
Jan Hlaváč	—	—	—	—	2	—		
Jakub Skřivánek	—	—	—	—	2	—		
Václav Vratnej	—	—	—	—	2	—		
Stavení rozbořený a pustý chalupnický								
Kociánovský	8	—	—	—	—	—	místa	
Čebičovský	9	—	—	—	—	—	místa	
	211	**64**	**39.3**	**17**	**35**	**11**		
VES ŽDIAREK [Žďárek, s. o. Turnov] **roli prostřední — per 1 1/2, mimo těch vnově usedlých**								
Sedláci								
Jiřík Richter	34	—	—	2	8	3		
Jan Pelech	21	—	—	2	4	—	vnově usedlý 1653	
Petr Nezďara	18	—	—	2	2	—	vnově usedlý 1653	
Jiřík Krčmář	21	—	—	2	2	2	*vh df 1742*	
Stavení rozbořený a pustý sedlský								
Pekelský	21							
Kolbakovský	20	místa; někdo rolí týž vesnice sousedé osívají						
Blažkovský	21	a vrchnosti třetinu dávají						
Štrepilovský	20						*vh df 1742*	/504
	176	—	—	**8**	**16**	**5**		
VES PACZIERYCZE [Paceřice, s. o. Turnov] **roli prostřední — per 6**								
Sedláci								
Kašpar Lejček	21	7	7	2	2	—		

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová
Mikuláš Nadubský	26	8	6	2	3	1
Jakub Sýkora	20	6	4	1	2	2
Jakub Radák	30	12	6	2	4	6
Mikuláš Beran	27	7	4	2	6	—
Jiřík Hartman	20	5	4	2	6	—
Matěj Mráz	19	5	4	1	4	—
Jan Smetana	20	5	4	2	3	—
Zahradníci						
Václav Moravec	—	—	—	—	1	—
Václav Vávrů	—	—	—	—	1	—
Stavení rozbořený a pustý:						
sedlský						
Beranovský	26					
Kotátovský	24	roli týž vesnice sedláci osívají				
Pacovský	15					
	248	**55**	**39**	**14**	**32**	**9**

Summa skutečně osedlých: 82
Summa všech rolí orných: 2662 strychů

Anno 1656 14. augusti k budoucímu sněmovnímu prvnímu termínu přirážejí se vyjitím času ti anno 1653 vnově osedlí, id est 1

pohořalí 1/8

1 1/8

Anno 1657 26. Octobris vyjitím času přiráží se ten 1654 vnově osedlý per 1/2.

PANSTVÍ SEMILSKÉ

PANA PANA HRABĚTE DE FURY

MĚSTEČKO SEMILE [Semily] /505

roli prostřední — per 14

Sousedi effective							
Michal Aldtman	12	3	4	2	2	—	mandlíř pláten; *vh df 1704*
Samuel Paczuczky [!]	50	12	8	2	4	2	důchodní písař; *vh df 1701*
Václav Tomášů	24	8	6	2	7	4	
Mikuláš Merkwicz	24	8	6	2	4	1	
Jiřík Bohuňovský	44	10	10	2	5	6	obroční písař, 10 ovec; *vh df 1701*
Jan Hybley [!]	64	15	10	2	6	5	řezník; *vh df 1701*
Jakub Zakaniczky [!]	80	24	20	4	6	7	*vh df 1704*
Anna Hyblerová	20	5	4	—	4	2	*vh df 1704*
Václav Mrkvička	22	6	4	2	3	—	*vh df 1701*
Jakub Bernardth	18	5	4	—	3	—	pernikář; *vh df 1704*

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Roli má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
Jan Pekařů	15	6	4	2	3	—	pekař; *vh df 1704*
Daniel Hybler	18	7	3	2	10	6	řezník; *vh df 1704*
Chalupníci							
Matěj Navrátil	9	4	2	—	3	2	řezník, 5 ovec; *vh df 1704*
Jan Varhaník	10	5	2	—	2	—	*vh df 1704*
Jiřík Bažant	11	4	3	—	4	2	tkadlec; *vh df 1704*
Jiřík Adámků	12	4	3	—	4	—	*vh df 1704*
Matěj Kučera	10	4	3	1	1	1	tkadlec; *vh df 1701*
Václav Sedláčků	3	2	1	—	2	1	kovář; *vh df 1701*
Jiřík Procházka	8	3	2	—	2	1	
Matěj Bažant	3	3	—	—	2	1	*vh df 1732*
Daniel Kozlovský	12	3	2	—	2	—	řezník
Daniel Zajíček	10	3	2	—	2	—	řezník
Samuel Macků	4	1	1	—	—	—	řezník
Václav Suchánek	6	3	2	—	3	—	krejčí
Michal Charvát	6	2	1	1	2	—	pekař /**506**
Jan Rovenský	4	2	1	—	1	—	řezník
Bartoloměj Gektonů	3	1	1	—	2	—	
Zahradníci							
Jan Kašpar	—	—	—	—	2	—	
Václav Viktorinů	—	—	—	—	1	—	
Matěj Gabrle	—	—	—	—	1	—	kovář
Pavel Symon	—	—	—	—	2	1	hrnčíř
Volf Hogmek	—	—	—	—	2	—	krejčí
Václav Bažant	—	—	—	—	2	2	kolář
Martin Pořícke[j]	—	—	—	—	1	—	
Jan Paleček	—	—	—	—	2	—	řezník
Jan Kramářů	—	—	—	—	—	—	
Václav Koraust	—	—	—	—	2	—	
Stavení rozbořený a pustý							
zahradnický							
Kopečkovský	—	—	—	—	—	—	
Řezníčkovský	—	—	—	—	—	—	
	502	**153**	**109**	**24**	**104**	**44**	

MĚSTEČKO WYSOKY [Vysoké nad Jizerou]
roli prostřední — per 16 1/2

Sousedi effective							
Jiřík Potočka	100	—	8	1	2	1	tento byl zběhl a nyní se zase navrátil
Martin Petruška	40	12	12	2	3	—	
Václav Kvasnička	20	5	4	—	2	1	myslivec
Jakub Zachů	30	5	7	2	2	2	
Jan Nygrin	30	2	9	2	4	2	řezník
Jiřík Hlávka	30	8	9	1	3	2	/**507**
Václav Polupský	26	6	7	1	3	2	
Daniel Winkler	20	4	5	1	2	—	
Jakub Márinků	40	9	8	2	2	2	kolář
Ondřej Nečásek	50	10	12	2	3	2	tkadlec

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
Havel Havlíčků	40	9	7	1	2	2	kovář
Jakub Vosadil	50	8	12	2	4	3	
Václav Hořapka	20	4	4	1	2	1	
Václav Nečásek	50	10	9	2	4	2	
Ondřej Bílej	50	9	8	1	3	2	
Chalupníci							
Justina Nygrínová	12	2	3	—	1	—	
Matěj Ďoubalík	15	2	2	—	2	1	
Mikuláš Fousek	15	4	4	1	2	—	*vh df 1726*
Ondřej Mařatka	15	2	2	—	1	1	
Jan Kouřimský	16	3	2	1	2	—	
Zahradníci							
Mikuláš Kohout	—	—	—	—	1	1	
Jan Urbánek	—	—	—	—	1	1	bednář
Jan Černohous	—	—	—	—	1	1	
Jiřík Netuka	—	—	—	—	2	—	
Václav Poloupetský	—	—	—	—	1	—	
Tobiáš Kramář	—	—	—	—	1	1	pekař
Jakub Mačatka	—	—	—	—	2	—	krejčí
Mikuláš Macháček	—	—	—	—	1	—	
Adam Holánek	—	—	—	—	2	—	
Havel Hořavka	—	—	—	—	1	—	
Anna Honoutová	—	—	—	—	1	—	
Urban Kubát	—	—	—	—	1	—	/508
Stavení rozbořený a pustý							
Krejčovský	26	—	—	—	—	—	
Štětinovský	30	—	—	—	—	—	
	725	**114**	**134**	**23**	**64**	**30**	

VES PODMOKLYCZE [Podmoklice, s. o. Semily]
roli neúrodné, per 9 1/4

Sedláci							
Jan Čermák	24	10	6	2	3	2	
Mikuláš Dvořák	25	10	5	2	4	3	
Václav Jozífek	20	9	4	2	4	3	
Jakub Jozífek	20	8	5	2	4	3	
Jan Remeš	30	10	10	3	4	3	*vh df 1706, it. 1731, it. 1734*
Michal Altmon	24	10	10	—	—	—	potah a dobytek v městečku Semily chová; *vh df 1708*
Jiřík Havelskej	20	6	4	—	2	2	*vh df 1708*
Matěj Navrátil	26	12	10	2	4	3	*vh df 1708*
Daniel Hybler	100	33	30	—	—	—	potah a dobytek v městečku Semily chová; *vh df 1708*
Matěj Dobek	20	10	3	2	4	2	
Václav Gilycz	20	10	2	1	3	3	

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová		
Zahradníci								
Jiřík Koupil	—	—	—	—	1	1		
Martin Hluchej	—	—	—	—	—	—		
Jan Pavloušek	—	—	—	—	1	—	tkadlec	
Václav Klotz	—	—	—	—	3	3	tkadlec	
Jan Jílovej	—	—	—	—	—	—		
Matěj Žitnej	—	—	—	—	2	—		
Mikuláš Havelka	—	—	—	—	1	1		
Jiřík Koltzr	—	—	—	—	2	1		/509
Petr Lukášů	—	—	—	—	2	—		
Petr Halama	—	—	—	—	1	1	*vh df k 3. kv. 1671*	
Anna Ondřejová	—	—	—	—	—	—		
Stavení rozbořený a pustý								
sedlský								
Ramczowský	26	—	—	—	—	—	místa	
Jandovský	15	—	—	—	—	—	místa	
zahradnický								
Ševcovský	—	—	—	—	—	—	místa	
Hrubačovský	—	—	—	—	—	—	místa	
	385	**128**	**89**	**16**	**45**	**31**		

VES KUCHELNA [Chuchelna, s. o. Semily]
roli neúrodné — per 16 1/2

Sedláci								
Václav Kydloušek	27	12	8	2	6	—		
Václav Doležal	30	10	2	2	3	4		
Jakub Chlapců	27	9	7	2	5	5		
Jan Desska	27	7	6	2	5	4		
Adam Hlausek	28	12	7	2	5	5		
Jiřík Veverka	27	6.2	5	1	4	3		
Václav Medek	22	5	5	1	4	2		
Václav Mikšů	30	7	3	1	2	3		
Martin Štěpánů	18	4	2.2	1	4	2		
Pavel Melichar	24	9	6	2	4	4		
Václav Kvalina	15	4	2	2	3	2		
Kateřina Stanková	18	2.2	1	—	3	1		
Jan Paustwik	15	4	2	1	2	3		
Jiřík Plíva	30	12	7	2	5	4		/510
Václav Dvořáků	40	9	4	1	4	2	*vh df 1705, it. 1711, 1712, it. 1735*	
Martin Pucháček	30	9	6	1	4	4	*vh df 1712*	
Daniel Jirků	12	3.2	1.2	1	3	2		
Mikuláš Peška	24	5	1.2	1	4	2		
Mates Feyffer	18	3	2	1	2	1		
Jiřík Pošva	30	7	4	2	2	2		
Václav Tomšů	30	5	2	2	3	2		
Pavel Bednář	30	6	4	2	4	3		
Tobiáš Tomšů	28	7.2	6	2	3	1		
Zahradníci								
Matěj Wendlyka	—	—	—	—	2	1	tkadlec	
Václav Kolářů	—	—	—	—	2	—	tkadlec	

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
Václav Plíva	—	—	—	—	1	—	
Jakub Kašpar	—	—	—	—	2	—	tkadlec
Jakub Puloch	—	—	—	—	1	1	
Mikuláš Chlapský	—	—	—	—	1	—	švec
Matěj Jirků	—	—	—	—	—	—	
Adam Jirků	—	—	—	—	2	—	
Jakub Štanků	—	—	—	—	3	1	bednář; *vh df k 3. kv. 1671*
Jiřík Buloch	—	—	—	—	2	—	
Matěj Mikoušek	—	—	—	—	2	—	
Daniel Pavlů	—	—	—	—	2	—	
	580	**159**	**94.2**	**34**	**104**	**64**	

V též vsi nachází se míst zahradnických osum, jichžto jména vyzvěděti se nemohly.

VES BORŽKOW [Bořkov, s. o. Semily]
roli neúrodné — per 8

Sedláci							
Jiřík Bažant	30	10	7	2	5	2	*vh df 1736*
Jakub Juna	21	10	7	2	6	6	/511
Jan Juna	15	5	4	1	3	3	
Václav Tomáš	15	5	7	—	—	—	potah a dobytek chová při městečku Semily
Václav Jozífků	20	8	7	1	3	2	
Jakub Křižek	20	10	4	2	5	3	*vh df k 3. kv. 1671*
Martin Liška	20	7	3	—	2	—	
Jakub Novotný	26	10	6	1	4	2	
Matěj Černý	15	4	3	1	2	3	*vh df k 3. kv. 1671*
Jiřík Bělka	15	4	3	1	3	2	
Tobiáš Václavik	15	3	2	1	2	—	
Jan Dolenskej	15	6	3	1	3	2	
Zahradníci							
Václav Drabal	—	—	—	—	2	—	tkadlec
Jan Bažant	—	—	—	—	1	—	tkadlec; *vh df k 3. kv. 1671*
Jan Křižek	—	—	—	—	2	1	
Matouš Švormus	—	—	—	—	2	2	krejčí
Dorota Kabolová	—	—	—	—	2	1	
Jan Václavik	—	—	—	—	1	1	
Václav Kudrna	—	—	—	—	1	—	
	227	**82**	**56**	**13**	**49**	**30**	

VES BENESSOW [Benešov u Semil, s. o. Semily]
roli neúrodné — per 10 3/4 mimo vnově osedlý

Sedláci							
Mikuláš Michovský	60	18	10	2	6	5	*vh df 1704*
Jakub Škerlik	24	6	2	2	3	3	*vh df 1704*
Václav Čermák	24	6	3	1	3	5	tkadlec
Matouš Hloušek	24	6	5	2	4	4	
Bartoloměj Hlavů	24	6	5	2	3	2	krejčí; *it. 1731*
Jiřík Kousal	30	5	3	1	3	3	tesař; *vh df 1719*

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová		
Jiřík Hlava	32	7	5	2	5	6		/512
Jan Polák	30	6	5	2	5	1		
Martin Štursa	21	5	3	1	4	1		
Matěj Burda	24	6	4	2	4	5	*it. 1734*	
Václav Vlach	20	3	3	1	4	1	osadil se vnově 1653	
Václav Mikšů	21	3	2	1	2	—	osadil se vnově 1653; *vh df k 3. kv. 1671, it. 1734*	
Chalupníci								
Martin Slavata	12	2	3	1	2	2	krejčí	
Václav Urbánek	6	2	1	—	2	2		
Jiřík Janczura	12	2	3	1	3	2		
Jakub Menšík	12	—	2	1	2	2	tesař, osadil se 1654; *vh df k 3. kv. 1671*	
Jiřík Melichů	12	2	2	1	2	—	*vh df 1697, it. 1734*	
Adam Baro	12	3	3	1	2	1	*it. 1734*	
Matěj Huška	12	3	4	1	3	1		
Zahradníci								
Adam Kabelka	—	—	—	—	2	—		
Daniel Švec	—	—	—	—	2	—	švec	
Mikuláš Heysky	—	—	—	—	2	—		
Jiřík Kuželů	—	—	—	—	2	—	tkadlec	
Jan Urbanů	—	—	—	—	1	—	tkadlec	
Jan Škrabálek	—	—	—	—	1	—		
Jan Zidek	—	—	—	—	1	—		
Mikuláš Karas	—	—	—	—	2	—		
Václav Malej	—	—	—	—	1	—		
Jakub Štod	—	—	—	—	2	—		
Jan Valenta	—	—	—	—	2	—		
Jiřík Vrabec	—	—	—	—	2	—		
Jan Burda	—	—	—	—	1	—		/513
Stavení rozbořený a pustý								
zahradnický								
Helikovský	—	—	—	—	—	—	pustý	
Kolářovský	—	—	—	—	—	—	pustý	
	412	**91**	**68**	**25**	**83**	**46**		

VES RYBNICZE [Rybnice, s. o. Semily]
roli prostředni — per 12 1/2

Sedláci							
Petr Šedivej	21	6	7	2	3	3	*vh df 1712*
Václav Matějců	30	6	4	2	3	1	
Havel Křivků	20	5	4	2	4	2	
Jan Wolaha	24	5	4	1	3	2	
Jakub Housek	24	5	4	2	3	—	tkadlec
Jan Škodlauf	20	3	4	1	3	—	
Matěj Škerlík	24	5	6	2	3	3	*vh df 1697*
Martin Kamenický	24	5	5	2	3	—	švec
Havel Prokůpků	26	5	4	2	3	—	
Matěj Mrkvička	24	6	4	2	3	—	
Pavel Šedivej	40	10	9	2	7	4	

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Roli má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová		
Jan Tichánek	24	5	4	1	3	—		
Jan Hradecký	80	20	25	2	8	6	*vh df 1708*	
Chalupnici								
Matěj Sýkora	14	3	3	1	3	2		
Jakub Sýkora	15	3	4	1	4	3	tkadlec	
Martin Zajíček	12	2	3	—	2	2		
Mandelina Šedivá	12	2	3	—	3	1		/514
Zahradnici								
Václav Jiříků	—	—	—	—	2	—	krejčí	
Jiřík Rohlík	—	—	—	—	2	—	tesař	
Jan Sýkora	—	—	—	—	2	—		
Adam Dušta	—	—	—	—	2	1		
Adam Petráčků	—	—	—	—	2	1		
Pavel Šusta	—	—	—	—	2	1		
Matěj Velikej	—	—	—	—	2	1		
Jan Valenta	—	—	—	—	2	1		
Jan Petráků	—	—	—	—	1	—		
Jan Mrkvička	—	—	—	—	2	—		
Jiřík Škerlík	—	—	—	—	2	—	krejčí	
Dobiáš Petruška	—	—	—	—	1	—		
Pavel Kubeš	—	—	—	—	1	—	tkadlec	
Adam Vítků	—	—	—	—	2	1		
Dorota Martincová	—	—	—	—	1	—		
Matěj Harcuba	—	—	—	—	2	1		
Tobiáš Vojtěch	—	—	—	—	1	—	tkadlec	
Matěj Janoušek	—	—	—	—	2	—		
Jan Fridrichů	—	—	—	—	2	—		
Tobiáš Hubačů	—	—	—	—	1	—		
Jiřík Teplík	—	—	—	—	1	—		
Jan Hájek	—	—	—	—	1	—		
Jakub Nováků	—	—	—	—	2	—		
Havel Mazanej	—	—	—	—	2	—	rybář	
Jan Kavka	—	—	—	—	2	—		
	434	**96**	**97**	**25**	**103**	**36**		/515

VES SYTOWA [Dolní Sytová, s. o. Semily]
roli neúrodné — per 10 1/4

Sedláci							
Pavel Novotnej	30	6	8	2	6	3	
Jan Medek	24	5	5	1	3	—	
Matěj Lukšů	30	6	6	2	4	—	
Ondřej Poláků	30	8	6	2	4	2	
Pavel Ducháčků	32	6	7	2	4	1	
Jan Bouček	24	6	4	1	3	—	
Pavel Dlabola	24	6	4	2	3	—	
Martin Kubíčků	18	5	4	1	2	—	
Jan Nováků	18	4	2	—	2	—	
Jan Sauchů	30	8	7	1	5	—	
Chalupnici							
Jan Taraba	12	3	3	1	3	—	
Jakub Chlupáč	13	3	1	1	1	—	krejčí

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
Havel Salda	12	3	2	1	2	—	
Jiřík Vojta	13	3	1	1	2	1	
Pavel Kropáč	12	3	3	1	2	—	
Havel Šmídů	3	2	1	—	2	1	týž má svý dva mlejny o dvou kolách
Zahradníci							
Kašpar Závadský	—	—	—	—	2	—	
Dorota Wazusstowa	—	—	—	—	1	—	
Jakub Frychtlů	—	—	—	—	2	—	
Adam Taraba	—	—	—	—	1	—	
Václav Votrubka	—	—	—	—	2	—	tkadlec
Anna Podzimková	—	—	—	—	1	—	
Matěj Chlupáč	—	—	—	—	2	—	
Mikuláš Kočí	—	—	—	—	1	2	tkadlec
Anna Mráčková	—	—	—	—	1	—	/516
Jan Poláků	—	—	—	—	2	—	švec
Matěj Bartoňů	—	—	—	—	2	—	tkadlec
Pavel Chlupáčů	—	—	—	—	2	—	
Havel Kašparů	—	—	—	—	2	—	
Anna Jungková	—	—	—	—	2	—	
Mikuláš Krupků	—	—	—	—	2	1	
Kryštof Kovářů	—	—	—	—	2	1	kovář
Jan Maxů	—	—	—	—	2	—	švec
Jiřík Štěpánů	—	—	—	—	1	—	rybář
Václav Trouba	—	—	—	—	2	—	
Jan Návesník	—	—	—	—	2	—	
Tobiáš Pospíšilů	—	—	—	—	2	—	rybář
Stavení rozbořený a pustý							
zahradnický							
Teplíkovský	—	—	—	—	—	—	místa
Eliášovský	—	—	—	—	—	—	místa
	325	**77**	**64**	**19**	**84**	**12**	

VES PRŽIWLAKA [Přívlaka, s. o. Vysoké nad Jizerou]
roli prostřední — per 9 1/4, mimo dva vnově osedlé

Sedláci							
Pavel Václavík	60	12	10	2	5	4	
Jan Matějů	60	14	12	—	7	3	
Jan Nowesník	24	5	3	2	3	1	vnově osedlý 1653
Jakub Paulus	24	4	3	1	2	—	vnově osedlý 1653
Adam Menšík	18	6	3	1	4	1	*vh df k 3. kv. 1671*
Jakub Menšík	24	6	3	1	4	1	*it. 1726*
Daniel Chlum	20	6	3	1	3	1	
Václav Wywaz	20	3	2	—	2	2	
Jan Petrák	20	6	3	—	2	2	
Jakub Hezral	24	6	5	2	3	2	/517
Jiřík Marků	18	7	4	1	3	1	
Jan Sedláků	18	6	4	1	4	3	
Mikuláš Navrátil	26	6	4	1	3	—	
Urban Novák	24	6	3	1	2	—	*vh df k 3. kv. 1671*
Jan Lukšů	24	4	3	1	2	1	
Zahradníci							
Jan Kopalů	—	—	—	—	2	—	

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
Václav Chytina	—	—	—	—	1	—	
Jiřík Staněk	—	—	—	—	1	—	
Jan Návesník	—	—	—	—	1	—	
Matěj Vilímek	—	—	—	—	1	—	
Jiří Smira	—	—	—	—	1	—	
Václav Zámečník	—	—	—	—	1	—	
Jiřík Kopáček	—	—	—	—	1	—	
Mikuláš Tobiášů	—	—	—	—	1	1	
Václav Prušák	—	—	—	—	1	—	*vh df k 3. kv. 1671*
Václav Czebik	—	—	—	—	1	—	
Jakub Chlutů	—	—	—	—	1	1	
Daniel Bachoř	—	—	—	—	1	—	
Matěj Sedláků	—	—	—	—	2	—	
Mikuláš Lukšů	—	—	—	—	2	—	
	404	**97**	**65**	**15**	**67**	**24**	

VES ROPRACHTICZE [Roprachtice, s. o. Vysoké nad Jizerou]
roli prostřední — per 27 1/2

Sedláci							
Václav Morávek	60	10	12	2	4	—	*vh df 1711, 1719*
Václav Hubařů	40	9	6	1	2	1	
Ondřej Tichánek	21	6	4	1	3	—	*vh df k 3. kv. 1671*
Matěj Jindrů	40	9	7	2	4	2	/518
Matěj Zemanů	26	5	3	2	6	5	
Matěj Svatýho	36	7	5	2	6	1	*vh df k 3. kv. 1671*
Jan Hejral	34	6	3	2	4	—	
Lukáš Martínků	24	5	3	2	5	5	
Adam Pekant	21	4	3	1	3	2	
Jan Hanybal	22	4	2	1	2	1	
Jan Hřibiků	20	2	3	1	3	—	
Jan Škrpka	24	6	3	1	2	—	
Mikuláš Vedralů	24	4	3	2	3	—	
Lukáš Jandů	24	5	3	1	3	—	
Matěj Tarant	40	7	5	2	1	—	
Ondřej Holinka	24	6	4	2	4	2	
Matěj Trepera	21	4	3	2	4	—	
Matěj Viktorin	24	3	2	—	2	2	
Jiřík Kuczyků	24	4	2	1	3	1	tkadlec
Matěj Petrák	30	3	4	—	4	—	
Pavel Tichánek	30	7	5	1	4	—	
Matěj Komárek	36	7	4	2	6	1	
Jakub Morávek	40	10	11	2	9	5	
Matěj Hořavka	35	7	7	2	6	5	
Adam Marků	31	7	6	2	4	—	
Jan Kouckej	30	7	5	2	2	—	
Matěj Jindrů	39	7	5	2	3	—	
Mandelina Sedlářka	40	—	—	—	2	—	
Jan Boleček	24	—	—	—	2	—	
Syn Ondřeje Koutskýho	40	—	—	—	2	—	*vh df k 3. kv. 1671*

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová		
Chalupníci								
Jakub Viktorů	10	3	2	1	3	—		
Jan Holíků	16	3	2	1	2	—		
Václav Šenda	16	3	2	—	1	—		/519
Pavel Doubec	16	6	1	1	6	5		
Jakub Vedral	16	4	3	1	3	1		
Jakub Trouba	11	—	—	—	1	—		
Zahradníci								
Adam Černej	—	—	—	—	2	—		
Jan Svatýho	—	—	—	—	1	—		
Mandelina Marková	—	—	—	—	2	1		
Jan Marků	—	—	—	—	2	1		
Jan Hubačů	—	—	—	—	3	1		
Jan Janoušek	—	—	—	—	4	—	krejčí	
Václav Sobol	—	—	—	—	2	—		
Pavel Komárek	—	—	—	—	2	2		
Anna Smrčková	—	—	—	—	2	—		
Mikuláš Jandů	—	—	—	—	3	1	švec	
Václav Hundtzwaldt	—	—	—	—	2	1		
Jan Krinovský	—	—	—	—	2	—	krejčí	
Matěj Jiroutek	—	—	—	—	2	2	řezník	
Vít Kudeláčků	—	—	—	—	2	—		
Jan Hladíků	—	—	—	—	1	—		
Mikuláš Hejduk	—	—	—	—	1	—		
Stavení rozbořený a pustý								
sedlský								
Matoušovský	24	—	—	—	—	—	místa	
Kuntšovský	22	—	—	—	—	—	místa	
zahradnický								
Homolkovský	—	—	—	—	—	—	místa	
Kočovský	—	—	—	—	—	—	místa	
Zemanovský	—	—	—	—	—	—	místa	/520
Lubničkovský	—	—	—	—	—	—	místa	
Čemikovský	—	—	—	—	—	—	místa	
Večernikovský	—	—	—	—	—	—	místa	
Kožížkovský	—	—	—	—	—	—	místa	
Pekantovský	—	—	—	—	—	—	místa	
Filipovský	—	—	—	—	—	—	místa	
	1055	**180**	**133**	**45**	**157**	**48**		

VES SKLENARŽICZE [Sklenařice, s. o. Vysoké nad Jizerou]
roli neúrodné — per 9

Sedláci							
Matěj Turpišů	20	6	4	1	2	2	tkadlec
Ondřej Pavlíčků	20	4	4	1	2	2	tkadlec
Ondřej Tunek	26	8	8	2	4	4	
Jan Dumek	20	7	7	1	2	2	
Michal Metelka	20	4	5	2	2	2	tkadlec
Tomáš Holej	30	7	7	2	3	3	

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová		
Jan Honěk	20	4	5	1	2	—		
Jan Hevák	20	6	5	1	2	2		
Martin Kobera	21	6	6	1	3	3		
Jakub Kašťák	30	4	5	1	2	—	*vh df 1708*	
Jan Kašťák	28	4	5	1	2	—	tkadlec	
Mikuláš Slavík	20	5	5	1	2	2		
Zahradníci								
Štěpán Jaurů	—	—	—	1	1	1		
Jan Zachman	—	—	—	—	2	—		
Ondřej Štěpánů	—	—	—	—	2	1		
Martin Janoušků	—	—	—	—	2	—		
Mariana Vondráčka	—	—	—	—	1	1		
Jan Meydů	—	—	—	—	2	—		
Daniel Křížů	—	—	—	—	1	—		/521
Stavení rozbořený a pustý								
sedlský								
Sochorovský	18	—	—	—	—	—	pustý	
Kučerovský	20	—	—	—	—	—	místo	
Mikulášovský	20	—	—	—	—	—	místa	
Potočkovský	30	—	—	—	—	—	místa	
Pelejovský	15	—	—	—	—	—	místa	
Ondřejovský	20	—	—	—	—	—	místa	
Sochorovský druhý	21	—	—	—	—	—	místa	
zahradnický								
Malíkovský stavení	—	—	—	—	—	—	pustý	
Tupičovský stavení	—	—	—	—	—	—	pustý	
Drlíkovský	—	—	—	—	—	—	místa	
Jarovský	—	—	—	—	—	—	místa	
	419	**65**	**66**	**16**	**39**	**25**		

VES TRŽTICZE [Tříč, s. o. Vysoké nad Jizerou]
roli neúrodné — per 13

Sedláci								
Jiří Kolda	30	6	6	1	2	2	tkadlec	
Michal Hošek	20	4	4	1	2	2	tkadlec	
Martin Hnojů	20	5	4	1	2	2	tkadlec	
Jan Strabálek	30	6	8	1	2	2		
Jan Hrušků	30	6	5	1	4	1	tkadlec	
Dorota Večerynková	24	3	3	1	2	1		
Ondřej Bartoníčka	24	3	4	1	3	2		
Jakub Kubíček	20	5	2	1	2	—		
Ondřej Kučera	40	8	8	1	3	3	*vh df k 3. kv. 1671, vh df 1708*	
Jarolím Pavlík	24	4	5	1	4	3		
Ondřej Bibal	24	5	4	—	2	1		/522
Mariana Bartoňová	20	2	2	1	2	—		
Mikuláš Suk	20	3	3	1	2	1		
Václav Hladík	24	4	5	1	3	1		

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
Mikuláš Hladík	30	6	6	1	4	3	
Mikuláš Novotnej	24	3	5	1	4	3	*vh df 1726*
Ondřej Prášek	24	6	5	1	4	2	
Zahradníci							
Duchek Koldín	—	—	—	—	1	1	
Šimon Fifků	—	—	—	—	2	—	
Adam Holan	—	—	—	—	1	1	
Matěj Halička	—	—	—	—	2	—	
Matěj Hybánek	—	—	—	—	1	1	
Jiřík Šabatů	—	—	—	—	1	—	*vh df k 3. kv. 1671*
Martin Panda	—	—	—	—	2	—	
Václav Jeřička	—	—	—	—	1	1	
Václav Krejčí	—	—	—	—	2	1	
Anna Vymoklá	—	—	—	—	1	—	
Tobiáš Bezděk	—	—	—	—	1	—	
Jiří Hlousa	—	—	—	—	2	1	
Jiří Kuňa	—	—	—	—	2	—	
Mikuláš Vlků	—	—	—	—	2	—	
Jan Korneczky	—	—	—	—	2	—	
Stavení rozbořený a pustý							
sedlský							
Vobořilovský stavení	24	—	—	—	—	—	pustý
Košťákovský stavení	30	—	—	—	—	—	pustý
Hotovský stavení	30	—	—	—	—	—	pustý /523
zahradnický							
Havrdovský stavení	—	—	—	—	—	—	pustý
Polákovský stavení	—	—	—	—	—	—	pustý
	512	**79**	**79**	**16**	**70**	**35**	

VES STARA WES [Stará Ves, s. o. Vysoké nad Jizerou]
roli neúrodné — per 9

Sedláci							
Jan Stinik	16	3	3	1	2	1	
Matěj Petrů	18	6	5	—	2	2	
Jiřík Luštinec	18	4	4	1	2	1	
Adam Novák	25	8	6	1	3	3	
Václav Čermák	20	6	6	2	2	2	
Jan Urbánek	16	3	3	1	2	1	neckář
Matěj Tomášků	18	6	4	1	2	1	
Jakub Pátek	20	6	5	1	3	2	
Jan Starej	26	7	6	1	3	2	
Tobiáš Vocedal	26	7	7	1	3	2	švec
Tomáš Hošků	20	6	5	1	2	—	
Ondřej Voják	20	6	5	—	2	3	
Lukáš Beneš	16	3	2	—	2	1	týž má svůj mlejn o 1 kole
Zahradníci							
Václav Terauth	—	—	—	—	1	—	
Jiřík Voják	—	—	—	—	1	—	
Jan Červenka	—	—	—	—	1		
Mikuláš Holinka	—	—	—	—	1	—	
Adam Kovář	—	—	—	—	1	—	*vh df k 3. kv. 1671*

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová		
Stavení rozbořený a pustý								
sedlský								
Michalovský	20	—	—	—	—	—	místa	
Ojedálovský	15	—	—	—	—	—	místa	
	294	**71**	**61**	**11**	**35**	**21**		**/524**
VES PRŽIKREY [Příkrý, s. o. Semily]								
roli neúrodné — per 13 1/2								
Sedláci								
Mikuláš Nosek	20	6	1	—	—	—	dobytek svůj má ve vsi Bítouchově; *vh df 1705*	
Jan Strnad	30	12	7	3	6	5	*vh df 1705, 1719*	
Jakub Penižka	15	4	2	1	2	1		
Jiřík Brabenec	20	8	4	2	4	3	*vh df 1731*	
Václav Blochnák	18	6	4	2	3	3		
Matěj Šonskej	15	5	3	1	3	1		
Jindřich Sochor	20	6	5	2	3	3		
Jakub Makovec	20	7	4	2	3	2		
Jan Holota	28	8	7	2	6	3		
Adam Hanuš	16	6	4	1	3	2		
Jiřík Brtva	30	12	8	2	3	2	*vh df 1719*	
Matěj Šedivej	16	6	3	2	2	2		
Jakub Dumek	24	6	6	2	2	2	*it. 1748*	
Matěj Remeš	15	5	5	1	2	2		
Václav Havlíčků	15	3	2	1	1	2		
Václav Soukup	17	4	3	1	2	1		
Jakub Holec	40	12	10	3	5	6	*vh df 1706, 1719, it. 1711*	
Jan Novotný	30	10	5	2	5	4		
Zahradníci								
Jakub Petruška	—	—	—	—	2	1		
Jiřík Ješek	—	—	—	—	1	1		
Havel Jiří	—	—	—	—	2	—		
Jakub Kyselo	—	—	—	—	2	—		
Mandelina Šikulová	—	—	—	—	1	—		
Matěj Remeš	—	—	—	—	1	—		
Pavel Koraus	—	—	—	—	2	1	tesař	**/525**
Václav Došek	—	—	—	—	2	—		
Kateřina Buršová	—	—	—	—	1	—		
Jakub Matějců	—	—	—	—	2	—		
Kateřina Balhová	—	—	—	—	2	2		
	389	**126**	**83**	**30**	**73**	**49**		
VES BOZSKOW [Bozkov, s. o. Semily]								
roli neúrodný — per 18 1/2								
Sedláci								
Daniel Nosek	50	14	20	3	4	2	*vh df 1711, it. 1747*	
Jan Matejl	15	6	2	1	1	2		
Mikuláš Mazanej	30	12	6	1	5	1		
Matěj Penižka	20	9	3	2	3	3		
Jakub Kubů	33	11	7	2	4	2	*vh df k 3. kv. 1671*	

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
Jiřík Krausů	22	8	2	1	2	1	
Michal Martínků	30	13	7	2	5	1	
Václav Lampů	20	6	3	2	2	—	
Jakub Kroupů	24	7	7	2	3	3	
Jakub Klapšů	26	10	6	2	3	3	
Petr Housů	18	8	4	1	2	2	
Václav Peničků	28	8	5	—	2	1	
Tobiáš Zemanů	24	7	6	1	2	1	
Jan Dolenskej	30	10	8	2	4	4	
Jan Čmuchálek	20	7	3	1	1	1	
Jiřík Lampů	20	12	7	2	3	3	
Martin Urbanů	16	6	4	1	2	2	
Mikuláš Nosek	40	16	15	6	8	5	týž má gruntovní chalupu
Adam Pavlišta	35	13	6	2	5	4	
Václav Holec	40	14	6	2	4	4	týž drží dva grunty
Jan Juckl	15	6	5	2	2	1	týž má svůj mlejn o 1 kole; *vh df* 1746 /**526**
Zahradníci							
Matěj Przinoch	—	—	—	—	1	1	
Václav Pobigan	—	—	—	—	1	—	
Matěj Havlíčků	—	—	—	—	1	1	
Václav Havránek	—	—	—	—	1	—	
Kateřina Kozačka	—	—	—	—	1	1	
Jiřík Martínků	—	—	—	—	1	1	
Mikuláš Doležal	—	—	—	—	1	—	
Daniel Peklo	—	—	—	—	1	—	
Václav Mikšů	—	—	—	—	1	1	
Václav Weltr	—	—	—	—	1	1	
Matěj Dobřánek	—	—	—	—	1	1	
Mikuláš Rulik	—	—	—	—	1	—	
Jakub Honzů	—	—	—	—	2	—	
Matěj Mlynář	—	—	—	—	2	1	týž má svůj mlejn o 1 kole
	556	**203**	**132**	**38**	**83**	**54**	

VES BYTAUCHOW [Bítouchov, s. o. Semily]
roli neúrodné — per 8 1/2

Sedláci							
Václav Sotlep	20	5	2	1	4	3	
Václav Burjánek	20	3	3	—	2	1	
Václav Sekanina	26	8	4	2	5	2	
Václav Matoušků	80	20	9	3	5	4	
Václav Bělík	40	12	3	2	5	4	
Václav Morků	40	20	10	3	5	4	
Jakub Holwan	21	6	3	1	4	1	
Adam Sekanina	20	6	3	2	3	2	
Matěj Mazanej	20	4	3	1	4	2	
Jan Dušta	30	10	4	2	3	3	/**527**
Zahradníci							
Jan Matouška	—	—	—	—	2	—	
Jan Dumků	—	—	—	—	2	1	švec
Ondřej Urbanec	—	—	—	—	2	1	
	317	**94**	**44**	**17**	**46**	**28**	

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
VES SSUMBURGK [Šumburk nad Desnou, s. o. Tanvald] **roli neúrodné — per 3 1/2**							
Sedláci							
Jíra Jakubů	15	4	5	1	2	2	tesař
Václav Seydl	15	3	6	1	6	3	handlíř pláten a švec
Šimon Klikora	18	5	4	1	6	2	tesař; *vh df k 3. kv. 1671*
Zahradníci							
Kryštof Fleyscher	3	1	2	—	3	1	
Eremiáš Hanss	3	1	1	—	2	—	lopatář
Adam Michal	9	1	5	1	2	2	
Jan Ulman	9	3	3	1	2	—	
Matouš Bartl	8	1	2	—	2	2	
Kateřina Hošková	6	2	2	1	2	2	
Jan Sulyků	7	2	3	1	3	2	
Jan Bartoušů	6	1	1	1	5	2	
Jiřík Tomáš	6	2	2	1	2	1	
Matěj Kolář	6	1	3	1	2	2	kolář
Petr Svárovec	9	2	2	1	3	1	
Šimon Urbanů	3	1	1	—	2	—	šindelář
Stavení rozbořený a pustý							
sedlský							
Fetrovský	15	—	—	—	—	—	místa
Pohořský	12	—	—	—	—	—	místa
	150	**30**	**42**	**11**	**44**	**22**	**/528**
VES STRŽEWELNEY [Střevelná, s. o. Železný Brod] **roli prostřední — per 3 1/2**							
Sedláci							
Jakub Kolizna	26	7	4	1	2	—	
Jan Mrška	28	8	6	1	3	2	
Martin Vobořil	21	5	3	1	3	—	
Jiřík Sochor	20	5	3	1	2	2	
Chalupníci							
Václav Bedrník	15	4	3	1	3	2	
Jakub Lukáš	15	5	3	1	3	—	
	125	**34**	**22**	**6**	**16**	**6**	
VES HAMRSKO [Velké Hamry, s. o. Železný Brod] **roli neúrodný — per 5**							
Sedláci							
Havel Blažek	20	4	4	1	2	—	
Jan Komárků	15	4	4	1	3	—	
Václav Výška	15	3	4	1	3	2	
Bartoloměj Matoušků	15	2	5	1	3	2	

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Roli má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
Chalupníci							
Jan Melichů	8	1	2	—	3	1	
Bartoloměj Bruh	7	3	1	1	4	—	
Matěj Melichů	5	1	1	—	2	—	
Blažek Pitrousů	8	2	2	1	3	—	
Jan Urban	6	1	2	1	3	1	
Václav Podňatej	7	2	2	1	2	2	
Jiřík Melichů	5	1	2	—	2	—	
Jan Bešů	6	1	1	—	2	—	
Vávra Václavů	4	1	2	—	2	1	
Matouš Bartošů	3	1	1	—	2	1	
Jan Elczer	3	1	1	—	2	—	tkadlec
Bartoloměj Krygl	3	1	1	—	2	1	tesař
Jiřík Kheil	3	—	—	—	1	—	
Jan Matějů	3	1	1	—	2	1	bednář, vnově se osadil 1654
Jakub Ševčík	5	2	1	—	2	—	
Václav Krupka	3	1	1	—	3	1	krejčí /**529**
Zahradníci							
Martin Melich	—	—	—	—	2	—	
Jan Šváb	—	—	—	—	2	—	
Ondřej Wolf	—	—	—	—	2	—	
Eremiáš Ulman	—	—	—	—	3	—	švec
Jiřík Brusař	—	—	—	—	2	—	
Jiřík Urbanů	—	—	—	—	1	—	
Dorota Melichová	—	—	—	—	2	—	
	144	**33**	**38**	**8**	**62**	**13**	

VES PRŽICHOWICZE [Příchovice, s. o. Tanvald]
roli neúrodné — per 3

Sedláci							
Kašpar Kuntzů	21	3	6	2	3	1	sklenář; *vh df 1708, it. 1711*
Eliáš Neymon	18	2	6	2	4	4	
Chalupníci							
Tobiáš Frydrychů	7	1	2	—	4	—	lubař
Eliáš Lyzler	7.2	1	3	—	2	1	
Krystof Yakl	6	1	3	—	3	1	
Barbora Frydrychová	9	1	4	1	2	—	*vh df 1711*
Jiřík Ulmů	6	—	1	—	1	—	nově osazeno 1654
Jiřík Černej	7	1	3	1	3	3	pekař
Eremiáš Kuntzů	9	—	2	—	1	—	švec, nově osazeno 1654; *vh df 1737*
Melichar Wagner	7	1	2	1	4	—	krejčí
Jiřík Lyzler	9	1.2	4	—	3	2	*vh df 1698, it. 1734*
Zahradníci							
Jiřík Havlů	—	—	—	—	2	—	sklenář
Kryštof Umen	—	—	—	—	2	—	krejčí

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Pocahů chová	Krav chová	Jalového chová		
Eremiáš Fydrych	—	—	—	—	—	—	švec	
Adam Krauz	—	—	—	—	2	—	řešetář	
Jan Punčochářů	—	—	—	—	1	—	punčochář	
Jan Preysler	—	—	—	—	2	—	malíř sklenic	
	106.2	**12.2**	**36**	**7**	**39**	**12**		**/530**

VES SMRŽOWKA, JINAK MORCHENSTERN [Smržovka, s. o. Tanvald]
roli neúrodné — per 13 1/2, mimo těch vnově osedlých

Sedláci							
Kryštof Posslt	50	6	24	2	12	6	
Kryštof Finckh	35	3	9	—	8	2	
Jakub Rezler	26	3	10	2	10	4	tkadlec
Jan Paul	30	2	7	—	1	—	
Jakub Eichler	22	3	6	2	3	—	tkadlec
Kašpar Štěpán	21	2	7	2	6	3	soustružník
Frydrych Forpach	18	2	5	—	5	3	
Eliáš Lyzrel	16	1	4	—	4	—	tkadlec, vnově osazen 1653
Kašpar Wuler	18	2	4	1	6	2	
Eremiáš Yerner	20	1.2	4	1	4	2	*vh df 1702*
Bartoloměj Hauger	18	1	5	1	4	2	*vh df k 3. kv. 1670*
Ondřej Windisch	16	1	3	—	4	1	tkadlec, vnově osazen 1653
Jan Tischer	15	1	4	1	3	2	
Kryštof Tyll	17	1	2	—	4	—	vnově osazen 1653
Eremiáš Zybneycher	16	1	3	1	2	4	krejčí, vnově osazen 1653
Jan Fischer	12	1	2	1	6	4	bednář
Kryštof Hofman	13	1	3	1	2	—	*vh df 1740*
Eliáš Kazler	24	3	10	2	7	5	tkadlec
Eremiáš Gerner	24	3	6	1	6	2	
Chalupníci							
Anna Hujerová	9	1	4	1	5	1	
Andres Windyß	7	1	2	—	4	2	
Jan Gerner	8	1	2	—	4	2	sklenář; *vh df 1726*
Wolf Šiber	9	1	2	—	4	2	
Kašpar Fischer	10	1	6	1	5	2	
Jan Paul	10	2	3	1	4	3	**/531**
Jan Štěpán	10	1	3	—	5	4	soustružník
Kryštof Elzner	7	0.3	1	—	4	—	
Jiřík Neymon	9	0.3	1	—	2	4	
Eliáš Symon	10	2	8	1	3	4	tkadlec
Jan Wolf	10	1.2	4.2	1	4	2	krejčí; *vh df 1702*
Kryštof Luk	10	3	4	1	5	2	bednář
Kryštof Štěpán	3	0.2	1	—	3	2	*vh df k 3. kv. 1671*
Jiřík Greyczyngr	3	0.1	1	—	2	—	
Jan Šnobl	4	3.1	—	—	3	—	soustružník
Zahradníci							
Jiřík Kheil	—	—	—	—	2	—	tkadlec
Urban Kaulfluess	—	—	—	—	5	1	šindelář
Fridrich Fischer	—	—	—	—	3	2	bednář

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
Jan Hyncker	—	—	—	—	2	—	
Justina Kolerová	—	—	—	—	3	—	
Adam Lynckh	—	—	—	—	2	—	tkadlec
Salomena Weysová	—	—	—	—	2	—	krejčí
Jan Laur	—	—	—	—	3	—	
Jakub Štěpán	—	—	—	—	2	—	
Justina Prayslerová	—	—	—	—	2	—	*vh df k 3. kv. 1671*
Baltzar Šwartz	—	—	—	—	1	—	
Jan Štěpán	—	—	—	—	1	—	
	530	**58**	**160.2**	**24**	**182**	**75**	

Summa skutečně osedli: 234 1/2
Summa všech rolí orných: 9150 strychů

Anno 1656 14. augusti k budoucimu sněmovnímu prvnímu terminu vyjitím času přirážejí se ty v létu 1653 vnově osedli 5 3/4.
Anno 1657 26. octobris vyjitím času přirážejí se ty 1654 vnově osedli per 7/8.

PANSTVÍ MALOSKALSKÉ

PANA PANA HRABĚTE DE FURY

VES SNIEHOWA [Sněhov, s. o. Železný Brod] /532
roli prostřední — per 4 3/4

Sedláci							
Jan Abraham	20	5	3	1	4	—	kolář; *vh df 1720*
Václav Beneš	22	6	3	1	3	2	
Šimon Novotnej	15	4	2	1	3	3	
Jan Hendrych	20	5	3	1	3	1	
Jiřík Degzigl	20	7	3	1	6	2	
Martin Wanner	18	—	2	—	—	—	vnově osedlý 1654
Matěj Partlů	15	4	2	1	2	1	
Václav Halena	15	4	2	1	2	2	
Chalupníci							
Jiřík Tašl	8	2	1	1	2	1	řeznik
Jiřík Bednářů	4	1	1	—	2	—	
Jiřík Hutner	4	1	1	—	1	—	
Tomáš Petrů	4	1	1	—	1	—	
Zahradníci							
Anna Pinevcová	—	—	—	—	1	—	
Jan Kopal	—	—	—	—	1	—	
	165	**40**	**24**	**8**	**31**	**12**	

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Roli má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová		
VES MUKACŽIOW [Mukařov, s. o. Železný Brod] **roli prostřední — per 5 3/4**								
Sedláci								
Wolf Kryštof	40	16	10	2	8	6	2 svině; *vh df 1713*	
David Partlů	18	5	3	—	3	3	*vh df 1713*	
Jiřík Hanzů	15	3	1	1	3	—		
Martin Hantz	20	4	2	1	3	2	*vh df 1713*	
Jakub Černej	18	6	2	1	4	—		
Petr Hans	15	6	3	1	3	1		
Václav Kopal	15	5	3	1	3	1	*vh df k 3. kv. 1671*	
Václav Krajan	15	4	3	2	2	1		
Wolf Deyczygl	15	5	2	—	4	1	*item 1734*	/533
Chalupníci								
Jiřík Krauza	7	2	1	—	2	—		
Zahradníci								
Martin Štěpán	—	—	—	—	1	—		
Jakub Kojan	—	—	—	—	1	—		
Václav Kelbaba	—	—	—	—	2	—		
Jíra Klepáč	—	—	—	—	2	—		
	178	**56**	**30**	**9**	**41**	**15**		
VES BOBOW [Bobov, s. o. Železný Brod] **roli prostřední — per 1 1/2, mimo toho vnově osedlý**								
Sedláci								
Kašpar Tresler	18	5	3	2	3	3		
Michal Welle	20	6	2	1	3	2		
Jan Honzů	15	2	1	1	2	—	vnově osedlý 1653; *vh df 1734*	
Chalupníci								
Kašpar Hyttman	8	2	2	—	2	3		
Mikuláš Hušek	8	3	1	—	2	1		
	69	**18**	**9**	**4**	**12**	**9**		
VES HUNTYRŽOW [Huntířov, s. o. Železný Brod] **roli prostřední — per 5 1/2**								
Sedláci								
Marek Dobínek	24	6	7	2	3	2		
Mikuláš Pabián	20	5	3	1	3	2		
Matěj Krejčí	24	7	4	2	3	3	*vh df 1717*	
Václav Stránský	21	7	3	1	3	2	*vh df k 3. kv. 1671*	
Václav Sedlák	20	6	3	1	2	—		
Marek Pusch	22	5	3	1	1	1		/534

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Roli má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
Chalupníci							
Bartoloměj Štryngl	11	3	4	1	2	2	
Martin Beneš	15	3	2	1	2	2	
Václav Pardus	10	1.2	1	—	2	2	
Martin Mikšů	10	2	1	—	1	1	
Petr Heyl	13	4	1	1	2	2	
Jan Pureš	6	2	1	1	1	2	
Zahradníci							
Martin Vrabec	—	—	—	—	1	—	
Martin Hynků	—	—	—	—	2	—	
Jan Zvod	—	—	—	—	2	—	
Mikuláš Holdman	—	—	—	—	1	—	
Kašpar Šretr	—	—	—	—	4	—	
	196	**51.2**	**33**	**12**	**35**	**21**	

VES SKUROWECZ [Skuhrov, s. o. Železný Brod]
roli prostřední — per 1 3/4

Chalupníci							
Eliáš Welle	12	3	2	1	2	—	
Petr Sedláků	12	4	2	1	1	—	
Jan Heyl	13	4	2	2	1	—	
Václav Novotnej	11	3	3	1	3	—	
Jiřík Janiče	12	4	2	1	3	2	
Jiřík Soudličků	7	2	2	1	2	2	
Jira Heyl	8	2	2	—	2	1	
	75	**22**	**15**	**7**	**14**	**5**	

VES SPILZOWE [Splzov, s. o. Železný Brod]
roli prostřední — per 1/2

Chalupníci								
Martin Halama	6	2	1	1	3	1	*vh df 1715, it. 1734*	
Jakub Novotnej	8	2	1	—	2	2	rybář	/535
Zahradníci								
Jan Petrák	—	—	—	—	1	—		
Jan Přísný	—	—	—	—	1	—		
Matěj Plinkač	—	—	—	—	1	—		
	14	**4**	**2**	**1**	**8**	**3**		

VES BZY [Bzí, s. o. Železný Brod]
roli prostřední — per 5 1/2, mimo těch vnově osedlých a pohořalých

Sedláci						
Jan Brožek	24	6	5	1	3	2

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová		
Štěpán Havlíčků	15	2	1	1	1	—	vnově osedlý 1654	
Martin Hejtmanů	16	3	2	1	2	1		
Jan Daníček	20	2	3	—	1	—	vnově osedlý 1653	
Václav Jirků	15	2	1	—	—	—	*vh df 1654*	
Václav Banda	18	5	2	1	1	—		
Kryštof Hogr	24	6	3	1	3	2		
Štěpán Turek	15	3	2	1	1	1		
Václav Šilhan st.	18	3	2	—	2	1		
Václav Mastník	16	4	3	1	3	1		
Václav Šilhan ml.	15	4	3	1	2	1		
Mikuláš Kobeš	15	—	—	—	1	—	vnově usedlý 1654	
	211	**40**	**27**	**8**	**20**	**9**		

VES TEPERŽ [Těpeře, s. o. Železný Brod]
roli prostřední — per 2 1/2, mimo těch vnově osedlých

Sedláci								
Václav Daníček	26	5	2	1	4	1		
Jan Hodoň	22	4	3	1	2	1		
Matěj Strnad	20	3	2	1	1	2		
Václav Hadač	15	3	1	1	1	1		
Jan Hajský	16	—	—	—	4	—	vnově usazen 1654	
Matěj Goliáš	15	—	—	—	4	—	vnově usazen 1654	/536
Chalupníci								
Jan Strnad	7	—	—	—	1	—	vnově usazen 1654	
Jiřík Daníčků	6	—	—	—	1	—	vnově usazen 1654	
	127	**15**	**8**	**4**	**18**	**5**		

VES WESELY [Veselí, s. o. Železný Brod]
roli prostřední — per 1 1/2

Sedláci							
Martin Havlička	20	4	3	1	1	1	*vh df 1735*
Jan Zahradník	18	3	2	1	2	—	
Jan Havlička	20	4	2	1	2	—	
Stavení rozbořený a pustý							
zahradnický							
Havlíčkovský	—	—	—	—	—	—	místo
	58	**11**	**7**	**3**	**5**	**1**	

VES GABLONICZE [Jablonec nad Nisou]
roli neúrodný — per 9 3/4

Sedláci						
Kryštof Neymon	16	4	6	2	3	4
Jiřík Hybner	15	3	7	2	5	4

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová		
Hendrych Worm	25	6	10	2	3	1		
Hans May	18	3	6	2	6	2		
Kašpar May	18	4	7	2	5	1		
Mikuláš Hugr	24	6	8	2	3	1		
Eliaß Teysler	24	4	7	2	5	2		
Kryštof Poltz	16	2	7	—	2	4	kovář	
Jirg Ulrych Teysler	24	4	6	1	3	1		
Bartoloměj Teysler	12	3	6	1	2	3		
Justina Wanterová	17	2	6	1	6	2		/537
Chalupníci								
Jan Lybik	9	1	3	1	2	2		
Kašpar Teysler	9	1	1	2	4	—		
Jan Hoffman	10	2	4	1	4	4		
Kryštof Seybter	10	1	4	1	3	4		
David Krystler	8	1	4	2	2	2	3 ovce	
Jiří Kyntr	10	1	4	—	3	—	2 ovce; *vh df 1734*	
Jan Nostwicz	19	—	11	—	1	1		
Kryštof Khyndl	20	1	11	—	—	—		
Jiřík Ryswendl	12	6	2	—	1	4		
Jiřík Jagl	20	1	3	—	3	2		
Zahradníci								
Martin Elinger	—	—	—	—	1	—	pekař	
Jan Wintr	—	—	—	—	1	—	řezník	
	336	**56**	**123**	**24**	**68**	**44**		

VES KUNWALDT [Tanvald, s. o. Tanvald]
roli neúrodné — per 6 1/8, mimo těch vnově osedlých

Sedláci								
Kryštof Fischer	20	2.2	7.2	2	6	3		
Jiřík Predyger	18	2	6	2	6	5	*vh df 1706*	
Jiřík Haubtman	16	2	7	2	6	7		
Jan Mlynář	18	—	4	—	4	4	vnově usedlý 1654	
Martin Picz	16	2	6	—	6	6		/538
Chalupníci								
Jan Tyle	8	1	3	1	3	1		
Kryštof Fidler	7	0.3	1	—	3	1	krejčí	
Jan Sibentantz	8	—	1	—	1	2	šindelář, vnově usedlý 1654	
Kašpar Fischer	8	1.2	1.2	—	2	3		
Jiřík Frydrych	6	0.2	1	—	2	1		
Jiřík Šnobl	11	2	5	1	5	2	soustružník	
Jiřík Frychs	8	0.3	2	1	3	3	řešetář	
Kryštof Paul	9	0.3	1	1	5	3		
Kryštof Frydrych	6	0.3	1.1	1	3	—	*vh df 1726*	
Jan Frydrych	8	0.3	1.2	—	4	3	lopatář	
Michal Endler	10	1	2	—	2	—	soustružník	
Adam Šnobl	8	0.3	2	—	4	2		
Eiias Castr	8	0.1	1.3	1	4	1		
Daniel Festr	8	1	2	—	3	2	tkadlec	
Jiřík Terner	9	—	3	1	5	3		

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Roli má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
David Feychs	7	—	2	—	4	2	vnově usedlý 1654
Jakub Lezler	11	1	1	—	2	2	vnově usedlý 1654
Kryštof Schwartzl	9	1	2	—	3	3	tkadlec
Kryštof Endler	8	2	3	1	4	3	punčochář
Zahradníci							
Šimon Šmidt	—	—	—	—	2	—	
Adam Schuhtantz	—	—	—	—	1	—	šindelář
Jakub Skržytczanecz	—	—	—	—	1	—	šindelář
Jiřík Feychs	—	—	—	—	1	—	
	245	**24.1**	**67.2**	**14**	**95**	**62**	

VES LAUCŽNY [Loučná nad Nisou, s. o. Jablonec nad Nisou]
roli neúrodné — per 2 1/2

Sedláci							
Kryštof Mittner	15	2	6	1	3	1	/539
Chalupníci							
Jan Širer starší	8	1	3	—	5	1	
Jiřík Knobloch	8	1	2	—	3	1	
Jan Schirer	6	1	2	—	2	1	
Kryštof Piltz	7	1	3	—	3	1	
Kašpar Fleischman	6	1	2	—	2	1	
Elias Hungr	4	0.3	1	—	1	—	
Ondřej Eystler	6	3	1.2	—	3	1	
Jeremiáš Teyx	6	1	2	—	4	2	
Justina Wayterová	6	1	1.2	—	4	—	
	72	**12.3**	**24**	**1**	**30**	**9**	

VES KUKAŇ [Kokonín, s. o. Jablonec nad Nisou]
roli neúrodné — per 8

Sedláci							
Jan Daupl	21	3	7	2	4	2	týž má svůj mlejn o jednom kole
Eremias Fleisman	21	3	7	2	4	2	*vh df 1726*
Elias Luke Pawr	18	3	7	1	5	1	
Jiřík Oplt	20	4	6	2	5	1	
Jiřík Hybner	19	3	6	2	4	1	týž má svou gruntovní chalupu
Elias Luke druhý	21	4	6	2	4	2	
Kaspar Antler	20	4	5	2	4	—	
Ambrož Torf	16	3	5	1	4	—	
Chalupníci							
Jan Pastlt	11	2	4	2	3	1	
Kašpar Preysler	12	1	3	—	3	2	
Mikuláš Czam	8	1	3	—	3	1	sklenář

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Roli má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová		
Kryštof Pastlt	10	1	4	1	2	—		
Hans Lyngkh	9	1	3	1	2	2		
Jakub Lezl	7	1	4	2	3	2		
Jakub Hylyngr	7	2	3	1	2	2		
Jan Hybler	7	1	3	1	4	—	tkadlec	
Elias Symon	6	1	3	—	3	—	tkadlec	
Jiřík Beber	4	0.3	1	—	3	2		
Elias Pleystar	10	1	4	—	3	—		/540
Zahradníci								
Jan Havrland	—	—	—	—	1	—	tkadlec	
Jan Hybner	—	—	—	—	1	—	uzdař	
Kryštof Styber	—	—	—	—	1	—	truhlář	
Elias Hybner	—	—	—	—	1	—	krejčí	
Mates Šafr	—	—	—	—	1	—	tesař	
Kryštof Hybner	—	—	—	—	1	—	tkadlec	
	256	**39.3**	**84**	**22**	**71**	**21**		

VES MARSSOWICZE [Maršovice, s. o. Jablonec nad Nisou]
roli neúrodné — per 2 1/2

Sedláci							
Jiřík Weyß	22	6	10	2	9	2	
Mikuláš Hybner	22	4	12	2	7	2	
Elias Pergman	30	5	12	2	8	2	týž má gruntovní chalupu
Chalupníci							
Elias Weyß	10	3	4	—	4	3	
Martin Weyß	4	1	1	—	3	—	
	88	**19**	**39**	**6**	**31**	**9**	

VES GISTEBIE [Jistebsko, s. o. Jablonec nad Nisou]
roli prostřední — per 3 3/4

Sedláci							
Kašpar Gittel	30	6	10	2	9	1	
Elias Pasek	22	7	6	2	4	2	
Jiřík Fayffer	21	3	8	2	4	2	
Chalupníci							
Jan Pfeyffer	15	2	5	1	5	2	*vh df k 3. kv. 1671*
Jiřík Entler	11	3	4	—	3	2	*vh df 1740*
Jeremiáš Kuntz	6	1	3	—	3	1	
Petr Seydl	5	1	1	—	2	—	
Eliáš Kleynek	8	1	3	—	3	—	
Kašpar Haczpach	6	1	2	—	1	—	tkadlec
Kryštof Nelinger	3	0.3	1	—	1	—	/541
Zahradníci							
Kašpar Dakczy	—	—	—	—	1	—	tkadlec
Jan Pnyller	—	—	—	—	1	—	truhlář
	127	**25.3**	**43**	**7**	**37**	**10**	

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Roli má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
VES PROSYCZKO [Prosíčka, s. o. Železný Brod] **roli prostřední — per 1/2**							
Chalupnici							
Václav Prosíčko	5	2	2	—	2	—	
Jiřík Chladik	8	3	2	1	3	3	
Jan Dědek	7	2	2	1	3	—	
	20	**7**	**6**	**2**	**8**	**3**	
VES WRATH [Vrát, s. o. Železný Brod] **roli prostřední — per 2 3/4**							
Sedláci							
Jiřík Novotnej	21	6	2	2	2	—	
Martin Janků	18	6	3	2	2	—	
Jakub Kozel	18	6	3	2	5	2	*vh df 1702*
Jakub Ježek	16	5	3	2	3	—	
Chalupnici							
Jan Krauf	11	4	2	1	3	1	
Jiřík Mužíček	10	4	1	1	2	—	
Jan Petrů	8	3	1	1	3	—	
	102	**34**	**15**	**11**	**20**	**3**	
VES SPALOW [Spálov, s. o. Semily] **roli neúrodné — per 4 1/2**							
Sedláci							
Matěj Duněk	36	11	5	2	3	2	
Jiřík Kubeš	30	8	5	2	4	3	
Jan Burjánek	30	10	5	1	3	2	*vh df 1739*
Jiřík Vedral	27	9	3	2	6	4	*vh df k 3. kv. 1671*
Adam Samohrd	24	10	6	2	5	5	*vh df 1698* /**542**
Zahradnici							
Jiřík Malaš	—	—	—	—	2	1	
Jan Štoček	—	—	—	—	1	—	
Jiřík Jiráčů	—	—	—	—	1	1	
Matěj Pavlů	—	—	—	—	—	—	
Matěj Malaš	—	—	—	—	2	2	
	147	**48**	**24**	**9**	**27**	**20**	
VES SLAWNA [Slaná, s. o. Semily] **roli neúrodné — per 5 1/2**							
Sedláci							
Tobiáš Pořický	80	20	17	2	6	6	

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
Jiřík Ťukal	32	11	10	1	5	4	*vh df 1697*
Jakub Dlabola	15	6	4	2	2	2	
Jiřík Pavlišta	16	6	3	2	2	1	
Jan Skřivanec	30	15	7	2	4	2	
Jiřík Liška	18	7	3	—	2	—	
Zahradníci							
Jiřík Koníčků	—	—	—	—	1	1	
Jakub Zlunka	—	—	—	—	1	1	
Daniel Tulak	—	—	—	—	1	—	
Václav Boháček	—	—	—	—	2	—	
Václav Matoušek	—	—	—	—	2	—	
Jan Huňatej	—	—	—	—	1	1	
Matěj Pavlišťa	—	—	—	—	2	1	
	191	**65**	**44**	**9**	**31**	**19**	

VES KOMAROW [Komárov, s. o. Semily]
roli neúrodný — per 3 1/2, mimo těch dvou vnově usedlých

Sedláci							
Matěj Jiskra	25	6	3	2	3	5	
Václav Vacátko	21	7	2.2	1	3	3	
Jan Hudec	18	3.2	1	1	2	2	/543
Václav Malej	15	3	1.1	1	2	3	
Urban Janoušků	10	4	3	—	4	1	
Jakub Dušků	12	—	2	2	3	—	vnově usazen 1654
Václav Kolářů	18	2	2	1	2	1	
Václav Vlach	14	2	—	—	2	3	vnově usazen 1653
Stavení rozbořený a pustý							
sedlský							
Jelínkovský	15	—	—	—	—	—	} místa
Kozákovský	14	—	—	—	—	—	
zahradnický							
Vyškovský	—	—	—	—	—	—	místo
	162	**27.2**	**14.3**	**8**	**21**	**18**	

VES GOHANNISWERCKH [Janov nad Nisou, s. o. Jablonec nad Nisou]
roli neúrodný — per 1 3/8

Chalupníci							
Jan Reyczygl	4	—	3.2	—	5	—	
Pavel Pilß	3	0.3	1	—	3	2	
Jan Tischer	3	0.3	1	—	3	1	tkadlec
Jakub Tischer	3	0.2	1	—	3	1	tkadlec
Jiřík Fischer	3	0.2	0.3	—	4	—	
Jiřík Laynerth	3	0.2	0.3	—	1	—	
Kryštof Frydrych	3	0.2	0.1	—	2	—	
Kryštof Lessler	3.2	0.3	1	—	1	—	tkadlec
Kryštof Endler	3	0.2	1.3	—	2	—	
Elias Centner	4	0.3	1.2	—	3	2	sklenář
Martin Šwortz	3	0.3	1	—	1	1	/544
	35.2	**6.1**	**13.2**	**—**	**28**	**7**	

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
VES NEYDORFF [Nová Ves nad Nisou, s. o. Jablonec nad Nisou] **roli prostřední — per 7 1/2**							
Sedláci							
Kašpar Albrecht	32	3	10	2	6	5	*vh df 1706*
Daniel Zimmerman	20	3	6	1	3	3	
Jonas Feichs	19	2	7	—	4	3	*vh df 1746*
Pavel Wolfů	24	3	6	2	3	3	krejčí
Jiřík Czymmermon	16	1	6		4	6	*vh df 1738*
Kryštof Byner	16	2	7	—	5	5	
Jan Dresler	17	3	8	2	6	4	
Jiřík Gerner	17	2	10	2	3	3	
Elias Fatter	16	2	8	—	5	3	tkadlec
Chalupníci							
Jan Symon	8	1.2	3	1	4	—	
Kryštof Fatter	12	2	5	—	7	2	
Jiřík Haubtman	10	1	3	—	3	1	
Jiřík Praysler	10	1.2	7	—	5	4	
Zahradníci							
Henrych Herdolth	—	—	—	—	1	—	zámečník
Martin Huttman	—	—	—	—	1	—	pekař
Bartoloměj Ulman	—	—	—	—	1	—	kovář
Anna Zymmerová	—	—	—	—	1	—	
Samuel Khayl	—	—	—	—	1	—	tkadlec
Elias Praysler	—	—	—	—	1	—	
Jiřík Fatter	—	—	—	—	1	—	
Jan Horn	—	—	—	—	1	—	
Jan Hofman	—	—	—	—	1	—	
Adam Horn	—	—	—	—	1	—	
Kašpar Huttman	—	—	—	—	1	—	/545
	217	**27**	**86**	**10**	**69**	**42**	

VES WYSSNTAL [Lučany nad Nisou, s. o. Jablonec nad Nisou] **roli prostřední — per 8 1/2, mimo ty vnově usedlý**							
Sedláci							
Jiřík Fischer	26	5	12	2	10	7	
Jan Heymst	26	4	15	2	8	6	sklenář
Kryštof Feychs	30	5	13	2	8	9	myslivec
Jan Windych	27	5	10	2	10	5	
Elias Hyttman	21	2	4	2	6	4	řezník, vnově usazen 1653; *vh df 1726*
Kryštof Wandr	21	3	11	2	12	4	forman
Kryštof Fischer	20	3	10	2	10	4	forman
Jan Frysch	16	2	7	2	7	5	
Kryštof Miller	16	2	6	2	5	1	
Chalupníci							
Kryštof Sybneich	12	1	4	2	5	3	*vh df 1702*
Adam Fischer	12	1	2	—	4	2	vnově osazen 1653

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Roli má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
Kašpar Dressler	12	2	6	2	4	4	tkadlec
Kristian Frynt	12	2	6	1	6	2	řeznik
Šebestián Preystler	12	2	5	—	6	3	tkadlec
Kryštof Hybner	12	2	6	1	6	6	tkadlec
Bartoloměj Fischer	12	2	5	1	7	—	
Jeremiáš Fatter	10	1	2	—	2	—	
Šebestián Posolth	7	1	4	1	6	3	
Eliáš Wander	4	0.3	1	—	1	—	
Zahradníci							
Michal Seeler	—	—	—	—	1	—	tkadlec
Pavel Frisch	—	—	—	—	1	—	
Kryštof Sicher	—	—	—	—	1	—	
	308	**45.3**	**129**	**26**	**126**	**68**	

/546

VES MALA HORKA [Malá Horka, s. o. Železný Brod]
roli prostřední — per 2 1/2

Sedláci							
Matěj Vomáčka	40	12	8	2	7	6	tkadlec
Dorota Ševcová	26	7	5	1	2	1	
Jiřík Balynek	20	6	3	1	4	2	
Chalupníci							
Pavel Fidlata	10	2	3	—	3	—	tkadlec
	96	**27**	**19**	**4**	**16**	**9**	

VES WELKA LHOTKA [Hrubá Horka, s. o. Železný Brod]
roli prostřední — per 4

Sedláci							
Václav Špika	30	8	4	2	3	3	
Jiřík Novotnej	30	7	4	1	2	3	švec
Anna Maťulová, vdova	21	4	2	—	1	—	
Chalupníci							
Anna Myšková	15	3	2	1	3	1	
Matěj Maťura	15	3	1	—	3	2	
Justina Skrzynika	15	2	2	—	3	2	
Václav Maťura	12	1	1	—	2	—	
Zahradníci							
Jan Zižka	—	—	—	—	1	—	
Mariana Chalupnice	—	—	—	—	1	—	
	138	**28**	**16**	**4**	**19**	**11**	

VES ALSSOWICZE [Alšovice, s. o. Železný Brod]
roli prostřední — per 2 1/4

Sedláci						
Jan Kurfiršt	26	6	5	2	5	2

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Rolí má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová		
Jakub Paldus	18	4	2	1	2	1		
Jiřík Tlapa	24	5	3	2	5	4	*vh df 1706, it. 1748*	
Chalupníci								
Dorotha Havlíková	6	1	1	—	1	1		
Jan Bouda	6	2	2	—	4	2		
Zahradníci								
Jan Štryncl	—	—	—	—	1	—		/547
	80	**18**	**13**	**5**	**18**	**10**		

VES RACŽYCZE [Radčice, s. o. Železný Brod]
roli prostřední — per 3 1/4

Sedláci								
Anna Šilhanka	40	10	7	2	8	5		
Jan Mikšů	21	5	3	—	3	1		
Jakub Balata	40	12	7	2	5	3		
Jiřík Baršů	26	8	4	2	4	1		
Zahradníci								
Martin Bradáč	—	—	—	—	2	—	tkadlec	
Tobiáš Honzů	—	—	—	—	2	1	povozník	
Stavení rozbořený a pustý								
sedlský								
Bedrnický	40	—	—	—	—	—	místo; *vh df 1709*	
	167	**35**	**21**	**6**	**24**	**11**		

VES GIRKOW [Jirkov, s. o. Železný Brod]
roli prostřední — per 4 1/2

Sedláci								
Petr Bartošů	38	10	6	2	4	4		
Jiřík Samohrd	40	11	8	2	5	2		
Václav Vítů	30	8	7	2	5	2		
Jakub Novák	21	7	6	2	5	—		
Chalupníci								
Jan Hošek	15	3	1	—	1	—		
Pavel Sileziáta	10	2	0.3	—	—	—		/548
	154	**41**	**28.3**	**8**	**20**	**8**		

VES GRÜNWALDT [Mšeno nad Nisou, s. o. Jablonec nad Nisou]
roli neúrodné — per 2 1/4

Sedláci							
Kryštof Edrych	21	2	7	1	3	3	*vh df 1715*
Justina Handlerová	21	3	9	1	4	5	
Michal Hübner	22	3	5	1	3	1	*vh df 1708*
Kryštof Jäckel	18	1.3	8	1	5	3	

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Roli má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
Chalupnici							
Jiřík Hybner	12	1.2	6	—	7	—	truhlář
Stavení rozbořený a pustý							
sedlský							
Juklovský staveni	16	—	—	—	—	—	pustý
V týž vesnici nachází se huti sklenná svobodná:							
Jan Ssyrer	60	12	30	4	14	12	*vh df 1735*
týž drží gruntovní chalupu, v nížto podruhy chová							
	170	**23.1**	**65**	**8**	**36**	**24**	

VES ZEYDENSCHWANTZ [Vrkoslavice, s. o. Jablonec nad Nisou]
roli neúrodné — per 1

Sedláci							
Eliáš Hampl	15	2	4	1	2	—	*vh df 1715*
Chalupnici							
Kašpar Berger	7	3	2	—	2	2	
Mates Teyczer	6	3	2	—	3	—	tkadlec
Kryštof Tynge	4	0.2	2	—	2	—	tkadlec
Kašpar Wante	7	1	3	—	6	—	švec
Zahradnici							
Jan Jantž	—	—	—	—	1	—	tesař
Elias Kayl	—	—	—	—	1	—	
	39	**9.2**	**13**	**1**	**17**	**2**	

VES CHLYSTOW [Chlístov, s. o. Železný Brod]
roli prostřední — per 2 1/4

Sedláci							
Vávra Holej	18	4	3	1	2	—	
Dobiáš Adamů	16	4	3	1	2	—	
Anna Stuchlíková	15	3	2	1	1	1	
Jakub Stuchlík	15	5	3	1	2	—	
Chalupnici							
Salomena Hrazulková	6	2	1	—	1	—	
Stavení rozbořený a pustý							
zahradnický							
Čápovský	—	—	—	—	—	—	místo
	70	**18**	**12**	**4**	**8**	**1**	

VES GESENECZ [Jesenec, zanikl do Sklenařic, s. o. Vysoké nad Jizerou]
roli neúrodné — per 3

Sedláci						
Lukáš Jarů	17	4	4	1	3	2
Václav Vodsedalej	20	6	5	2	5	2

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Roli má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová		
Václav Kučera	20	3	4	—	1	—		
Jan Jarů	15	4	3	1	2	2		
Matěj Veštala	14	2	2	—	1	1		
Václav Kuna	16	4	4	2	2	1		/550
Stavení rozbořený a pustý								
sedlský								
Mlynářovský	26	—	—	—	—	—	stavení, pustý	
Drlíkovský	20	—	—	—	—	—	stavení, pustý	
Tomášovský	20	—	—	—	—	—	stavení, pustý	
	168	**23**	**22**	**6**	**14**	**8**		

VES MAKOW [Makov, s. o. Vysoké nad Jizerou]
roli neúrodný — per 1/4

Zahradníci								
Jakub Křížů	—	—	—	—	1	—		
Pavel Uhlíř	—	—	—	—	2	—		
Martin Munků	—	—	—	—	2	—		
Pavel Hašek	—	—	—	—	1	—		
Matěj Jakubů	—	—	—	—	1	—	*it. 1737*	
Stavení rozbořený a pustý								
sedlský								
Zajíčkovský	20	—	—	—	—	—	stavení, pustý	
Halíkovský	24	—	—	—	—	—	stavení, pustý	
Janoušovský	24	—	—	—	—	—	stavení, pustý	
zahradnický								
Záměrovský	—	—	—	—	—	—	stavení, pustý místo	
Štěpánovský	—	—	—	—	—	—	stavení, pustý místo	
Vlachovský	—	—	—	—	—	—	stavení, pustý místo	/551
	68	—	—	—	**7**	—		

Na panství semilským nacházejí se dvě svobodné sklenné huti:
HUŤ REYDUCŽKA [Rejdice, s. o. Tanvald]
roli prostřední — per 1 3/8

Daniel hutník	70	15	30	4	15	4	
téhož hutníka dělníci, jenžto svý vlastní chalupy mají:							
Jan Prcysler	4	1	2	—	1	—	
Michal Pokman	3	—	—	—	2	—	
Jan Lessler	3	—	—	—	2	—	
týž huťmistr drží svůj vlastní mlejn o jednom kole, item jednu pilu							
druhý huťmistr:							
Kašpar Horn	80	20	30	4	16	11	týž má svůj mlejn o 2 kolách
téhož huťmistra dělníci, jenžto svý vlastní chalupy mají a vrchnosti semilské v poddanosti zavázáni jsou:							
Melichar Horn	6	2	1	—	4	3	

Jména měst a sousedův Jména vesnic a hospodářův	Roli má	Seje na zimu	Seje na jaře	Potahů chová	Krav chová	Jalového chová	
Zahradnici							
Kryštof Haspak	—	—	—	—	2	—	
Bartoloměj Braystler	—	—	—	—	2	—	
Šimon Šlegl	—	—	—	—	2	1	
Kryštof Kuntz	—	—	—	—	2	—	malíř sklenic
Jan Jarpauth	—	—	—	—	1	—	
Jakub Kyster	—	—	—	—	1	—	
Kašpar Ulrych	—	—	—	—	1	—	kovář
Petr Seyffler	—	—	—	—	1	—	švec
Jeremiáš Laurholtz	—	—	—	—	1	—	
Kryštof Lyncke	—	—	—	—	1	—	
	166	**38**	**63**	**8**	**54**	**19**	

Summa skutečně osedlých: 125 1/2
Summa rolí orných: 4523 strychů

Anno 1656 14. augusti k budoucímu sněmovnímu prvnímu terminu vyjitím času přirážejí se ti anno 1653 vnově osedlí, per 2 1/4.

Anno 1657 26. decembris vyjitím času přirážejí se ti 1654 vnově osedli per 4 3/4, item pohořali per 1/2.

DROBNOSTI

První stadium vývoje města Mladé Boleslavi podle aktuálních archeologických pramenů: iniciativa pro další studium

Jiří Waldhauser

Věnováno památce
Velkého Mladoboleslavana
Rudolfa Turka

V tomto svazku sborníku *Z Českého ráje a Podkrkonoší* prezentují M. Lutovský a P. Čech archeologické nálezy z hradiště *Chlumu* nad Mladou Boleslaví, a to poprvé ve značné úplnosti. Pokoušejí se rozšifrovat mluvu archeologických pramenů o jednom z centrálních sídel Čech, které se vůlí jedince či komunity octlo asi před necelými tisíci lety v místech, kde nyní chodíme po vydlážděných ulicích a náměstích významného českého města. Jedna země a jedno dědictví nás pojí s lidmi dávno zprachnivělými, těmi, kteří správně odhadli perspektivu líbezného koutu nad soutokem Jizery a Klenice...

Výpověď archeologických pramenů a historie

Ani na (mladoboleslavském) hradisku ani v jeho podhradí s kostelem svatého Víta nebylo dosud (archeologicky) zkoumáno a jediným předmětem získaným z podhradí (a prokazujícím kontakty středověkých Mladoboleslavanů — poznámky autora) je ruský zámek podoby koníčka.[1] Tolik slova R. Turka v jeho stati o západních Charvátech (Charvátcích), spíše knížectví než kmeni,[2] jehož příslušníci sídlili ve středním Pojizeří až do 10. století.

O počátcích Mladé Boleslavi shrnul dosavadní poznatky R. Turek asi v těchto dvou základních hypotézách:

(1) Hradiště v místech mladoboleslavského hradu a snad i Starého města bylo založeno mezi léty 936 až 950, a to podle kombinace velmi mlhavých písemných zpráv z doby bojů Přemyslovců se Sasy atd., kdy se setkáváme se zmínkou o *Novém hradě*, teoreticky ztotožnitelným s Mladou Boleslaví.

(2) Podhradí přemyslovského hradu vzniklo na *Podolci*, rozvíjelo se, až roku 1318 se stalo trhovou osadou a teprve roku 1344 mělo být přeneseno Ješkem z Michalovic do míst bývalého hradiště, zvaných *V hrobie*, a být nadáno městskými právy.[3]

Až roku 1977 spatřily světlo světa archeologické nálezy, které získal tehdejší pracovník odboru kultury ONV a dříve též pracovník mladoboleslavského muzea V. Weber,[4] které omezeně promlouvají k hypotézám R. Turka. Jmenovaný, jemuž děkuji za možnost se o nálezech zmínit, nemohl bohužel provést kvůli řadě objektivních důvodů větší záchranný výzkum. Stejnými díky jsem zavázán T. Honickému z Kněžmosta čp. 180, který se na akci rovněž podílel. Oba předali nálezy s provizorní dokumentací do mladoboleslavského muzea, kde jsem je před nedávnem, pokud se daly identifikovat, zaevidoval a jsou tak přístupné dalším badatelům ke studiu. Cílem tohoto článku je pouhé zveřejnění informace o jejich existenci; sám nejsem odborníkem a specialistou na slovanské a středověké období. Předpokládám, že budou důkladně v budoucnosti zhodnoceny, popřípadě k nim nalezeny i další, což nelze při stavu mladoboleslavského depozitáře vyloučit. Jde o inventární čísla 27530-27558, 27561-27608, 27822-27852 z akce v roce 1977. Veškerou dochovanou dokumentaci představují zápisy a ojediněle i plánky na papírových obalech, které jsou archivovány v originále spolu s nálezy. Lze litovat, že nebyl proveden řádný archeologický výzkum a vypracována nálezová zpráva. O údajném zjištění kvádříkového (románského?) zdiva při dalším terénním výkopu v místech historického jádra Mladá Boleslavi, o kterém mě informoval L. Beneš, nemám bližší informace. Návštěva z Archeologického ústavu snad výsledky, při nichž opět nedošlo k regulérnímu výzkumu, zveřejní.

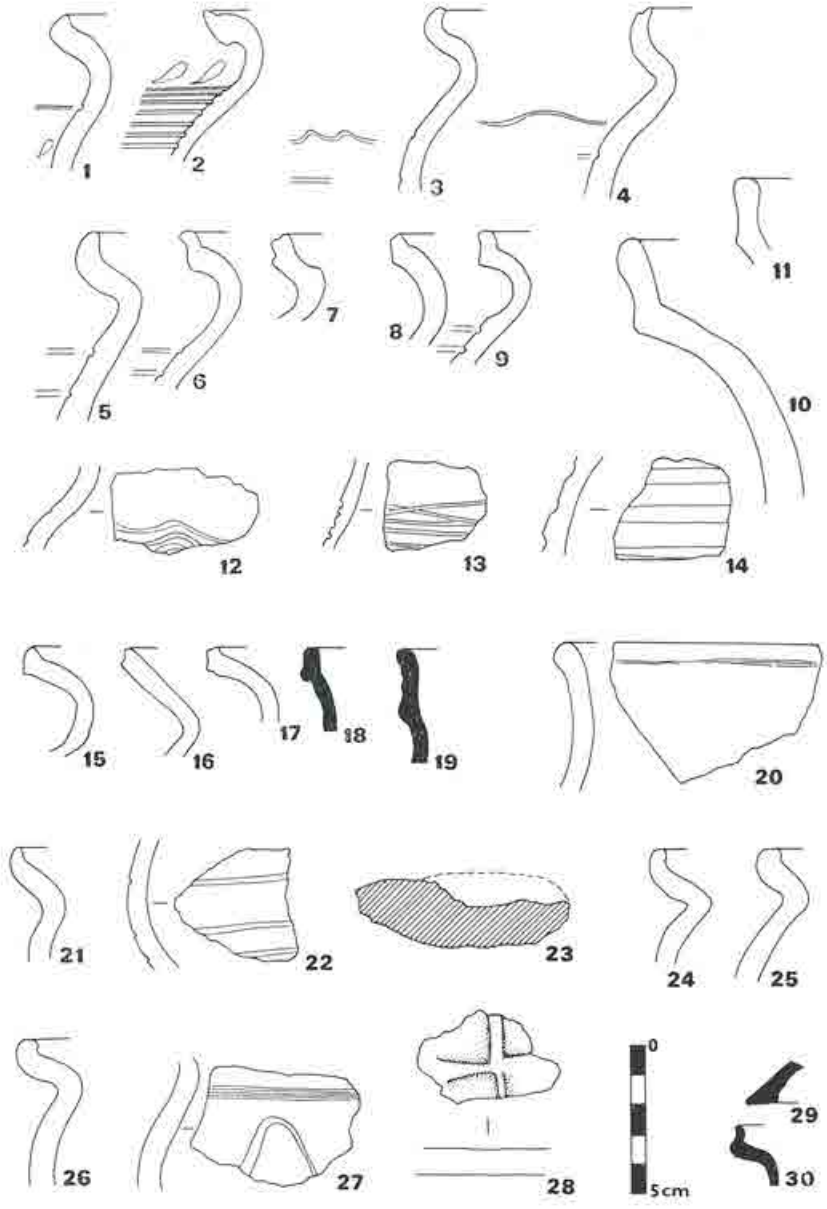
Informace o záchranné akci v roce 1977

K dispozici jsou tyto soubory (obr. 1):

Poloha (1) *Staroměstské náměstí* bez bližší lokalizace. Dva zlomky keramiky z pozdní doby kamenné, eneolitu (obr. 1:20) prokazují osídlení již zhruba před pěti tisíci lety, shodně s *Chlumem* nad Mladou Boleslaví. Nevíme, zda v místech mladoboleslavské ostrožny již bylo opevněné sídlo či pouhé sídliště, eventuálně pohřebiště.

Poloha (2) *Podloubí u Hoštěnice*. Okraj kalichovité profilace (obr. 1:21), keramika s vodorovnými rýhami (obr. 1:22) a mj. kolářek kovářské strusky (obr. 1:23) prokazují osídlení ve 12. století a přítomnost řemeslníků, zpracovávajících železo.

Poloha (3) *Mezi hradem a Hoštěnicí*. Nálezy z vrcholného středověku, např. irizovaný zlomek okenního skleněného terče a keramika.

Archeologické nálezy ze záchranné akce roku 1977. Vykryté profily znázorňují vrcholně středověkou keramiku.

Veduta mladoboleslavského hradu a přiléhajícího komplexu okolo Staroměstského náměstí na rytině J. Willenberga z roku 1602.

Poloha (4) *Vedle Hoštěnice*. Zjištěna byla celá lidská kostra, kterou však nelze blíže datovat. Zpráva o přenesení sídliště z Podolce na místo *V hrobech* by mohla nabýt reality, neboť na místě mladoboleslavské ostrožny skutečně mohlo být pohřebiště, možná pravěké, možná další, ve kterém pohřbívali jiní obyvatelé nežli u svatého Víta.

Poloha (5) *Před hotelem Grand*. V kulturní vrstvě v hloubce jednoho metru se měla nacházet keramika, typický je jen jeden okraj (obr. 1:24).

Poloha (6) *Synagogní ulice*. Z třicet centimetrů mocné kulturní vrstvy pod dlažbou pochází poměrně početný soubor keramiky. Jmenovat lze opět kalichovitý okraj (obr. 1:25), podobně i další (obr. 1:26), zlomek z těla s vlnicí (obr. 1:27), dno s hrnčířskou značkou (obr. 1:28) a vrcholně středověkou keramiku (obr. 1:29—30).

Poloha (7) *Staroměstské náměstí, z výkopů pod dlažbou* atd. Početně nejrozsáhlejší soubor zahrnuje více než stovku zlomků keramiky (obr. 1:1—19), z nichž za charakteristické platí vytažené okraje (např. obr. 1:10) ze 13. století, opět kalichovité okraje (obr. 1:3,5) ze 12. století a snad i starší, dále i vrcholně středověká keramika, zřejmě i pozdější (obr. 1:18—19). Jisté je datování souboru do 12.—13. století, vyloučit není možno 11. století.

Pokus o předběžné hodnocení

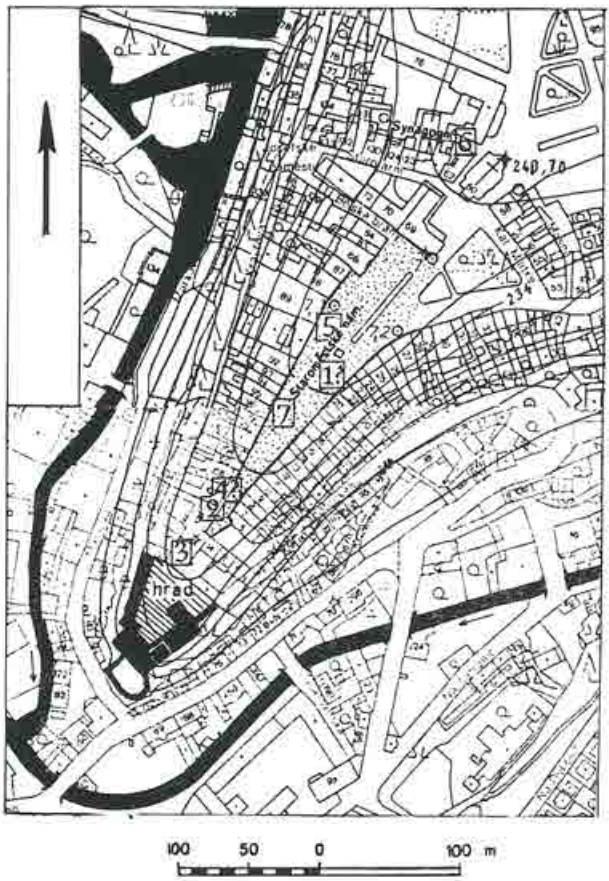
Jak vyplývá z umístění zmíněných nálezů na strategicky exponovaném hřbetu ostrožny mezi řekou Jizerou a říčkou Klenicí, která vynikne třeba z rytiny Jana Willenberga z roku 1602 (obr. 2), šlo obyvatelům především o zaujmutí polohy s obrannými výhodami. Těžko říci, zda osídlení představuje hradiště nebo také jeho neopevněné předpolí. Odhadneme-li na základě přibližného umístění nálezů na ostrožně osídlenou plochu se zahrnutím místa dnešního hradu asi na pět až osm hektarů, což je plocha převy-

šující opevněný areál hradišť z 11. až 12. století, pravděpodobně na ostrožně mohlo stát jak přemyslovské správní sídlo, tak i nukleus budoucího města. Platilo by to především pro 13. století, neboť keramika z této doby tvoří téměř polovinu souboru.

Důležité jsou doklady osídlení z dvanáctého, možná i jedenáctého století, které představují první archeologické důkazy o existenci přemyslovského sídla, jež bylo s nejvyšší možnou pravděpodobností opevněno. Objev tohoto opevnění je podle mého názoru jen záležitostí času a pozorného sledování výkopů, inženýrských sítí a jakýchkoli zásahů do terénu, včetně přípojek pro kanalizaci.

Hlavní význam keramiky spočívá v precizaci návaznosti na hradiště *Chlum* nad Mladou Boleslaví, kde prakticky končí tzv. středohradištní horizont keramiky s kolky apod. Keramika z mladoboleslavské ostrožny představuje návaznost tzv. mladohradištní keramiky, s výzdobou častých vodorovných linií. Horizont pozdněhradištní keramiky z Mladé Boleslavi má pak zase napojení na horizont keramiky z nejstarších hradů 13. století, třeba z Valdštejna,[5] dále i k horizontu předlokační městské keramiky 13. století, příkladem ze Sobotky.[6]

Archeologické nálezy ze Staroměstského náměstí v Mladé Boleslavi pocházejí jen ve velmi malé míře ze 14. století, kdy údajně mělo dojít

Mladá Boleslav v partii historického jádra s hradem. Čísla označují v textu popsané polohy s archeologickými nálezy z roku 1977. Lokalizace poloh je velmi přibližná.

k přeložení *zárodku městského organismu* z *Podolce* na ostrožnu. Spíše však již před lety 1318 až 1344 v předpolí hradiště Přemyslovců na ostrožně fungovalo jakési předlokační centrum, a to vedle *Podolce* s kostelem svatého Víta. Snad mělo i vlastní pohřebiště, nebylo-li to místo posledního odpočinku obyvatel hradiště. Důležité je, že je doloženo kovářské řemeslo.

Škoda, že osud nedopřál R. Turkovi zpracovat tyto aktuální archeologické nálezy z mladoboleslavské ostrožny, protože v jeho pojetí a univerzálním přehledu by jistě vypovídaly kvalifikovaněji a kvalitněji...

Jeví se téměř neuvěřitelné, že během tisku tohoto sdělení byly potvrzeny všechny naše závěry o osídlení městského jádra Mladé Boleslavi, a to při záchranném výzkumu, který v létě a na podzim 1992 prováděl archeolog turnovského muzea Jan Prostředník. Nálezem několika hrobů, jednoho s výbavou bronzových záušnic, upřesnil existenci mladohradištního pohřebiště v poloze Hoštěnice na mladoboleslavské ostrožně a prokázal tak odůvodněnost místních názvů *V hrobiech*. Rovněž nalezená keramika se shoduje s mými názory na datování počátku osídlení dnešního městského jádra. Jmenovanému děkuji za laskavost, s jakou mě informoval o předběžných výsledcích výzkumu, který prováděl s mimořádným osobním nasazením.

Poznámky

[1] TUREK, R.: *K problému západních Charvátů*. In: Liber Iosepho Kostrzewski octogenario a veneratoribus dicatus. Wrocław-Warszawa-Kraków 1988, s. 395—409.

[2] TŘEŠTÍK, D.: *České kmeny — historie a skutečnost jedné koncepce*. In: Studia mediaevalia Pragensia. Sv. 1. Praha 1988, s. 129—143.

[3] TUREK, R.: *Čechy v raném středověku*. Praha 1982 (s početnou literaturou). Populárně KNOB, J. — HRDLIČKA, O. — KREJZLÍK, I. *Mladoboleslavsko*. Praha 1979.

[4] WEBER, V.: *Osídlení Pojizeří v 10. až 13. století*. In: Archaeologia historica. Sv. 3. Brno 1978, s. 407—413.

[5] WALDHAUSER, J.: *Výzkum na hradě Valdštejně*. Archeologické rozhledy, *25*, 1973, s. 221—224.

[6] KLÁPŠTĚ, J. — WALDHAUSER, J.: *Dávná Sobotka*. Zpravodaj Šrámkovy Sobotky, 1990, č. 4, s. 1—4 (s kresbami keramiky).

Příspěvek ke stavební podobě turnovských domů

Jiří Slavík

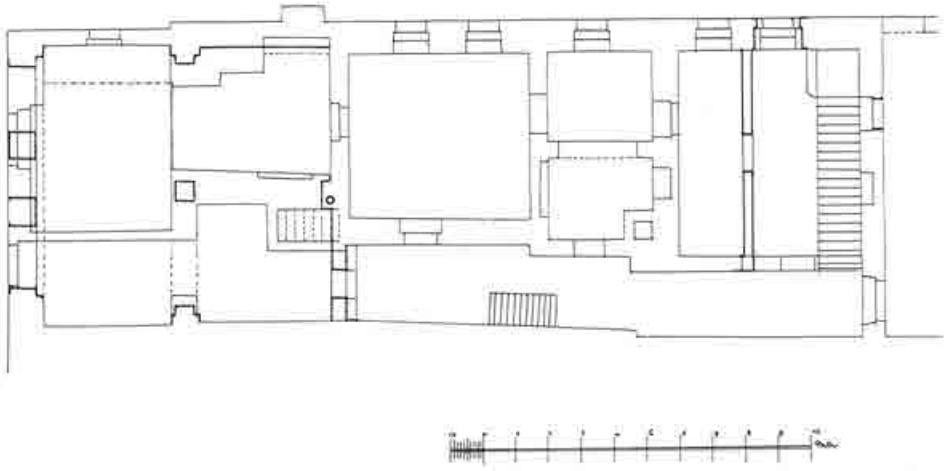
O stavební podobě turnovských domů pozdního středověku mnoho nevíme. Základní dílo uměleckého a historického místopisu, Šimákův soupis památek, zaznamenal sgrafitové fasády domů čp. 70 a 163, signalizující existenci náročnější zástavby nejen ve středu města.[1] Novodobý soupis památek pouze opisuje Šimákovy údaje s tím, že zbořenému čp. 163 připisuje i pozdně gotickou dispozici.[2] Od počátku století, pomineme-li téměř neznámý průzkum O. Stefana, pořízený ve čtyřicátých letech pro regulační plán města,[3] se tedy poznání stavební podoby Turnova příliš nezměnilo.

Jen ojediněle byly zbytky renesančních či starších konstrukcí rozpoznány a zachovány. Stalo se tak v roce 1968, kdy byl na průčelí čp. 224 v Sobotecké ulici odhalen zlomek psaníčkového sgrafita, počátkem roku 1990 bylo na průčelí obytné budovy Podkostelního mlýna čp. 118 nalezeno čtvercové okosené okénko, datovatelné do 16. století. Obdobné okénko bylo v souvislosti s opravou omítek nalezeno i na boční fasádě zadní části čp. 245 v Sobotecké ulici. K výjimečné budově Podkostelního mlýna[4] se tak přiřadil i zbytek další významné městské stavby — bratrského sboru, o kterém nyní můžeme tvrdit s jistotou, že byl budovou zděnou.[5] Poslední, ale významem první budovou, kterou je nutno zmínit, je radnice čp. 1, ve svém jádru pozdněgotická stavba z roku 1526.[6]

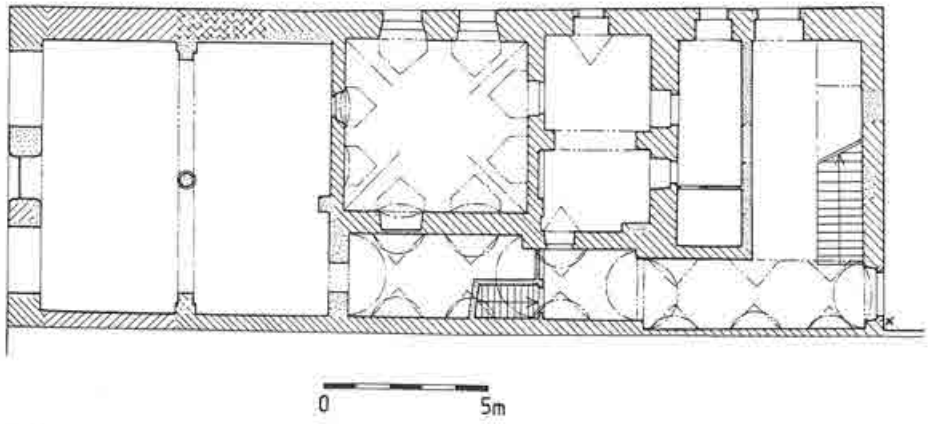
Na přelomu let 1991 a 1992 byl v severozápadním koutě náměstí demolován nárožní dům čp. 96, který se při povrchním pohledu jevil jako novostavba z roku 1890,[7] s přístavky garáží z roku 1970 ve dvoře.[8] Velká stavební akce v roce 1890 byla však jen adaptací staršího objektu (obr. 1), při které bylo odstraněno zazděné podloubí s přední částí dispozice — krámkem a částí chodby se schodištěm. Vznikl donedávna dochovaný prostor obchodu s litinovým sloupem, podpírajícím průvlak stropu, nové schodiště v zadní části dispozice, došlo k drobným změnám okenních a dveřních otvorů, starší valbová střecha byla nahrazena pultem s valbami a celý objekt obdržel novou fasádu.

Před demolicí se v přízemí domu nacházela čtvercová místnost zaklenutá neckovou klenbou s osmi pětibokými lunetami. Za ní se nacházel kuchyňský trakt a zadní část domu vyplňovalo zmíněné schodiště (obr. 2). Na straně k sousednímu domu čp. 95 probíhala ve střední a zadní části domu valeně sklenutá chodba s šesti páry stlačených výsečí. Z chodby, předělené v roce 1890, ústilo schodiště do sklepa (obr. 3). Na krátkou vstupní valeně klenutou prostoru navazuje vpředu úzká, segmentem klenutá chodbička se zazděným vstupem do sklepa, zrušeného při přestavbě roku 1890; ze zadní části klesá schodiště do sklepního prostoru s trojicí výklenků, tesaných ve skále (tzv. trojlístek).

Nejstarší částí demolovaného domu byl levý venýř dvorního portálu, profilovaný výžlabkem, hruškovcem, stezkou, ústupkem a tor-

Obr. 1. Turnov čp. 96, půdorys přízemí. Stav po adaptaci roku 1890. Silně vyznačeny úpravy z roku 1890.

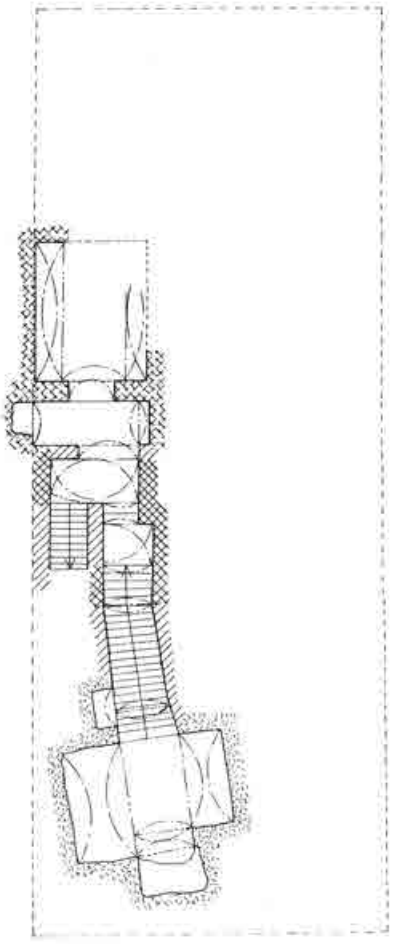

Obr. 2. Turnov čp. 96, přízemí před demolicí. Rekonstrukce podle zaměření ing. Horáka a zaměření J. Slavíka. Mřížkovaně zdivo gotické, šrafovaně zleva doprava barokní, zprava doleva klasicistní, tečkovaně novodobé, přerušovaně zařazení hypotetické. Křížkem označena poloha gotického venýře před demolicí, detailně zakresleny nesporné tvary kleneb.

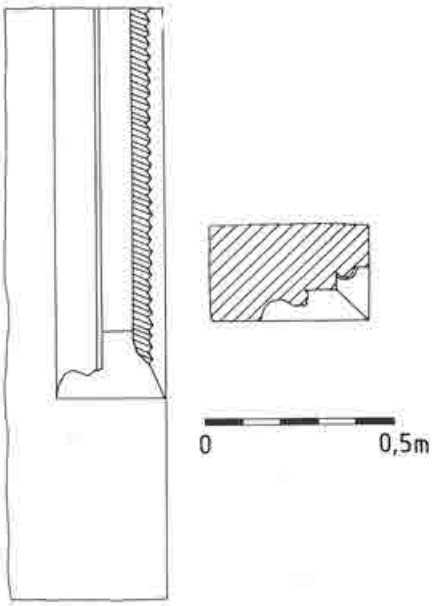
dovaným prutem (obr. 4).[9] Vzhledem k tomu, že nadpraží tvořil prostý pískovcový překlad, lze s vysokou pravděpodobností tvrdit, že se venýř nacházel ve druhotné poloze. Zajímavým detailem je čočkovitá zahloubenina na boční straně venýře, jíž lze připsat opakovanému broušení nástrojů.

V turnovském prostředí ojedinělé ostění lze datovat k přelomu 15. a 16. století. Do této doby lze položit i klenbu střední části sklepů, navazující na přední sklep, o němž se lze domnívat, že byl v této době ještě plochostropý. Zda z této etapy pocházela i část valené klenby krámu, odstraněné při přestavbě roku 1890, se

lze jen dohadovat. Konstrukce střední části domu pocházely z 18. století, kdy došlo k zásadní přestavbě domu, dochované ve své podstatě až do roku 1890.[10] V poslední třetině 19. století bylo zazděno podloubí a nejspíše tehdy byla do zadní části domu osazena část pozdně gotického ostění, o němž lze vzhledem k jeho výstavnosti předpokládat, že bylo původně součástí hlavního vstupu. Obdobné stěhování hlavního portálu je v Turnově, i když z mladšího období, doloženo v nedalekém domě čp. 133.

Obr. 3. Turnov čp. 96. Suterén. (Zaměření J. Slavík.)

Obr. 4. Turnov čp. 96. Venýř dvorního vstupu, uložený dnes v turnovském muzeu. (Zaměření J. Slavík.)

Poznámky

[1] Šimák, J. V.: *Soupis památek historických a uměleckých.* Sv. 32. Turnov, Praha 1909, s. 231.

[2] Poche, E. a kol.: *Umělecké památky Čech.* 4. díl. Praha 1982, s. 117.

[3] Průzkum je součástí rozsáhlejšího elaborátu, jehož mapová a plánová část je uložena ve spisovně odboru výstavby a územního plánování městského úřadu v Turnově. Stefanova datování nelze vždy akceptovat.

[4] Šimák, J. V.: *Soupis památek*, s. 233, kde uvádí i datum 1506, vytesané na stavidlech.

[5] Šimák, J. V.: *Příběhy města Turnova nad Jizerou.* 3. díl. Turnov 1904, s. 258.

[6] Šimák, J. V.: *Příběhy města Turnova nad Jizerou.* 1. díl. Turnov 1903, s. 122—124.

[7] Spisovna odboru výstavby a územního plánování městského úřadu Turnov, složka čp. 96. Stavbu pro Viléma Faltina navrhl stavitel Karel Knop, povolení bylo vydáno 4. února 1890.

[8] Tamtéž.

[9] V průběhu demolice mne na něj upozornil ing. arch. František Jeřábek, kterému touto cestou děkuji. Venýř je dnes uložen v Okresním muzeu Českého ráje v Turnově.

[10] Prvním známým majitelem domu byl soukeník Jan Šašek (1606). Také v pozdějších letech dům patřil vynikajícím patriciům, jako byli rytíř Adam Rychter z Aichenfelsu, aktuár František Stehlík, radní Starého města Pražského František Xaver Kheil, rychtář František Dannenberg nebo soukeník Kašpar Maruška, jenž dal za něj roku 1810 5 360 zl. (Šimák, J. V.: *Příběhy města Turnova*, 3. díl, s. 16—18).

Leipzig zur Messe: Hôtel Hamburg.

Počátky moderního kamenářského průmyslu v Turnově

Miroslav Cogan

Hovoříme-li rádi o osmnáctém století jako o zlatém věku turnovského kamenářství, je to nejspíše proto, že tehdy se Turnov prosadil v evropském měřítku jako jedno z nejvýznamnějších center zpracování a obchodu s drahými kameny. Mistři kamenáři dosáhli nebývalého a potom již neopakovaného společenského postavení, hospodářské prosperity a stali se významným činitelem kulturněhistorického vývoje města i jeho ekonomiky.

Romantika tajemných postav rudolfinských prospektorů a bohatý archivní materiál z historie kamenářského bratrstva se staly vděčným námětem badatelské práce řady autorů. Mnohem prozaičtější, z hlediska dlouhodobé perspektivy však neméně významné století devatenácté, s prací námezdních brusičů a hukotem strojů, tak zůstává neprávem opomíjeno. Náležitého zpracování se snad dostalo pouze cestám Turnovanů pro drahé kameny za Ural, do Ameriky nebo jižní Afriky.

Ve starších dějinách zaznamenáváme pouze ojedinělé pokusy dostat kamenářskou výrobu z malých domácích dílen. Dochovala se zmínka o vodní brusírně provozované v Turnově kolem poloviny 17. věku na Malé Jizeře valdštejnskou vrchností.[1] Nedostatek dalších dokladů o její podobě, trvání a výrobním zaměření nás pak nutí k pouhým dohadům, že šlo o mladší a skromnější obdobu brusírny v Císařském mlýně nebo Brandýse. Se vší pravděpodobností produkovala hlavně šperkové kameny, alespoň další projekt, o němž se zmíníme, jiné výrobky v Turnově neuvádí. Je to známý návrh pražského obchodníka Modestina na vybudování kamenářské manufaktury, předložený roku 1758 Arnoštovi z Valdštejna. Tato *steinschneider waahr commertz Fabrique* měla mít dostatečné zázemí pracovních sil v přibližně šestnácti stech osobách, které podle Modestinova komentáře nalézaly v kamenářství obživu. Pro nezájem vrchnosti a snad i pro odpor kamenářského bratrstva nebyl Modestinův projekt realizován. Zůstal však mimořádně cenným dokladem o stavu turnovského broušení drahokamů v polovině 18. století.[2]

Zdlouhavé pronikání nových způsobů organizace práce do tohoto tradičně konzervativního odvětví osvětluje hned několik okolností. Kamenářská konfraternita nejen střežila kvalitu práce, upravovala vztahy mezi členy bratrstva i navenek s obcí a vrchností. Podobně jako cechy hájila také své monopolní postavení, podpořené mimo jiné i zprostředkováním obchodních kontaktů a zakázek. Do vzniku prvních velkoobchodů na konci 18. století přijímalo například představenstvo konfraternity i významnější objednávky, které rozdělovalo jednotlivým mistrům.[3] Není divu, že vidina hromadné výroby, degradující jejich *kunst* na námezdní práci a s tím spojené ztráty ekonomické i morální vzbuzovaly v kamenářích odpor. Také charakter práce brusiče drahokamů, individuální přístup ke každému kousku vzácné

suroviny se vymyká běžným postupům hromadné výroby. Výjimkou jsou pouze větší objemy kamenů stejné velikosti a tvaru, ale potřebná kritéria tehdy splňovaly pouze české granáty (pomineme-li skelnou kompozici). Nebyl to však Turnov, ale panské *hladírny* granátů ve Světlé nad Sázavou kolem roku 1755, v Podsedicích (1770), Bílině a jinde, kde se podařilo soustředit broušení, leštění a vrtání těchto typicky českých drahokamů. Světelské brusírny převzala od hrabat Kolovratů roku 1773 skupina drobných brusičů, zakladatelů pozdější Granátnické společnosti, a některé následnické firmy se tam udržely až do začátku našeho století. Zdá se ale, že celkově zůstala světelská výroba ve stádiu rozptýlené manufaktury, s ojedinělými dílnami nejvýše o čtyřech až šesti dělnících.[4] Domácí brusič a jeho vlastní rukou poháněný brus proto ještě dlouho zůstal základní výrobní jednotkou i ve zpracování českého granátu. Přes formální monopol kolovratských brusíren jej zpracovávali podomácti brusiči v pyroponosných oblastech severozápadních Čech, ale především na Turnovsku a v Rovensku pod Troskami. Z nich se měla v průběhu prvních desetiletí 19. století vytvořit

Katalog parní brusírny firmy Karel František Kraus v Turnově.

vrstva námezdních kamenářských dělníků. Zatím se ale postavení turnovských štajnšnajdrů zdálo neotřesitelné. V roce 1792 pracovalo ve městě 164 kamenářských mistrů se 46 tovaryši a 79 pomocníky. Zdejší velkoobchodníci exportovali jejich produkci většim dílem za hranice království (Vídeň, Polsko, Milán, Rusko, Francie), a sice kompozičních kamenů za 18.912 zlatých (zpracováno 255 centů kompoziční masy), za 940 zlatých českých granátů a za 2.080 zlatých pravých tvrdých kamenů a křišťálu.[5] Napoleonské války a následná hospodářská krize však dramaticky zasáhly do této idyly, a ačkoliv je to paradoxní, právě doba hromadného úpadku staletých dílen pootevřela dveře industrializaci do světa drahých kamenů.

Během prvního desetiletí 19. věku zanikla naprostá většina kamenářských dílen ve městě a po porážce Napoleona se jen pozvolna v některých opět roztáčely brusy. V roce 1819 zde bylo činných pouze 33 *štajnšnajdrů* (27 v Turnově, 5 na Hrubé Skále, 1 v Českém Dubu), kteří zpracovali kameny za 4.542 zlatých. Pozvolný, ale stálý vzestup — v roce 1840 vykazuje magistrát již 40 mistrů a objem výroby vzrostl na 9.413 zlatých[6] — vytvářel předpoklady ke vzniku nových výrobních vztahů: velkoobchodníci začali investovat zpět do prosperujícího perspektivního odvětví a vytvářet si vlastní výrobní zázemí. Umožnil jim to také značný počet brusičů, kteří nalezli dočasnou obživu v místních kartounkách, dokonce při výrobě krajek,[7] ale byli ochotni vrátit se do kamenářské dílny. V relaci pro okresní úřad oznamuje turnovský purkmistr, že v roce 1854 působí ve městě dvacet tři obchodníků s drahými kameny, z nichž každý zaměstnává dvacet až šedesát dělníků, jejichž počet podle potřeby kolísá. Toto proměnlivé množství zaměstnaných svědčí o práci sjednávané krátkodobě, na zakázku. Z platů dvou až čtyř zlatých týdně si brusiči hradili část provozních nákladů, například nákup brusiva — *šmirglu*, oleje atd., takže jim na obživu zůstávalo asi 36 krejcarů denně, přestože jim v práci pomáhaly manželky a odrostlejší děti. Citovaná zpráva uvádí, že se

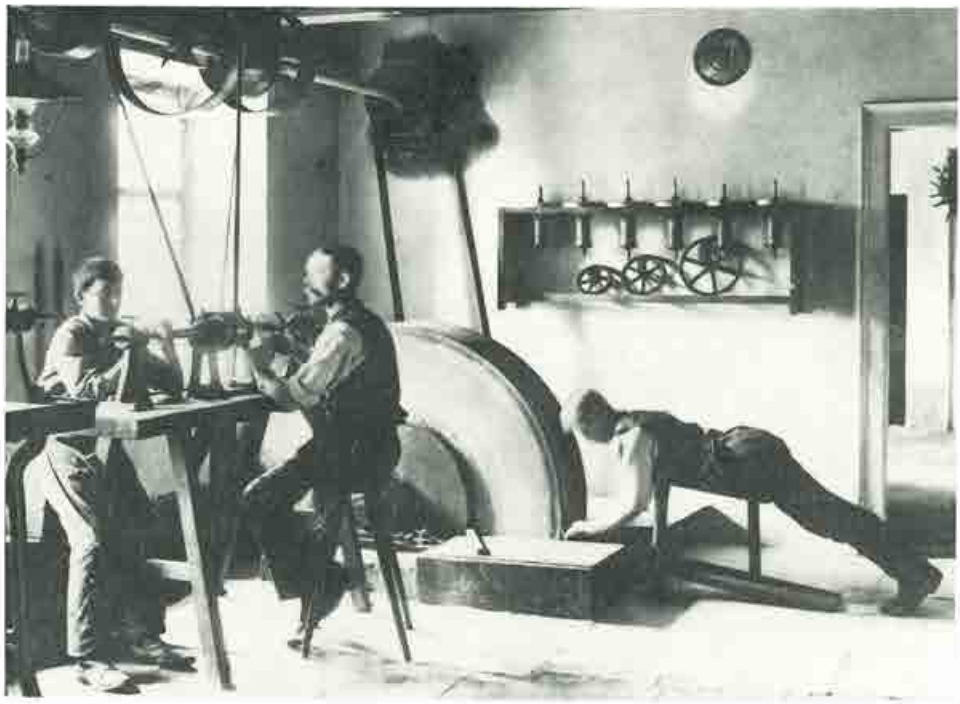

Brusírna firmy May a Palma v Turnově roku 1890.

v Turnově brousí kromě diamantů všechny druhy kamenů, nejvíce však českého a tyrolského granátu — ročně 10 až 12 centnýřů (tj. 560 až 680 kg) v ceně padesáti až šedesáti tisíc zlatých. Dále se dovídáme, že broušení polodrahokamů nemá v Turnově větší význam, neboť se jich zpracuje pouze asi jeden centnýř ročně. Ve větším množství se totiž brousí v Idaru a Obersteinu, kde jsou vodní brusírny, které v Turnově chybějí.[8] Tento pozoruhodný dovětek svědčí o tom, že ve městě chyběly ještě v polovině minulého století dílny s progresivnějším pohonem brusů pomocí vodního kola nebo páry. Současně nás (spolu s dalšími indiciemi) vede k přehodnocení významu výskytu zdejších kozákovských a jiných kamenů pro vznik a především rozvoj turnovské industrie.

Podnikání s drahými kameny tehdy drželi v rukou domácí velkoobchodníci, a to stejně bedlivě, jako kdysi konfraternita. Ještě v roce 1856 zde nepůsobil jediný obchodní agent z ciziny.[9] Nový živnostenský řád, jenž vstoupil v platnost v květnu roku 1860, tomuto vývoji přál. Podle něj mohl kdokoliv provozovat svobodně zvolenou živnost (s výjimkami státního monopolu) pouze na základě ohlášení. Kamenářské bratrstvo, stejně jako všechny cechy, již dříve značně omezené ve svých právech, ztratilo faktický význam. Broušení drahých kamenů, především českých granátů a skleněných imitací, se stalo vítaným doplňkovým zaměstnáním zemědělského obyvatelstva v širokém okolí. Dvorský zákaz vývozu nebroušené suroviny (1862), nebývalá popularita českého granátu v obrozenecké společnosti i nýtková technika pražského zlatníka Kolba, která umožnila použití velmi malých kaménků ve značných množstvích, přispěly ke granátnickému boomu. Každou sobotu se po vsích v okolí Turnova rozjížděli obchodníci, aby od venkovských brusičů odebrali sjednané množství hotových kamenů. Práce na drahých kamenech *prvního řádu*, importovaných ze světových nalezišť, však nemohla být svěřena sezónnímu dělníku. Majitelé turnovských exportních podniků proto zakládali menší dílny se stabilními brusiči. Zpráva okresního úřadu zemskému finančnímu ředitelství, která popisuje rozložení kamenářské výroby na Turnovsku a v okolí Rovenska v roce 1886, se také věnuje podnikatelskému úsilí dvou nejvýznamnějších firem v tomto oboru, Františka Šlechta a Františka Kraus. Okresní hejtman uvádí, že Šlechta uvedl roku 1879 do zkušebního provozu brusírnu diamantů s deseti brusy, poháněnými parním strojem pomocí jednoduché transmise.[10] V záležitosti natolik prestižní, jako je broušení nejtvrdšího a nejdražšího drahokamu, byl Šlechta těsně následován Krausem, který se o totéž pokusil v následujícím roce. Broušení diamantů bylo metou turnovských kamenářů, o niž usilovali nejméně od začátku devatenáctého století. Již v roce 1834 založil Krausův předchůdce, rovněž František, brusírnu drahokamů a diamantů, ale stejně tenkrát jako nyní skončily pokusy s diamantem bez úspěchu. Právě nezdary spojené s finančními ztrátami, jež oba podnikatelé brzy ohlásili, vzbudily podezření finančního úřadu z možného daňového úniku a v průběhu šetření vznikla námi citovaná zpráva. Soutěž o prvenství ve městě však mezi těmito podniky vypukla dříve a lze ji vycítit za všemi pokusy o zvýšení produktivity dílen při velkoobchodech Šlechtů i rodiny Krausovy, které zaznamenáváme od začátku sedmdesátých let.

V roce 1872 žádá Julie Šlechtová okresní úřad v Turnově o souhlas *ku založení provozovárny na broušení drahokamů a slitin* (kompozice) *pomocí vodního přístroje* na zahradě u Malé Jizery.[11] Následovalo vleklé jednání, jež zřejmě skončilo bez úspěchu, jak dokládá zřízení již zmíněné parní brusírny v těsném sousedství františkánské klášterní zahrady. Podobně skončil i pozoruhodný Krausův projekt z roku 1873. V patrové budově u Malé Jizery plánoval umístit celkem 38 brusů, jež měla poháněť dvě spodovodní kola o průměru osmnáct a šířce deset stop (asi 5,7 a 3,2 m).[12] Tento, na sedmdesátá léta již kuriózní projekt — na nedalekém Liberecku, ba přímo ve městě již pracovaly parní stroje — svědčí o jistém konzervatismu kamenářů; určitou roli zde sehrál zřejmě příklad Idaru a Obersteinu, kde byla vodní síla užívána při broušení již staletí. Pro německou inspiraci hovoří také vertikální brus, jenž se později v Krausově závodě objevil, a nakonec, mladý František Šlechta pobyl nějaký čas jako příručí v nejmenovaném mannheimském velkoobchodě,[13] odkud to do dnešního dvojměstí Idar-Oberstein měl asi sedmdesát kilometrů... Nicméně Krausova myšlenka nepadla na úrodnou půdu, ba musel se potýkat i s odporem proti plánovanému zvýšení koruny dolánecké jezu k zajištění dostatečného množství vody a proti zásahu do strouhy zvané Malá Jizera, kdy ohrožoval zájmy podkostelního mlýna. Krausova žádost byla projednávána ještě v roce 1876, podle všeho bez valného výsledku. Roku 1879 F. Kraus žádal purkmistrovský úřad o povolení ke stavbě parní brusírny na zahradě svého domu čp. 133, na začátku dnešní Jiráskovy ulice. Čtyři brusy vyčlenil na broušení diamantů, dalších dvacet až dvacet pět mělo sloužit ke zpracování jiných drahokamů.[14] Majitelé sousedních domů měli opět námitky z obav před nebezpečím požáru, kterým provoz parního stroje hrozil, ale stavbu brusírny, i na dnešní poměry velké, se podařilo realizovat. V roce 1886 přistoupil ke stavbě nové parní dílny také Šlechta na dvorech domů čp. 67 a 68 v dnešní

Práce na vertikálním brusu u firmy F. Kraus.

Skálově ulici. O jejím vybavení se však z kolaudačního zápisu nic nedovíme.[15]

Do soutěže, která Turnovu, či přesněji zdejším kamenářům přinesla technický pokrok, se v devadesátých letech zapojila ještě firma May a Palma. Pozici Šlechty ani Krause však neohrozila. Když roku 1890 zavítal do Turnova ministr obchodu, prohlédl si brusírny obou konkurentů.[16] Snad to byla náplast na sebevědomí F. Krause, který léta usiloval neúspěšně o propůjčení dvorského predikátu pro svoji továrnu.[17] Ve firemním katalogu z roku 1898 alespoň píše: *již sedmdesát let existuje moje brusírna drahých kamenů a diamantů jako jedinečná, zcela zvláštní specialita v Rakousko-Uhersku, jehož broušené kameny nalézají odbyt ve všech zemích civilizovaného světa...*

Víme-li o existenci dalších a v případě Šlechty neméně zdatných podniků, vzpomeneme-li neúspěchů s broušením diamantů, nezbude nám než pohlížet na toto bombastické tvrzení jako na součást obchodní politiky. Tím spíše, že se po roce 1900 objevuje v záhlaví firmy jméno nájemce Josefa Buška (Jos. S. Buschek) jako důkaz toho, že Karel František Kraus nenalezl pokračovatele ve svém díle. Krausova firma zanikla v roce 1912, zatímco Šlechta kupuje naleziště na Madagaskaru a spolu s novými podniky Herman a Palma či Ladislav Durych stojí na prahu konjunktury dvacátých a třicátých let.

Poznámky

[1] Stanislav Urban: *Řezáči drahých kamenů v Čechách 16. a 17. století.* In: Acta UPM. D. Suplementa. Sv. 2. Praha 1976, s. 117. Václav Vrš († 1695) pracoval v panské šlejferně. Jiří Tschorn-Brindler situuje brusírnu provozovanou Adamem z Valdštejna přesněji — na Malou Jizeru, do Podklášterního (?) mlýna. Vedle Vrše v ní pracovali také Jan a Samuel Salusové. (*Turnovští kamenáři v 17. století.* In: Ars vitraria. Sv. 8. Jablonec nad Nisou [1986], s. 113.)

[3] Projekt na vybudování kamenářské manufaktury vypracovaný J. Modestinem v roce 1758 uložen v SOA Litoměřice, pob. Žitenice, Vs Hrubá Skála. O tomto projektu nalezneme v novější literatuře více zmínek. Důkladně jej zhodnotil Josef Nožička v článku *Pozoruhodný projekt na vybudování kamenářské manufaktury v Turnově*. In: Ars vitraria. Sv. 1. Jablonec nad Nisou 1966, s. 39—46.

[5] Jan Knob: *Vývoj technologie broušení drahých kamenů v Čechách*. Aspirantská práce z let 1964—1967. 42 stran. Kopie v Muzeu Českého ráje v Turnově.

[6] Věra Vokáčová: *Český granát. Katalog k výstavě*. Praha, Uměleckoprůmyslové muzeum, 1984, s. 12—15.

[7] OA Semily, AM Turnov, 30. 10. 1792, 24. 8. 1792. Stejný pramen uvádí k roku 1797 tyto velkoobchodníky, kteří se věnovali exportu drahokamů (hlavně českých granátů) a kompozice: Barbora Svobodová, Franz Boháček (?), Jan Werich, Wolf Mayer, David Liebstein, Julie Lamlová, bratři Jakouběové. Neobjevuje se zde Ital Callegari, jenž podle citované Knobovy práce hrál v exportu turnovského zboží mimořádně významnou roli. (Tamtéž, 20. 10. 1797.) Kamenářství a obchod s kameny byly ještě v druhé polovině 90. let 18. století hlavním zdrojem obživy obyvatel Turnova a stagnace odbytu vrhala do chudoby velkou část populace tím spíše, že se nevyučila jinému řemeslu. Srv. zprávu magistrátu z 29. 10. 1796 v OA Semily, AM Turnov.

[8] SOA Praha, Krajský úřad Mladá Boleslav, Com. 1, č. 1744, kart. 1.

[9] Komerční rada Schreyer doporučil 10. 9. 1800 žádost společnosti Mayer, Heller, Neustadtl a Wolf o povolení zřídit v Turnově továrnu na tisk plátna a kartounů s tím, že před třiceti lety bylo ve městě přes 450 kamenářů, nyní jen 29. (SÚA Pha, ČG, com., 1796—1805, sign. 14/42.)

[10] OA Semily, Okresní úřad Turnov, pres. 83/1854.

[11] SOA Praha, fond KÚ Mladá Boleslav, Com 1, č. 1128, kart. 150.

[12] OA Semily, OÚ Turnov, pres. 85/1886, kart. 11.

[13] Vyhláška okresního hejtmana v Turnově ze dne 23. ledna 1873 o obnovení řízení, přerušeného 26. srpna 1872. Úřední opis v archivu turnovského muzea.

[14] Souhlas se založením brusírny sice Kraus získává 1. října 1873, s tou změnou, že *hnací síly dobude se zařízením jednoho spodovodního kola*, nicméně ještě 28. června 1876 se schází komise za účasti dotčených osob, která má projednat, zdali je možno zvýšit korunu dolaneckého jezu, aby mohlo být do Malé Jizery hnáno více vody. (Přípis okr. hejtmana městské radě ze dne 25. 6. 1876 a seznam účastníků komisionálního jednání v archivu turnovského muzea.)

[15] Josef Hejduk: *František Šlechta*. Od Ještěda k Troskám, 6, 1927—1928, s. 217.

[16] Povolení ke stavbě parní brusírny drahokamů na parcelách č. 370 a 308, při domě čp. 133 obdržel F. Kraus od městského úřadu 29. dubna 1879. Úřední opis v archivu turnovského muzea.

[17] Kolaudační zápis komise městského úřadu ze 17. června 1886 (stavební povolení bylo vydáno 20. 3. 1886), Šlechtova žádost o dva dny dříve. Archiv muzea v Turnově.
Zatímco z velké Krausovy brusírny je dnes — podobně jako z jeho domu — ruina, budova Šlechtovy brusírny byla upravena k bydlení a stále stojí ve dvorech domů čp. 67 a 68, v sousedství klášterní zahrady.

[18] OA Semily, OÚ Turnov, pres. 217/1890.

[19] V roce 1886 byla firmě Kraus a Roth zamítnuta žádost o dvorský predikát. (OA Semily, OÚ Turnov, pres. 68/1886.)

Působení frankofilních spolků Alliance Française v Jičíně a v Turnově

Milena Lenderová

Alliance Française, společnost, jejímž úkolem bylo šířit politický vliv Francie v Evropě, zámoří a koloniích prostřednictvím propagace francouzského jazyka a kultury, vznikla v roce 1883 v nacionálně exponovaných kruzích třetí republiky — iniciátoři byli vesměs určitým způsobem spojení s rozšiřováním francouzské koloniální moci ve druhé polovině 19. století: Paul Bert, generální guvernér francouzské Indočíny, Ferdinand Lesseps, budovatel Suezského kanálu, kardinál Lavigerie, arcibiskup ve francouzských severoafrických koloniích aj. Prvním předsedou se stal Paul Cambon, diplomat, pozdější tvůrce *srdečné dohody*. Společnost

vznikla jako soukromá, po třech letech jí však byl přiznán statut *veřejné prospěšnosti*.[1]

Vzhledem k tradičním — byť neoficiálním — přátelským vztahům česko-francouzským, které se v polovině 19. století změnily na nepříliš účinnou politickou devízu,[2] nalezla tato iniciativa v prostředí české inteligence významný ohlas. V roce 1886 se z podnětu malíře Soběslava Pinkase zrodila pražská odbočka Alliance Française jako vůbec první odbočka mimo Francii. Měla téměř 250 členů převážně z Prahy, ale též z Chrudimi, Jindřichova Hradce, Plzně aj. Od počátku dvacátého století, v souvislosti se zvýšením zájmu francouzské zahraniční politiky o problematiku rakousko-uherské monarchie, vznikaly společnosti další — do vzplanutí první světové války jich bylo deset. Čtyři z nich se nacházely na území východních Čech: v Hradci Králové (1901), Jičíně (1904), Chrudimi (1909) a Pardubicích (1913).[3]

Mezi soudobými spolky zaujímala Alliance Française specifickou pozici: předpokládala u svého členstva kulturní rozhled, určitý stupeň znalosti francouzštiny, slušné ekonomické postavení. Činnost spočívala v konání konverzačních schůzek, koncertů, divadelních představení, přednášek, večírků — oblibená byla hlavně francouzská slavnost *tříkrálového koláče*. Na setkáních se komunikovalo většinou francouzsky, zváni byli francouzští hosté. Existence lokálního centra, šířícího znalost francouzštiny, byla tak *conditio sine qua non* vzniku odbočky Alliance Française. Těmito lokálními centry byla buď gymnázia nebo obchodní akademie.

V Jičíně byla výuka francouzštiny samozřejmostí od roku 1873, kdy jí na státní reálce začali vyučovat Jan Kosina a Václav Hátle. Aktivita vyučujících francouzštiny, umocněná pobytem několika rodilých Francouzů ve městě, dala časem vzniknout místnímu francouzskému zábavnímu časopisu *Causeries Françaises*, jehož později vystřídaly *Lectures Françaises*; oba byly určeny především studujícím francouzštiny a před první světovou válkou je v Jičíně vydával Bedřich Kabátník. Ze zájemců o francouzštinu vznikl v roce 1903 francouzský kroužek a z něj pak o rok později odbočka Alliance Française. Stanovy spolku místodržitelství schválilo až 2. ledna 1907. Při založení čítala sekce asi čtyřicet členů. Brzy po svém ustavení odbočka získala, na doporučení francouzského slavisty L. Légera, od pařížské Alliance dvanáct knih, základ pozdější spolkové knihovny. Činnost jičínské AF byla bohatá — k jejímu zpestření přispěli i dva předváleční pražští francouzští konzulové: C. Colomniès navštívil Jičín v květnu 1907 a G. Osmin-Laporte v červnu 1914. Posledně jmenovaný přednášel na téma francouzsko-českého přátelství, což bylo na prahu válečného konfliktu téma jistě ožehavé.[4]

První světová válka činnost všech odboček Alliance Française na území Čech přerušila, krátce po jejím ukončení získala společnost jako propagátor přátelství s nejbližším oficiálním spojencem nové republiky na prestiži a významu. Kromě dosavadní finanční podpory francouzského ministerstva zahraničních věcí a pařížské AF mohla společnost počítat se sympatiemi československých vládnoucích kruhů — ostatně ministr zahraničních věcí Edvard Beneš využil v roce 1905 stipendia Alliance Française ke studijnímu pobytu v Paříži.

Koncem roku 1920 existovaly pobočky AF v těchto českých a moravských městech: Praze, Brně, Berouně, Brandýse nad Labem, Českých Budějovicích, Českém Brodě, Hodoníně, Hradci Králové, Chrudimi, Jičíně, Klatovech, Kolíně, Kostelci nad Orlicí, Kralupech nad Vltavou, Litomyšli, Mělníku, Moravské Ostravě, Mladé Boleslavi, Novém Bydžově, Olomouci, Pardubicích, Písku, Plzni, Přerově, Příbrami, Poděbradech, Rakovníku, Rokycanech, Slaném, Strakonicích, Tachově, Teplicích, Třebíči, Uherském Hradišti, Vimperku, Vodňanech, Zlíně, Znojmě a Žatci.[5]

Mademoiselle,
Madame,
Monsieur,

L'Alliance française de Jičín a l'honneur de vous inviter à participer

à la fête jubilaire du 10e anniversaire de sa fondation

qui aurat lieu les 6 et 7 juin sous les auspices de la municipalité.

Cette fête sera honorée de la présence de M. le consul Osmin Laporte et de M. le viceconsul Charles Dorange et groupera la plus grande partie des anciens amis de l'Alliance.

Elle offrira à tous les participants l'occasion de visiter les rochers de Prachov et une grande partie du Paradis de Bohême, qui est un des plus jolis coins de notre patrie.

Comité
de l'Alliance française à Jičín.

JIČÍN, le 10 mai 1914.

Pozvánka na oslavy desátého výročí vzniku jičínské odbočky Alliance française s účastí konzula Osmina-Laporte.

bradech, Prostějově, Rakovníku, Rožmitále, Rokycanech a Stankově.[5] Že se jednalo do značné míry o záležitost konjunkturální, je nasnadě, ostatně některé z nově založených odboček upadly během krátké doby v nečinnost.

V Jičíně byl spolek obnoven v listopadu 1918. Při slavnostním projevu řekl jeho předseda, gymnaziální profesor G. Štorch: *Naše dávné sympatie ku národu francouzskému zvětšily se ještě za války, k nim přistupuje vděčnost, kterou ku spojencům drahým hluboce cítíme; snažení našeho spolku nésti se musí předem k tomu, abychom lásku svoji osvědčili tím, že budeme seznamovati široké vrstvy s národem francouzským, dějinami jeho, s literaturou a uměním, jakož i s poměry hospodářskými a obchodními.*[6]

Zda došlo v prvních poválečných měsících k založení sekce Alliance Française také v Turnově, nevíme. Základní předpoklady zde existovaly — francouzštině se na turnovské reálce učilo od roku 1909; tehdy v městě vznikl francouzský kroužek, jehož činnost však byla efemérní.[6a] Po převratu tu působili francouzštináři tři; jeden z nich, dr. Jan Konrád, realista a za války spolupracovník Mafie, odešel v létě 1920 pracovat jako legační rada na ministerstvo zahraničních věcí.[7]

V krátké době získala Alliance Française v Československu tak široký organizační základ, že 15. května 1921 mohla v Praze slavnostně vzniknout Federace odboček Alliance Française v Československu *(Fédération des Sections de l'Alliance Française en Tchécoslovaquie)*. Členy Federace bylo již 37 sekcí AF z českých zemí a Slovenska,[8] jejím tiskovým orgánem časopis *La Revue Française de Prague*, vedený filozofem a sociologem Danielem Essertierem.[9] Rok předtím vznikl v Praze Francouzský institut, pozdější Institut Ernesta Denise. Ústav, dotovaný francouzskou vládou a organizačně spojený s pařížskou univerzitou, zajišťoval pobyty francouzských lektorů v Československu, koordinoval půjčování časopisů a knih, v Praze pořádal bezplatné kursy francouzštiny, uděloval stipendia ke studijním pobytům ve Francii. V roce 1931 přesídlil do novostavby ve Štěpánské ulici; budovu v centru Prahy postavila na své náklady pařížská univerzita. Prostřednictvím Institutu byly Federace i odbočky AF řízeny organizačně a metodicky.

Jičínská sekce, vedená gymnaziálními profesory F. Greplem (Grepl zastupoval v roce 1931 československou Federaci na světovém kongresu AF v Paříži) a G. Štorchem, si počínala velmi dobře. V červnu 1919, ve spolupráci s pražským Topičovým salónem, otevřela v budově jičínské opatrovny výstavu francouzských plakátů. Výstava vzbudila ve městě zaslouženou pozornost.[10] Odbočka zúročila skutečnost, že v Jičíně pobýval od roku 1919 legionářský 22. pluk, později zvaný aragonský, jemuž velelí, v rámci úzké francouzsko-československé vojenské spolupráce, francouzští důstojníci. Ti se velmi ochotně zapojili do práce jičínské AF, navíc sem byli k přednáškové činnosti zváni i členové francouzské vojenské mise z Prahy. V květnu 1922 navštívil Jičín francouzský vyslanec Ferdinand Couget, ve stejném měsíci roku 1928 jeho nástupce Charles-Roux, v červenci 1933 vyslanec Léon Noël. Posledně jmenovaný se účastnil legionářské slavnosti, spojené s odhalením pamětní desky československým legiím na budově místních kasáren. Při oslavě udělil Noël vůdčí osobnosti jičínské AF, Františku Greplovi, stříbrnou pamětní medaili.[11]

Od poloviny dvacátých let se prohlubovala spolupráce zdejší sekce se sesterskými organizacemi v okolí, hlavně s odbočkou královéhradeckou a novobydžovskou. V červnu 1928 uspořádala jičínská AF výlet do Prachovských skal, spolu s frankofily z Hradce Králové, Nového Bydžova, Mladé Boleslavi a Turnova se ho zúčastnilo na šedesát osob. Existenci Alliance Française v Turnově máme však poprvé doloženu již v roce 1922, opět v souvislosti s činností sekce jičínské: členové AF Turnov se ve dnech 27. až 28. května 1922 podíleli na přijetí francouzského vyslance Ferdinanda Cougeta v Jičíně. Vedle spolupráce s jičínskými kolegy se AF Turnov věnovala i pravidelným konverzačním schůzkám, pořádání přednášek, v roce 1925 vznikl základ spolkové knihovny. Turnovští přijeli na oslavy 25. výročí vzniku jičínské sekce, konané v květnu 1929, i na velkolepé oslavy jejího 30. jubilea, spojené opět se slavností aragonského pluku. Jičín tehdy navštívil ministr národní obrany B. Bradáč, francouzský konzul M. Boisdevezi a velitel francouzské vojenské mise generál Faucher.[12]

Důležitou položkou v aktivitě všech československých sekcí AF bylo organizování kursů francouzštiny pro veřejnost. Výuka probíhala v Praze (zde ji vedli lektoři Denisova ústavu) a v Brně v úctyhodném rozsahu, nicméně ani v menších městech nebyla zanedbávána. Podle sdělení ministerstva školství se ve školním roce 1921/1922 konalo 76 kursů francouzštiny ve 35 českých a moravských městech s průměrnou účastí patnácti až dvaceti posluchačů v jednom kursu. V Jičíně se pravidelně konaly dva kursy ročně. V Turnově je zájmová výuka doložena prvně v roce 1919 — kursy pořádala sice místní osvětová komise, vyučoval však člen AF profesor Paulus.[13]

Turnovská sekce byla nejagilnější v první polovině třicátých let, kdy zde jako ředitel reálky (pozdějšího reálného gymnázia) působil Jiří Tureček. Sám byl lektorem Alliance, zajímala ho filozofie a politika, vedl k zájmu o fran-

couzský jazyk a kulturu své žáky. O činnosti turnovské AF se pochvalně zmínila francouzská lektorka, jedna z nejobětavějších propagátorek francouzsko-československé spolupráce, paní Terèse Anthoine, která v průběhu třicátých let několikrát v Turnově přednášela.[14] Turnovští udržovali písemný styk se sekcí AF ve francouzském Ille-et-Villaine, odkud získali subvenci pěti set franků. Peníze použili především na nákup knih — jejich knihovna čítala v roce 1934 na sto deset svazků. Ve srovnání se 735 svazky knihovny jičínské to byl možná počet zanedbatelný, nezapomeňme však, že jičínská sekce budovala svou knihovnu již od roku 1907.[15]

Hospodářská krize ovlivnila nepříznivě činnost Alliance Française v celé Evropě. Francouzská vláda snížila finanční podporu, méně prostředků vydávala i pařížská AF. V rámci družebních styků přispívaly některé francouzské regionální pobočky; tak přišly k jistě vítaným subvencím vedle sekce turnovské také AF v Košicích a Trenčíně.[16] Situace se všeobecně zhoršila se změnou francouzské zahraničněpolitické orientace, kterou přinesl příchod P. Lavala na Quai d'Orsay. Ve druhé polovině třicátých let tak činnost všech sekcí Alliance v Československu stagnovala. Poklesl počet přednášek francouzských lektorů, a tak přednášeli — byť většinou francouzsky — převážně místní středoškolští profesoři.

Tragickou tečku za propagovaným francouzsko-československým přátelstvím učinila mnichovská dohoda. Ironií osudu byla podepsána v době, kdy na území republiky působilo 73 sekcí AF, tedy nejvíce ze všech evropských a mimoevropských zemí. Členská základna i vedení jednotlivých sekcí byly bezradné. Odevšad docházely do vedení pražské Federace dotazy, jak dále pokračovat. Federace vyčkávala pokynů prezídia pařížské Alliance, proto doporučovala zatím s jakýmikoli změnami vyčkat. Některé ze sekcí, mj. i jičínská (o turnovské máme poslední zprávu ze 14. června 1938, kdy se zde konal recitační večer R. Alléona), navrhly změnit stanovy a název spolku na Česko-francouzský kroužek, zcela eliminovat politický aspekt činnosti a zaměřit se výhradně na otázky jazykové a kulturní.

Dne 24. listopadu 1938 se na československé sekce AF obrátil s osobním poselstvím předseda pařížské AF, spisovatel Georges Duhamel. Kromě bezradnosti a pocitu studu nad skutečností, že Francie v domnění, že zachrání mír, obětovala svého nejlepšího přítele a spojence, vyjádřil i naději, že francouzsko-československé přátelství navzdory těžkým dobám přetrvá.[17]

Přes realizaci výše uvedených změn neměla existence Česko-francouzského kroužku v Jičíně dlouhého trvání. Třebaže oficiálně byl kroužek rozpuštěn až výnosem okresního úřadu z 2. července 1944, poslední valná hromada se konala již 10. ledna 1939, závěrečnou akcí byla pak přednáška paní Valentine Fougère o francouzském filmu, konaná 7. března 1939. Kroužek zdědil po AF cennou knihovnu, čítající na počátku německé okupace na osm set svazků. Knihovna byla v březnu 1940 na příkaz okresního úřadu revidována; francouzské knihy se v období německé okupace půjčovat nesměly, vyřazené svazky se však podařilo před stoupou zachránit a v bezpečí ukrýt.[18]

Pokus o obnovu spolku a návrat k původní tradici, vyjádřený mj. vzkříšením původního názvu Alliance Française, k němuž došlo brzy po květnové revoluci, neměl v ČSR naději na dlouhodobější úspěch. Důvodů bylo několik — sestup prestiže Francie a pokles zájmu o vyučování francouzštiny, po *únorové revoluci* pak primitivní šikany nového režimu. Dne 12. dubna 1951 se československé ministerstvo zahraničních věcí obrátilo na francouzskou ambasádu v Praze se žádostí, aby Francouzský institut, stejně jako francouzská střediska v Brně a Bratislavě, okamžitě ukončil svou činnost a k 1. květnu 1951 byl uzavřen.[19] Tak zanikla Alliance Française v ČSR. Rozpuštěna byla po 47 letech činnosti, jež tvořila integrální součást společenského a kulturního dění ve městě, také sekce jičínská, čítající tou dobou dvacet tři členů.[20]

Poznámky

[1] Pospíšilová, A.: *Alliance Française a její působení u nás.* Dějiny a současnost, 9, 1967, č. 2, s. 18—20. Revue Française de Prague (dále RFP), 2, 1923, 337—338. *Le Congrès de l'Alliance Française à l'Exposition coloniale internationale à Paris, 15.—22. Juillet 1931.* Paris 1932, s. 45.

[2] Birke, E.: *Frankreich und Ostmitteleuropa im 19. Jahrhundert. Beiträge zur Politik und Geistes Geschichte.* Köln-Graz 1960. Naposledy viz Horská, P.: *Praha-Paříž.* Dějiny a současnost, 13, 1991, č. 1, s. 36—43.

[3] RFP, *10*, 1931, s. 433.

[4] Okresní archiv Jičín (dále OA Jičín), Alliance Française Jičín (dále AF Jičín), protokoly schůzí 1906—1951, nefol. — Grepl, F.: *Vývoj styků česko-francouzských v Jičíně.* Výroční zpráva reálky v Jičíně za školní rok 1930—1931. Jičín 1931, 3 an.

[5] OA Jičín, AF Jičín, korespondence 1906—1951.

[6] OA Jičín, AF Jičín, protokoly schůzí 1906—1951.

[6a] Ústav E. Denise v Praze, Archives de la Fédération des Alliances Françaises, neinventarizováno.

[7] Pátá výroční zpráva státní reálky v Turnově za školní rok 1920—1921. Turnov 1921, s. 2. Dvacet pět let státní reálky v Turnově. XVII. výroční zpráva státní čs. reálky v Turnově za šk. r. 1932—1933. Turnov 1933, s. 24.

[8] RFP, *4*, 1925, s. 136.

[9] Daniel Essertier (1888—1931), žák G. Richarda. V opozici proti Durkheimově škole se snažil o metodické sblížení psychologie a sociologie.

[10] OA Jičín, AF Jičín, plakáty vlastních akcí, příležitostný tisk.

[11] OA Jičín, AF Jičín, protokoly schůzí 1906—1951.

[12] RFP, *1*, 1922, s. 125; *8*, 1929, s. 83; *13*, 1934, s. 146. Hlasy pojizerské, *39*, č. 51, 19. 12. 1924, s. 2; tamtéž, *40*, č. 18, 1. 5. 1925, s. 2.
[13] OA Jičín, AF Jičín, korespondence. RFP, *13*, 1934, s. 146. Hlasy pojizerské, *34*, č. 10, 9. 3. 1919, s. 3.
[14] Pojizerské listy, *50*, č. 44, 31. 10. 1935, s. 3.
[15] RFP, *14*, 1935, s. 66, 69—70.
[16] RFP, *14*, 1935, s. 133—138.
[17] RFP, *17*, 1938, s. 168—171.
[18] OA Jičín, AF Jičín, protokoly schůzí 1906—1951.
[19] Pistorius, G.: *Destin de la culture française dans une démocratie populaire*. Paris 1953, s. 36.
[20] OA Jičín, AF Jičín, protokoly schůzí 1906—1951. O obnovení a poválečné činnosti turnovské sekce žádné zprávy nemáme.

Jilemnické plastiky Bohumila Kafky

Jaroslav Barták

Když se městská rada v Jilemnici usnesla oslavit v srpnu 1898 padesátileté působení svého duchovního pastýře, děkana Františka Bartoše na tamější faře, nikdo netušil, že se naskýtá poslední příležitost k veřejnému vzdání díků tomuto ryzímu člověku a horlivému vlastenci. Celý život od vysvěcení v Hradci Králové roku 1848 věnoval službě na jilemnické faře, nejprve jako kaplan, později farář, prvoděkan, nakonec biskupský vikář, dosáhl zde též hodnosti skutečného konzistoriálního rady a asesora. Zasedal v městském zastupitelstvu, byl jmenován čestným občanem Jilemnice, Hrabačova a Vichové, vyznamenán řádem Božího hrobu a zlatým záslužným křížem s korunou; stal se také čestným členem řady vlasteneckých spolků. Vděční jilemničtí občané nechali zhotovit za výsledek veřejné sbírky u pražského zlatníka a pasíře Jana Hirsche padesátigramový stříbrný kalich v ohni zlacený, který svému váženému děkanovi slavnostně věnovali. Neúprosná smrt však po půldruhém roce dala osiřet všem věrným — 11. února 1900 P. František Bartoš umírá. Odešel v chudobě, tak jak žil, neboť celý svůj majetek pravidelně rozděloval mezi jilemnické a okolní školy a knihovny, pro které nakupoval učební pomůcky a knihy v sumě několika tisíc zlatých.

Oceňujíc tyto vysoké zásluhy, přijalo 21. 2. 1900 zastupitelstvo města návrh městské rady na zřízení pomníku k uctění zvěčnělého. 10. dubna 1902 odesílají dopis státní uměleckoprůmyslové škole v Praze s prosbou o radu, komu by mělo býti zadáno vytvoření medailónu s hodnověrnou podobou zesnulého, který bude zasazen do pomníku na místním hřbitově. Ředitel školy doporučil k provedení této práce asistenta Bohumila Kafku.[1] Zároveň však upozorňuje na nutné sladění architektury pomníku se sochařskou prací na reliéfu medailónu. Seznamuje zastupitelstvo i s předpokládanou cenou, kterou bude práce obnášet: sádrový odlitek v nízkém reliéfu 200 K a odlití v bronzu 120 K. V červenci 1902 dostává asistent Kafka objednávku z Jilemnice na medailón, spolu s nákresem pomníku, na který by měl být umístěn, a se svolením, že může podobu pomníku přizpůsobit svému záměru. Náklady by však neměly vzrůst. Závěr objednávky jistě vyloudil na Kafkově tváři úsměv: *S cenou bychom souhlasili, arcit předpokládaje, že podoba bude věrná a provedení vzorně umělecké.*

Kafkova reakce byla jednoznačná — nepřijatelnost navrhované podoby pomníku a slib, že v Paříži, kam odjíždí 20. 7. 1902 na studijní cestu, navrhne celý pomník a vyhotoví sádrový odlitek reliéfu. Purkmistr František Jerie obratem odesílá fotografii zesnulého a text nápisu. 28. srpna 1902 Kafka v Paříži návrh pomníku dokončil a ve dvou variantách ho odesílá do Jilemnice. Kresby jsou provedeny tuší na pauzovacím papíře v sedmině skutečné velikosti.[2] V průvodním dopisu je podrobný popis detailů, tvořících součást pomníku, materiálů, z nichž budou vyrobeny, i jejich povrchová úprava. Nabízí pět možností provedení podle ušlechtilosti použitých materiálů — od švédského leštěného syenitu a bronzových doplňků za částku 3.000 zl. u první varianty a 2.050 zl. u druhé až k světlé neleštěné žule a železu za 1.730 zl. a 1.375 zl. Srovnáme-li nabídku místních kameníků na pomník v podobě pyramidy za 2.040 zl., je Kafkův požadavek velmi solidní. Uměleckou kvalitu návrhů však srovnávat nelze, stojí tu proti sobě konvenčně řemeslně pojatý náhrobek bez jakékoliv výtvarné hodnoty a dílo sice teprve čtyřiadvacetiletého, ale zralého sochaře, jehož talent byl znám již z celé řady prací. Dokonalá secesní vyvážená architektura pomníku, do něhož je vsazena téměř dvojrozměrná plaketa podobizny (vliv studia u mistra tohoto oboru, prof. Suchardy) spolu s dekorativním písmem tvoří harmonický celek, který mohl být skvostem mezi všedností funerálních objektů na jilemnickém hřbitově. Bohužel se jim nestal, protože Kafka opomenul ukončit pomník křížem, symbolem, bez kterého byla takováto stavba nemyslitelná. Další nepřekonatelnou překážkou pro zástupce města byly neobvyklé formy pomníku, nečitelné písmo a vysoký rozpočet. Navštívíme-li jilemnický hřbitov, najdeme v místě posledního odpočinku P. Františka Bartoše nezajímavou pyramidu pánů Nožičky a Zuzánka (nakonec pořízenou za pouhých 1.020 zl.), na níž se skví v nízkém reliéfu jeho

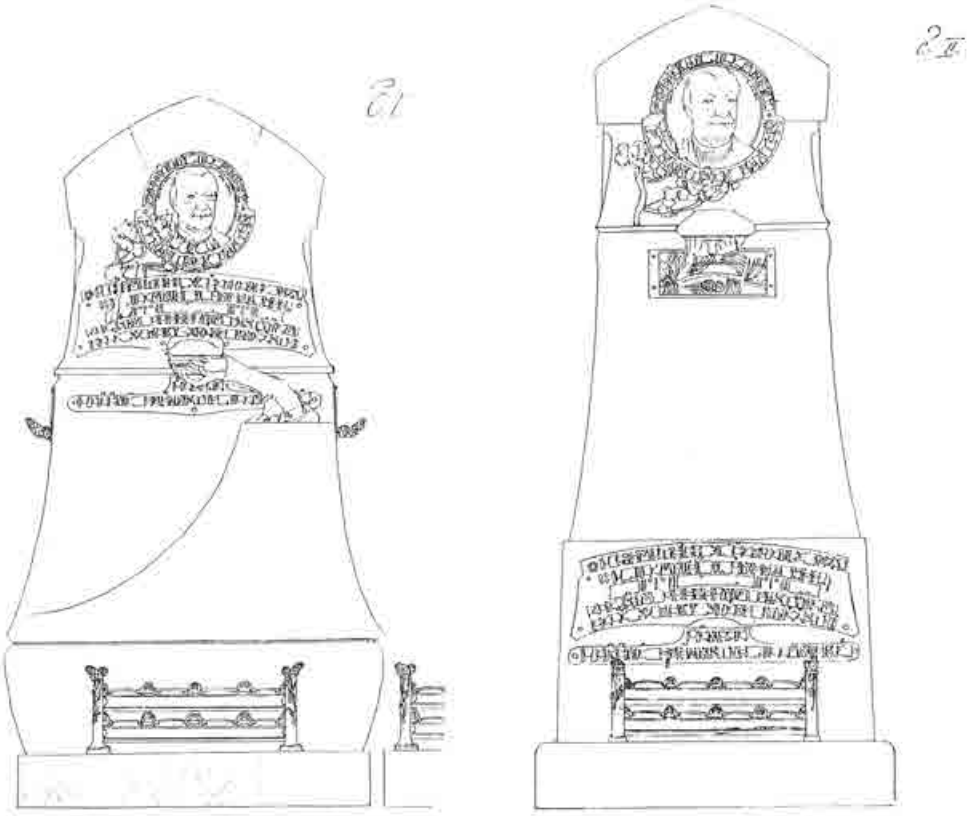

podobizna, vytvořená rukou jednoho z našich největších sochařů. Tuto skutečnost si nakonec uvědomilo i jilemnické zastupitelstvo a na základě usnesení z 31. 10. 1902 vyslovilo Bohumilu Kafkovi spolu s výplatou honoráře 380 K vřelý dík. Důležité však je, že jeho jméno zůstalo v povědomí radních, a tak když po pěti letech vyvstala otázka, komu svěřit vytvoření pamětní desky slavnému jilemnickému rodáku Františku Pošepnému, bylo rozhodnutí nasnadě.

První popud k okázalému uctění tohoto vynikajícího a světově proslulého učence a spisovatele v oboru geologie[3] dal knížecí arcibiskupský notář z Dřevčic u Brandýsa nad Labem P. Josef Horák již v roce 1904.[4] Městská rada zaujala k návrhu souhlasné stanovisko, a tak požádal ještě téhož roku z vlastní iniciativy o návrh pomníku odbornou školu sochařskou a kamenickou v Hořicích, jmenovitě profesora V. Suchomela. Odpověď byla příznivá a P. Horák po osobní návštěvě školy sdělil purkmistru Jeriemu, že viděl několik jeho návrhů, z nichž se mu zamlouval následující: *Skaliska — svrchu nápis — na útesu sedí geolog asi v dvojnásobné životní velikosti před zeměkoulí, v levici drží křišťál — prohlíželo ho a v pravici písátko čině poznámky, dole kniha. Výška asi 5 m, délka 2 až 5 m, šířka asi 2,5 m. Pomník by mohl býti postaven, pokud by pan hrabě neodporoval, v jeho sadu při kraji Harrachovy třídy.* Tato iniciativa P. Horáka vyzněla naštěstí naprázdno, ale jeho další dva návrhy městská rada akceptovala. Jednalo se o ustavení komitétu, který by koordinoval všechny kroky k realizaci památníku, a o vypsání veřejné sbírky na pokrytí nákladů. Krátce nato byl komitét zvolen, skládal se ze sedmi odborníků z oboru geologie a devíti předních jilemnických občanů. Předsedou se stal purkmistr František Jerie.

V prosinci 1906 vstupuje do dění pražský Kroužek báňských úředníků v čele s univerzitním profesorem geologie dr. Filipem Počtou, členem komitétu, který podal návrh, místo pomníku objednat umělecky provedenou pamětní desku a osadit ji na fasádě radnice. V tom smyslu napsal 11. března 1907 purkmistr do

Královských Vinohrad Bohumilu Kafkovi, připomínaje mu dřívější úspěšnou spolupráci na medailónu Bartošově. V dopise se rovněž zmiňuje o projektu pomníku Palackého na náměstí téhož jména, do kterého je situována čelní strana radnice[5] s uvažovanou pamětní deskou. Tou dobou pobývá Kafka většinou v Paříži a do Čech zajíždí jen vyřizovat zakázky. S potěšením nabídku přijímá, ale zároveň se zdravým a oprávněným sebevědomím upozorňuje: *Můj umělecký vývin a větší vnitřní hodnota mých prací přiměly mě ku zcela nápadnému zvětšení mých honorářů (...). Račte mně tedy laskavě sděliti, jak velký obnos k dispozici míti ráčíte a dle něho bych se mohl pak říditi při koncipování návrhu.* Znovu se tedy dostává do popředí sbírková akce, komitét vydává tiskem výzvu k české veřejnosti, která je rovněž uveřejněna v předních denících a časopisech. V té době je již u městské rady složeno 1.000 korun a další příspěvky, byť jen pětikorunové a desetikorunové, stále častěji přicházejí. Kafka se o tom dočítá v Paříži v časopisu Čas a ihned komitét upozorňuje, že jím navržený honorář 700—1.000 K není limitující: *Aby nenastalo mezi námi nedorozumění, respektive aby slavný komitét nedomníval se, že větší obnos nedovedl bych na desku spotřebovat, dovoluji si tímto upozorniti, že jest mně jen vítáno, dopřeje-li mně větší obnos peněžní rozměrnější a bohatší nápady mé fantazie realizovati.* 2. dubna 1907 purkmistr objednávku definitivně upřesňuje na celkovou částku 1.500 korun a posílá vyžádanou londýnskou fotografii Františka Pošepného, P. Horák připojuje po konzultaci s dr. Jaroslavem J. Jahnem, profesorem geologie na technice v Brně, text nápisu.

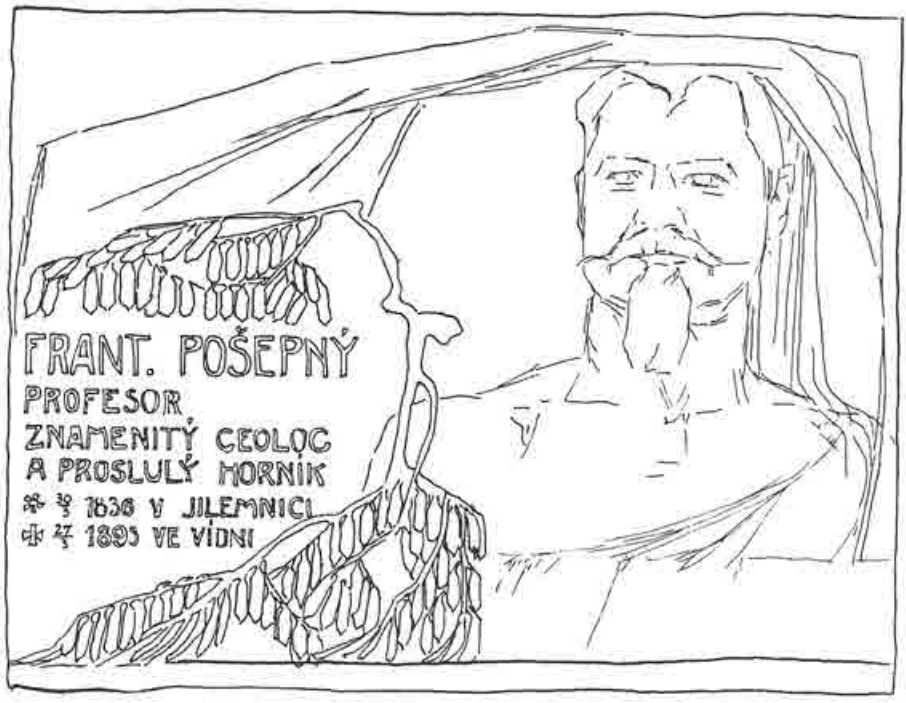

Varianty nerealizovaného návrhu pomníku P. Františka Bartoše.

Tím skončily práce na zadání pamětní desky a komitét spolu se zastupitelstvem se mohl plně věnovat přípravě programu slavnostního aktu odhalení, který se měl stát velkou kulturní a společenskou událostí. Mezitím Kafka 20.dubna 1907 předkládá v neuvěřitelně krátkém čase dva vynikající projekty desky, k nimž přikládá hluboce promyšlený komentář.[6] Obecní zastupitelstvo na svém zasedání 18. května 1907 rozhodlo o upřednostnění projektu s alegorickou postavou, přistoupilo i na zvýšený honorář 2.200 K, který však zahrnoval návrh, provedení modelu, odlití do sádry, odlití do bronzu a transport do Jilemnice s termínem dodání v měsíci srpnu. Přes problémy se zhotovením odlitku se nakonec vše zdařilo a pražská umělecká slévárna K. Bendelmayer 27. srpna 1907 avizuje odeslání bronzové desky do Jilemnice.

Ušlechtilá snaha občanů uctít a dalším generacím připomenout svého slavného rodáka, se naplnila. Byla realizována rukou nejpovolanější, jak se o tom můžeme sami přesvědčit — dnes, ne již na průčelí nové městské radnice, ale na žulovém soklu v zámeckém parku, kde byla v šedesátých letech necitlivě instalována.

Dejme slovo autorovi úvodníku časopisu Hornické a hutnické listy z 10. října 1907: *Již dne 7. září odělo se město v slavnostní háv a večer*

Nerealizovaný projekt pamětní desky Františku Pošepnému.

téhož dne bylo na počest účastníků slavnosti divadlo. Následujícího dne od časného rána po příjemném hudebním budíčku rozvíjel se ruch vlastní slavnosti. Mohutný průvod spolků, rodáků, hostů, a hodnostářů prošed rozradostněným městem, stanul před městskou radnicí, kde o desáté hodině začal vlastní úkon. Zpěvácké spolky Branislav a Víla zapěly tu před zahalenou pamětní deskou Pošepného slavnostní kantátu, již k této příležitosti na slova A. Pochopa složil G. Zelinka, načež purkmistr pan František Jerie úchvatně proslovil uvítací řeč, ve které zdůraznil i akt piety k Pošepnému: každé slovo jímalo srdce a neslo se účinně k občanskému vědomí účastníků, plnících náměstí Palackého v celé prostoře. V náladě opravdu povznesené ujal se pak slova slovutný profesor dr. Filip Počta a jakožto nejpovolanější odborník vylíčil život, působení a zásluhy Pošepného. Sjezd rodáků jilemnických nemohl lépe vyznění, nemohl důstojněji vyvrcholiti než vzpomínkou na poctivého pracovníka vědeckého.

Poslední dílo Bohumila Kafky připsané Jilemnici, na rozdíl od předešlých, nebylo určeno k zasazení do exteriéru, ale mělo být v budově nové radnice připomínkou činorodé osobnosti purkmistra Františka Xavera Jerieho. K čtvrtstoletému výročí starostenství se rozhodla městská rada vepsat jeho podobu mistrovskou rukou do materiálu, ve kterém by přetrvala pro příští generace a připomínala tohoto energického a společensky dělného muže. Zvlášť významné byly jeho zásluhy v oblasti školské. Díky nezlomné vytrvalosti zůstala Jilemnici zachována státní průmyslová škola tkalcovská, téměř definitivně již z města přeložená; od roku 1885, kdy usedl na purkmistrovské křeslo a kdy byla v Jilemnici toliko jediná společná obecná škola, vznikaly za jeho úřadování po-

stupně samostatná škola dívčí, průmyslová škola pokračovací, mateřská škola a měšťanská škola. Pro měšťanskou školu dívčí byla postavena vznosná budova, která se stala spolu s novostavbou Městské spořitelny chloubou města. Vzhledu a ozdravění prospělo vydláždění ulic, regulace potoka a zřízení městského vodovodu. Tato dodnes sloužící zařízení si musíme připomenout, když stojíme před bronzovou bustou F. X. Jerieho v jilemnickém muzeu, kam byla z radnice přenesena. Není to jen dokonalý umělecky umocněný portrét, ale za neživou hmotou cítíme Kafkův obdiv a úctu k tomuto nevšednímu člověku. Když za dva roky po vytvoření busty F. X. Jerie zemřel (7. 10. 1913), přiznává B. Kafka v kondolenčním dopisu městské radě a ředitelství městské spořitelny: *od doby mého pobytu v Jilemnici byl jsem s ním v srdečném poměru, a proto zpráva o jeho úmrtí mne opravdu dojala.*

Tím končí krátké seznámení se třemi díly sochaře Bohumila Kafky (a jejich aktéry), pro která vedle jeho četných větších prací většinou v literatuře nezbývá místo, ale která pro nás mají význam z hlediska regionálního i možnosti bezprostředního setkání s nimi.

Busta starosty Františka Xavera Jerie.

Poznámky

[1] Bohumil Kafka (1878—1942), rodák z blízké Nové Paky. Výtvarné vzdělání získal v hořické odborné sochařsko-kamenické škole, na Uměleckoprůmyslové škole v Praze u prof. Suchardy a na Akademii výtvarných umění u prof. Myslbeka. Období, v němž vznikala jilemnická díla, bylo poznamenáno pobytem v Paříži u A. Rodina v roce 1902 a 1904—1908. Jeho nejčastějšími sochařskými materiály byly bronz a mramor, pracoval i v cínu a keramice. Kromě množství drobných prací, k nimž lze zařadit i náš reliéf, vytvořil již významné plastiky, které vypovídaly o jeho výjimečném talentu (*Srna s mládátky, Jarní vzdechy, Mumie, Somnambula, Raněný šermíř, Spánek, Šílení* a další). Se svými prvními díly seznámil veřejnost na výstavách v Rudolfinu (1905) a v Manesu (1907).

[2] OA Semily, AM Jilemnice, kart. 6, inv. č. 130, kart. 7, inv. č. 131.

[3] František Pošepný (30. 3. 1836 v Jilemnici — 27. 3. 1895 ve Vídni), studoval v Praze a v Příbrami; člen říšského geologického ústavu ve Vídni, úředník v ministerstvu orby. Po dobu státní služby v Uhrách vykonával časté výzkumné cesty, spojené s geologickým bádáním. Vědecky zpracoval rudné doly v Sedmihradsku, Korutanech a v Tyrolsku. V roce 1879 byl jmenován báňským radou, v r. 1889 řádným profesorem na Báňské akademii v Příbrami. Místa se vzdal a veškerý čas věnoval průzkumu rudných ložisek v mnoha evropských státech, na Urale a v Americe. Tam bylo také vydáno jeho stěžejní dílo o původu rud, kterým se stal světově známým. Celkový počet jeho odborných prací čítá 110 titulů (někdy se uvádí 150).

[4] P. Josef Horák proslovil v jilemnické občanské besedě 21. 11. 1904 přednášku o Františku Pošepném, která tak zaujala početné shromáždění, že ještě týž večer padlo rozhodnutí postavit slavnému rodáku památník.

[5] Jedná se o budovu tzv. nové městské radnice, s jejíž stavbou, doprovázenou statickými problémy a požárem, bylo započato v roce 1888, dokončena byla v roce 1893. Kromě úřadoven a městské spořitelny sloužila účelům hotelovým a kulturním. Od roku 1913 dodnes (rozsáhlá přístavba byla provedena v roce 1936) je plně využívána jako školní budova.

[6] *Projekt s alegorickou postavou: Portrét Františka Pošepného dominovati má svými dimenzemi a vysokou modelací. Krk a ramena zbavena moderního oblieku jsou obnažena a dávají portrétu klasické jednoduchosti. S podobizny této roušku odhaluje horník v nehledané, přirozené póze, sedě, levicí nadzvedá závoj toho, kterýž inteligencí svou stal se vůdcem karavany, putující do nitra země. Horník opírá se pravicí o zem, pohled jeho obrácen jest ven k divákovi, jemuž gesto horníkovy levice platí. Trup a paže horníkovy volají po modelaci mužné, eminentně plastické. Ratolest vavřínu věnčí podobiznu Pošepného; vzdálena jest dostatečně od levé ruky horníkovy, aby nemohl vzniknouti pocit, že horník ratolest podává, což jest motiv nanejvýš otřepaný a nevkusný. Závoj za portrétem připustí zadní plochu držeti ne konvenčně rovnou, nýbrž bude lze ji v měkkém zvlnění podati. (. . .). Při návrhu druhém dekorativní myšlénky tytéž, vypuštěna jen alegorická postava. Ratolest vavřínová věnčí jméno Pošepného (. . .).*

Nad národopisnými sběry Jaroslava Večerníka

(In memoriam krkonošského písmáka.)

Jan Šťovíček

Lidové kronikářství kolem Vysokého nad Jizerou má značnou tradici a úzce souvisí s písmáctvím, které zde rovněž má hluboké kořeny. V tomto horském kraji se také dlouho držela řada tradičních lidových zvyků, obyčejů i dalších folklorních projevů, které korespondovaly s celkovým způsobem života zdejšího lidu, jehož organickou součástí byla i specifická materiální kultura — lidová architektura, oděv, strava apod. K jejímu poznání a dokumentaci výrazně přispěla už Národopisná výstava československá roku 1895 v Praze a ji předcházející grandiózní národopisný sběratelský ruch, který zasáhl i Vysocko. Jeho výsledkem byla i okresní národopisná výstava, která se uskutečnila ve dnech 27. srpna až 3. září 1894 na vysocké radnici. Realizoval ji okresní odbor této výstavy, ale hlavní zásluhu měli místní studenti a členové zdejšího spolku divadelních ochotníků Krakonoš, kteří provedli sběry po okolních vesnicích. Poté následovaly ještě další akce, jež vyústily v letech 1928 až 1930 v založení a otevření městského vlastivědného muzea. Toto muzeum, které bylo vybudováno s odbornou pomocí předního českého etnografa prof. dr. Čeňka Zíbrta, se také orientovalo především na národopis, neboť z tradiční lidové kultury se zde zachovala ještě celá řada dokladů, jež bylo zapotřebí zachránit a zdokumentovat.[1]

Dlouholetou správkyní vysockého muzea byla paní Františka Jandová, která se stala i jedinečnou znalkyní lidové kultury v oblasti západních Krkonoš a pro její záchranu a dokumentaci také mnoho vykonala. Její zásluhou a přičiněním byly také podchyceny vzpomínky pamětníků na nejrůznější projevy lidové kultury v tomto regionu, které by jinak zmizely beze stopy. Většinou jsou uloženy ve vysockém muzeu, a to spolu s nejrůznějšími lidovými rukopisy získanými v terénu. Dokumentují zde i starobylou písmáckou tradici Vysocka.[2]

Na písmáckou tradici Vysocka navazoval také Jaroslav Večerník ze Staré Vsi (7. 9. 1904—6. 1. 1992). V roce 1949 zaznamenal si na základě svých vzpomínek a svědectví lidí ze vsi i okolí kronikářským způsobem nejrůznější zvyky a události, vztahující se k jednotlivým měsícům, a vznikla tak jeho práce *Rok na vsi. Příběhy, práce, pověry a zvyky z okolí Vysokého nad Jizerou v jednotlivých měsících.* Tu si opsala zmíněná správkyně vysockého muzea paní Františka Jandová a kopii strojopisu (27 stran) uložila v roce 1952 v archivu Národního technického muzea v Praze, kde tehdy dr. Jan Klepl z popudu spisovatele Adolfa Branalda zakládal archiv vzpomínek.[3] Z tohoto opisu zde pro ilustraci předkládám několik zápisů dokumentujících tradiční zvykoslovi letního údobí v okolí Vysokého nad Jizerou, respektive mezi sv. Janem Křtitelem, kdy podle lidové představy léto začínalo, a sv. Bartolomějem, kdy pomalu končilo:

Červen

Dne 24. června Jana Křtitele. Okolo toho dne a hlavně noc předtím jest nejlépe koření sbírati, to má nejvíce léčivosti. Noc předtím se pálí na kopcích ohně a chasa běhá se zapálenými košťaty, jež roztočené do výše vyhazuje. Ty se ometené k tomu účelu celý rok ukládají, poněvadž pálit je v peci přináší do stavení hádku. Oharky ze svatojánských košťat se cestou od ohně zastrkají do zeleného pole, to ochrání zelí před ožráním od housenek.

Den před tímto svátkem děti, co chodí ještě do školy, shánějí potřebné na svatojánskou postýlku, to je: pod hlavní stůl ve světnici se dá ve tvaru polštáře mateřídouška s pupavami (bodlák), mezi trnože, a přikryje se čistým ubrusem, na který se souměrně rozloží několik květů plané růže a mezi tyto se nakladou svaté obrázky, tj. hlavně obrázky z pouti z Bozkova, Tábora, Hejnice, Filipsdorfu, Svatoňovic, Vambeřic[4] a pod to bílé přikrytí přes noc naděli svatý Jan nějaký dárek.[5]

8. t. m. je také Medarda, o němž se říká, že když na jeho den prší, prší ještě 40 dnů. Mimo toho je v tomto měsíci ještě Víta, to jest na Příchovicích pouť, kde před léty ukazovali v panorámě mořskou pannu. A o Janu Křtiteli je pouť za Přichovicemi v nedalekém Polubném a potom Petra a Pavla, kdy je pouť v Tanvaldě (Jedlová) a v Semilech. Při tomto dvojsvátku rádo přijde nějaké krupobití s přívalem, a když neudělá nic horšího, probere mosty. Při takovém hromobití zabil blesk před 16 lety při sušení sena v Lužích hospodyni Prajslerovou z Vysokého...

Červenec

Dosouší se, je-li špatný čas, seno, suší se jetel a připravují se úhory pro podzimní setí a je-li naopak počasí příznivé, začnou ku konci měsíce žně. Svátek Navštívení Panny Marie,[6] první bozkovská pouť, na niž chodívala procesí z blízka, zdáli od naší strany z Vysokého a z Jablonce. Na ten samý svátek také chodili na pouť do Hejnic,

to už byla větší zásluha, protože to bylo dál — a před léty nebylo nikoho, kdo nepobyl v procesí ve Vambeřicích, v tehdejším Pruském Slezsku, vlastně v hrabství Kladském, a na té cestě ve Svatoňovicích, a nebylo domu, aby tam nebyl aspoň jeden obraz z Vambeřic. Za ještě starší doby byly ve Staré Vsi dvě osoby, které pobyly také na pouti v Mariascheinu[7] v Krušných horách a jedna dokonce v Maria Zell někde v dnešním Rakousku.[8] Před léty se stalo Čermačce Vodseďálkové, že se ještě s jednou ženskou ve Vambeřicích v tom návalu lidstva vysockému procesí ztratila a musely jít domů na vlastní pěst, to ještě měly štěstí, že v těch německých krajích mohla říct Čermačka, kam jdou, že věděla, že Jilemnice se řekne po německu Starkenbach.

Potom je svátek sv. Prokopa, to je pouť v Jablonci nad Jizerou, vždy hodně navštívená, po něm svátek našich národních apoštolů Cyrila a Metoděje, a 6. památka Upálení M. J. Husi, na kterýž den, vlastně noc před ním, přeneseno je dnes namnoze pálení svatojánských ohňů, ovšem bez nasmolených pometel...

Prší-li na den Maří Magdaleny, vzrostou mandele. Na tento den mnohé Marie si udělají svátek vařením nových brambor. Na Jakuba, jsou-li mraky, kvete sníh, a 26. Anny, kdy o ponikelské pouti vyhlášena byla mobilizace rakousko-uherského vojska, po níž následovalo vypovězení války Srbsku a po něm všecko to další až do roku 1918, z čehož Rakousko zaniklo, ale osvobodil se náš stát, ale v čemž také přišlo o život jen ze Staré Vsi 16 osob...

Srpen

V tomto měsíci hlavní žně, při nichž je zvyk, že se nedosečenému obilí na jednom poli říká koza, a když se tento dosekuje, meči ten, kdo ho dorážÍ, jako koza. Z ovoce přišly po třešních hrušky. Poslední červencovou neděli je pouť ve Sklenařicích, ale někdy připadne na první neděli v srpnu. Tam se také slavně právali a přivedli to v 90. letech tak daleko, že jim zakázali muziky i o pouti. Následující neděli letní pouť ve Vysokém nad Jizerou místo v zimě o sv. Kateřině.[9] Na den sv. Vavřince[10] (pouť v Jilemnici) má být hezky, aby byl hezký podzim: Vavřincovo pousmání, podzim bude k zulíbání.

Při vysocké pouti, vzpomínají dosud pamětníci, jak v 80. letech o takové pouti a jiných svátcích, když byli ti Vysočtí ze světa doma, jako studenti, tovaryši, učedníci, služky apod., i ti, co ani nikde nebyli, dělali opravdové měšťany a mluvili jen německy, takže se ozývalo jen samé ja a vos, a jak se ti z vesnic, co tam šli do kostela, cítili méněcenní...

Den sv. Bartoloměje,[11] na který už staří rádi sílí, když ne všecko, tedy aspoň kousek žita. Ten den se trhají jeřabiny, suší se a ukládají na zimu. Je to dobrý prostředek proti slintavce a místy se jich pověsí několik kytek u okénka v lomenici, což pěkně vypadá.[12] Je-li hodně jeřabin, povede se napřesrok žito. V těchto dnech se také žito k setí mlátí nebo jen oklepuje (nerozvázané snopy) obzvláště prší-li, což je zas, prší-li na Bartoloma, špatná předpověď na podzim, že je-li naň hezky, udělá hospodář podzimní práci, i kdyby si dal jednu ruku do kapsy, a není-li, že ji nedodělá, i kdyby měl čtyři ruce.

Poznámky

[1] Hochová-Brožíková, Z.: *Poznámky k založení vysockého muzea.* In: Kde se bělí Krkonoše. Vzpomínkový sborník 1834—1934. Vysoké n. Jiz. 1934, s. 60—71; Doubalík, J.: *Vlastivědné městské muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí.* Český lid, 30, 1930, s. 299—303.

[2] Např. jsou to pamětí stanovského písmáka Jana Zemana či paměti krejčího Františka Housy ze Staré Vsi.

[3] Archiv Národního technického muzea v Praze, sbírka rukopisů č. 666.

[4] Vesměs mariánská poutní místa v severních a severovýchodních Čechách (Bozkov u Semil, Hejnice u Frýdlantu, Filipsdorf — dnes Filipov u Šluknova, Malé Svatoňovice u Náchoda), popř. v dnešním polském Slezsku (Vambeřice — dnes Walbrzych). Poutní místo na hoře Tábor u Lomnice n. Pop. je však spjato se svátkem Proměnění Krista na hoře Tábor (hlavní pouť na pondělí svatodušní).

[5] Svatojánskou postýlku v okolí Vysokého n. Jiz. zachytil a popsal již koncem minulého století Petrák, J.: *Svatojánská postýlka.* Český lid, 4, 1895, s. 538—539. (J. Petrák náležel k předním organizátorům národopisné sběratelské činnosti pro Národopisnou výstavu čs. r. 1895 v Podkrkonoší. Působil jako učitel na měšťanských školách — většinou v Lomnici n. Pop.)

[6] 2. července.

[7] Bohosudov u Teplic.

[8] Mariazell — nejznámější rakouské poutní místo, položené vysoko v Alpách v horním Štýrsku.

[9] 25. listopadu.

[10] 10. srpna.

[11] 24. srpna.

[12] Tento zvyk se udržel dnes již ojediněle pouze v jižních Čechách, kde se dávají na štít chalup jeřabinové věnce — srv. Hraše, J. K.: *Bartoloměiské věnce.* Český lid 5, 1896, s. 570—577. V 2. polovině minulého století byl přitom už také vzácný. Udržel se jen na několika málo místech — vedle jižních Čech, jak uvedeno, na několika místech ve východních Čechách (např. na Chrudimsku) a také zde a v blízkém Podještědí, kde jej zaznamenala v r. 1853 ve vsi Křižany Karolina Světlá: *Z literárního soukromí. II. Korespondence.* Praha 1959, s. 12.

KRONIKA

Okresní archiv Semily v roce 1991

I. Informace o množství archiválií

Ke konci roku pečoval okresní archiv o 3821 běžných metrů archiválií (79 852 evidenčních jednotek). Uspořádáno bylo 2216 bm, z toho inventáři zpřístupněno 1192 bm. Nově bylo převzato 27 přírůstků v rozsahu 27,85 bm. Ze zajímavějších můžeme zmínit pěkný archiv TJ Benešov u Semil, písemnosti rokytnické fary, rokytnického konzumního spolku a děkanského úřadu v Jilemnici, které pro nás zachránil liberecký okresní archiv v pražském antikvariátu, dále rokytnické snubní protokoly, jež v ohrožení ochránil jablonecký kronikář František Novotný, cennou knihu protokolů loukovského zpěváckého spolku, věnovanou Janem Mastným z České Lípy, nebo koupí získané archiválie Klubu českých turistů v Jilemnici či protokoly národně socialistické strany v Lomnici nad Popelkou.

II. Skartační prohlídky a předarchivní péče

Okresní archiv poskytoval metodickou pomoc především organizacím místního hospodářství a služeb, které vstupovaly do likvidace nebo privatizace. Evidence podřízených spisoven byla převedena na výpočetní techniku, jež by měla zlepšit ne zcela uspokojivý stav předarchivní péče. K náročnějším patřily skartace u Podniku místního průmyslu a Restaurací a jídelen v Turnově, regionálního odboru ministerstva zemědělství v Semilech a bývalého OV SČSP; provedeno bylo 24 skartačních řízení.

III. Zpřístupňování archiválií

Mimořádný nárůst restituční a transformační agendy nás donutil zhotovit účelové badatelské pomůcky k živnostenskoprávní agendě ONV Jilemnice, Semily a Turnov (celkem k 93 kartónům v rozsahu 11,16 bm) a rejstříky k některým živnostenským katastrům adekvátních okresních úřadů (4 knihy). Dokončeno bylo pořádání a inventarizace Archivu města Vysokého nad Jizerou (1612—1945) v rozsahu 7,53 bm a pokračovaly práce na třídění, pořádání a inventarizaci Okresního úřadu Semily (1850—1948) v rozsahu 60,48 bm.

IV. Využívání archiválií

V uplynulém roce nás navštívil rekordní počet osob — 384, převážně s žádostmi o vyhledání dokladů potřebných k rehabilitačnímu a restitučnímu řízení. Během roku bylo vyhověno 19 žadatelům o ověření státního občanství, 80 žadatelům ve věcech soudních rehabilitací a 83 žadatelům o doklady pro mimosoudní rehabilitace. Potřebné podklady byly vyhledány pro 162 restitučních případů, archiváři zhotovili 46 opisů vysvědčení a výučních listů a 15 potvrzení o zaměstnaneckém poměru, což představovalo cca dvanáct tisíc kopií. Mimoto se archiv podílel na přípravě podkladů pro privatizační projekty státních podniků Kolora, Tofa, OSP, Zemědělské zásobování a nákup Semily; pro tělovýchovné jednoty Sokol a Orel opatřoval doklady o odňatých tělocvičnách a rekreačních chatách, pomáhal střediskům a okresním radám Junáka doložit majetek konfiskovaný v letech 1950 a 1970. Rozsáhlá heuristická práce byla také spojena s vyhledáváním a prokazováním vnosů pro transformační projekty zemědělských a spotřebních družstev a privatizaci zemědělského a lesního majetku. Velkou pozornost jsme věnovali prokazování nároků obcí na zestátněný majetek. Archiv uskutečnil 61 zápůjček a dvě výpůjčky. Ve spolupráci se semilským muzeem připravil archiv výstavu *Sokol — tradice a současnost* k 100. výročí založení tohoto spolku v Semilech, spolupracoval s redakcí Pojizerských listů. Vedoucí odborný archivář Jaroslav Barták navrhl prapor města Semil, který byl již také schválen heraldickou a vexilologickou komisí České národní rady. V souvislosti s pověřením řízení obecních kronikářů sestavil archiv pomůcku pro jejich činnost v nových podmínkách (vyšla v Instrukcích okresního úřadu Semily) a uskutečnil pro ně dvě besedy. Pro mezinárodní konferenci o zločinech komunismu v Praze byl sestaven tematický soupis dokumentů, uložených v našem okresním archivu.

24 registrovaných badatelů vykonalo celkem 57 studijních návštěv:

Ing. arch. Petr Dufek: *Urbanistický vývoj Turnova*
Tibor Hájek: *Kulturní památky města Jilemnice (dipl. práce)*
Ing. arch. Milan Hrůza: *Urbanistický vývoj Turnova*
Klára Ježková: *Podkrkonošské lidové koledy (dipl. práce)*
Iveta Jiráková: *Život a dílo učitele a spisovatele Antonína Pochopa (dipl. práce)*
JUDr. Lubor Machytka: *Kulturní historie Jilemnice*
Jana Mašková: *Hospodářská činnost Harrachů (dipl. práce)*
PhDr. Eva Mikanová: *Hudba na jilemnickém panství v 17.—19. stol.*

Ilona Nosková: *Gramatické minimum na prvním stupni ZŠ (dipl. práce)*
Marie Pekárková: *Vnosy členů JZD Slaná*
Václav Pokorný: *Pozůstalost Jaroslava Klingera*
Irena Posnerová: *Jilemnice ve 20. letech 20. století (dipl. práce)*
Hana Prádlerová: *Historie TJ Sokol Turnov po roce 1945*
Vojtěch Ron: *Lidové divadlo v Podkrkonoší*
Georg Schlechta v. Hrochov, SRN: *Rodopis*
Jiří Slavík: *Stavební vývoj měst a obcí okresu Semily*
Josef Spurný: *Osvobození 1945 v Podkrkonoší*
Miroslav Srb: *28. říjen 1918 v Turnově (dipl. práce)*
Helena Stremplová: *Vnosy členů JZD Slaná*
PhDr. Jan Šťovíček: *Báňské podnikání na Semilsku*
Zdeněk Venzara: *Historie školství na Semilsku*
Vlastimil Vlk: *Dějiny firmy Linke a Stumpe v Jablonci n. Jiz.*
MUDr. Jiří Wagenknecht: *Rodina Kramářů*
JUDr. Antonín Zelinka: *Odnětí majetku hr. Harracha státem*

V. Personální situace

Ani v uplynulém roce nedoznalo složení kolektivu archivářů podstatných změn. Brigádnicky po celý rok působila archivářka Ivana Brodská, krátkodobě odborný archivář Jaroslav Poláček a uklízečka Ludmila Bartošová, v době jarních prázdnin student gymnázia Tomáš Zdražil.

VI. Umístění a vybavení archivu

Díky pochopení okresního úřadu byly provedeny stavební úpravy nového depozitáře v bývalých sovětských kasárnách v Turnově. K 30. červnu do něj mohl být zcela přestěhován depozitář ve Stružinci a k 31. prosinci depozitář na státním zámku Hrubý Rohozec; z obou objektů měl okresní archiv více let výpověď. Současně byla vytvořena rezerva pro přejímání archiválií rušených nebo privatizovaných podniků a organizací.

V souvislosti s uplatněním restitučního nároku rodiny Janouškových na budovy sídla archivu v Bystré nad Jizerou byly pozastaveny projekční práce a uskutečnila se jen instalace okapů, aby se zabránilo zamokání zdiva. Archiv byl vybaven počítačem IBM 16 AT-212 M s tiskárnou Epson FX-1050 a archivní správa postupně dodává programové vybavení.

Vcelku můžeme uplynulý rok hodnotit jako zcela mimořádný. Návštěvnost archivu i využívání archiválií pro restituční, rehabilitační, privatizační a transformační účely byly na samé hranici možností čtyřčlenného kolektivu, přesto se podařilo naprostou většinu žadatelů uspokojit a přispět tak k urychlení nápravy křivd, majetkových restitucí i procesu velké privatizace. Vybudování kvalitního depozitáře v Turnově a přestěhování nevyhovujících skladů ve Stružinci a na Hrubém Rohozci vytvořilo předpoklady k zachování archivního bohatství příštím generacím, jeho účinné ochraně a správě.

Ivo Navrátil

Činnost jičínského okresního archivu v roce 1991

I. Přehled o množství archiválií

K 31. 12. 1991 měl okresní archiv 4050,08 běžných metrů archiválií, z nichž je uspořádáno 2226,89 bm (z toho inventarizováno 1873,05 bm). Nezpracováno tedy zůstává 1823,19 bm. V průběhu roku 1991 bylo převzato 19 přírůstků o rozsahu 27,42 bm. Převážně šlo o písemnosti bývalých národních výborů.

II. Skartační prohlídky a archivní prevence

Předarchivní péče byla v minulých letech zanedbána. Z toho důvodu byly koncem roku 1991 zahájeny revize spisoven, aby byl zjištěn jejich současný stav a obsah. Ve snaze přispět ke zlepšení poměrně nízké úrovně spisové služby byla provedena základní instruktáž na okresním shromáždění. Skartačních řízení bylo realizováno 21, při nichž bylo vyřazeno 161 bm písemností.

III. Zpřístupňování archiválií

Během roku 1991 bylo uspořádáno 8,67 bm, vnitřní skartací vyřazeno 0,17 bm, takže vzniklo 8,5 bm uspořádaného materiálu drobných fondů. Práce na nich byla přerušena pro jiné, aktuálnější úkoly okresního archivu, proto bude jejich inventarizace dokončena v roce 1992 (Společenstvo holičů Jičín 1910—1948, Společenstvo pekařů Jičín 1884—1949, Obchodní gremium Jičín 1885 až 1949, Župa Jednoty obchodních gremií Jičín 1908—1914, Učňovská škola drůbežářská Jeřice 1951—1961, Lidová škola zemědělská Cerekvice 1907—1948). Ze sbírky soudobé dokumentace bylo zpracováno 39,6 bm a vnitřní skartace činila 10,3 bm, takže vzniklo 29,3 bm uspořádaného materiálu. Formou listkového katalogu jsou tak zpřístupněny zejména noviny a časopisy (neúplné ročníky).

IV. Využívání archiválií

Okresní archiv navštívili 142 badatelé, kteří vykonali 180 studijních návštěv. Studovali především regionální dějiny, dějiny školství (pro diplomové práce Pedagogické fakulty v Hradci Králové), jiní osobně vyhledávali údaje pro restituci, rehabilitaci apod. Využívali hlavně archivů měst a obcí, škol, spolků, okresních soudů a prokuratur, okresních výborů Národní fronty, místních a okresních národních výborů, sbírky soudobé dokumentace. K restitučním a rehabilitačním účelům bylo uskutečněno 68 zápůjček, vypracovány 82 rešerše a poskytnuty 62 výpisy a opisy. Při těchto pracích byla zjištěna poměrně dobrá možnost využití archivního materiálu (83,5 %). Při vyhledávání potřebných údajů nevyhovovaly v plné míře starší inventáře fondů národních výborů, u kterých se projevil aktuální požadavek prohloubeného inventáře části fondu (konfiskace apod.), proto pracovníci okresního archivu vyhotovili alespoň prozatímní jmenné seznamy příslušné agendy.

V roce 1991 se pracovníci archivu nepodíleli na přípravě výstav, jejich publikační činnost byla rovněž nulová. V archivu se uskutečnily pouze dvě exkurse studentů hořických škol (SOU obchodní, gymnázium), kteří se na základě archivního materiálu seznámili s historií regionu.

V. Personální situace

Do 15. 6. 1991 byl vedoucím okresního archivu Jiří Šedivý a od 1. 9. je jeho ředitelem PhDr. Jindřich Francek. Dále zde pracují Ludmila Glazarová, Milena Heligrová a Renata Olahová. PhDr. Oldřiška Tomíčková pokračuje v mateřské dovolené. Na plnění úkolů archivu se v roce 1991 podíleli i brigádníci Miroslav Pour (do 31. 3.), Hana Pourová, studentka střední ekonomické školy v Novém Bydžově (1.—19. 7.) a Dagmar Svobodová, studentka střední průmyslové školy grafické v Praze (1.—12. 7.). Do 31. 8. plnil v okresním archivu náhradní civilní službu ing. Miroslav Tobolka a po celý rok i Robert Bittner.

VI. Umístění a vybavení archivu

Okresní archiv sídlí od podzimních měsíců 1966 v zámku Jeřice, který v plné míře vyhovuje jeho potřebám. Vzhledem k tomu, že kapacita depozitářů činí 4530 úložných běžných metrů, nemá archiv depozitáře v jiných místech. Díky okresnímu úřadu byl archiv nově vybaven několika psacími stroji a kopírkou Minolta EP 2120, již byl nahrazen starší a nevyhovující Costar 4.

Jindřich Francek

Činnost Okresního muzea Českého ráje v Turnově v roce 1991

I. Personální situace

V průběhu roku 1991 došlo v personálním obsazení muzea k několika zásadním změnám. V lednu bylo z důvodu reorganizace zrušeno na dobu jednoho roku místo archeologa. Z toho důvodu ukončil pracovní poměr na vlastní žádost Jan Kosina. K. 1. 5. 1991 byl do organizace přijat v zájmu zkvalitnění odborné práce na úseku mineralogie RNDr. Tomáš Řídkošil. K 31. 10. 1991 ukončila na vlastní žádost pracovní poměr u organizace Iva Špetliková, na její místo byla přijata na poloviční pracovní úvazek Jitka Petrušková st. V prosinci 1991 se ze základní vojenské služby vrátil vedoucí provozu Pavel Mizera. K částečným změnám došlo i na úseku provozu, v květnu skončil pracovní poměr, uzavřený na dobu určitou, Martin Vrabec, na jeho místo nastoupil Zdeněk Vaníček. U Zdeny Baladránové a Jaroslavy Šolcové byly provedeny změny v náplni práce v zájmu zabezpečení provozu Dlaskova statku a kavárny muzea.

Vedením oddělení provozu byl do doby návratu Pavla Mizery ze základní vojenské služby pověřen Radomír Trojovský, vedením odborného oddělení PhDr. Miroslav Cogan, který rovněž vykonával funkci zástupce ředitelky. Po dobu její dlouhodobé nepřítomnosti v měsících červnu a červenci z důvodu pracovní neschopnosti byl současně pověřen vedením organizace.

Přes veškeré personální změny a nedostatek finančních prostředků v pololetí se podařilo za spolupráce obou oddělení plán činnosti na rok 1991 splnit. Iniciativa jednotlivých pracovníků se projevila zejména při zprovoznění muzejní kavárny, dále při zajištění kulturních akcí na Dlaskově statku v Dolánkách a v galerii muzea, při zajištění společenského večera ke 105. výročí založení muzea a při realizaci výstav *Krása kameňa* a *Od Martina k masopustu*.

II. Sbírky

a) Během roku bylo získáno do sbírkových fondů 320 přírůstkových čísel. K 31. 12. 1991 spravovalo tak OMČR Turnov 22.489 přírůstkových čísel, která představují 50.364 kusů

sbírkových předmětů. Nové přírůstky tvoří převážně minerály získané při studijní cestě dr. Řídkošila do oblasti Uralu, Vladivostoku, Syktyvkaru aj., dále sbírkové předměty z oboru kamenářské technologie, lidové grafiky a písemné dokumentace. Vzhledem k finanční situaci byla pouze nepatrná část sbírkových předmětů získána nákupem.

b) Všechny nové přírůstky za rok 1991 byly zpracovány v I. stupni evidence. V souladu s plánem činnosti ve II. stupni evidence bylo zpracováno 2000 inv. čísel. Jedná se o předměty z oboru umění, regionální historie, archivu, mineralogie a lidové grafiky. V souvislosti s personálními změnami byly provedeny mimořádné inventarizace sbírkového fondu archeologie a mineralogie. V souvislosti s tím bylo upuštěno od plánované periodické inventarizace sbírkových fondů umění a fotoarchivu.

c) V konzervátorské dílně muzea byly ošetřeny sbírkové předměty pro expozici řemeslnického nářadí na Dlaskově statku, lidové betlémy pro výstavu a šperky pro expozici mineralogie. V zájmu zajištění finančních prostředků byla část kapacity konzervátorské dílny využita pro výrobu suvenýrů a zlatnických výrobků. Dodavatelsky nebyly vzhledem k nedostatku finančních prostředků restaurovány žádné sbírkové předměty.

III. Kulturně výchovná činnost

a) V roce 1991 byl zajištěn celoroční provoz ve všech stálých expozicích muzea i na Dlaskově statku v Dolánkách, kde byla sezóna zahájena v květnu. Muzeum navštívilo 38 023 osob, z toho 11 085 dětí ve školních výpravách a 5 268 osob v Dlaskově statku. V 1. čtvrtletí byla dočasně zrušena archeologická expozice ve prospěch rozšíření expozice mineralogie (šperky a drahé kameny z Ústředního ústavu geologického Praha), částečné úpravy byly provedeny v expozici historie a turnovského kamenářství. Na Dlaskově statku v Dolánkách byla dokončena instalace řemeslnického nářadí. Vzhledem k návrhu tohoto objektu na restituci bylo upuštěno od realizace expozic v 1. patře budovy.

b) V průběhu roku uspořádalo muzeum jedenáct výstav. S největším ohlasem se setkaly výstavy *Krása kameňa* (kolekce broušených kamenů a moderního šperku z majetku Východoslovenského muzea v Košicích), *Turnov na pražských výstavách 1891 a 1895*, jako připomínka účasti turnovského muzea v souvislosti s Jubilejní výstavou, a výstava *Od Martina k masopustu* (lidové zvyky s důrazem na vánoční období). V muzeu byly vystaveny obrazy Josefa Staňka a Františka F. Foltýna, kovářské práce absolventů turnovské šperkařské školy Kovový projekt. Moderní šperk muzeum představilo rovněž na výstavách v Regionálním muzeu v Jílovém u Prahy, Okresním muzeu v Klatovech, Okresním muzeu v Olomouci a bulharské Sofii. Pro střední hotelovou školu byla vytvořena výstava o tradicích turnovského školství. Mimo to spolupracovali odborní pracovníci muzea na deseti dalších výstavách pořádaných jinými organizacemi — k 170. výročí městské knihovny v Turnově, k 700. výročí založení Českého Dubu, na pražské Jubilejní výstavě, k blahoslavené Zdislavě na Valdštejně, *Lidové architektuře na kresbách a modelech*, *Vánočních zvycích* v Muzeu východních Čech v Hradci Králové, k bibli v českých dějinách, k výročí spisovatelů Františka Jana a Františka Bohumila Tomsy.

c) Odborní pracovníci muzea uspořádali v roce 1991 celkem 28 přednášek z oblasti mineralogie (RNDr. Řídkošil při příležitosti studijní cesty na MÚ AV RSFR, dále na mezinárodním sympóziu INTERGEM), z oblasti technologie kamenářství PhDr. Cogan (Sofie a INTERGEM), z oblasti historie PhDr. Maierová a J. Petrušková pro knihovnu A. Marka v Turnově, pro turnovské školy a jejich učitele, pro obecní kronikáře a další zájemce, z oblasti lidového umění PhDr. Jakouběová pro turnovské kulturní středisko a školy.

d) Z dalších kulturních akcí se s největším ohlasem setkaly velikonoční jarmark, spojený s výstavkou tradičních zvykoslovných předmětů a doplněný vystoupením souboru Nisanka, dále vepřové hody na Dlaskově statku na zahájení sezóny, slavnostní večer ke 105. výročí založení muzea v Městském divadle v Turnově 22. 5. 1991, na němž se setkali dlouholetí spolupracovníci muzea, dále svatojánská pouť na Dlaskově statku, uspořádaná u příležitosti sjezdu turnovských rodáků, a posvícení na závěr sezóny na Dlaskově statku. Na výstavě *Od Martina k masopustu* vystoupil soubor Fofrník z Lomnice nad Popelkou a na *Mikulášském odpoledni* vystoupily soubory Nisanka, pěvecké sdružení Ant. Dvořák a žáci ZUŠ Turnov. Turnovské kulturní středisko bylo pořadatelem dvou kulturních akcí na Dlaskově statku — *Balady pro banditu* a koncertu folkové skupiny Traxleři.

e) Pracovníci muzea pravidelně přispívali jak do odborného, tak i do denního tisku. Do odborných časopisů přispívali dr. Řídkošil, dr. Cogan, dr. Maierová a dr. Jakouběová. V zájmu propagace činnosti muzea publikovaly v denících a týdenících okresu a oblasti dr. Jakouběová a J. Petrušková. Vzhledem k nedostatku finančních prostředků omezilo muzeum vlastní ediční činnost; byl vydán pouze katalog k výstavě *Kovový projekt*, přičemž náklady spojené s jeho vydáním si hradili vystavující výtvarníci.

f) V průběhu roku 1991 navštívilo OMČR Turnov celkem 128 badatelů, kteří řešili následující témata (byly to mj. dvě diplomní a deset ročníkových a seminárních prací):

Jan Prousek, život a dílo
Dr. J. V. Šimák, historik Turnovska
Osobnosti národního obrození na Turnovsku
Osobnost básníka Václava Šolce
Pravěk Českého ráje
Přírodní poměry Turnovska
Historie přírodovědného bádání na Turnovsku
Turnovské spolky v 19. století
Turnovské divadlo v 19. století
28. říjen v Turnově
Turnovsko před 2. světovou válkou
Prof. Dr. Josef Pekař a jeho historické práce věnované regionu
Život a dílo ing. Jana Skály
Prof. Dr. Jindřich Metelka a Turnov
Frant. Jan Tomsa a Frant. Bohumil Tomsa, jejich význam v české literatuře
Ze starých turnovských fotografií
Česká bible ve fondu Markovy knihovny
Materiál k založení turnovské knihovny
Z lidových kronik Turnovska

IV. Provoz muzea

V majetku OMČR byly ke 31. 12. 1991 budovy čp. 70 a 71 ve Skálově ulici, budova obrazárny a budovy bývalé věznice tamtéž, dále budova Pacltovy sklářské huti ve Skálově ulici, Dlaskův statek v Dolánkách a Rakoušův sroubek v Dolánkách. V září roku 1991 byly podány výzvy k vydání objektu čp. 70 a k vydání kulturní památky Dlaskův statek v Dolánkách čp. 12. Navrácení Dlaskova statku posuzuje vedení muzea jako oprávněné, neboť převod nemovitosti na stát byl důsledkem soudního výroku o propadnutí veškerého majetku tzv. kulaků. Jinak je tomu u objektu čp. 70, který muzeum koupilo na základě řádné kupní smlouvy v roce 1977. Proto bylo k vydání objektu zaujato právní cestou odmítavé stanovisko.

V zájmu zajištění plynulého provozu OMČR a Dlaskova statku v Dolánkách byly v roce 1991 realizovány následující úkoly:

— úprava prostor určených pro kavárnu muzea,
— zařízení WC v čp. 70 a úprava WC v čp. 71,
— nátěr lepenkových střech garáží,
— dokončení rekonstrukce budovy bývalé věznice — zahájena instalace ústředního topení (ZD Pěnčín, Stavos Turnov, Hejna Turnov),
— v důsledku havarijního stavu 1. patra čp. 70 musely být tyto prostory s kancelářemi muzea vyklizeny a firma ing. Bulvy z Turnova provedla statické zajištění budovy (vytrhání podlah, vybourání mezipatra, odkrytí a zpevnění klenby, položení nových podlah, vymalování),
— instalace signalizačního zabezpečovacího zařízení firmou Trevos Semily,
— přístupové dveře a okna pokladny muzea byly opatřeny mřížemi,
— zřízena trezorová místnost, nákup trezorových dveří umožnila dotace od ČSP Pardubice,
— oprava interiéru Pacltovy huti,
— v prostorách čp. 70 instalována brusičská dílna,
— u Dlaskova statku v Dolánkách byla provedena oprava plotu, úprava terénu v okolí, oprava podlah ve světnici v 1. patře.

V. Ekonomický rozbor

OMČR Turnov je příspěvkovou organizací, řízenou okresním úřadem v Semilech. Na svoji činnost dostalo v roce 1991 příspěvek 1.500 tis. Kčs. Vlastní příjmy, získané z tržeb od obyvatelstva (vstupné, prodej tiskovin, suvenýrů, brožur, pohlednic aj., zisk z kulturních akcí) činily 460 tis. Kčs. Celkové výdaje na činnost, včetně oprav budov (rekonstrukce budovy bývalé věznice cca 700 tis., havárie čp. 70 250 tis., údržba Dlaskova statku 70 tis. ad.) činily 1 980 tis. Kčs. Vyrovnanost rozpočtu byla v roce 1991 dodržena.

Vladimíra Jakouběová

Krkonošské muzeum v roce 1991

V tomto roce muzeum navštívilo zhruba dvacet tisíc návštěvníků. Pokles návštěvnosti se projevoval především v prvním pololetí, ve druhé polovině roku se zastavil a v závěru roku bylo možno pozorovat již dokonce mírný vzestup. Svůj podíl na poklesu návštěvnosti vedle obecné tendence mělo i mimořádně příznivé počasí v zimních, letních i podzimních měsících; návštěvnost v našem zařízení výrazně stoupá vždy za nepříznivého počasí. Svou roli sehrál i menší počet výstav. V prvním pololetí byla uzavřena výstavní síň a vzhledem k trvajícímu katastrofálnímu nedostatku místa sloužila jako provizorní depozitář. V červnu pak byla uzavřena jedna z expozičních místností oddělení novějších dějin a přeměněna na depozitář. Tím bylo možno opět otevřít výstavní síň a obnovit výstavní činnost.

V měsících červnu až říjnu mohli zájemci o výtvarné umění zhlédnout rozsáhlou a velmi úspěšnou výstavu z díla Františka Kavána (1866—1941), instalovanou k poctě 125. výročí narození a 50. výročí úmělcovy smrti a zároveň na počest 100. výročí trvání jilemnického muzea. V listopadu se uskutečnila výstava z depozitářů

muzea, tentokrát zaměřená především na díla Františka Kavána a na starší české umění. V samém závěru roku se pak konala již téměř tradiční výstava s vánoční tematikou.

Vstupné v tomto roce bylo zvýšeno na dvojnásobek, a jakkoli se to zdá neuvěřitelné, veřejnost toto opatření přijala s větším pochopením, než naši původní snahu udržet vstupné na nižší úrovni. (Část návštěvníků již předtím doporučovala zvýšení vstupného vzhledem k rozsahu expozic, část návštěvníků měla naopak pocit, že muzeum s nízkým vstupným je jaksi druhořadé.) Rozšířen byl i sortiment nabízeného propagačního materiálu.

Zoufalou prostorovou situaci se muzeum snažilo řešit podobně jako v předchozích letech jednáním s představiteli města o převodu čp. 1 v zámeckém areálu, ale pozitivního výsledku zatím dosaženo nebylo.

Akviziční politika se vyznačovala několika výraznými úspěchy. Zakoupena byla především další vynikající kolekce fotografií Zdenko Feyfara a kvalitní rané plátno Františka Kavána Podzimní večer.

Smutnou kapitolu uplynulého roku tvoří krádež části (naštěstí nepříliš cenného) druhorokokového porcelánového servisu a kvalitní barokní sošky sv. Prokopa. Krádeže si vyžádaly nová bezpečnostní opatření, spojená mimo jiné i s mnohem náročnější ostrahou expozic.

Služby badatelům a institucím byly uspokojeny v plném rozsahu, stejně jako požadavky na přednášky a školní tematické hodiny. Ve své činnosti pokračoval i dětský historický kroužek. Nezastavila se ani publikační činnost, i když vzhledem k velmi omezeným časovým možnostem odborných pracovníků muzea nevynikala mimořádným rozsahem.

Péče o sbírkový fond se uskutečňovala již tradičně především úsilím pracovníků muzea, několik sbírkových předmětů bylo ošetřeno v konzervátorské dílně ve Vrchlabí, z větší části pak byl dokončen velmi náročný restaurátorský zásah na vynikajícím rozměrném barokním obraze G. Umbstatta Sv. Alois, zahájený již v loňském roce a prováděný pražskou restaurátorkou, akademickou malířkou H. Mückovou. Periodické revizi byl podroben fond umění.

V tomto roce byly zahájeny přípravy reinstalace památníku J. A. Komenského v Horní Branné a přípravy výstavy Krkonošské vánoce, jež by se na sklonku roku 1992 měla uskutečnit v Lobkovickém paláci Pražského hradu.

Jan Luštinec

Městské muzeum v Semilech v roce 1991

Předpokládali jsme, že po roce 1990, který proběhl ve znamení naději a entuziasmu, bude rok následující podstatně chudší na události a méně výrazný. Přáli nám však přátelé a okolnosti, a tak není rozhodně jen naší zásluhou, že se proti všemu očekávání vydařil.

Událostí číslo jedna se stalo otevření nové galérie. S její stavbou město začalo v roce 1982; jedním z iniciátorů vytvoření pojizerské galérie byl akademický malíř Vladimír Komárek. Záměr vycházel z faktu ojedinělého soustředění umělecké elity v oblasti Pojizeří, navíc se jednalo o umělce, jejichž věhlas již dávno přesáhl hranice regionu. Smyslem galérie proto nebude pouze výstavní činnost, ale i založení a stálé doplňování umělecké sbírky jako dokumentace významné části života zdejšího kraje.

Interiér vznikl podle návrhu architektů Zdeňka Jirana a Vladimíra Kauta z libereckého Stavoprojektu. V jeho prostoru je zabudován pískovcový portál z roku 1815, pocházející z Rykrova (Riegrova) mlýna v Košťálově, restaurovaný kameníkem Petrem Verichem. Na stavbě se podílely Zemědělské stavební sdružení z Lomnice nad Popelkou a Okresní stavební podnik Semily, po listopadu 1989 tato práce byla zadána již soukromým firmám Stafis a I. pojizerské stavební; posledně jmenovaná stavbu dokončila a značnou část prací, vzhledem k obtížné finanční situaci muzea, provedla zdarma. Až do roku 1991 dotoval stavbu Okresní národní výbor v Semilech, pak už jsme si museli opatřit finanční prostředky sami.

Galérii jsme tak mohli dokončit jen díky finančním darům paní Ivany Tigridové a semilské pobočky Komerční banky. Slavnostní otevření dne 14. prosince 1991 mělo podobu vernisáže výstavy obrazů a kreseb Miloslava Janků. Při této příležitosti vydalo muzeum autorovy kresby se semilskými motivy na pohlednicích.

Vedle dokončení a otevření galérie se nám podařilo realizovat devět výstav. Mezi nimi zaujaly výstava kramářských písní a dalších lidových tisků ze sbírky dr. Scheybala a výstava iniciovaná členy přípravného výboru znovu se ustavujícího Sokola, otevřená ke 120. výročí založení semilské sokolské jednoty. Autorsky ji zpracovali dr. Ivo Navrátil a Jaroslav Barták z okresního archivu v Semilech. Odtud pocha-

zela i převážná část vystavených dokumentů. Díky velkému množství dochovaného materiálu bylo možné akcentovat regionální aspekt sokolského hnutí.

Zájem vzbudila i výstava *Svět loutek*; upoutaly hlavně historické marionety, vesměs vytvořené v řezbářské dílně rodiny Suchardů. K nim náležel i soubor Maiznerových loutek ze sbírek muzea. Součástí výstavy se stala loutková představení a večer s Bohuslavem Šulcem, dlouholetým členem Divadla Spejbla a Hurvínka v Praze.

Rok 1991 uzavřela výstava *Krkonošské vánoce*, seznamující návštěvníky s vánočními zvyky a obyčeji v oblasti Krkonoš. Při instalaci této výstavy jsme spolupracovali s národopisným oddělením Národního muzea v Praze.

Výstavní činností došlo k obohacení sbírek, část přírůstků byla získána především díky sokolské výstavě. Dále jsme shromáždili dokumenty vztahující se k obrozené podnikatelské činnosti v Semilech. Významným přírůstkem jsou památky na hudebního skladatele, semilského rodáka Jindřicha Hyblera, darované paní Zapletalovou. Mezi dalšími dárci chceme jmenovat Jindřicha Malého, Václava Pokorného, Františka Šprachtu, Karla Kovaříče, Marii Vodvárkovou, Miroslavu Trdlovou, Karla Pluhaře, Stanislava Ševců, Marii Hradeckou, Dagmar Růžičkovou a Český svaz ochránců přírody z Košťálova.

Katalogizace sbírkového fondu probíhá podle určeného harmonogramu; v roce 1991 bylo zpracováno v této evidenci 730 kusů sbírkových předmětů.

V rámci ochrany sbírek byla v celém objektu muzea instalována elektrická zabezpečovací signalizace; téměř 50 % se na ní finančně podílela pardubická pobočka České pojišťovny.

Muzeum má dvě stálé expozice: Památník Antala Staška a Ivana Olbrachta a národopisnou expozici, zaměřenou na domácí textilní výrobu. Bylo započato s přípravou expozice vycházející ze vztahu Pavla Tigrida k Semilům. Nápad se zrodil při Tigridově návštěvě v Semilech v červnu 1991. Během diskusního večera, jenž se při této příležitosti konal, bylo zřejmé, že pan Tigrid naše pozvání rád přijal, že se rád

Nová galérie semilského muzea. (Foto O. Kudrnáč.)

vrací ke svým rodovým kořenům. Svědčí o tom i zápis v pamětní knize města Semil, začínající větou *Zázraky se dějí!!!*

V průběhu roku 1991 navštívilo muzeum téměř třináct tisíc návštěvníků, z toho tři tisíce ve školních výpravách. K zájmu o muzeum přispěly jarmarky, pořádané již od roku 1990 vždy před velikonočními a vánočními svátky. Vytváří se tak zvolna hezká tradice, zájem o ně je na obou stranách, u *sousedů* i *trhovců*.

V muzeu studovalo sedm badatelů, většinou shromažďovali prameny k seminárním a diplomovým pracím.

K propagaci muzea přispěla dvakrát Československá televize (šoty byly vysílány ve zprávách), nemalou zásluhu o zvýšení přitažlivosti muzea má regionální tisk.

Milena Srbová

Archeologické nálezy získané pro jičínské muzeum v letech 1975 až 1991

Bradlecká Lhota, vrcholný a pozdní středověk
Zřícenina hradu Bradlce — svah pod hranolovou věží k obvodové zdi podhradí, sběr 6. 8. 1988 s J. Prostředníkem a J. Hrdinou.
Nález: 20 střepů — šedá, tvrdě vypálená keramika, světlá červeně malovaná keramika (16. století).

Holín, kultura vypíchaná
Záchranný výzkum při stavbě silnice 20.—22. 6. 1990, poblíž triangulačního bodu. Tomuto neolitickému sídlišti (zčásti v katastru obce Ohaveč), které je trvale poškozováno orbou, bude věnována stálá pozornost.
Nález: ze tří porušených jam získáno 9 kamenných nástrojů (broušených i štípaných), 54 střepů keramiky a mazanice.

Holovousy, středověk 1
10 metrů severně od domu čp. 90, v hloubce 1,5 metru; místo zaniklé středověké osady — Ředi?
Nález: drobná stříbrná mince z poloviny 15. století, průměr zachované části střížku 15 mm; osm střípků keramiky světlé červeně cihlové barvy.

Hradiščko u Žeretic, neolit, kultura hradištní
1. Sběr na parcele č. 451/2 (zahrádka p. Šedivého z čp. 11) 17. 7. a 20. 9. 1990.
   Nález: střepy středohradištní, silně poškozená kamenná sekerka (neolit).
2. Sběr na parcele č. 463/1 (plocha vně středního valu) 20. 9. 1990.
   Nález: rozoraná hradba, stopy po požáru, uhlíky do velikosti 5,2 mm.
3. Sběr na parcele č. 410/3 dne 20. 9. 1990.
   Nález: 11 střepů na ploše asi 5×3 m (objekt?)
4. Rekognoskace terénu, parcela č. 410/3 (JZ čtvrtina hradiště mezi silnicí do Vysokého Veselí a řekou Cidlinou).
   Nález: po celé ploše dobře patrna šedá sídlištní vrstva.

Jičín
1. **Bolzanova ulice,** neolit
   Výkop pro plynovod u vých. průčelí budovy infekčního oddělení nemocnice.
   Nález: mělká jáma, silně poškozený kamenný nástroj šedozelené barvy, 2 střepy
2. **Bolzanova ulice,** halštat (?)
   Výkop pro plynovod u jižního průčelí budovy chirurgického oddělení nemocnice.
   Nález: dva objekty do hloubky 85 cm a šíře 100 cm, bez nálezů.
3. **Železnická ulice,** neolit — lineární (?)
   Záchranná akce Krajského muzea Hradec Králové r. 1981; vzorkování vertikálního řezu, v severním profilu patrné objekty.
   Nález: tři jámy, dvě se střepy a zvířecími kostmi.
4. **Čelišova ulice čp. 419,** lineární, středohradištní, vrcholný středověk
   Orientační vzorkování vertikálního řezu 24. 10. 1979, jižní cíp zahrady.
   Nález: střepy keramiky lineární (5 ks, výzdoba notovými značkami, rytými liniemi, plastickou lištou), hradištní (3 ks, zdobené vlnicí), středověk (3 ks, zlomek kachle s městským znakem).
   Poznámka: majitel zahrady nachází střepy již od r. 1925; lineární sídliště navazuje na osídlení v areálu nemocnice a je asi 25 m vzdáleno od nálezu v Železnické ulici.
5. **Tylovo náměstí, Tylova ulice,** středověk 1 (před 1589)
   Výkop pro plynovod v celé délce náměstí i ulice, část sledována J. Prostředníkem, 2.—14. 5. 1990 zachyceny tři objekty.
   Nález: mohutná vrstva po požáru, mazanicové kry, zuhelnatělá dřeva; keramika — hrnce, mísy, poklice (šedá tvrdě vypálená, světlá červeně malovaná, glazované zboží), kachle nejméně ze tří kamen (jeden druh

s poprsím muže a ženy v dobovém oblečení), sklo, železné hřebíky, kamenina, z domu čp. 2 i zlomek mezzomajoliky — modrobílý zlomek talíře.

6. **Husova ulice čp. 39,** novověk 1
   Výkop pro plynovod, v hloubce 220 cm kulturní vrstva 40 cm silná, zuhelnatělá prkna.
   Nález: střepy keramiky z přelomu 16. a 17. století.
   Poznámka: jediné místo ve výkopu v Husově ulici s neporušeným profilem; objekt leží za hradbami středověkého města, mimo plošnou zástavbu.
7. **Tylova ulice čp. 1373/2,** novověk 1
   Průkop pro inženýrské sítě před čp. 515—516 ve východní části ulice, před čp. 515 objekt IV/91.
   Nález: soubor keramiky, zlomky kachlů, dva velké uhlíky, kry mazanice s otisky kůlů.
   Závěr: objekt zaniklý při požáru r. 1589.
8. **Tylova ulice čp. 231,** novověk 1
   Průkop pro inženýrské sítě z Tylovy do Židovské ulice, před nárožím v hloubce 60 cm kulturní vrstva neb objekt V/92.
   Nález: dva střepy z 2. poloviny 16. století.
9. **poloha Valcha,** kultura slezskoplatěnická, neolit?
   Sběr na hromadě vytěžené hlíny při stavbě čistírny odpadních vod 8. 10. 1990.
   Nález: tři slezskoplatěnické střepy, zlomek kamenného nástroje šedozelené barvy (neolit?), hrudky mazanice.
10. **Jičín-Moravčice,** pravěk (halštat?)
    Výkop pro plynovod, vzorkování vertikálního řezu 23. a 30. 11. 1990 do hloubky 180 cm.
    Nález: šest jam dobře patrných v rozmoklém žlutém jílu, ve výplni zrnka mazanice.

Avarsko-slovanské nákončí z hradiště Vala.

Kal, kultura starohradištní
Náhodný sběr Tomáše Dytrycha asi 20 m jižně od brány hradiště Vala v těsné blízkosti sondy III/85 v březnu 1991.
Nález: dvoudílné bronzové avarsko-slovanské nákončí s obrazem gryfa a stromu života v rámečku, s hlavičkou muže na jazykovitém přívěsku, délky 39 mm a max. šířky 21 mm.
Poznámka: jde již o třetí avarsko-slovanský nález na tomto hradišti.

Kbelnice

1. neolit (kultura s vypíchanou keramikou?)
   Sběr a rekognoskace parcely č. 55a (směrem k usedlosti p. Jenčka) 18. 4. 1990.
   Nález: silně poškozený kamenný nástroj, šedé pazourkové jádro, tuhovaný střep z velké nádoby (latén?).
   Poznámka: laténské nálezy zjišťovány již od 30. let 20. stol.
2. kultura s vypíchanou keramikou
   Sběr spolu s dr. Břeněm z NM Praha na celé ploše pole (čkat. 180) 25. 10. 1990.
   Nález: 8 kamenných nástrojů (broušená i štípaná industrie), 2 střepy kultury s keramikou vypíchanou.
   Poznámka: absence laténských nálezů, toto osídlení je pravděpodobně jen na parcele č. 55a.

Libáň, kultura s lineární keramikou
Sběr v dokončeném výkopu stavby expedičního skladu závodu Plastimat, duben 1980.
Nález: kulturní objekt, střep s plastickou výzdobou, zrnka mazanice, zvířecí kosti, uhlíky.

Ohaveč, kultura s linární a vypíchanou keramikou
Sběr a rekognoskace celé plochy sídliště po obou stranách stavby silnice Jičín — Sobotka mezi obcemi Ohaveč a Holín v březnu až dubnu 1991.
Nález: asi 70 objektů, keramika, nástroje.
Poznámka: rozsáhlé neolitické sídliště, zčásti poškozené orbou.

Psinice, středověk, novověk
Rekognoskace terénu a ověření amatérských nálezů na parcele č. 305/5.
Nález: šedá tvrdě vypálená keramika, červená cihlové barvy (okraje džbánů, hrnců, mís a pokliček) z 2. pol. 16. stol.
Poznámka: dle tradice zaniklá středověká osada Kelníky.

Staré Hrady
1. **Dvůr na usedlosti čp. 20,** středověk (13. století)
Výkop pro el. kabel v červenci 1978 a ve sklepě v červnu 1979, do hloubky 80—125 cm.
Nález: keramika z 13. století, střepy z glazuru, zvířecí kosti.
Poznámka: prostor předpokládaného sídla Arnošta ze Staré před r. 1340.
2. **Gotická část zámku,** středověk, novověk
Vybíráno ze zásypu při rekonstrukci zámku v letech 1975 až 1983.
Nález: více než tisíc kusů — keramika šedá, tvrdě vypálená, cihlově červená, světlá červeně malovaná, glazurovaná zeleně, hnědě a žlutě (talíře, misky, poklice, hrnce, zásobnice, džbány, pánve aj.), zlomky skleněných číší, podstav pohárů válcovitého těla, výzdoba bílou malbou, skelnými nitěmi, pupíky; kachle převážně komorové bez glazury, jednou na čelní stěně scéna Klanění Tří králů, sv. Jiří, jezdec, rostlinné motivy; zlomky kameniny a břidlicových tašek.
3. **Mezi gotickou částí a bývalou konírnou,** novověk 1
Vybíráno z navážky při výkopu rýhy pro elektrický kabel.
Nález: asi sto střepů (keramika a kachle) z první poloviny 16. století.

Velešice, kultura středohradištní
Sběr D. Srpa asi 5 m severně od kostela, 8. 4. 1991.
Nález: střepy shodné s nálezy na blízkém slovanském hradišti Hradišťko u Žeretic.

Vitiněves
1. **Kravín,** neolit (kultura s vypíchanou keramikou?)
Z výzkumu dr. Z. Drenka v roce 1966.
Nález: masivní kamenný nástroj 42 cm dlouhý s otvorem, šedozelené barvy, s mírně poškozeným týlem (doneseno dětmi 1990).
2. **Poloha Malá strana a Vyšovatka,** doba halštatská — mladší, kultura slezskoplatěnická
Neolitické osídlení neprokázáno (vzhledem k nálezu kamenných nástrojů z polohy Vyšovatka).
Nález: keramika korespondující se zjištěným a již prokopaným pohřebištěm kultury slezské a slezskoplatěnické severozápadně odtud.

Vlhošť, kultura středohradištní
Sběr D. Srpa na poli u vesnice na jaře 1991.
Nález: střepy identické s nálezy z blízkého Hradištka u Žeretic.

Zámostí, středověk
Rekognoskace zříceniny hradu Pařez 4. 5. 1990.
Nález: plochý oválný předmět světlehnědé barvy s jedním asymetricky umístěným otvorem; opakované sběry neglazované keramiky šedé až bělošedé, cihlově červené barvy (stovky střepů) pod hradem směrem na Pařezskou Lhotu (14.—15. století).

Zliv, středověk
Amatérský sběr archeologické skupiny paní Ulrichové, snad na parcele č. 150.
Nález: železný mírně elipsovitý kruh se zesílenými konci. Přesná datace až po konzervaci.

Železnice, neolit, eneolit (?)
Sběr po podmítce asi sto metrů jižně od stanice ČSD v červenci 1988.
Nález: tři silně poškozené kamenné nástroje (broušená industrie) — sekerky a brousek (?).

Žeretice, eneolit (?), starší doba bronzová (?)
Patrně část místní školní sbírky.
Nález: miniaturní nádobka hnědé barvy a menší kamenný nástroj šedozelené barvy.
Poznámka: lokalita je polykulturním nalezištěm.

Žlunice, kultura s vypíchanou keramikou
Likvidace sadu v poloze Krskovna v dubnu 1991.
Nález: dva kamenné nástroje ze šedozeleného amfibolitu; stopy po osídlení nezjištěny.

Eva Ulrychová

LITERATURA

ŠTĚPÁN, Luděk — VAŘEKA, Josef: *Klíč od domova. Lidové stavby východních Čech.* Hradec Králové, nakladatelství Kruh ve spolupráci s Československou obchodní bankou 1991. 360 stran, 32 stran barevných příloh. Kresby J. V. Scheybal, odb. spolupráce J. Scheybalová. — Tisk Grafiatisk, a. s., Děčín.

Knihou Klíč od domova spláceji autoři náš letitý dluh vůči jedné z nejkrásnějších a nejpůsobivějších oblastí lidového stavitelství. Kniha je určena nejen odborníkům, ale i všem ostatním milovníkům lidového umění, chalupářům apod. Je psána autory, jejichž život vyplnila dlouholetá praxe v terénu a vědecký výzkum stavebních památek. Po jižních Čechách se tak dostalo i naší oblasti podobného díla.

Knihu uvádí v kapitole *Vesnická sídla* přehled o vývoji a typech nejstarších vesnických sídel v jednotlivých částech regionu. Encyklopedickou formou je zde vysvětlen charakter vsí návesních, ulicových, hromadných, lesních lánových atd., doplněný o celou řadu příkladů.

Druhá kapitola, obsahově nejrozsáhlejší, se zabývá nejprve popisy nejstarších objektů, ikonografií vesnice a domu, konstrukcí, materiály, technikou stavby aj. Zvláštní pozornost je věnována nejtypičtějším stavebním detailům — výzdobě průčelí a štítů. Na vnější popis stavby navazuje pojednání o prostorovém uspořádání domu. I zde jsou přehledně vysvětleny jednotlivé zastoupené stavební typy — chlévní, komorový, patrový dům apod. Trochu nelogicky je k této části přiřazen díl o výměnkářských chalupách, které jsou více předmětem sociologie, než stavební typologie.

Třetí kapitola si všímá pevných částí interiéru, vnitřních úprav stěn, stropů a podlah apod., dále umístění topeniště, jeho technického vybavení a naposled vybavení místností volným mobiliářem. Velkým přínosem jsou informace o obyčejích spojených se stavbou domu, přestože jim autoři věnovali poměrně málo prostoru.

Celkovou tváří sídel, tj. charakterem celé usedlosti jako celku, se zabývá čtvrtá kapitola *Dvůr a hospodářské stavby*. Pojednává o stavebním vývoji usedlosti, jejích součástech, typických drobných zemědělských stavbách a hodnotí je po stránce konstrukce, materiálu apod.

Kniha pokračuje pátou kapitolou, věnovanou dělnickému bydlení. Zde si autoři více než stavebních typů všímají sociální problematiky bydlení, tj. způsobu bydlení, a to jak u zemědělských dělníků, tak i u řemeslníků.

Nejucelenější přehled a nejcennější informace tvoří šestá kapitola, věnovaná technickým stavbám. Srozumitelným způsobem seznamuje čtenáře s nejsložitějšími principy technických staveb, jejich konstrukcí, pohonem apod., tedy s tematikou dosud málo známou a málo publikovanou. Popisuje stavby pro zpracování zemědělských produktů, jako jsou mlýny, olejny, sušárny ovoce, dále pro dřevovýrobu — pily, milíře, varny, stavby pro plátenickou, soukenickou a kožedělnou výrobu, železářské pece, hamry, brusírny, cihelny, vápenky a stavby pro sklářskou a keramickou výrobu.

Sociální problematikou v architektuře a bydlení se obírá sedmá kapitola — *Vybavení vesnických sídel*. Jsou zde připomenuty veřejné stavby, jako jsou např. rychty, pastoušky, školy a domky pro obecní chudé a jejich vybavení a dále dopravní stavby. I tato kapitola přináší komplexní zpracování dosud nepublikované problematiky.

Kapitola osmá se zabývá přehledem nejstarších dřevěných kostelů, dřevěných kaplí a zvonic, včetně jejich soupisu v závěru kapitoly.

Závěr knihy se stručně zmiňuje o způsobu péče o lidovou architekturu, o potřebné záchraně a využití jednotlivých objektů. Najdeme zde i seznam muzeí v přírodě v oblasti východních Čech, se zvláštní pozorností věnovanou Souboru lidových staveb a řemesel Vysočina.

Všechny kapitoly jsou doplněny bohatým fotografickým materiálem, zastupujícím všechny části regionu. I zde je větší prostor věnován SLSŘ Vysočina.

Grafickou podobu knihy dotvářejí kresby J. V. Scheybala, které jsou cenné nejen pro svoji výtvarnou, ale také dokumentární hodnotu.

Autoři publikace Klíč od domova odvedli velký kus práce a vytvořili tak první syntetizující publikaci v oboru lidové architektury východních Čech. Přestože v knize postrádáme bližší charakter regionálních stavebních typů a posouzení jejich vzájemných odlišností, např. mezi stavbami Pojizeří, Krkonoš, Podorlicka, Vysočiny apod., je kniha dobrým přehledem a pomocníkem při studiu dané problematiky.

(jak)

Riedel od roku 1756. 10 generací sklářů. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie a Riedel-Glas Austria 1991. Nestr. — Tisk Offsetdruck-Endlosdruck Dillinger, Kufstein.

Když jsme se po letech časopiseckých studií na podzim roku 1991 konečně dočkali také

výstavy skla z produkce Riedlů, byla to skutečně událost — se značným politickým a společenským dosahem. Symbolizovala nový přístup k aktuálním kapitolám našich dějin s objektivnějším posouzením úlohy a významu německé minority na severu Čech a oboustranný zájem na zlepšení vztahů mezi dvěma národy. Především to ale byl svátek pro odbornou veřejnost. Dominantní postavení Riedlů ve sklářské produkci Jizerských hor i úroveň jejich výrobků vzbuzovala zájem badatelů již před válkou. Od konce šedesátých let pak věnoval pozornost nejdůležitějším kapitolám z dějin jejich podnikání Stanislav Urban a následovali další historici umění díky vzrůstajícímu zájmu o umělecký průmysl období tzv. historismu.

Výstava Riedel od roku 1756, deset generací sklářů, instalovaná v Muzeu skla a bižuterie ve dnech 19. 8.—27. 10. přinesla vyčerpávající pohled na produkci riedlovského uměleckého skla od konce 18. století do současnosti, jejíž rozsah jsme dosud mohli jen tušit z torza někdejší podnikové vzorkovny ve sbírkách jabloneckého muzea. Výjimečný jako sama výstava byl pak i katalog, vydaný Muzeem skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou a Riedel Glas Austria Kufstein/Schneegattern. Na 144 stranách exkluzivního křídového papíru (formátu A4) nalezne čtenář víc, než je u nás zatím běžné, při zachování nejpřísnějších odborných měřítek. Po úvodech Karla Schwarzenberga a Franze Wranitzkého následuje malá rodinná galerie nejvýznamnějších osobností riedlovské dynastie a stručný historický nástin z dějin jejich sklářské aktivity. Obrazová část pak přináší 195 dobrých, až na výjimky barevných fotografií s vyčerpávajícími popisy výrobků, včetně bibliografických odkazů, pokud již byly publikovány. K úplnosti informací přispívá i přehled riedlovské literatury v závěru.

Text provází souběžná německá a anglická mutace a spolu s mimořádně kvalitním tiskem *made in Austria* tak katalog splňuje kritéria odborné a reprezentativní publikace současně. Je dobře, že na této kvalitě má svůj podíl také česká strana, konkrétně PhDr. Jana Urbancová, spoluautorka odborné části.

(mc)

VURSTA, Pavel a kol.: *130 let Pardubicko-liberecké dráhy 1859—1989*. Praha, NADAS 1989. 184 stran.

Liberecký železničář Pavel Vursta se v posledních letech intenzívně zabývá historií železniční dopravy na Liberecku. Publikoval k tomu i několik drobných monografií, které vydala Česká beseda v Liberci (*50 let lanové dráhy ČSD Horní Hanychov — Ještěd*. Zprávy České besedy č. 38, 1983; *125 let železničního spojení s Libercem 1859—1984*. Zprávy České besedy č. 46, 1984; *K dějinám liberecké železnice. 100. výročí tratě Liberecko-jablonecko-tanvaldské dráhy 1886 — 1986*. Zprávy České besedy č. 64, 1988). Před časem se spojil s dalšími železničními odborníky, zabývajícími se neprofesionálně železniční historií — ing. Janem Machačem, Oldřichem Pourem, Zdeňkem Vedralem a dalšími, kteří se svými fotografiemi a kresbami podíleli na dokumentaci. V roce 1989 pod jeho vedením vydali jubilejní publikaci *130 let Pardubicko-liberecké dráhy 1859—1989*. Navázali zde na heuristicky podložené studie Antonina Ederera, které vznikly v souvislosti se 100. výročím této dráhy, hlavně na knihu *První vlak z Pardubic do Liberce*, jež vyšla v roce 1959 a v níž Ederer osvětlil zejména vývoj této dráhy od jejích počátků až do zestátnění v roce 1909, zatímco pozdější vývoj byl tu nastíněn jen v hlavních rysech. Pavel Vursta se svým kolektivem publikaci vydávanou k 130. výročí dráhy koncipoval proto poněkud odlišně. Soustředili se na technickou problematiku a historicko-technický vývoj trati, jejích stanic, zařízení, vozů a lokomotiv apod. a podali zde málo známá fakta o dění na trati v tomto století. Publikace však není jednolitou monografií, ale souborem statí jednotlivých autorů, které na sebe organicky navazují.

Úvod k publikaci a první kapitolu — *Vznik a charakter Pardubicko-liberecké dráhy* — napsal Pavel Vursta. Mohl se tu opřít o zmíněné práce Ant. Ederera i řadu dalších, ale přesto se mu sem vloudilo několik nepřesností, jakou je např. formulace osvětlující situaci, jež předcházela založení dráhy: *Byl to liberecký továrník Karel Herzig, který již ve třicátých letech minulého století prosazoval spojení Liberce s centry nových uhelných ložisek v saské oblasti Harty a Weisdorfu, ležící poblíž hranic*. Ve skutečnosti to byl zájem libereckých továrníků vedených Karlem Herzigem a sdružených v Libereckém spolku pro těžbu uhlí, který otevřel poblíž hranic v Hartavě na Žitavsku (něm. Hartau, český název *Harta* je archaismus!) v roce 1835 hnědouhelné doly, jejichž uhlí potřeboval rozvíjející se liberecký průmysl, ale to zatím bylo dopravováno pouze koňskými povozy. Weigsdorf (nepřesně *Weisdorf*) přitom nebyl v Sasku, ale je to česká Višňová u Frýdlantu! Její drobné hnědouhelné ložisko, s jehož exploatací se začalo až v roce 1858, bylo ekonomicky bezvýznamné a na železnici bylo napojeno až o hodně později prostřednictvím Frýdlantských místních drah. Uhlí při vzniku Pardubicko-liberecké dráhy nicméně mělo mimořádnou úlohu a ta

mohla být ještě vyzdvižena, neboť právě jemu vděčí za prudký rozmach spjatý se zaváděním parních strojů továrny v liberecké i podkrkonošské průmyslové oblasti (včetně Semilska). Již zde také mohla být zmínka o významu žacléřsko-svatoňovického uhlí, které sehrálo závažnou úlohu v údobí kulminace průmyslové revoluce při industrializaci uvedených regionů i jako palivo pro kotle lokomotiv na trati. P. Vursta se ve svém pojednání ve shodě s jeho názvem koncentroval na počátky a první léta provozu dráhy, i když byl načrtnut i další vývoj tratí dráhy.

Hlubší pohled na dění na trati v jednotlivých lokalitách podali Vurstovi spolupracovníci. Vývoj tu byl osvětlen postupně podle jednotlivých úseků, a to právě v rozvržení a fázích, jak byly návazně otevírány v letech 1857—1859.

Nejstarší úsek Pardubice — Jaroměř, zprovozněný již v roce 1857, osvětlil Zdeněk Vedral. Při líčení vývoje trati, jejich stanic, zařízení atd., postupuje zde po jednotlivých stanicích ve směru od Pardubic. Takto koncipovány jsou též navazující kapitoly.

Další dva úseky — Jaroměř-Horka u Staré Paky a úsek z Horek do Turnova — zpracoval Oldřich Pour. Autor zde využil i netradiční prameny, jako např. kramářskou píseň z počátků dráhy (nepřesně označena jako *říkanka*), která z lidového pohledu kritizuje zánik povoznictví jako poměrně rozšířený druh obživy v podhůří (škoda, že autor neuvedl blíže provenienci a pramen nespecifikoval). Využil však i dobového tisku, úředních relací, zápisů ze železničních kronik (např. popis neštěstí na trati mezi Semily a Železným Brodem 8. 7. 1873 v kronice železnobrodské železniční stanice) atd., což barvitost líčení jen podtrhuje. Zhuštěný text mu ovšem zajisté nedovolil zařadit řadu dalších fakt, jako byly vlečky na trati apod. (připomínám alespoň vlečku od Liebiegových vápenek ve Smrčí na železnobrodské nádraží, vybudovanou již v době stavby dráhy a provozovanou dlouho jen pomocí koní jako lokální úzkorozchodná koňská dráha).

Vývoj na posledním úseku dráhy z Turnova do Liberce osvětlil opět Pavel Vursta.

V dějinách Pardubicko-liberecké dráhy měla mimořádně důležitou úlohu odbočka hlavní trati z Josefova do Svatoňovic (jméno města bezdůvodně upraveno na *Jozefov!*), zprovozněná již v roce 1859 a orientovaná na dopravu žacléřsko-svatoňovického uhlí, které tehdy těžili především dva těžaři — baron A. Silberstein a kníže Schaumburg-Lippé (podíl ostatních těžařů byl zanedbatelný — včetně účasti těžařské společnosti Lanna-Liebieg-Kleinové). Historii tohoto úseku podal rovněž již zmíněný O. Pour.

Na uvedený technicko-historický a topografický přehled navazují ještě dvě kapitoly z dějin technického vybavení dráhy. Zpracoval je ing. Jan Machač. Nejdříve se zabýval lokomotivami a vozy užívanými na tratích dráhy. Hlavní pozornost soustředil na historické lokomotivy a vozy pro osobní i nákladní dopravu, užívané v údobí samostatné Společnosti Pardubicko-liberecké dráhy. Druhá část načrtla tuto problematiku v údobí od zestátnění této dráhy do vzniku ČSD. V poslední části se zabýval historií lokomotiv a železničních vozů na trati pod správou ČSD — vývoj je přitom dotažen až do současnosti. Výklad je proložen přehlednými tabulkami a statistikami s údaji o jednotlivých lokomotivách, jejich přehledem v chronologickém sledu apod. K tomu je připojena závěrečná kapitola (po informaci o výtopnách a palivech) o vývoji provozu na tratích, včetně základních informací o zaměstnancích, jejich služebních povinnostech, postavení apod.

Publikaci doplňuje hodnotná dokumentární příloha s dobovými dokumenty, mapami, kresbami profilů lokomotiv a železničních vozů, významnými osobnostmi a především s fotodokumentací vybraných železničních nádraží, interiérů a exteriérů dílen i dalších provozů a nejrůznějších typů lokomotiv.

Autoři si položili za cíl uveřejnit zde méně známé informace technického a historického charakteru, týkající se někdejší Pardubicko-liberecké dráhy, a pokusit se zde podat celkový pohled na dění na trati i na jednotlivých jejích úsecích v průběhu uplynulých 130 let trvání dráhy. Škoda však, že v partiích osvětlujících dění na trati v jednotlivých jejích úsecích nerespektovali více historickou linii, neboť užitá kompozice pro postižení historického vývoje na dráze, jakož i pro osvětlení událostí a historie jednotlivých objektů v železničních stanicích atd. je místy těžko postižitelná a až nepřehledná. Větší pozornost mohla být věnována také širším kontextům v železničním podnikání a místu dráhy v středoevropském kontextu. Rovněž třeba litovat, že seznam pramenů a literatury je velmi neúplný a některé tituly jsou citovány nepřesně, jak ostatně tomu u publikací z dějin techniky psaných techniky bývá běžné. Opomenuta byla zejména řada regionálních periodik a regionálně historické literatury. Nicméně autorskému kolektivu se zde podařilo podat řadu velice cenných a málo známých faktů o vývoji této dráhy, dění na ní i o jejím technickém vybavení (především o užívaných lokomotivách a vozech). Lze si jen přát, aby časem její faktografii prohloubily a upřesnily dílčí příspěvky.

(šč)

VOTOČEK, Václav: *Vývoj národního podniku Kolora, bavlnářské závody, Semily*. Část I (1946—1958). Část II (1958—1989). Semily, Kolora 1989, 1991. 165 + 106 stran. — Interně rozmnoženo.

Václav Votoček je znám jako autor několika závažných studií a drobnějších příspěvků z historie textilní výroby na Semilsku i prací k dějinám vlastních Semil. Nyní do jeho osobní bibliografie přibylo vylíčení vývoje bavlnářského průmyslu v regionu po druhé světové válce. Zabývá se v něm dějinami jednoho z velkých textilních podniků, působícího v letech 1946—1958 pod názvem Pojizerské bavlnářské závody (dále jen PBZ), n. p. v Semilech, od roku 1958 jako Kolora, bavlnářské závody, n. p. v Semilech. Je tedy logické, že svou práci rozdělil do dvou samostatných (i když nestejně koncipovaných) svazků.

Po úvodu (s. 2—8), který autor věnoval tradicím textilní výroby v regionu a dále především předpokladům a průběhu znárodnění textilního průmyslu v roce 1945, následuje kapitola zahrnující vznik PBZ v roce 1946 a jejich vývoj do konce roku 1947 (s. 12—55), kdy PBZ prostřednictvím svého ředitele vykonávaly národní správu téměř ve 40 konfiskovaných textilních firmách. Další kapitola shrnuje dění v roce 1948 (s. 58—99), kdy byly do PBZ začleněny znárodněné podniky nejméně s 50 zaměstnanci a kdy byly pověřeny výkonem národní správy v některých menších textilních firmách; jistým mezníkem ve vývoji PBZ bylo zřízení Seby, bavlnářských závodů, n. p. v Tanvaldu, do níž byly vyčleněny jejich některé závody. V souvislosti s přípravou nové organizační struktury textilního průmyslu (při níž hrály roli dosavadní zkušenosti n. p. Baťa ve Zlíně) došlo v říjnu 1948 k rozdělení PBZ do pěti základních závodů se sídly v Semilech, Železném Brodě, Košťálově, Jilemnici a Rokytnici nad Jizerou. V následující kapitole autor pojednal o vývoji v letech 1949—1955 (s. 100—153). V prvním pololetí 1949 se podnik zvětšil v důsledku pověření výkonem národní správy v pěti dosud soukromých podnicích. Při reorganizaci byly k 3. říjnu 1949 zřízeny z PBZ dva nové národní podniky — Olešan, bavlnářské závody v Košťálově, a Kapnar, bavlnářské závody ve Víchové; další závody PBZ předaly novým národním podnikům Nopaka, bavlnářské závody v Nové Pace, Mileta, bavlnářské závody v Hořicích v Podkrkonoší, a Lenka v Mladých Bukách. V poslední kapitole I. části (s. 154—165) se V. Votoček zabývá vývojem podniku od 1. července 1955, kdy se Olešan rozhodnutím ministra lehkého průmyslu sloučil s PBZ, do roku 1958.

Ve II. části, která zachycuje vývoj Kolory v letech 1958—1989 (do založení státního podniku Kolora k 1. červenci 1989), postupuje autor na rozdíl od I. části tematicky. Nejprve probírá organizační vývoj podniku (s. 2—30) od druhé reorganizace průmyslu, tedy od 1. dubna 1958, kdy dosavadní PBZ byly přejmenovány na Koloru, bavlnářské závody, n. p. se sídlem v Semilech, do níž bylo začleněno pět závodů zrušené Kolory, bareven a úpraven, n. p. v Liberci, dva závody zrušeného Kapnaru, bavlnářských závodů, n. p. ve Víchové, a dva závody ze Silky, tkalcoven hedvábí, n. p. v Liberci. Kapitolu uzavírají přehledy obchodních a výrobních provozů k 1. lednu 1988, závodů a provozů k 1. lednu 1989, vydaných organizačních řádů podniku (1951—1987), pracovních řádů (1956—1989), předmětu podnikání podniku (1946—1987), ústředních orgánů kompetentních k vrcholnému řízení textilního průmyslu (ministerstva) a jejich představitelů, orgánů nadřízených podniku a jejich představitelů, podnikových ředitelů (1946—1990) i ocenění podniku a závodů i provozů. V dalších kapitolách V. Votoček pojednal o technickém rozvoji, výrobní a obchodní činnosti podniku (s. 31—50), o zaměstnanecké problematice (s. 51—69) a o péči o zaměstnance (s. 70—82). Poslední kapitolu nazval příznačně *Aby minulost podniku nebyla zapomenuta*... (s. 83—90). Zařadil do ní informace o vývoji podnikového archívu (na s. 84 uvádí velmi užitečný přehled 38 archivních fondů do znárodnění uložených v podnikovém archívu Kolory) i o práci na dějinách podniku a jeho závodů, kde sám vykonal mnohé (svůj podíl ovšem skromně zamlčuje). Dále podává přehled akcí se vztahem k historii podniku a jednotlivých závodů (1962—1988) a seznam publikací z dějin podniku a jeho závodů (1965—1990; 11 publikací a jeden strojopis); škoda, že neuvádí počty stran jednotlivých brožur. Rovněž věnoval pozornost podnikovým a závodním časopisům jako důležitému historickému pramenu.

V. Votoček, jak už jsme na to ostatně u něho zvykli, zpracoval text neobyčejně pečlivě, svědomitě a přehledně. Využil nejen dosavadní nepříliš četnou literaturu (vesměs obecného charakteru), ale především archivní fondy podnikových archívů Kolory Semily, Seby Tanvald, Státního ústředního archívu v Praze (zejména fond Československé textilní závody, n. p. v Praze), okresního archívu Semily se sídlem v Bystré nad Jizerou, okresního archívu Jičín i Všeodborového archívu v Praze a pochopitelně také úřední vyhlášky i soudobý tisk, jak vyplývá z bohatého poznámkového aparátu k I. části (která je doplněna reprodukcemi několika archiválií). U druhé části autor bohužel od poznámkového aparátu z neznámých důvodů upustil a zařadil pouze seznam použité literatury a pramenů (s. 91—92), vztahující se jen

k tomuto svazku (mimo již uvedené podnikové archívy Kolory a Seby a okresního archívu Semily zde navíc najdeme archív bývalého generálního ředitelství Bavlnářského průmyslu v Hradci Králové a soukromé písemnosti). V tom spatřuji jistou disproporčnost jinak velmi zdařilé práce (zatímco chronologický postup v I. části a tematický postup ve II. části vzhledem k charakteru zpracovávaných období pokládám za opodstatněný). V. Votoček měl opatřit poznámkovým aparátem obě části a seznam literatury a pramenů rovněž vypracovat souhrnně za obě části. Kromě absence titráže a rozdílně řešených titulních listů (to působí potíže při citaci a citovat můžeme vlastně jen na základě shodných názvů na deskách) je to jeden z mála nedostatků této kvalitně rozmnožené publikace.

Naopak je třeba autora pochválit za zpracování velmi užitečných rejstříků firemního (s. 93—100) a jmenného (s. 101—105) k oběma částem.

Je zřejmé, že V. Votoček několikanásobně překročil — k prospěchu věci — požadavek bývalého archivního poradního sboru při generálním ředitelství Bavlnářského průmyslu v Hradci Králové na zpracování přehledu vývoje podniku z roku 1984. Jeho dvousvazková práce je nesporným přínosem k dějinám textilního průmyslu v poválečném období. A tak lze jen litovat, že tato práce vyšla pouze malotirážní technikou a nikoliv tiskem ve větším nákladu.

(hl)

SCHEYBAL, Josef V.: *Senzace pěti století v kramářské písni. (Příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu.)* Hradec Králové, Kruh 1990. 393 stran + nestr. obr. příl.

Severočeský etnograf J. V. Scheybal po dlouhých letech pracné heuristiky vydal v roce 1990 v hradeckém nakladatelství Kruh fundovanou monografii o české kramářské písni. Její realizaci mu umožnila mj. bohatá vlastní sbírka kramářských tisků, k níž základy položil už před mnoha lety jeho otec Josef Scheybal, jenž ji též využil pro zasvěcený článek *Jarmareční písně Českého ráje a Podkrkonoší*, který vyšel v časopise Beseda v letech 1941—1946. Bohatou sbírku kramářských tisků vlastnil rovněž semilský učitel Rudolf Hlava, jehož sbírky i rozhledu mohl autor též využít. (R. Hlava napsal mj. úvahu *Soukromé sbírky kramářských písní*, která vyšla ve sborníku olomoucké univerzity Václavkova Olomouc 1961; jeho písemná pozůstalost se nachází v okresním archivu Semily se sídlem v Bystré n. Jiz.) J. V. Scheybal se neomezil pouze na důvěrně mu známý region severních a severovýchodních Čech, ale jeho radius postihl i další české kraje. Využil jak příslušnou českou literaturu, tak literaturu zahraniční, která byla nezbytná pro pochopení širších souvislostí.

Kramářskou píseň pojímá J. V. Scheybal jako dokument doby a specifický etnograficko-historický pramen, respektive specifický produkt dobového zpravodajství. Koresponduje to se zmíněným podtitulem knihy, i když z ní označení *lidový zpravodajský zpěv* se mi jeví jako ne zcela nejvýstižnější; spíše bych doporučoval akceptování termínu *pololidový zpravodajský projev, zpěv a písně zpravodajského charakteru* apod., neboť lidová složka projevu se tu mísí se složkou umělou, jak bývá běžně při interpretaci kramářských písní akceptováno. Název knihy přitom dobře vystihuje její tématiku i chronologii. Časový rozsah — pět staletí — se však kryje pouze se zachovalými doklady z Čech, což se promítá i do připojené antologie, kde jako nejstarší projev české dobové příležitostné písně je tu prezentována husitská *Píseň o vítězství Čechů u Ústí roku 1426*.

Kniha je rozdělena v podstatě do dvou částí. První část vytvářejí kulturněhistorické kapitoly o kramářské písni v českých zemích. Nejdříve však bylo poukázáno na jejich předchůdce, a to v širším kontextu. Autor dokládá, že dobový zpěv narativního charakteru svými počátky sahá hluboko do středověku (potulní zpěváci apod.), ale mohl by jít ještě hlouběji až do antiky (aoidové). Poté se zaměřil už na vlastní kramářské písně. Poukázal na jejich kořeny a souvislost s dobovou publicistikou 16.—17. století, zvláště s dobovou letákovou literaturou, a jejími šiřiteli — příležitostnými či profesionálními prodavači a zpěváky. Dokládá potom, že její konjunkturou bylo 18.—19. století a koncem devatenáctého století její éra s nástupem nových sdělovacích prostředků skončila, ale že ojediněle její tradice byla udržována ještě v tomto století. Pozornost věnuje jak jejím šiřitelům — nejrůznějším typům potulných zpěváků a hudebníků v rozličných staletích (mj. poukázal na specifickou úlohu harfeníků v minulém století, kteří většinou pocházeli ze severovýchodních Čech, a to zejména z Nechanicka), tak jejich vydavatelům, ale i jejich obsahu, typologii apod. Posléze tu bylo poukázáno na vztah kramářských písní (doporučoval bych však rozlišovat mezi kramářským tiskem a kramářskou písní) k umělým písním a parodiím, což bylo aktuální zvláště v jejím zenitu.

Druhou část tvoří antologie příležitostných písní s příslušnými kulturně historickými komentáři. Začíná husitskou písní o vítězství u Ústí nad Labem roku 1426 a končí parodickou písní na Munu a bolševismus, která vznikla na

Kladně v roce 1921. Antologie je uspořádána chronologicky, takže může podat ucelenou představu o vývoji. Výběr je dosti reprezentativní — zařazeno sem bylo šedesát titulů různého žánru. Písně jsou publikovány s dobovým záhlavím, impressem, nápěvem a celým textem (in extenso) a doprovází je kulturně historický komentář.

Monografie byla koncipována jak pro širší okruh čtenářů, tak pro odborníky. Tomu byla uzpůsobena i kompozice — poznámky byly začleněny až za antologii. Na ně ještě navazuje bibliografie a německé resumé. Kniha je doprovázena jedinečným dobovým ilustrativním materiálem (v textu i v příloze), jenž má vysokou výpovědní hodnotu.

Většina kramářských písní pochází z 18.—19. století. Odráží se to i kvantitativně v antologii. Zatímco ze staršího údobí komponoval Scheybal svůj výběr z produkce různých tiskáren a regionů, pro údobí druhé poloviny 19. století se koncentroval na kraj mezi Libercem, Mladou Boleslaví a Jičínem. Zastoupeny jsou přitom písně různorodého obsahu, a to z několika časových vrstev. Regionální tvorbu například reprezentuje mladoboleslavský tisk písně reagující na škody způsobené povodní Jizery počátkem srpna 1858, *Nová píseň o řemeslnících, kteří pracují na železnici* (složil a vydal Josef Liška ze Semil), jež satiricky reflektuje bujnost dělníků, kteří stavěli v letech 1857 až 1859 Liberecko-pardubickou dráhu, jakož i tři písně odrážející události prusko-rakouské války roku 1866 na Jičínsku (včetně populárního *Kanonýra Jabůrka*) či kramářská píseň o krvavých událostech, spjatých se sváreovskou stávkou roku 1870. Zastoupeny jsou zde i ukázky kramářských tisků populárního písničkáře Josefa Téra z Rovenska pod Troskami (*Nová píseň o vystěhovalcích do ruské země* a *Nová píseň o víře mediánské*, která reflektuje na spiritismus, jenž od osmdesátých let 19. století nalezl v Podkrkonoší řadu stoupenců). Nechybí ani oblíbená tematika mordyátů (např. píseň o vraždě milenky u Českého Dubu v roce 1892).

Scheybalova antologie končí zmíněnou písní o bolševismu, kterou jako kramářský tisk vydala v roce 1921 DTJ na Kladně. Ta však nebyla úplně poslední. V předchozí historicko-etnografické části totiž i J. V. Scheybal ukázal, že přechodné oživení kramářského zpěvu přinesla ještě pohnutá doba poválečné krize. Jeho názor, že nacistická perzekuce a druhá světová válka jej však umlčely definitivně, není ale zcela přesný. Semilský časopis Beseda v roce 1946 přinesl totiž noticku, že novopacká tiskárna J. Fabiana vydala v květnu 1945 (hned v prvních dnech po osvobození) dva kramářské tisky — *Revoluce v Nové Pace od 3. května 1945* a *Partyzánská písnička z Podkrkonoší*. Jejich autorem byl známý zdejší sběratel a editor podkrkonošských lidových písní J. F. Jankovec, jenž se skryl v anonymním impressu: starým i mladým v upomínku vypsal očitý svědek. (Pokud se týče tzv. lidového zpravodajského zpěvu, mohlo by se jíti dále, neboť v padesátých letech např. vznikla řada tzv. častušek, ale to již nebyla v pravém slova smyslu lidová tvorba.)

Problematika kramářských písní (či lidového zpravodajského zpěvu, jak razí autor) je neobyčejně bohatá a byla několikrát již z různého aspektu zpracovávána. Než Scheybalova monografie je z nich nejkvalitnější (chronologická linie, kterou autor zvolil, umožňuje daleko lépe se s problematikou seznámit, než tomu bylo např. u tematicky koncipované antologie B. Beneše *Poslyšte písničku hezkou* z roku 1983).

Scheybalova monografie byla zpracována z hlediska etnografického, ale s obdivuhodnou šíří. Protože kramářskými písněmi se zabývají též historikové, literární historikové, etnomuzikologové a další, nebylo je možno interpretovat ze všech aspektů a také pojmout sem veškerou literaturu. Přesto bych aspoň upozornil na opomenuté práce Zd. Šimečka o předbělohorské publicistice (např. Z. Šimeček: *Počátky novinového zpravodajství v českých zemích*. Sborník historický 18, 1971), práce o letákové literatuře třicetileté války (např. M. Bohatcová: *Irrgarten der Schicksale. Einblattdrucke vom Anfang des Dreissigjährigen Krieges*. Praha 1966), které mohly být připomenuty v úvodních kapitolách. Bylo by možné rozšířit též odkazy v kulturně historickém komentáři o speciální literaturu (např. v komentáři k husitské písni o vítězství u Ústí alespoň upozornit na práci B. Lůžka: *Po stopách husitství v Ústeckém kraji*, Ústí n. L. 1959, kde píseň byla též publikována, či v komentáři k *Nové písni o řemeslnících*... monografii A. Ederera: *První vlak z Pardubic do Liberce*. Liberec 1959). Šlo by zde ovšem spíše o literaturu doplňující historické reálie. To nikterak nesnižuje vysoké kvality Scheybalovy práce, která jako výsledek pečlivého badatelského úsilí naznačuje další možnosti studia a vhodně do širších souvislostí zařazuje i regionální tematiku.

(šč)

Krkonošská kuchařka. Recepty sebral, sepsal a vyprávěním o *Kerkonoších* doprovází Jiří Marhold. Hradec Králové, Kruh 1991. 432 stran. Ilustrace Markéta Černá. Úprava a typografie Hana Blažejová. — Tisk Tiskárny Vimperk.

V lednovém čísle časopisu Krkonoše z roku 1986 se objevil úvod k receptům krkonošské

kuchyně z pera Jiřího Marholda. Jím získané recepty pak vycházely i se zasvěceným slovem na pokračování v časopise Krkonoše po několik let. Měly úspěch, a tak se zrodila myšlenka vydat je knižně. Vznikla tím ojedinělá kuchařka. Ojedinělá proto, že neobsahuje pouze samotné recepty na přípravu jednotlivých pokrmů a nápojů, ale téměř před každou samostatnou skupinou receptů seznamuje i s významem a historií jednotlivých základních komponentů v lidové stravě obyvatel Krkonoš i Podkrkonoší. Pro úplnost zachycení tradiční lidové krkonošské kuchyně zde najdeme i z dnešního pohledu z různých důvodů nepřijatelné recepty, pojednávající o konzumaci zpěvného ptactva, psího a koňského masa. Kuchařka obsahuje 46 samostatných kapitolek, doplněných téměř vždy i krátkou vzpomínkou na lidovou stravu v krkonošském dialektu. Knihu velmi vhodně doplňuje slovníček méně známých slov z lidového nářečí. Jsou zde uvedeny i prameny, odkud autor čerpal, a použitá literatura.

Kniha je nejen výborným návodem pro ctitele tradiční lidové krkonošské kuchyně, ale i dobrým informačním pramenem pro etnografy a ty, kteří se chtějí dozvědět něco více o lidové stravě tohoto dříve chudého, ale nesmírně krásného regionu Čech. Pro praktické použití Krkonošské kuchařky je její přednosti lakový přebal. Jediným nedostatkem této knihy je absence rejstříku jednotlivých pokrmů a nápojů.

(dl)

Zimní slunovrat. Mladá Boleslav, Dům dětí a mládeže 1991. 48 stran.

Mladoboleslavský Dům dětí a mládeže ve své edici Radana vydal v listopadu 1991 instruktivní příručku, která se orientuje především na děti a snaží se jim přiblížit lidové zvyky v předvánočním a vánočním údobí. Zároveň chce jim zde podat návrhy na drobné vánoční dárky a ozdoby, vycházející namnoze z lidových tradic.

Začíná se sv. Martinem, kterým podle lidové představy počínala zima — Martin také obvykle přijížděl na bílém koni (tato pranostika byla kupodivu opomenuta, jakož i to, že z tzv. kobylky martinské husy bylo usuzováno na charakter nastávající zimy). Poté následují kalendářně lidové zvyky, vztahující se k dalším význačným dnům zmíněného údobí (opomenut však zůstal Ondřej, který míval důležité místo v životě dospívajících dívek a jímž začínal advent), ale v jejich výkladu je řada nepřesností. Pokud se týče Mikuláše, mohlo být např. zdůrazněno, že obchůzka mikulášů žije dodnes (jako jeden z mála tradičních zvyků), ale z popisu není již zřejmé, že peruchty s mikuláši již nikde nechodí (zvyk zanikl už koncem minulého století) a že obchůzka mikulášek a matiček se vztahuje pouze k Moravě (respektive Moravskému Slovácku), ba ta tu nemusela ani být. U obchůzky lucek zde mohlo být podotknuto, že to byla záležitost dospívajících dívek (a jen někde žen, jak je tu uváděno) a že zanikla už koncem minulého století; vztahovala se původně k předení atd. Prapodivně ovšem působí úvodní věta v kapitolce o Štědrém dni: *Jediný den, kdy mají svátek On a Ona* — co to znamená? Přitom nikde ani slovo o tom, že Štědrý den je svátkem Narození Páně a že celý vánoční cyklus je orientován právě na oslavu Kristova narození. (Přitom o kus dále se hovoří o betlémech, je upozorněno na Rybovu vánoční mši atd. — mohla tu však být i zmínka o obchůzce *krystýdle* v Krkonoších a jejich podhůří, o vánočních koledách v kancionálu Václava K. Holana Rovenského, kde byly bezpochyby začleněny i lidové koledy ze širšího Boleslavska). Zvykoslovný cyklus je doveden až do Tří králů a s nimi spojené třikrálové kolední obchůzky, kdy vánoční údobí končilo. Omezený rozsah umožnil ovšem jen stručnou charakteristiku zvyku, která je doprovázena některými lidovými pranostikami, říkadly, koledami atd.

Druhá část knížky podává návody ke zhotovování vánočních dárků a ozdob, které namnoze vycházejí z lidových tradic (to zde mohlo být podotknuto).

Knížka je doprovázena instruktivními ilustracemi a nápaditou grafickou úpravou, která zdůrazňuje tradiční lidové názvy, pranostiky apod. Na závěr je připojen výběr z literatury. Mohlo tu však být upozorněno i na články ve vlastivědném časopise Boleslavan, který vycházel ve 20.—30. letech tohoto století a byl orientován zejména na školní mládež, aby děti se seznámily i se zvyky v konkrétních obcích Boleslavska. Z prací obecnějšího charakteru zde mohlo být připomenuto stále ještě nepřekonané dílo Č. Zíbrta *Veselé chvíle v životě lidu českého* (2. vyd. 1949) a dvě novější instruktivní knížky Jiřiny Langhammerové — *Pro šikovné ruce* (Praha 1975) a *Zvykoslovné předměty* (Praha 1979). Vybrané tituly však v každém případě měly být citovány přesněji, než jak jsou uváděny.

Příručku lze v každém případě jen přivítat, neboť se snaží tradiční lidovou kulturu přiblížit a její hodnoty zpřístupnit dětem a mládeži. Škoda jen, že dílko je anonymní a že tu vznikly určité věcné prohřešky, které dětského uživatele mohou dezorientovat. Nicméně je to dobrý ediční počin v regionální propagaci lidových tradic, které by neměly zaniknout.

(št)

KOUCKÝ, Josef: *Poudačky z Podkrkonoší.* Bez místa, nakladatele a data. 24 stran. — Tisk V. a J. Janata Nový Bydžov.

Půvab poudaček, anekdot, humorek a historek vyprávěných Marii Kubátovou nebo Janem Bucharem zůstává trvalým přínosem naší entografie. Navázat na ně se pokusil Josef Koucký svými Poudačkami z Podkrkonoší. Předložil nám 28 krátkých historek, tlumočených novodobou češtinou, ne vždy nejlepší, zabývajících se několika tématy ze starší i novější historie, ale také ze současnosti. Jejich nadpisy jsou stručné (*Lesní tajemství, Houbová smaženice, Půlhodinka pouhá, Dvě figurky, Případ detektiva amatéra, Lidská chamtivost, Kocouří obklad* apod.), každé vyprávění má svou expozici, příběh i závěr, jak se na podobné literární útvary sluší. Jsou to příběhy věrohodné, zřejmě se staly. Zřejmě by jich mohlo být i více, kdyby tomu autor chtěl.

Máme-li tu útlou knížečku hodnotit obsahově, umělecky, etnograficky, jazykově, nedopadne hodnocení nejlépe. I když vlivem masových sdělovacích prostředků se obecná čeština šíří plošně po celé naší zemi, alespoň zbytky podkrkonošského nářečí jsou zbadatelné nejen u nejstarších generací i dnes. Autor vypráví současnou češtinou škrobeně, někdy vyumělkovaně, nekonzistentně. Citované přímé řeči nejsou hodnověrné. Lidé tak sotva mluví: *...to všechno můj chorý žaludek snese... žili jsme v tvrdých podmínkách protektorátu... muži mě přivítali ustrašeni, zbledli...* atd., atd.

Překvapuje množství chyb. Vypadá to tak, jako by vůbec nebyla provedena sebemenší korektura. Je škoda, že Poudačky se nestanou přínosem naší regionální literatury. *(sb)*

Autoři tohoto svazku:

Jaroslav Barták, okresní archiv Semily; PhDr. Miroslav Cogan (*mc*), Okresní muzeum Českého ráje Turnov; Mgr. Petr Čech, Národní muzeum Praha; PhDr. Jindřich Francek, okresní archiv Jičín; PhDr. Josef Hanzal, Historický ústav ČSAV Praha; PhDr. Ladislav Hladký (*hl*), sdružený podnikový archiv Tepna Náchod; PhDr. Vladimíra Jakouběová (*jak*), Okresní muzeum Českého ráje Turnov; PhDr. Dagmar Lachmanová (*dl*), Okresní muzeum a galérie Jičín; PhDr. Milena Lenderová, CSc., Vysoká škola chemicko-technologická Pardubice; PaedDr. Jan Luštinec, Krkonošské muzeum Jilemnice; PhDr. Michal Lutovský, Národní muzeum Praha, PhDr. Hana Maierová, Okresní muzeum Českého ráje Turnov; PhDr. Ivo Navrátil, okresní archiv Semily, JUDr. Vladimír Srb (*sb*), Praha; Milona Srbová, Městské muzeum Semily; Jiří Slavik, Památkový ústav Pardubice; PhDr. Jan Šťovíček (*šť*), Národní technické muzeum Praha; Jan Tomíček, Loužnice; PhDr. Eva Ulrychová, Okresní muzeum a galérie Jičín; Václav Votoček, Semily; PhDr. Jiří Waldhauser, CSc., Národní technické muzeum Praha.

OBSAH

Články

Josef Hanzal Josef Pekař — historik české půdy 7

Petr Čech — Michal Lutovský Švédské šance v pravěku a rané době dějinné 13

Jan Luštinec Příspěvek k umělecko-historickému zhodnocení kostela sv. Vavřince v Jilemnici 38

Jan Tomíček Varhany v horním Pojizeří 49

Hana Maierová První tři desetiletí v historii turnovského muzea 63

Václav Votoček K počátkům vojenského odboje na Semilsku 75

Materiály

Jindřich Francek Písemné prameny k dějinám města Jičína 87

Vladimíra Jakouběová Lidová architektura na fotografiích Petra Matouška 99

Dagmar Lachmanová Profesor Jiří Trejbal a národopis 107

Ivo Navrátil Desfourská panství v berní rule roku 1654 118

Drobnosti

Jiří Waldhauser První stadium vývoje města Mladé Boleslavi podle aktuálních archeologických pramenů 163

Jiří Slavík Příspěvek ke stavební podobě turnovských domů 167

Miroslav Cogan Počátky moderního kamenářského průmyslu v Turnově 170

Milena Lenderová Působení frankofilních spolků Alliance Française v Jičíně a v Turnově 175

Jaroslav Barták Jilemnické plastiky Bohumila Kafky 179

Jan Šťoviček Nad národopisnými sběry Jaroslava Večerníka 185

Kronika

Okresní archiv Semily v roce 1991 189
Činnost jičínského okresního archivu v roce 1991 190
Činnost Okresního muzea Českého ráje v Turnově v roce 1991 191
Krkonošské muzeum v roce 1991 193
Městské muzeum v Semilech v roce 1991 194
Archeologické akce a nálezy jičínského muzea v letech 1990 až 1991 196

Literatura

Referáty a zprávy 201

Z obsahu dosud vydaných svazků vlastivědného sborníku
Z Českého ráje a Podkrkonoší:

1. svazek — 1988, 131 stran. Cena 10 Kčs
Hudba v Turnově a okolí od nejstarších dob do začátku 19. století; K stavebnímu vývoji mostů na Hrubé Skále a Valdštejně; Vzpomínky Albíny Roubalové ze Semil; W. A. Mozart a Semily; Příspěvek k historii odborného školství v Semilech; Hospodářský, politický a kulturní život v Rovensku pod Troskami mezi světovými válkami; Odraz španělských událostí v letech 1936 až 1939 na Semilsku

2. svazek — 1989, 146 stran. Cena 10 Kčs
Zjišťovací archeologický výzkum hrádku v poloze Hradiště u Horních Štěpanic; František Bakule a jeho působení na Malé Skále v letech 1901 až 1913; Divadlo Dělnického domu v Semilech; Šachistka Věra Menčíková; Pochody smrti válečných zajatců Českým rájem a Podkrkonoším; Krkonošské epizody v díle Karla Vika; Kopicova kamenná galerie v Kacanovech; Pokus o zřízení manufakturní tiskárny kartounů v Lomnici nad Popelkou; Plány lidových staveb v semilském okresním archivu

3. svazek — 1990, 151 stran. Cena 25 Kčs
Josef Mirovít Král a jeho místo ve východočeském národním obrození; Báňské podnikání Liebiegů na Semilsku a Železnobrodsku; Východiska tvorby malíře Jana Prouska; Poslední role Narcisy Kolihové; Příspěvek k historii profesionální a amatérské fotografie v Semilech; Lidová komedie o svatém Ivanu; Archeologické nálezy v Českém ráji během minulých čtyřiceti let; Obavy ze zatmění Slunce roku 1654; Empírová kašna v Jilemnici; Výtvarný spolek Tvorba v Semilech; Podaří se zachránit Trosky?

4. svazek — 1991, 161 stran. Cena 25 Kčs
Židovský hřbitov v Turnově; Turnovská městská škola v letech 1772 až 1870; Dolování uhlí na Lomnicku; Po stopách semilského okrašlovacího spolku; Větrov Zdeňka Róna; Domov v Čechách císařsko-královských, republikánských, protektorátních a komunistických (paměti Jana Bayera); Fotodokumentace lidové architektury ve fondech Krkonošského muzea v Jilemnici; Jan Antonín Želízko; K poslední inscenaci sousedského divadla

Adresa redakce a administrace sborníku:
Státní okresní archiv Semily se sídlem v Bystré nad Jizerou čp. 41, 512 05 Háje nad Jizerou

Z ČESKÉHO RÁJE A PODKRKONOŠÍ

vlastivědný sborník

svazek 5

Vydal okresní archiv Semily se sídlem v Bystré nad Jizerou ve spolupráci s okresním archivem Jičín se sídlem v Jeřicích, Historickým klubem v Praze, Pekařovou společností Českého ráje, Městským muzeem v Semilech a Okresním muzeem Českého ráje v Turnově roku 1992. Odpovědný redaktor Ivo Navrátil. Redakční radu vede Milena Lenderová. Obálka a grafická úprava Jaroslav Barták. Reprografie Zdeněk Kašpárek a Otakar Kudrnáč. Vytiskly Turnovské tiskárny, a. s., Turnov. Náklad 800 výtisků. Stran 212.

02/61 Cena výtisku 30 Kčs